

meddobje

POEZIJA: VLADIMIR KOS (JAPONSKA), MOJE PESMI Z OTOKA HONŠU (162) * JOŽA LOVRENCIČ ml. (ARGENTINA), ŠTIRJE SONETI IZ CIKLA SPOZNAVJE (183) * VINKO ŽITNIK (ARGENTINA), NA PLANJAVI SLOVENSKE KRAJINE (203) * CESAR VALLEJO - GREGOR PAPEŽ (ARGENTINA) - PREVOD - MNOŽICA (205).

PROZA: LOJZE NOVAK (ARGENTINA), IZGORELI ČAS (206) * TONE BRULC (ARGENTINA), SLUTNJA (262) * TINE KOVAČIČ (ARGENTINA), ZADNJE PRISTANIŠČE (266).

ESEJI IN RAZPRAVE: MIRKO GOGALA (ARGENTINA), IDEOLOGIJA, POLITIKA IN VERA (168) * JOŽE RANT (ARGENTINA), PODLAGA V UMETNOSTI (185) * AVGUST HORVAT (ARGENTINA), OB ZLOMU KOMUNIZMA (188) * ANDREJ CAPUDER (SLOVENIJA), NAROD IN GEOGRAFIJA (196) * FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), PRI SLIKARJU MILANU VOLOVŠKU (201) * VLADIMIR KOS (JAPONSKA), VENDAR OSTAJAM ŠE NAPREJ - Z ODLIČNIM SPOŠTOVANJEM (294) * ZORA TAVČAR (TRST), ALOJZ REBULA: PORTRÉT (310).

XXVI-199

KRITIKE: TONE BRULC (ARGENTINA), TARAS KERMAUNER: SLOVENSKI ČUDEŽ V ARGENTINI (298) * MIRKO MAHNIČ (SLOVENIJA), DUHOVNA IN TVARNA POŠTEVANKA ANDREJA ROTA (307).

UMETNIŠKA PRILOGA: MILAN VOLOVŠEK.

KASTELJANSKI TEKST: FRANCE PAPEŽ (ARGENTINA), UNA NUEVA ETAPA (161).

POPRAVKI: JOŽE RANT (ARGENTINA), NEPRERAZMIŠLJENI ZAPISKI (312).

entresiglo

M E D D O B J E

Splašnokulturna revija
1 9 9 2

Letnik XXVI.

Št. 3 - 4

IZDAJA SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA

UREDNIŠTVO: FRANCE PAPEŽ (GLAVNI UREDNIK), TONE BRULC, LEV DETELA IN
ANDREJ ROT (KI TUDI ODGOVARJA ZA REVIJO PRED OBLASTMI).

Načrt za ovitek: arh. Andrej Horvat.

NASLOV UREDNIŠTVA IN UPRAVE, RAMON L. FALCON 4158, 1407 BUENOS AIRES,
ARGENTINA.

Revija izhaja štirikrat na leto. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji. Spisi
s psevdonimom se objavijo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime.
Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 151. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan decembra 1992.

Tisk tiskarne Editorial Baraga, Colón 2544, Rem. de Escalada, Bs. Aires, Argentina.

Editor responsable: Andrés J. Rot.

Registro Nacional de Propiedad Intelectual No. 259299.

Esta publicación se terminó de imprimir en el mes de diciembre de 1992, en los
Talleres Gráficos Editorial Baraga del Centro Misional Baraga.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO
REPUBLIKE SLOVENIJE

CORREO
ARGENTINO
586

CONCESION 7806

TARIFA REDUCIDA

UNA NUEVA ETAPA

Revista Meddobje inicia - por decir así - su segunda vida. Grandes esfuerzos la mantenían viva desde el año 1954, pero ahora, el espacio cultural esloveno se abrió hacia los horizontes y está llegando a los grandes centros eslovenos en ambas Américas, Australia y Europa. Este hecho es tan importante, como el hecho de que prácticamente todos los integrantes de la emigración política, nacidos en Eslovenia, podían cumplir con su deber de ciudadanos en las elecciones de diciembre de 1992. Con todo esto se está afirmando también la Acción Cultural Eslovena y con ella la revista Meddobje. - Desde su origen la misma literatura eslovena se ha distinguido por dos rasgos en apariencia contradictorios, que no obstante la constituyen: la apertura hacia lo externo, europeo y americano, y contracción en lo propio nacional y tradicional. Son alas y raíces. Así fue Meddobje en todos los años de posguerra un "diálogo" - apasionado muchas veces - con la tradición eslovena por un lado, y la necesidad de subsistir en tierras americanas y en el mundo, por otro lado. Claro que nuestros autores no fueron personas sin nacionalidad; cada autor que publicaba en Meddobje es el resultado de una historia.

Hoy la patria reconoce esto y decide subvencionar los esfuerzos de la revista que inicia así una nueva etapa en su vida. La tensión entre la universalidad y eslovenidad es una consecuencia de nuestra relación, a veces crítica, con la modernidad y sus espejismos. Hay una ética cultural y literaria que podríamos decir, es de Meddobje y de nuestra posición en el espacio cultural esloveno, y las autoridades centrales empiezan a valorizarla. Tenemos pues un lugar de intersección entre lo universal y lo nacional, entre la palabra eslovena en el mundo y la palabra nuestra para la patria.

MOJE PESMI Z OTOKA HONŠU (Tak naslov zveni lepše kot pa tisti splošni Pesmi.)

Hájkaj o meddobju.

Meddobje časov,
meddobje cest v svobodi -
pod smehljajem zvezd.

Od 14. stoletja naprej so kitice po 5, 7, 5 zlogov nizali v več ali manj smiselno povezano celoto pod imenom hájkaj; čisto prvi kitici v takšnem nizu so potem rekli háiku (z naglasom na -a-ju in z -i-jem, ki ni naš j); tako se je kmalu udomačil izraz háiku za eno samo kitico pesem v 5, 7, 5 zlogovnih vrsticah; -ku v besedi háiku pomeni verz ali kitico.

Sonet iz gorske vasice.

"Si nas pozabil?"
vzdolž poti v vasico
septembra astre me vprašujejo.
"Pozabil?" čudim se,
z očmi hiteč za ptico,
bežečo s sladko pesmijo.

"Pozabil?" Vas, prozorne krasotice,
ki sonca luč odkriva v vas
globin obljubljen svet?
Saj niste lepotice
z mikavnostjo pobarvanih votlin!

In astre so se mi nasmehnile,
tako kot astre znajo;
v tem smehljaju
valovi davnih časov zazvene
v stvarjenja vračajočem se nihaju.

Ah, kaj zato,
če griči že zlatijo okvir,
oblaki svoda vanj visijo.

Klasični sonet je mogoče komponirati v svobodni obliki. - Astra v tej pesmi je pravzaprav japonska cvetica cósmos, čisto podobna naši astri. Menda so cósmos prinesli iz rodne Mehike.

Na hodniku daljnovzhodne univerze.

"Gospod profesor, kaj in kje je duša?"

"Gopod slušatelj,
ali vam je všeč, recimo,
to in to deklé na šoli?
Dejal bi "dà!", po barvi lic sodeč."

"Gospod profesor... prosim... nadaljujte..."

"Ste kdaj pomislili,
da smrtna ura
deklé to spremeni le v zmes snovi?
Te niso več razcvet lepot v dobroti,
in več ne morete jim reči "Ti"."

"Gospod profesor... prosim... nadaljujte..."

"V mrliču duše ni,
ki da življenje spočetim celicam,
da rastejo -.
Človeka ni, ki dušo bi ustvaril!
Le Stvarnik nam jo da z ljubeznijo."

"Gospod profesor... nadaljujte, prosim."

"Odtod, gospod slušatelj,
hrepenenje po njej,
ki jo oživlja večni duh.
Ne vi ne ona nista le - živali.
Lahko odpravita se - k Stvarniku."

"Gospod profesor, drugič nadaljujte..."

Trije tánka z rahlim čopičem.

(Tánka - 5, 7, 5, 7, 7 - zlogovna pesem, starejšega izvora kot hájkaj ali háiku.)

1.

Sonce odhaja,
z žarki te, prst, napaja:
da ne pozabiš
naših mučencev krvi,
v barvi ljubezni gorí.

2.

Naši Mariji
med belimi brezami
naše Države:
harfam svobodnih ljudi
manjka še - pesem sprave.

3.

Bambus, trav poet,
strune z vetrom razprostre,
ker se dvoje zvezd
z daljnih, mrzlih, tujih cest
snide enkrat na leto.

"Dvoje zvezd": ozvezdji Altair in Vega se vsak sedmi julij najbolj približata Mlečni cesti; po kitajsko - japonski legendi, menda iz 8. stoletja po Kr. Altair predstavlja pastirja, Vega pa princesko, ki sta sicer bila postala mož in žena, a jima princesin oče-kralj dovoli le eno srečanje na leto.

Krizanteme za spomin

Drobne, drobne, zlate krizanteme
v Šizuóka,
tam, kjer stari grič v prst sprejema
morskih ust poeme
(včasih jih prestrže beli ptič.)

Drobne, zlate krizanteme
z brega svetijo pod borov sencami:
z nitk svetlobo,
ki do srca sega.
Danes temna misel vanj visi.

Zlate krizanteme kar žarijo.
Mrzla misel k sencam stisne se.
Bori sence, tam kjer so, pustijo -
borov trd pogled drži morjé.
Krizanteme z griča v Šizuóka. -

drobni, zlati venčki za spomin.
Tudi tisti
s črko S potoka.
S za shrambo
srčnih violin.

Šizuóka: pristaniško mestece ob Tihem oceanu, na avtocesti iz Tokia na zahod kake tri ure. Slavno po pridelkih čaja in japonskih oranž (z imenom mikan).

Grdo lice.

(Vzdih Gospodu življenja)

Gospod, Ti veš za tisto grdo lice!

Oprosti mi,
a nekaj tu ni prav...
kot da narave Tvoje
prve klice
so ránile molekule blodnjav.

Vendar si tudi zanj,
Gospod,
umiral,
pod kožo zroč ujeto v snov
srce.

O, daj mi luč!

Da v videze prodiram
in najdem,
kar si Ti razkril,
da je.
Gospod - Ljubezen.

Star obraz jeseni
stvariteljsko ožarjaš z barvami.
Že listje pada.
V vetra kantileni
nastopa smrt

z verigami luči.

Še en vzdih devetega oktobra.

Prav v sredi plesa divje burje z vetrom
sem vzdihnil: "O, Gospod! Naj gresta proč -
v dežnik curlja, z vodo je plašč prežet,
že zor je, a s temó priklenjen k noči."

In veter se je zasmeljal z užitkom,
zaplesal do električnih naprav.
Naenkrat pride mir, v megló zaviti,
skrbno obriše kapljice z rokava.

Zadoščenje? Zadoščenje.

Velikonočne pesmi so zamrle,
vprašanja angelov ob Vnebohodu,
podobe Svetega Duha zaprle se
v bukve.
Tuš deževja riše svod.

Srce,
ki v njem so orgle zadonele,
ne neha sanjati o zadoščenju.
Preteklosti postanejo spet bele,
"Gospodova obljuba" njih refren.

Prisluhni mi: ni važno,
kaj je breme,
kako je težko, koliko te stane.
Lahko darujem to deževno vreme.
Srce je tehtnice utežna stran.

Pomlad v starodavni prestolnici.

Po starokitajskem tlorisu Pomlad je
svetla, sveža, svatovska;
s sestro Lepoto v pričakovanju
tajne spolnitve obljub.

Še templji z družinami mrtvih božanstev
zro navzgor
v nebá baldahín veličanstev.
Vrbe žalujke lica namakajo v luč.

Visoko nad čolni vrtov se zrcali
v oknih stavb
brodarja zelenkasta halja,
v pikicah cvetja, kjer se ustavil je tuš.

O, mesto z Lepoto otožnih smehljajev -
kaj se dan za dnem
v tvojih ulicah daje?
Smrt in bolezen skrilo si onkraj zidu.

IDEOLOGIJA, POLITIKA IN VERA.

(Prispevek k boljšemu razumevanju identitete naše ideološko politične emigracije, ki hoče biti krščanska.)

I. IDEOLOGIJA.

1. Malo zgodovine¹.

Beseda ideologija je stopila v filozofski besedni zaklad v 18. stoletju. Znašel jo je *Destutt de Tracy* (1751 - 1836). Z njo je označil znanost, ki preučuje ideje ali pojme, njihove zakone, njihov odnos do znakov, ki jih predpostavljajo, in zlasti njihov izvor. Filozofe svoje šole je imenoval ideologiste. Ta izraz je bil kmalu nadomeščen z besedo ideologi.

Kasneje je beseda ideologija dobila drug pomen. Z njo so označevali abstrakten sistem idej, ki nima nobene zveze s stvarnostjo. Že Napoleon in Chateaubriand sta ji dajala ta *poslabševalni pomen*: ideologi najbi potemtakem bili ljudje, ki v filozofiji in politiki nimajo nog na zemlji in svoje ideje jemljejo za stvarnost.

Marks (1818 - 1883) je potem dal pojmu ideologije novo razsežnost, deloma pod vplivom ugovorov, ki jih je Feuerbach naslovil na krščantvo in na Heglov absolutni idealizem. On imenuje ideologijo vsak sistem, n.pr. filozofski, religiozni, toda še posebno etični sistem in sistem teorije o državi, ki se ima za duhovnega (ideja), toda je v resnici gola funkcija čisto materialnega procesa ali stanja (zlasti ekonomskega). Marks namreč uči, da je vse dogajanje na svetu le izraz delovanja tvarnih in gospodarskih sil. Duhovnost ni nič samostojnega, zares netvarnega, temveč le neki odsev delovanja tvarnih in gospodarskih sil v človeških glavah. - Tako pojmovanje ideologije ni drugega kot pretveza materializma vpričo duhovne realnosti, ki se je ne da zanikati. Njegova navidezna upravičenost se nahaja v okoliščini, da je človeški duh v svojem delovanju na mnoge načine vezan na materialno (pa tudi ekonomsko). - Ideologija je postala eden ključnih pojmov marksistične sinteze. Pa četudi je, po priznanju marksistov samih, "pojem ideologije eden najbolj izvirnih in najbolj obširnih, ki jih je Marks vpeljal", je tudi "eden najbolj težkih in temnih."² Brez dvoma je v tem treba videti razlog, zakaj je v nadaljnem beseda dobila bolj ali manj različne pomene od pomena, ki ga ji je dal Marks, in pomene, ki se še daleč ne skladajo med seboj.

Mi tukaj tega razvoja ne bomo podrobneje zasledovali³. Nas zanima predvsem, kakšen pomen se danes najbolj na splošno daje besedi ideologija.

2. Sedanji pojem ideologije.

Po Slovenskem pravopisu (iz leta 1962) je ideologija "miselni sestav, nazor; miselne osnove"; Ideolog pa je "miselni vodja kakega nazora, smeri".

Aleš Ušeničnik v svojem filozofskem slovarju (Izbrani spisi X) ideologijo opredeli kot "setav idej (idej - smernic), ki so, ali naj bodo vodilne pri delovanju (zlasti večjih skupin, strank, narod itd.)." Ideolog pa je, "kdor skuša razbrati iz dogajanja v življenju vodilne ideje, ali ki skuša življenju in delovanju dati take ideje kot smernice".

V skladu s to opredelitvijo, vendar bolj na široko, nam najlepše orišejo ideologijo škofje Latinske Amerike v svojem "Documento de Puebla" iz leta 1979. Takole pravijo:

"Med mnogoterimi definicijami, ki se morejo predložiti, imenujemo tukaj ideologijo vsako pojmovanje, ki nudi gledanje na različne vidike življenja, iz zornega kota ene določene skupine v družbi. Ideologija razodeva težnje te skupine, poziva k neki vzajemnosti in borbenosti in utemeljuje svojo upravičenost na posebne vrednote.

Vsaka ideologija je *enostranska*, ker nobena posamezna skupina ne more zahtevati, da bi se njene težnje istovetile s težnjami globalne družbe. Neka ideologija bo torej *zakonita*, če so zakoniti interesi, ki jih brani, in če spoštuje temeljne pravice ostalih skupin naroda. V tem pozitivnem pomenu se nam ideologije pokažejo kot *potrebne* (nujne) za socialno delo, v kolikor so posredovanje za akcijo"⁴.

V nadaljnjem nam dokument daje *dve važni opozorili* za razločevanje ideologij. Prvo opozorilo je naslednje:

"Ideologije nosijo v sebi *težnjo*, da *absolutizirajo* interese, ki jih branijo, gledanje, ki ga predlagajo, in strategijo, ki jo pospešujejo. V tem slučaju se spremene v resnične 'laične vere'. Predstavijo se kot 'zadnja in zadostna razlaga vsega in se tako zgradi nov idol, od katerega se sprejme včasih, ne da bi se tega prav zavedli, totalitarni in obvezni značaj' (OA 28). V tej perspektivi se ne smemo čuditi, da ideologije skušajo instrumentirati osebe in institucije v službi učinkovitega zasledovanja svojih ciljev. V tem je *dvoumna in negativna stran* ideologije."⁵

Drugovažno opozorilo pa je tole:

"Ideologije se ne smejo analizirati samo z vidika njihovih pojmovnih vsebin. Preko teh, ideologije tvorijo *življenske pojave*, polne obvladujočega (arrollador) in nalezljivega *dinamizma*. So tokovi prizadevanj (teženj), ki stremé k neomajni nadvladi, ki imajo tudi silno osvojevalno moč in odrešeniško vnemo. To jim daje neko posebno '*mistiko*' in sposobnost

prodiranja v različna okolja na način, ki je velikokrat neudržljiv. Njihovi slogani, njihovi tipični izrazi, njihovi kriteriji z lahkoto uspejo prepeljati tudi tiste, ki še daleč ne bi hoté sprejeli njihovih doktrinalnih načel. Na ta način mnogi živijo in se borijo v okviru ideologij, ne da bi se tega jasno zavedali. To je drugi vidik, ki zahteva *neprestano revizijo in čuječnost*.

Vse to velja tako za ideologije, ki upravičujejo dejansko stanje, kot za tiste, ki ga skušajo spremeniti.⁶

3. Neizogibna ideologija⁷.

Ideologije so *univerzalno* dejstvo. Najdemo jih v vseh dobah in na vseh področjih.

Zgodovinsko gledano, vprašanja se premikajo, interesi se spreminjajo, družbe se menjajo, ali ideologije so vedno navzoče. Vse se dogaja, kot če človeške družbe ne bi mogle obstajati brez ideologij, s katerimi posamezne skupine skušajo opravičiti svoj družbeni položaj, ali pa pozakoniti skupno borbo, da bi se mu odtegnili ali ga spremenili. Zato bi bilo naivno, če bi vpričo nezgod, ki jih doživljajo posamezne ideologije, hiteli napovedovati 'konec ideologij', kot so to storili v USA okrog leta 1960. Bolj pametno bi bilo, govoriti o 'novi ideološki dobi', kot je to storil Raymond Aron; kajti posamezne ideologije se rojevajo in izginjajo, ali ideologija ostane.

Vsa področja družbenega življenja, tako politično, ekonomsko, kulturno, znanstveno, narodno in mednarodno, so podvržena trenju med različnimi ideologijami; kajti neizogibno so žrtev interesnih spopadov med družbenimi dejavniki, skupinami ali posamezniki. Ideologije se torej vedno pojavijo kot cena, ki jo je treba plačati za kolektivno učinkovitost. Njih vrednost pa ne zavisi od natančnosti njihovih konstrukcij, tudi ne od kakovosti njihovega dokazanja, temveč od njihove *mobilizacijske moči* v družbenem soočenju. Toliko več veljajo, kolikor več ljudi so sposobne pritegniti k skupnemu delu za dosego določenih interesov.

Ideološki pogovor običajno *pretirava in zmaliči stvarnost*. Ponižati nasprotnika, sistematično ga onemogočiti, uničiti ga s pomočjo sloganov, gesel, lapidarnih formul, karikaturnih klišejev, istočasno pa dajati o sebi in svojih somišljenikih idealizirano podobo, takšni so stalni cilji ideoloških postopkov. Stvarnost dejstev in oseb je popačena in postavljena v službo interesov določenega klana. Tako na Vzhodu kot na Zapadu je *manihejsko* predstavljanje položaja in moči postalo orodje za pozakonitev oblasti, ki jo kdo ima, ali najvažnejše orožje za socialni boj.

Pri tem igrajo odločilno vlogo različni *mediji*, *zlasti televizija*, ki širijo nove ideološke alkimije. Cinično in naivno podajajo vsak dan manihejsko gledanje na svet, po vzorcu "westernov". z dihotomijo dobrih in hudobnih, zmagovalcev in premagancev, črnih in belih, desnice in leve, nazadnjakov in naprednjakov, dobronamernih in zlonamernih, zvestih in nezvestih, če

že ne gre za mlade ali stare. Vse je primorano, da se ukloni tej shemi, tako politika kot religija. Kar se tiče posameznika, je skoraj brez moči izpostavljen neprestanemu ideološkemu pritisku prevladujočih socialnih skupin.

4. Ideologija ni znanost ne filozofija.

Iz povedanega dosedaj nam je že lahko jasno, da ideologije ne *smemo zamenjati z znanostjo*. In vendar se mnoge ideologije skušajo predstaviti kot znanstvene.

V svoji študiji o ideologiji, nas J. W. Lapierre opozori na tendenco modernih ideologij, "da vedno bolj vključujejo v svoja tuhtanja odlomke posplošenega znanja, kar jim dovoljuje, da se proglašajo za znanstvene, včasih celo s poročtvom resničnih znanstvenikov. Ni slabšega ideologa, kot je znanstvenik, kadar prestopa meje svoje kompetence in izrablja svoj ugleden sloves ki mu ga dajejo njegova znanstvena dela, ter si zaradi tega domišlja, da več ve kot drugi o etiki, politiki, estetiki ali metafiziki"⁸.

Isti avtor nam tudi opiše *dve psihologiji*, dve ravnanji, od katerih eno more nadvladati drugo: "*Ideolog se malo briga, da bi svoje trditve podvrzel preizkušnji overovljenja. Med dejstvi izbere tista, ki mu pridejo prav in ki se mu zde, da potrebujejo njegove trditve. Njegov namen je, prepričati, da ima on prav, ne pa, da bi skušal metodično dokazovati, da to, kar trdi, ni napačno. Medtem ko se znanstvenik zanima predvsem za izkustva, ki bi mogla ovreči ali dejansko ovračajo njegove hipoteze, ideolog noče nič vedeti o tem, s čimer bi tvegat, da bi se njegove dogme izkazale za neresnične*"⁹.

Kar se tiče razločevanja *ideologije od filozofije*, krščanski filozof Etienne Borne lepo pravi, da sta si ideologija in filozofija v istem razmerju kot "*zaprto do odprtega*". Za filozofa je značilno nenehno iskanje resnice, "*nenehno izpraševanje - po zgledu platonskega Sokrata - spraševanje, ki ima za posledico, da se vsak odgovor odpre na novo vprašanje. V bistvu, to kar naredi filozofijo in ji onemogoča, da bi se skrčila na ideologijo, je poštenost njenega razglabljanja, ali bolj točno, njene problematike*"¹⁰.

S tem pa seveda ni izključeno, da ne bi ideologija mogla zagovarjati pristnih vrednot, da ne bi mogla biti osnovana na resničnem in organsko zgrajenem miselnem sistemu.¹¹ Vendar tudi v tem slučaju je ideologija vedno izpostavljena nekemu *dvoimju zaradi odnosa do akcije*. Zavzem ideološkega stališča namreč neločljivo družiti teorijo in prakso. Včasih teorija prevlada prakso, kot da bi imela ključ zgodovine; včasih pa teorija postane plastična (gnetljiva) in se prilagaja praksi, da ji lahko opraviči taktična protislovja. V vsakem primeru pa je človek odtujen.

5. Ideologija in utopija.

Toda ideologija ni vse, treba je računati tudi z utopijo, ki je danes znova pridobila na ugledu. Pod tem imenom je Tomaž Moore, državnik in

mučenec, opisal idealno državo (1516). Odtod je prišel v rabo ta izraz "utopija", narejen iz grškega "ou tópos": kraj, ki ga nikjer ni. Stritar bi dejal: deveta dežela; Mahnič pa: Indija Koromandija. Sedaj je beseda utopija sploh izraz za sanjarjanje.

Če ideologija utemeljuje posest oblasti ali pa obliko borbe za nje doseg; če razvije neko določeno branje stvarnosti, da opraviči nje sprejemali odklonitev, pa utopija prelomi s stvarnostjo in daje pravico sanjam.

Človek potrebuje evazije. Družbe tudi hočejo uiti oklepom utesnjujočih položajev in struktur. Ljudje imajo nujno potrebo, da izstopijo iz vsakdanje mračnosti, da si iščejo zavetja v nostalgicnih sanjah o lepi preteklosti ali o lepi bodočnosti. Onstran ideologij, in včasih skupaj z njimi, je svet utopij o izgubljenem ali znova pridobljenim raj.

"Priziv na utopijo - pravi Pavel VI - je pogosto pripraven izgovor za tistega, ki se želi izogniti konkretnim nalogam s tem, da se zateče v domišljjski svet. Živeti v hipotetični bodočnosti je lahko pretveza za opustitev neposrednih odgovornosti. Toda kljub temu, je treba priznati, ta oblika kritike obstoječe družbe pogosto izzove naprej gledajočo domišljijo, da hkrati dojame v sedanosti, kar je verjetno nepoznano, da je v njej vključeno, in pa da usmerja v boljšo bodočnost. Poleg tega podpira družbeno dinamiko s pomočjo zaupanja, ki ga daje iznajdljivim silam duha in človeškega srca"¹².

Vloga utopije naj bi potemtakem bila v razodevanju *smisla*, vsaj kot možnega, ki je vpisan v sedanost in daje upanje za človeka vredno bodočnost. Naša doba blestečega tehničnega napredka je tako revna, tako prazna "smisla" življenja. Medtem ko mi posvečamo vedno več intelektualnih naporov izpopolnjevanju sredstev za življenje, pa se zdi, da popolnoma zanemarjamo cilje, katerim bi ta sredstva morala služiti. Odkriti, kaj pravzaprav hočemo, bi morala postati ena naših najvažnejših skrbi. Utopija nam pri tem more veliko pomagati: "More celo znova najti krščanski poklic"¹³.

Televizija, ki je ideološko pozorišče, je tudi okno evazije in ziblje v sanje mučenega gledalca in ga navdaja z upanjem. Ideologije in utopije, pa naj si nasprotujejo ali se dopolnjujejo, so potemtakem tako ene kot druge bistvene sestavine politične igre in socialnega življenja. Mediji in televizija dandanes skrbe, da imajo zagotovljeno oskrbo ("servis").

II. IDEOLOGIJA IN POLITIKA.

Ideologija, ki sega na vsa področja družbenega življenja, najde v politiki posebno rodovitna tla. Ideologija in politika sta nerazdružno povezani.

Kar se tiče politike, moramo razločevati *dva pojma politike* in političnega kompromisa:

"*Prvi*: Politika v svojem najbolj širokem pomenu, ki gleda na skupno blaginjo, tako na narodni (državni) ravni kot na mednarodni (meddržavni). Pripada

ji, natančno določiti temeljne vrednote celotne skupnosti - notranja sloga in zunanja varnost - s tem da vsklaja enakost s svobodo, javno avtoriteto z zakonito avtonomijo in udeležbo oseb in skupin, narodno suverenost s sožitjem in mednarodno solidarnostjo. Določi tudi sredstva in etiko družbenih odnosov¹⁴.

"Drugi: Konkretna izvedba te temeljne politične naloge se običajno vrši preko skupin državljanov, ki imajo namen doseči in izvrševati politično oblast zato, da bodo rešili ekonomska, politična in socialna vprašanja po svojih lastnih kriterijih in ideologijah. V tem pomenu se lahko govori o 'politiki stranke'.¹⁵

Takih političnih ideologij je cela vrsta, ki pa so seveda zelo različne vrednosti. Naj omenim samo nekatere najvažnejše, s katerimi smo se tudi mi srečavali ali se še srečujemo, n. pr.: Kapitalistični liberalizem, marksistični kolektivizem (komunizem), fašizem in narodni socializem (nacizem) in razne inačice (nacionalizem, ustaštvo, centralizem), nauk državne varnosti, socialna demokracija (socializem) in evrokomunizem, "tercermundizem", trilateralizem in Novi svetovni red; dalje ideologije zgrajene na krščanskih načelih, kot krščanska demokracija in inačice, med katere spada tudi ideologija naše politične emigracije.

Teh ideologij seveda ne mislimo podrobneje analizirati. Naš namen je, da skušamo pregledati, kakšen je odnos med ideologijo na sploh, tudi politično, in pa vero.

III. IDEOLOGIJA IN VERA

1. Kritičen odnos vere do ideologije.

Ker so ideologije tako različne vrednosti, je jasno, da izbira neke ideologije ni indiferentna za vero. Zato mora vernik zavzeti do njih kritično stališče in v luči evangelija skrbno presoditi, kaj je v njih sprejemljivega in kaj ne.

To razločevanje pa je seveda kočljiva naloga. Zato je potrebno, da se človek pri tem ne zanese le na svojo lastno pamet, temveč da to delo opravi skupaj z drugimi kristjani različnih tendenc in vsemi ljudmi dobre volje. Predvsem nihče ne sme zanemariti pomoči, ki nam jo glede tega nudi Cerkev¹⁶.

"Documento de Puebla" nas opominja: "Za potrebno razločevanje in kritično sodbo o ideologijah, se morajo kristjani opirati na 'bogato in obsežno dediščino, ki jo 'Evangelii Nuntiandi' imenuje Socialni nauk Cerkve' (Janez Pavel II, uvodni govor III, 7. AAS LXXI, p. 203)".

"Ta socialni nauk Cerkve izraža 'to kar ima Cerkev lastnega: globalen pogled na človeka in človeštvo' (PP 13). Dopusča, da ga ideologije vprašujejo (interpelirajo) in bogatijo s tem, kar imajo pozitivnega v sebi, hkrati pa jih s svoje strani vprašuje, relativizira in kritizira"¹⁷.

...tudi do politične ideologije:

Takšen kritičen odnos je potreben z ozirom na vse ideologije, *tudi politične*. Latinsko ameriški škofje političnim ideologijam zaradi njihove važnosti posvečajo posebno pozornost v omenjenem dokumentu:

“Cerkev kot Mati in Učiteljica, izvedena v človečanstvu, mora razločevati in razsvetljevati, v luči evangelija in svojega socialnega nauka, položaje, sisteme, *ideologije in politično življenje* kontinenta. Mora to storiti, tudi če ve, da mnogi skušajo instrumentirati njeno sporočilo”.

“Zato projicira luč svoje besede *na politiko in ideologije*, kot eno službo več svojim narodom in kot usmerjevalna in varna voditeljica za vse, ki na en ali drug način morajo prevzeti družbene odgovornosti”¹⁸

Krščanska vera visoko ceni politično dejavnost. Saj politična razsežnost, kot sestavni del človeka, predstavlja važen vidik človeškega sožitja, ker ima za cilj skupno dobro družbe, čeprav zaradi tega ne izčrpa lestvice družbenih odnosov”¹⁹.

Zato Cerkev smatra za svojo dolžnost in pravico, da je navzoča tudi na tem polju; kajti “krščanstvo mora evangelizirati celotno človeško existenco, *vključno politično razsežnost*. Zato kritizira tiste, ki skušajo omejiti prostor vere na osebno in družinsko življenje in izključujejo profesionalni, ekonomski, socialni in politični red, kot da bi greh, ljubezen, molitev in odpuščanje tu ne imeli nobene važnosti”.

“Dejanska potreba, da je Cerkev navzoča v političnem življenju, izhaja prav iz središča krščanske vere: iz gospodstva Kristusovega, ki se razteza na vse življenje. Kristus potrdi dokončno bratstvo človeštva; vsak človek velja toliko kot drugi: ‘Vsi ste eno v Kristusu Jezusu’ (Gal. 3, 28)”.

“Iz celotnega sporočila Kristusovega izhaja *izvirna antropologija in teologija*, ki obsegata ‘konkretno življenje človekovo, tako osebno kot socialno’ (EN 29). Je sporočilo, ki osvobaja, ker nas rešuje sužnosti greha, ki je korenina in vir vsega zatiranja, krivičnosti in zapostavljanja (diskriminacije)”.

“To so nekateri razlogi za navzočnost Cerkve na polju politike, da nam razsvetli vest in oznani besedo, ki je zmožna preobraziti družbe”.

“Cerkev priznava pravilno *avtonomijo časnega* (GS 36), kar velja za vlade, stranke, sindikate in ostale skupine na socialnem in političnem polju. Cilj, ki ga je Gospod odkazal Cerkvi, je *verske narave*. Zato, ko se spušča na to področje, je ne vodi noben namen političnega reda, ali ekonomskega ali socialnega. Toda prav iz tega religioznega poslanstva izvirajo naloge, luči in moči, ki morejo pomagati k temu, da se človeška družba gradi in utrjuje v skladu z božjo postavo’ (Gs 42)”²⁰.

...tudi do krščanske ideologije:

Razločevanje in kritična sodba pa ni potrebna le, ko gre za ideologije tuje verskemu čutu, temveč velja tudi za *ideologije*, ki se izrecno naslanjajo na

krščanski nauk. Tudi zanje velja, da so enostranske, nagnjene k absolutizaciji in čustveno obremenjene. Kaj rado se zgodi, da same sebi pripisujejo isto veljavo, kot da bi šlo za vero. Na to nevarnost nas opozarja tudi Documento de Puebla:

"Ideologije, izdelane od teh skupin (to je političnih strank), čeprav se inspirirajo v krščanskem nauku, lahko pridejo do različnih zaključkov. Zato nobena politična stranka, naj bo še toliko inspirirana v nauku Cerkve, si ne more lastiti zastopstva vseh vernikov, ker njen konkretni politični program ne bo nikoli mogel imeti absolutne veljave za vse (cf. Pij XI., Kat, akcija in politika, 1937; Janez Pavel II., Uvodni govor 1., 4. AAS, LXXI, p. 190)"²¹.

Zato Cerkev kot taka noče posegati na to področje po svojih hierarhičnih zastopnikih, temveč ga prepušča laikom, ki "imajo po posebni poklicanosti nalogo, iskati božje kraljestvo s tem, da se ukvarjajo s časnimi rečmi in jih urejajo v skladu z božjo voljo"²².

Ali kot pravi "Documento de Puebla": "Strankarska politika je svojsko polje laikov (GS 43). Pripada njihovemu laičnemu značaju, ustanavljati in organizirati politične stranke, z ideologijo in strategijo, ki je primerna za doseg zakonitih ciljev"²³.

Cerkev laikov pri tem važnem delu ne prepušča njih lastni usodi. "Laik dobi v socialnem nauku Cerkve primerne kriterije, v luči krščanskega gledanja na človeka. S svoje strani mu bo hierarhija dala svojo solidarnost s tem, da mu bo pomagala v njegovem oblikovanju in njegovem duhovnem življenju in ga navduševala v njegovi ustvarjalnosti, da bo iskal izbire vedno bolj v skladu s skupno blaginjo in s potrebami najbolj slabotnih"²⁴.

Kar pa se tiče škofov, jim Documento de Puebla naroča, da morajo zavzeti določeno razdaljo do strankarske politike: "Pastirji pa nasprotno, ker pač morajo skrbeti za edinost, se bodo odrekli politično strankarski ideologiji, ki more pogojevati njihove kriterije in ravnanje. Tako bodo imeli svobodo, da bodo evangelizirali politično področje kakor Kristus, na podlagi evangelija brez strankarstva in ideologizacij. Evangelij Kristusov ne bi imel takega vpliva v zgodovini, če ga Kristus ne bi proglašal kot versko sporočilo. 'Evangeliji jasno kažejo, kako je bila za Jezusa bolj skušnjava to, kar bi pokvarilo njegovo poslanstvo kot Jahvejevega služabnika (Cf. Mt. 4, 8; Lk 4, 5). Ne sprejme stališča tistih, ki so mešali božje reči z zgolj političnimi zadržanji' (Cf. Mt 22, 21; Mk 12, 17; Jn 18, 36) (Janez Pavel II., Uvodni govor I. 4, AAS LXXI, p. 190)"²⁵.

Isto kot za škofove, velja tudi za duhovnike: "Duhovniki, tudi služabniki edinosti, in diakoni se morajo podvreči isti osebni odpovedi. Če bi aktivno bili zadolženi v strankarski politiki, bi bili v nevarnosti, da bi jo absolutizirali in radikalizirali, ker je pač njihov poklic, da so 'ljudje absolutnega'. Toda v ekonomskem in socialnem in zlasti v političnem redu, kjer so možne različne konkretne izbire, duhovniku kot takemu ne pripada neposredno odločitev, ne vodstvo niti ne izdelava rešitev.' (Med. Sac. 19).

‘Ob prevzemu vodstvene funkcije aktivno se “boriti” v politični stranki, je nekaj, kar mora izključevati katerikoli duhovnik, razen če v konkretnih in izjemnih okoliščinah, to resnično zahteva blagor skupnosti. V tem primeru mora dobiti pristanek svojega škofa, ki pa naj prej vpraša za mnenje Duhovniški svet in - če primer to zahteva - tudi Škofovsko konferenco’ (Sinoda 1971, II. del, 2b). Gotovo sedanja težnja Cerkve ne gre v tej smeri”²⁶.

“Redovniki... tudi sodelujejo pri evangelizaciji politike ... Zato se bodo morali upirati skušnjavi, da bi se zadolžili v strankarski politiki, da ne bodo izzvali zamenjave evangeljskih vrednot z določeno ideologijo”.

“Laiki, ki so voditelji pastoralnega dela, ne smejo uporabljati svoje avtoritete v prilog strank in ideologij”²⁷.

2. Vera ni ideologija.

Kritičen odnos vere do raznih ideologij ima svoj najgloblji razlog in edinstveni pomen v dejanstvu, da *vera ni ena izmed ideologij*. To je vključno povedano že v izjavah cerkvenega učiteljstva, ki smo jih pravkar navajali. Vendar nam Documento de Puebla, sledeč nauku Pavla VI. v “Octagesima Adveniensi”, to tudi izrecno zatrjuje:

“*Niti evangelij niti socialni nauk Cerkve, ki iz njega izhaja, nista ideologiji*. Nasprotno, predstavljata za ideologije mogočen vir spodbujanj njihovih meja in dvoumnosti. Vedno novo izvornost evangeljskega sporočila je treba stalno prečiščevati in braniti pred poskusom ideologizacije”²⁸.

Ne le marksisti, temveč tudi mnogi drugi skušajo vero prikazati kot ideologijo. To velja predvsem za tiste, ki krščanstvo gledajo od zunaj in ne poznajo njegovega intimnega območja (jedra); zato se jim more zdeti kot ideološki pojav, enako kot druga filozofska in religiozna gibanja. Isto velja tudi za one od znotraj, ki so se vdali skepticizmu in relativizmu. Toda v luči pristne vere ni tako.

Krščanska vera in ideologija *se ne razvijata na isti ravni*. Ideologija izvira iz človeške skupnosti in je usmerjena v doseg tostranskih ciljev. Teološka vera pa je božja luč, ki pride od zgoraj in nas sodi in nas usmerja v onstranost, k Bogu. Vera je bistveno zaupen pristop k božjemu delovanju, ki se vpisuje v zgodovino.

...evangelij ni ideologija¹⁹:

Evangeljski teksti nam odkrivajo, da je Kristusovo življenje in poslanstvo v veliki meri obstajalo v borbi proti vsem oblikam sile, ki so sposobne usužnjiti ljudi.

To je posebno jasno izraženo v "Evangeliju skušnjav", ko ga je satan v puščavi skušal odvrniti od božjega odrešeniškega načrta in ga speljati na pot sekularizacije in s tem ideologizacije njegovega poslanstva³⁰.

Kristus je skušnjave odločno zavrnil in odklonil vse vloge sile, ki so bile možne v Izraelu: - tako vlogo "političnega mesija", ki ima s pomočjo sile v svoji oblasti vsa kraljestva na zemlji; - kakor vlogo "ekonomskega mesija", ki si pridobi oblast nad človeštvom z obvladanjem ljudskih želja; - pa tudi vlogo "mesija čudodelnika", ki izvršuje svojo moč s tem, da s čudeži fascinira ljudi in nadzira njihovo domišljijo.

Dostojevski je to z izredno umetniško silo opisal v legendi Velikega Inkvizitorja, v Bratih Karamazovih.

Evangeliji nam razodevajo različne konkretne oblike, kako je Jezus dosledno odklanjal vsako vlogo sile:

Odklonil je religijo, ki se je izživljala v sili, v zunanosti, v Templju, v velikih duhovnikih, v delitvi ljudi med čiste in nečiste. Nasproti tej religiji je Kristus postavil češčenje Boga "v duhu in resnici", to se pravi, samo bistvo religije; dalje je vzpostavil odnos med Bogom in človekom in ga po posredovanju svoje osebe omogočil vsem brez izjeme³¹.

Odklonil je vse sile, ki usužnjujejo človeka, tako številne oblike trpljenja in greha, pa tudi razne oblike izključevanja, odtravanja na rob (marginalizacije) od strani posameznikov in skupin. Kristus izključenim vrne njihovo pravo vrednost in dostojanstvo in jih znova vključi v mreže človeškega občevanja³².

Odklonil je nasilni Izraelov nacionalizem in partikularizem. On sam se je podvrnil rimski oblasti in razodel je univerzalnost božjega kraljestva, rešenega judovskega regionalizma³³.

Takšno dosledno in neupogljivo zadržanje je privedlo do Kristusovega trpljenja in do njegove smrti na križu. Kristus je raje daroval svoje življenje, kakor pa da bi stopil v igro nasilja, kateremu se je zoperstavil. Z darovanjem samega sebe nam je razodel Boga, ki ljubi človeštvo na nezmanjšljiv in neskončen način. Rešil nas je greha in smrti in vseh drugih sužnosti s tem, da jim je strl njihovo smrtonosno željo in jih spremenil v dinamizem preustvarjanja človeka. Tako nam je odprl pot v nebeško kraljestvo, ki bo imelo svojo popolno uresničitev šele v onostranosti, kamor je Kristus sam prvi vstopil, ko je vstal od mrtvih in šel v nebesa, od koder bo prišel soditi žive in mrtve.

V tem je izražena vsa bistvena vsebina evangelija, v tem je tudi bistvo krščanskega življenja. Saj biti kristjan, pomeni, hoditi za križanim Kristusom, vsak s svojim lastnim križem na rami; ljubiti svojega bližnjega z isto nesebično ljubeznijo, s katero nas je on ljubil; končno, pri vsem iskati božjega kraljestva, ki ni od tega sveta, in tako s svojim lastnim življenjem pričati za Kristusa pred svetom.

Zato je jasno, da evangelij ni ideologija.

...pa tudi socialni nauk Cerkve ni ideologija:

Kot evangelij, je tudi socialni nauk Cerkve nekaj povsem izvirnega, edinstvenega. Njegovo naravo nam mojstrsko opišeta Pavel VI. v *Octagesima adveniens* (1971) in Janez Pavel II. v *Sollicitudo rei socialis* (1987). Naj tukaj navedem samo najbolj krepke trditve iz tega drugega dokumenta:

*"Socialni nauk Cerkve... tvori svojo lastno kategorijo. Ni kaka ideologija, temveč je skrbna formulacija dognanj, dobljenih na podlagi pazljivega premisleka o zapletenih stvarnostih človeškega življenja v družbi in v mednarodnem kontekstu, v luči vere in cerkvenega izročila. Njegov glavni namen je, razložiti te stvarnosti, ko preiskuje njihovo skladnost ali razliko s tem, kar evangelij učí glede človeka in njegove zemске in hkrati onostranske poklicanosti, da dosledno temu usmerja krščansko ravnanje. Potemtakem ne pripada v področje ideologije, temveč v področje teologije, in zlasti moralne teologije"*³⁴.

Vera torej ni ideologija. Z načelnega stališča je to popolnoma jasno, toda v konkretnem življenju zadeva ni tako enostavna, ker je tudi krščanstvo preprečeno izpostavljeno ideološkim nevarnostim.

3. Ideološke nevarnosti, ki prete krščanstvu³⁵.

Kot smo že rekli, biti kristjan pomeni, hoditi za Kristusom in pričati zanj pred svetom. V ta namen mora vernik stopiti v stik s svetom, bodisi z besedo ali delovanjem ali ustanovo. In prav zaradi tega se krščanstvo ne more povsem izogniti ideološkemu izražanju. Zakaj nemogoče si je misliti, da bi ljudje in človeške skupine mogle bivati brez vsakih sistemov, predstav, vrednot, načrtov, na podlagi katerih se gradi zgodovina in se dovršuje družbeno življenje.

Krščanstvo ni legendarno, pač pa je ukoreninjeno v zgodovino in pronica v vsako kulturo. Zato je izpostavljeno ideološkemu valovanju, ki mu grozi, da ga odvrne od prave smeri in se tako tudi samo ideologizira. Cerkev je, kot druge družbe, sestavljena iz ljudi; zato je odvisna od socialnih kategorij in pripada raznim skupinam. Zato je čisto naravno zadolžena na področju ideoloških konfliktov, v nevarnosti, da zgubi svojo pristnost, v škodo svojemu transcendentnemu poslanstvu.

Dejansko se je v teku zgodovine dogajalo, da je bila Cerkev uporabljena, včasih v revolucionarni smeri, še bolj pogosto pa v konservativni smeri, kot porok socialnega, ekonomskega, političnega in kulturnega stanja reči, ki ni imelo nič specifično skladnega z vero, katero je imela dolžnost širiti. Dogajalo se je celo, da je Cerkev postala kraj divergentnih ideoloških razlag svojega lastnega sporočila, ki so spravljalne v nevarnost njeno enotnost in jo izpostavljalne notranjim, dobesedno neznosnim nasprotovanjem.

... bežen pogled v zgodovino¹⁶.

Naj za pojasnilo navedemo samo nekaj vrst izražanja ideoloških stališč v Cerkvi:

Na ravni odnosa med Cerkvijo in politično oblastjo poznamo važnost teološke teorije o državi in številne spopade, ki so cerkveno ustanovo postavili proti laičnim oblastem: zadeva papeških držav, investiturni boj, težka ločitev duhovne oblasti in časne oblasti, politične vezanosti cerkvenega poslanstva, volja po nadvladi nekaterih papežev, itd.

Ker ravno obhajamo 500 letnico odkritja Amerike, naj v tej zvezi opozorim na škodljivo zmedo civilne in verske oblasti v času zavojevanja in pokristjanjenja tega novega, sedaj tudi našega kontinenta. Ne Rim, ampak španski kralj je pošiljal misijonarje v te nove dežele in jim dajal mandat, imenoval škofo in razmejeval škofije. Prav tako tudi ni Rim financiral verskih misij; to sta storila Ferdinand in Elizabeta, ki sta dajala ukaze, zakone, podpore, svesta si, da v moči patronata izvršujeta resnični verski mandat istočasno kot vojaškega in političnega.

Na ravni odnosa med Cerkvijo in kulturo vemo, da je verska ustanova prevzela v svoje roke ves razvoj in organizacijo znanja in pouka, kar je moglo dati povod bolečim zadevam, kot so inkvizicija, obsodba Galileia, ki ga je šele Janez Pavel II. javno rehabilitiral 31. okt. 1992, dalje spori glede obredov, zatiranje modernizma, sumničenje teologij, itd.

Na ravni odnosa med Cerkvijo in civilno družbo so nam znani nesrečni učinki klerikalizma na nekatera socialna gibanja, kot je bila vojna kmetov v Nemčiji v 16. stoletju; spominjamo se tudi aktivne podpore, ki jo je ta ali ona skupina cerkvene hierarhije dala obsodbe vrednim političnim režimom ali reakcionarnim silam, ki so imele dvoumne socialne cilje v Evropi 18. 19. in 20. stoletja. Tu v Latinski Ameriki iz lastne izkušnje zadnjih desetletij poznamo "tretjesvetno" gibanje "kristjanov za socializem". Ti so zlasti pod vplivom Marksove sociologije podali "sociologistično" verzijo krščanstva. Stem so močno podprli gverilo in v notranjosti Cerkve same resno ogrožali njeno enotnost. Čeprav so na umiku, njih nevarnost še ni prešla.

Naj nam ti zgledi zadoščajo.

Takšnim in podobnim ideološkim nevarnostim se krščanstvo ne more povsem izogniti, razen če se odloči, da se odstrani iz zgodovine človeštva. Toda krščanstvu je povsem nemogoče, da ne bi igralo nobene vloge v družbi; kajti v tem slučaju bi se kaj hitro razvilo v nekaj neučinkovit esteticizem, ali mitološko folkloro ali nedejaven subjektivizem. S tem bi izgubilo tudi možnost za prenavljanje človeške družbe, nehalo bi biti luč sveta in sol zemlje, nehalo bi pričevati za Kristusa.

... zdravilo proti ideologizaciji krščanstva:

Vendar, kot rečeno, krščanska vera v svojem bistvu ni ideologija. Zato ima *sama v sebi možnost*, ne le da zavzame potrebno razdaljo do vseh ideologij

in jih kritično presoja; temveč tudi da postavi pod vprašaj svoje lastne ideološke položaje in *samo sebe vedno znova prenatolja in očiščuje*.

Zato nam Documentode Puebla naroča: "Vedno novo izvornostevangeljskega sporočila je treba stalno prečiščevati in braniti nasproti poskusom ideologizacije"³⁷.

V ta namen imamo na razpolago že zgoraj omenjene tri oporne točke, ki nam omogočajo temeljito kritiko naših lastnih ideoloških skušnjav in zablod. Te so: osvobodilna moč križa; nesebična krščanska ljubezen do bližnjega, zlasti do najbolj ubogih in zapuščenih; in pa transcendenca božjega kraljestva, ki presega vse zgodovinske oblike.

V tem je na kratko izraženo vse bistvo krščanske vere, ki so jo v vsej polnosti živeli svetniki in so zato v krščanstvu izvrševali izredno moč svobode.

Najza zgled, ob 500 letnici, navedem samo primer sv. Turibija iz Mogroveja (San Toribio de Mogrovejo). Rojen je bil 1538 v Španiji, umrl pa je 1606 v Peruju. Po patronatnem pravu je na predlog španskega kralja Filipa II. postal nadškof v Limi (Peru), kamor je prišel leta 1580. Imel je na svoji pastoralni skrbi del Srednje Amerike in skoraj vso Južno Ameriko. Njegova glavna skrb, danes bi rekli "prednostna izbira", so bili Indijanci, ki jih ni prišel "pošpanjevat", temveč je vero skušal vcepiti v njihovo kulturo (inkulturacija). Z vsa vnemo si je prizadeval izpeljati navodila Tridentinskega koncila, ki je dal pobudo za temeljito prenovo v Cerkvi. Pri tem je energično odbijal poseganje države v cerkvene zadeve in branil svobodo Cerkve. Ustanovil je prvo tridentinsko semenišče v Ameriki in skrbno čuval, da se v njegovo vodstvo in organizacijo ni umešavala državna oblast.

Največja posebnost, zaradi katere je Turibij vzor tridentinskega škofa v Latinski Ameriki, je njegov direkten odnos do papeža. Patronatni sistem je praktično odpravil direktno izmenjavo s papežem. Vedno se je bilo treba obrniti nanj preko "Sveta Indij". Kadar pa je Turibij smatral za potrebno, se je obrnil direktno na Rim in obšel Španijo, kar je bilo takrat nekaj povsem izvanrednega, nezaslišanega. Tako je poslal direktno papežu vse sklepe tretjega provincialnega koncila v Limi (1582 - 1583), da je bil papež lahko neposredno informiran in ne šele po uradnem obvestilu preko kralja. Prav ta koncil je, zaradi svojih sadov, najvažnejše Turibijevo delo za Cerkev v Ameriki. Upravičeno se je lahko reklo, da so škofije Srednje in Južne Amerike več kot dve stoletji (1683 - 1960) živeli od notranje organizacije, tako pravno kanonične kot pastoralne, ki jim je dal Turibij s svojim koncilom. Ni čudno, da ga je sedanji papež Janez Pavel II. proglasil za svetnika vseh škofov v Latinski Ameriki. Njegov praznik je 23 marca³⁸. Škoda, da v slovenskem "Letu svetnikov" ni omenjen.

Pa to je samo en primer. Kot je bila Cerkev stalno izpostavljena ideološkim nevarnostim, tako je, po pričevanju zgodovine, tudi samo sebe stalno prenavljala in očiščevala. Isto se dogaja dandanes. Tako smo n.p.r. v Latinski Ameriki priče progresivne "dezideologizacije" na škofijskih konferencah v Medellinu (1968), v Puebli (1978) in letos v Santo Domingo (1992)³⁹.

Pri tem prenavljanju moramo vsi sodelovati. Vsak na svojem mestu in po svojih močeh moramo odkrivati svoje lastne ideološke nevarnosti in zablode. V ta namen moramo ohraniti ljubezen do resnice, zlasti do evangelijske resnice in pa ponižnost. Ti dve kreposti nam dopuščata, da se tudi naše lastno ravnanje in razglabljanje lahko postavi pod vprašaj, kar je nujen predlog za resnično prenavljanje.

Zaključek:

Za zaključek naj na kratko povzamem:⁴⁰

Vera ni ideologija. Vendar je nemogoče, da bi se povsem izognila ideološkemu izražanju, razen če se končno veljavno odpove svojemu odnosu do sveta.

Biti kristjan torej zahteva od vernika, da živi v nekakem paradoksu, v neki stalni napetosti. Po eni strani mora pričati za Kristusa sredi sveta; po drugi strani pa mora v luči evangelija kritično presoјati delovanje v Cerkvi sami, kakor tudi stvaritve zunaj nje v družbi, v kateri se Cerkev nahaja. Živeti mora na tem svetu, vendar tako, da se pozna, da ni od tega sveta.

Takšen je kristjanov zgodovinski položaj. Ne more se otresti ideološkega prostora, toda dana mu je od Kristusa možnost, da se s pomočjo njegove milosti oddalji od svojih lastnih ideoloških zablod. Če pri tem le redko uspe, vsaj ve, da je vir njegove prave svobode Kristus, ki ga vabi k stalnemu prenavljanju in očiščevanju, dokler ne bo dosegel popolne svobode v nebeškem kraljestvu.

OPOMBE.

1. Cfr. R. Vancourt, *Le concept d'idéologie et ses incidences religieuses*; *Esprit et Vie*, 1973, N. 13, p. 193.
2. H. Lefebvre, *Sociologie de Marx*, P.U.F., 1966, p. 49.
3. Cfr. N. Birbaum, *L'étude sociologique de l'idéologie (1940 - 1960)*, Blackwell, Londres, 1962.
4. Documento de Puebla, de la III. Conferencia General del Episcopado Latinoamericano, N° 535. (-DP).
5. *Ibid.* N. 536
6. *Ibid.* N. 537
7. Cfr. Louis Debarge, *Idéologie et Religion*; *Esprit et Vie*, 1989, N. 5, p. 76 - 78.
8. *Les idéologies dans le monde*, (DDB, 1971), kolektivno delo, med drugimi: J.W Lapiere, Ét. Borne, Jean Lacroix, itd., p. 19. - Citirano pri A. Tiller, *Notes sur un document de la Commission épiscopale du monde ouvrier au sujet de l'option socialiste*; *Esprit et Vie*, 1972, N. 28, p. 443.
9. *Ibid.* p. 443 - 444.
10. *Ibid.* p. 444.
11. Cfr. Pavel VI., *Octagesima Adveniens*, 1971, N. 31, 35, 28. (- OA).
12. *Ibid.* N. 37.
13. *Ibid.* N. 37.; cfr. A. Tiller, *La lettre apostolique de Paul VI. au Cardinal Roy*; *Esprit et Vie*, 1972, N. 4., p. 54 sl.

14. DP, N. 521.
15. Ibid. N. 523.
16. Cfr. OA, N. 4.
17. DP, N. 538 - 539.
18. Ibid. N. 511 - 512
19. Ibid. cfr. N. 513 - 514.
20. Ibid. N. 515, 516, 517, 518, 519.
21. Ibid. N. 523; cfr. OA, N. 50; GS N.43
22. Vat. II, Lumen Gentium, N. 31b.
23. DP, N. 524.
24. Ibid. 525.
25. Ibid. N. 526.
26. Ibid. N. 527.
27. Ibid. N. 528, 530.
28. Ibid. N. 540.
29. Pierre Gire, *Le Christianisme est-il une idéologie? ou les dangers qui guettent le Christianisme*; *Esprit et Vie*, 1992, N. 21, p. 301 sl. (- Gire).
30. Cfr. Mt 4,1-11; Mk 1, 12-13; Lk 4, 1-13.
31. Cfr. Mt 23, 1-39; Mk 12, 38-40; Lk 20, 45-47: nastop proti farizejem in pismoukom.
32. Cfr. Mt 27, 55-66; Mk 15, 40-41; Lk 23, 49-55: javne grešnice, ki ga spremljajo.
33. Cfr. Mt 22, 15-22; Mk 12, 13-17; Lk 20, 20-26: dajte cesarju kar je cesarjevega; cfr. Jn 8, 31-59: Jezus in Abraham.
34. Janez Pavel II., *Solicitududo Rei Socialis*, 1987, N. 41; cfr. OA, N. 41. \
35. Cfr. Henri Madelin, *La menace idéologique*, Paris, Cerf 1988.
36. Gire, p. 300 - 303.
37. DP, N. 540.
38. Cfr. Ana Ofelia Fernandez, *Saint Toribio de Mogrovejo, patrón de l'espiscopat d'Amerique latine*, *Communio* 1992, N. 4, p. 114 - 118.
39. Rigoberta Menchú, Nobelova nagrajenka za mir leta 1992 zaradi svojega "indigenizma", je lahko do tega prišla, ker je pisala v španskem jeziku, ne pa morda v jeziku Aztekov; in pa je mogla kritizirati španske zavojevalce le v luči evangelija - ona sama je kristjanka -, ne pa morda po mentaliteti Aztekov, ki so sami uničili deset starejših civilizacij, bili ljudožrci in sprejemali suženjstvo: po njihovem so zmagali močnejši in konec!
40. Cfr. Gire, p. 303.

Štirje soneti iz cikla Spoznanje

Že znova leto v večnost tone.
Gredo za njim vse želje, sanje
in vsi spomini sreče mi nekdanje.
Z menoj ostanejo samote spone.

Še vedno monotno je življenje,
brez sonca izgubljene sreče.
Trpelo bo srce mi hrepeneče
in v bujno rast pognalo bo trpljenje.

Kot še nikdar težé me razvaline.
Izgubljen padam, padam le v prepade,
kjer sonca ni, kjer me obdajajo temine.

V samoti mi minevajo otožni dnevi.
Zatrl bom brez smisla hrepenenja
in tožni bodo moji sanjski spevi.

Zaman te iščem, sen moj izgubljeni,
zaman je moje upanje v samoti,
da našel v tebi mir bom zaželjeni,
da bom ogrel ob tvoji se toploti.

Prisluhni, draga, prošnji tej iskreni
in boš spoznala, da bilá si v zmoti.
Oh, vrni se v moj svet zdaj zapuščeni,
s teboj bliščal v opojni bo lepoti.

Iz dneva v dan narašča hrepenenje
po tebi, ko le tvoje si želim bližine.
Ločitev tvoja bol je in trpljenje.

Dovolj je že gorjá in bolečine,
odkar pogled tvoj hladen in leden je,
pogreznjen sem v obupa globočine.

Življenje moje vedno so le sanje,
brezplodno, neprekinjeno iskanje.
poti rešilne iz globin samote,
kjer sonca ni in ne luči toplote.

Zato zdaj dozoreva mi spoznanje,
da kdor preklet je mu vsak up zaman je,
da luč ljubezni razsvetli samote,
pričakovati to, so grenke zmote.

Zdaj sem izgnanec in preklicanec usode,
sem brez ljubezni, zapuščen, brez sreče.
Le v željah kopni srce mi hrepeneče.

Sem strt pod razvalinami življenja,
posekano drevo, ki gnije na livadi
brez upanja, da oživi v pomladi.

Prihaja že pomlad vsa nasmejana,
odeva s cvetjem in zelenjem se poljana,
a v srcu mojem se budé napevi,
kot sanj zgubljenih so odmevi.

Spomini nate in na čase moje sreče,
ko sva ljubila se oba goreče,
me vodijo do grenkega spoznanja,
da bila si in boš le moja sanja.

Zdaj duša joče in drhti vsa razdvojena
in krvavi v njej rana níkdar zaceljena,
ki spremljevalka moje je samote.

Zaman srce Ljubezni tvoje pričakuje,
zaman po njej v nočeh brez sna zdihuje,
zato še pred pomladjo jaz želim umreti.

PODLOGE V UMETNOSTI

Tolikokrat si človek zaželi miru, počitka, samote, ki bi ga odtrgale od vsakdanjega vrveža. Potem pa pride končno tak trenutek - in človek ne ve, kaj bi počel, če ne gre za počitnice ali praznik, ki ga je že dolgo pričakoval in se nanj pripravljaj.

Tako se mi je zgodilo sinoči: seja, ki so jo odpovedali, prav zadnji trenutek; kar je bilo na dnevnem redu, odpravljeno; skoraj sama prazna slama na radiu; prehlad, ki onemogočuje sprehajanje po vrtu v brezsmiselnem, a ne nesmiselnem premišljevanju-zrenju predmetov, katerih tiha in vdana domačnost boža duhá...

Z očmi sem šel od police do police, od knjige do knjige. Končno sem kar na slepo vzel v roke Papežovo Osnovno govorjenje in pričel z branjem pri prvi pesmi, na katero sem naletel: "Oblaki v očeh".

Sprva sem bral brez zanimanja in pravzaprav nisem delal drugega kakor preletaval črke z očmi. Kaj naj povedo črke očem! Že to da misliti, da je naš svet poln znakov...in duha, ki jih snuje, pojmuje, spreminja v resnico.

Potem me je nenadno pritegnilo:

'Prav ta meglina daje misliti na resničnost
in na bogastvo dežele za sivo zaveso.'

Seveda, pesnik mi je sam ponudil razlago tega mesta in vse pesnitve, zato ker naslednja vrsta pričjenja z besedami 'Vera v povratek in vera v jasnino', toda tega že nisem več bral. Niti nisem videl v vsem le táko borno človeško vero.

Pred leti sem napisal za Duhovno življenje članek "S podlogo ali brez nje", s katerim sem hotel zagovarjati sebe. Imel je nekako tri dele (oziroma: ima, saj ga še hranim): Podloge v umetnosti, Podloge v znanosti, Podloge za duhovno življenje. Ne vem, če "na žalost" ali "hvala Bogú", toda tudi ta članek je padel cenzuri in vetu.

V podnaslovu "Podloge v umetnosti" sem navajal med drugimi sveto pismo (kako radi ga naprezamo na Prokrustovo posteljo!):

'Kar je bilo, bo zopet;
kar se je zgodilo, se bo zopet zgodilo;
nič ni novega pod soncem.' (Prid 1,9)

Za primer sem med drugimi vzel tudi tole misel, ki se mi je utrnila ob branju Papeževega Osnovnega govorjenja:

'Ali je čudno, če na primer nahajamo podobnost med Psalmom 106, Ilijado, argentinskim pesnikom Enrique Banchsom in Papežem? Ali bomo rekli, da je Papež imel za vir Banchsa? Treba bi bilo dokazati. In Banchs Ilijado? In Homer 106. psalm. Res so nekateri hoteli to zadnje, češ da so Grki tako vse sprejeli od Razodetja. Trditi kar tako, brez dokaza, pa je malo hudo. In sem nadaljeval:

'Pa četudi! Kadar učenci v srednji šoli bero pesniška dela, začno sami pesni-kovati, posebno še, če je še kak drug razlog zraven... vse njihove pesniške stvaritve (stvari ali ne stvari) navadno nosijo pečat zadnjega pesnika, ki so ga brali.

Sicer pa tudi "zreli" in celo "samonikli" pesniki imajo svoje vzore...'

'In kar velja za pesnike in glasbenike, velja za slikarje: koliko današnjega slikarstva ni drugo kakor posnemanje in snobizem! Samo da v tem ni tako lahko najti podlog... (oz. niso tako potrebne). Toda če nekdo študira Picasso-a (katerega?), bo gotovo viden njegov vpliv v umetninah (narekovaj ali brez njega), ki jih bo ustvaril.

Layer je imel za podlogo Marijo Lucasa Cranacha (in ta je bil celo protestant!). Vsi vemo, pa se ne pohujšujemo zaradi tega: ne, ker bi nam brezjanska Marija bila toliko pri srcu, da bi ne znali presojati njene umetniške vrednosti, ampak ker kljub pomankljivosti inspiracije in tehnike, Layer vendar ni brez vsega tega.

Kar velja za umetnost, velja tudi za znanost: ali ne govore danes o objektivnem duhu (to je, kulturni), kot skupku in uspehu delovanja subjektivnih duhov?

Še dobro se spominjam tega, kar je nekoč dejal prelat Odar z njemu lastno odrezavo, včasih nekoliko pretirano jasnostjo: "Človek mora kupiti novo teološko knjigo samo zato, da iz 500 ali 1000 strani razbere tistih 30 ali 50, ki imajo kaj novega ali na nov način povedanega".

Prof. Ahčin pa je sploh imel navado reči, da je pisatelj tisti, "ki iz petih knjig naredi šesto". Včasih je to rekel zato, da se je kakšnega pisatelja privoščil, navadno je pa resno mislil.

Ali je potemtakem res toliko izvirnega? Kaj se sploh pravi izvirnost?

Pred nekaj leti smo se čudili, ko smo videli, da je neki znani, že pokojni slovenski javni delavec objavil v uglednem izdanju dolg prispevek pod svojim imenom. In vendar smo skoro docela enakega nekaj mesecev prej brali v tukajšnjem časopisu, in sicer od drugega avtorja.

Če razčlenimo n.pr. razprave, ki jih beremo po naših (in tudi tujih) listih: ali je v njih vse zrastle na lastnem zeljniku? Koliko je? Če bi si vzeli zadosti časa - včasih ne bi bilo potreba dosti - potem bi lahko našli kaj znane vire, ki jih pisec niti ni hotel zabrisati, jih pa tudi ne navaja. Ali je zato že nepošten? in revija manj vredna? in sam ne več kulturno ustvarjalen?

Dobro, saj vemo, da so tudi prevajalci silno pomembne osebnosti! Ne le, ker velja, "traduttore, traditore". Tudi in še bolj, če so si zastavili nalogo, da presajajo izsledke ene ali druge vede in slovstvene proizvode nasploh iz tujega kulturnega okolja v domače, in sicer tako, da so kakor domači...

Seveda, lepo je že, če kdo pove, kam je šel na pódodo. Toda kateri dnevnik to dela, kadar gre za starejše novice - in stara je že takoj po izidu? In tednik? in mesečnik?

Vprašanje je, kakšne vrste je list, kakšne vrste je delo. Recimo, da znanstveno: prav in lepo je, da se potem zavije v ves potrebni (in mnogokrat nepotrebni) znanstveni aparat; toda: ali ne poznamo kar preveč avtorjev, ki imajo včasih po cele strani navedenih virov, pa morda tistih knjig še od zunaj niso videli? Kaj je potemtakem bolj pošteno: ne omenjati virov, za katere vsak razsoden človek ve, da jih vsakdo vsaj *podzavesto* uporablja celo v tako nezahtevni (prosim za pravilno umevanje!) "stroki" kot je leposlovje, ali pa jih omenjati in ne uporabljati?!

Sicer pa bi lahko dodali, kar pravi kanonik Leclercq: "Danes umiramo na učenosti. Ne znamo več povedati ene same misli, ne da bi navedli dvajset avtorjev, niti razpravljati o kaki zadevi, ne da bi prej zbrali vse, kar je bilo o tem že povedanega..." 'In vendar danes, ko imam že skušnjo, izjavljam, da nič ni lažjega, kakor navesti veliko avtorjev. Za to ni potreben razum, le nekoliko časa.' (Razgovor med človekom in Bogom, pg. Misлити; kast. prevod Isabel Molina Pico, Desclées de Brouwer, Bilbao 1960, str. 7-16).

Treba je misliti in si osvojiti mnjenja drugih, tako da je res naše in za nas; pa tudi za druge. Ker pa smo otroci svojega časa, nehote vpliva na nas njegov duh. Ker smo ena življenska enota po zaslugi zavesti in spomina, pa tudi podzavesti, nehote živimo iz svoje preteklosti v prihodnost: izražanje v sedanosti je le vezanje preteklih stanj zavesti in obogatenj z novimi pridobitvami novih živetij.

Vse to vodi do tegale zaključka: Papež, naj se zaveda ali ne, izraža to, kar je bogatilo njegovo osebno preteklost, in izraža zato tudi težnje, ki jih razodeva duh časa. Pravi da gre za "Osnovno govorjenje", pa je vendarle govorjenje današnjega prezamotanega sveta, ki se resda povrača zavestno v to, kar je vsemu bistveno, vsem krajem in dobam, vsem ljudem. Morda je oblika druga, vsebina zna biti ista. Ali je od tod tista navidezna in resnična "odvisnost" od drugih piscev?

Vendar je ob vsem tem to le postranska zadeva. Zanimala me je druga stvar: Papež izraža, naj se zaveda ali ne, višje resnice. Njegova poezija je morda bolj simbolična kakor sodi, torej manj osnovna v pomenu "primitivna", a bolj osnovna v pomenu "življenska". Saj je pravzaprav edini problem in kako se kaže danes v tem razdeljenem svetu! - ta: ali vesolje vsebuje kako skrivnost ali ne? ali je znamenje za kaj ali ne? ali ima smisel vera v ta znak ali pa je človek prepuščen svoji usodi in bo nekoč vse uganke sam razvozlal?

OB ZLOMU KOMUNIZMA

V poletju leta 1989 so se v Franciji in ostalem svobodnem svetu spominjali 200 letnice francoske revolucije kot važnega zgodovinskega dogodka. Ta obletnica pa je ostala zasenčena z dogodki v srednji in vzhodni Evropi, s katerimi se je zaključilo leto 1989. Ti so izredne zgodovinske važnosti in imajo posebno značilnost, so revolucionarni, a so se izvršili na miren način. Redkokrat so bile v zgodovini človeštva revolucije tako dramatične in izredne kot so se izvršile na Poljskem, Madžarskem, v Sovjetski zvezi in ostalih deželah srednje Evrope, izvemši Romunijo, brez prelivanja krvi.

To kar se dogaja v naših dneh v nekdanji Sovjetski zvezi in ostalih deželah ki so bile pod komunistično oblastjo, vključno v Sloveniji, je velikega zgodovinskega pomena in bo imelo velik vpliv na bodočnost človeštva. Lahko se reče, da večjega, kot ga je imela francoska revolucija, posebej še za Evropo se je začelo novo obdobje zgodovine. Pri tem ni važno samo rušenje berlinskega zidu, obisk Gorbačova pri papežu Janezu Pavlu II., ampak so važni vzroki, ki so do teh dogodkov privedli.

Leto 1989 stopa v zgodovino kot leto velikih preobratov, večjih kot so bili v letih 1789 in 1848. Komunistične stranke so se morale odpovedati svoji vodilni vlogi in sestopiti z oblasti. Zaslužnjeni narodi so dobili besedo in se dvignili proti zatiralcem. Hrepenenje po svobodi je zlomilo verige suženjstva.

Mesijanstvo komunizma

Komunizem ni samo političen, družbeni in gospodarski sistem, ampak predvsem posebno pojmovanje sveta in zgodovine. Marx, oče sodobnega komunizma je trdil, da filozofi do njegovih dni niso storili nič drugega kot to, da so razlagali svet na različne načine, pozabili pa, da ga je treba spremeniti. Cilj in namen komunizma pa je spremeniti svet, zgodovino in človeka, ustvariti nov svet, novo zgodovino in novega človeka ¹.

Sledeč temu Marxovemu mesijanstvu so se sredstva družbenih občil v Sovjetski zvezi stalno posluževala preroškega in mesijankega tona. To je pri mnogih zbudilo spontano vprašanje odkod črpajo sovjetski komunisti toliko vere v svoje poslanstvo in poznanje bodočnosti ². Na to vprašanje nam odgovarja Berdjajev in sicer, da komunizem ni samo mednarodni in univerzalen pojav, ampak prav ruski naroden pojav. Ima korenine v ruski

zgodovini, zato poznanje komunizma brez poznanja ruske zgodovine ne zadostuje³. Nobeno ljudstvo, poleg judovskega, ne poseduje toliko mesijanske zavesti in prepričanja, da je izvoljeno za velika podvzeta in univerzalne naloge, kot rusko. Ta zavest se vleče skozi rusko zgodovino do prihoda komunizma⁴. Tudi komunizem se ji ni odpovedal.

Poznavalci pravijo, da ima rusko mesijanstvo skozi zgodovino štiri obdobja in sicer Kievsko od leta 988 do 1240, Moskovsko od 1240 do 1712, Petrograjsko od 1712 do 1917 in komunistično od 1917 do 1989. Komunistično je najkrajše a najbolj intenzivno, prestopilo je narodne meje in je hotelo vsiliti komunizem z revolucijami in nasiljem vsemu človeštvu⁵.

V enem izmed novejših programov (iz leta 1961) sovjetske partije so zapisali, da ima komunizem zgodovinsko poslanstvo, da odredi človeštvo socialnih krivic, zatiranja, izkoričanja, grozot vojne in zagotovi človeštvu mir, svobodo, enakost, bratstvo in srečo. Partija slovesno izjavlja, da bo sedanja generacija sovjetskih državljanov že živel v komunizmu⁶. Toda le pet let preje, leta 1955, je Molotov izjavil, da se v Sovjetski zvezi še ne more govoriti o komunizmu, še manj pa o socialistični družbi, ker so komaj zgrajeni temelji in zunanje strukture, vse drugo pa še manjka⁷.

Hruščev je na XXII. kongresu sovjetske partije svojim poslušalcem zatrjeval, da komunizem izhaja iz sanj in napovedi velikih mož preteklosti, Rusov in nerusov. S priznanjem se spominja socialističnih in drugih utopistov kot so Saint-Simon, Fourier, Owen, Campanella in Moro ter ruskih revolucionarjev Cerniševskega, Herzena, Belinskija in Dobroljubova, ki so se zelo približali znanstvenemu socializmu. Toda samo Marx, Engels in Lenin so ustvarili znastveno teorijo marksizma, nakazali pot za graditev nove družbe in na revolucionarne sile, ki bodo zrušile stari svet in gradile komunistično družbo⁸.

V svoji veri in vnemi za komunizem je Hruščev napovedal ameriškim kapitalistom, da jih komunistični družbeni red nadkriljuje in jih bo pokopal. Malo pred svojim padcem pa je bil razočaran nad uspešnostjo sovjetske proizvodnje, češ kakšne vrste socializem je to, če so na razpolago samo ene hlače, potrebuje pa jih pet moških⁹.

Kljub stalnemu prepričevanju so bili sovjetski komunisti večkrat desorientirani, niso mogli slediti spremembam v svobodnem svetu, prevzela jih je nevoščljivost in so težko prenašali tvorni napredek in blagostanje v kapitalističnih deželah. Večkrat jih je prevzel pesimizem, a so se hitro opomogli oziroma ga pregnali ter obnovili vero v komunizem in obljube kot versko dogmo v prepričanju, da je za človeštvo edina pravilna pot, ki sta jo nakazala Marx in Lenin.

Začetek poti v pogubljenje

Utrjevanje komunizma v Sovjetski zvezi skozi vso dobo sedemdesetih let ni šlo brez težav. Oblasti se je polastil z zvijačo in krvavo revolucijo, ki je

zahtevala milijone človeških žrtev. Kot v primeru francoske revolucije je tudi ta uničevala svoje pobudnike in otroke. Ni šlo brez notranjih bojev in težav. Po smrti Lenina se je začela borba za nasledstvo med Stalinom in Trockim. Zmagal je Stalin, ker se pa ni čutil varnega, je naredil več krvavih čistk, posebej še v tridesetih letih. Vse to je rodilo gnev, če že ne javen odpor pri mlajših generacijah.

Do začetka druge svetovne vojne komunizmu ni uspelo prevzeti oblasti v nobeni deželi izven Sovjetske zveze kljub velikim prizadevanjem in podtalnemu delovanju. Šele po koncu druge svetovne vojne, ko je prišlo do delitve interesnih sfer med zmagovitimi zavezniki, je Sovjetska zveza dobila pod svoj vpliv polovico Evrope, to je srednjo in vzhodno ter Balkan, izvzemši Grčijo. Temu darilu so se potem pridružili še revolucionarni podvigi na Kitajskem, Koreji, Kubi, Vietnamu, Kambodži in nekaterih bivših kolonijah v Afriki. S tem je sovjetski komunizem dosegel najvišjo točko svojega vzpona, a na njej ni mogel vzdržati zaradi nečloveškosti, upora zaslužnjenih narodov in notranjega razkroja. Njegovi nosilci so se opijanili od zmagoslavja, prelite krvi, zapadli so korupciji in uživanju, kar jih je vodilo na pot pogubljenja. Molk grobov, govornica zasutih ust so bile močnejše kot rožljanje najmodernejšega orožja in poleti v vsemirje. Na vrhu moči jih je prevzela vrtoglavica, izgubili so ravnotežje, da bi ga vzdržali, so se upirali na bergle, a jim ni nič pomagalo.

Zaslužnjeni narodi v Srednji Evropi so se začeli upirati. Upor na Madžarskem v petdesetih letih je bil zadušen s sovjetskimi tanki, enako češka pomlad v šesdesetih letih. Kljub zmagi nasilja, je to pomenilo začetek konca. Istočasno kot češka pomlad se je začelo premikati tudi v Sloveniji. Nastali so notranji "družinski" spori. Povzročili so jih liberalni komunisti, skupine in posamezniki, člani partije, ki se niso strinjali z uradno ideologijo in se zavzemali za demokratično prenavo slovenske družbe¹⁰. Podobni spori so se pojavili tudi v partijah nekaterih drugih republik Jugoslavije, a so bili potem zadušeni na kongresu ZKJ v Karadjordjevem.

V začetku osemdesetih let se je Sovjetski zvezi posrečilo zatreti upor na Poljskem, a ne za dolgo časa. Leta 1989 je bil komunizem poražen v isti deželi na pol svobodnih volitvah, potem na volitvah na Češkem in Slovaškem, v vzhodni Nemčiji, Madžarskem, v Sloveniji in na Hrvaškem. Jakobinskim komunističnim elitam se nikoli ni posrečilo povsem uničiti opozicionalnih gibanj. Človeku ne more dati sreče ne partija ne država, lahko mu jo pa vzame¹¹. Končno je komunizem doživel idejni, politični, družbeni in gospodarski zlom.

Idejni zlom

Razvoj dogodkov v deželah, ki so še do pred kratkim bile popolnoma pod vplivom Sovjetske zveze, je najbolj važen iz idejnega vidika. Komunizem je doživel svoj zlom, začetek naglega konca. Morda bi kdo temu ugovarjal,

češ, da gre samo za zlom neke vrste komunizma, ki se je polastil oblasti s pomočjo leninistične revolucije leta 1917 v Rusiji. To pa ni resničen komunizem, ampak birokratski kolektivizem in državni kapitalizem¹². Tako ugovarjajo komunisti v svobodnem svetu. Po njihovem se lahko govori samo o zlomu neke vrste realnega socializma leninističnega in stalinističnega tipa. Taki ugovori so pa brez podlage, ker dosedaj še ni bil nikjer realiziran drugačen komunizem, človeštvo ne pozna drugačnega.

Kot že rečeno, je komunizem hotel vzgojiti novega človeka. Za dosego tega si je prizadeval, da bi človeka osvobodil "podvrženosti" Bogu, državi in kapitalizmu. Bog bi naj bil iluzija, zato se je treba proti tej iluziji boriti, vera pa bo izginila s koncem kapitalizma. Vera v Boga je še vedno ostala v srcih milijonov človeških bitij, tudi kapitalizem še obstoja, a komunizem se bliža koncu.

Komunizem se je močno trudil, da bi vero v Boga nadomestil s svojim humanizmom. Hotel je človeku nuditi povsem nekaj novega, a je dokazal, da ni nič drugega kot sekularizirana oblika in narobe obrnjena "teologija zgodovine". Človek bi naj bil za človeka najvišje bitje¹³. Hotel je zgraditi ateistično teologijo, kopirano po krščanski, a se mu je ponesrečilo.

Apostolat tega novega nauka je naložil proletarijatu. Ta bi naj imel v družbi posebne predpravitve in posebno mesijanko poslanstvo. Oddaljeval ga je od Cerkve. Že leta 1846 je Marx prepričeval izkoriščane delavce, da krščanski družbeni nauk ne bo nikoli rešil delavskega vprašanja. Proletariat je ponekod pod pritiskom to nalogo sprejel, a ostal še vedno izkoriščen in prevaran.

Brezboštvo je človeka še bolj osiromašilo. Ideologija ni mogla in ne more nadomestiti vere v Boga. Človek lahko poskuša organizirati in vladati svet kot da Boga ne bi bilo, toda brez Boga ga organizira v lastno uničenje in škodo¹⁴. Življenje dokazuje, da je ideja brezbožnega komunizma nečloveška, zato se bliža svojemu koncu.

Politični zlom

Padla je železna zavesa, ki je delila Evropo kot posledica sporazuma med zmagovitimi silami v Potsdamu leta 1945. Posledica je, da so se osvobodili oziroma se bodo popolnoma osvobodili komunizma narodi, ki so bili proti lastni volji potisnjeni v vplivno področje Sovjetske zveze. Komunizem se je izpuhtel, izvtlil, dokazal, da je umetna tvorba, nesposobna nuditi človeka vredno življenje.

Politični sistem, ki sloni na komunizmu kot vodilni ideji je že po svoji naravi totalitar in nedemokratičen, v nasprotju z osnovnimi človeškimi pravicami¹⁵. Narodi in ljudstva ga tolerirajo oziroma prenašajo, ker si sami ne morejo pomagati. V 70 letih praktične aplikacije, se je polastil oblasti zlepa ali zgrda v deželah z različno kulturo, zgodovino, z različnim nivojem gospodarskega in tehnološkega razvoja, povsod pa je imel leninističen značaj in se obdržal z nasiljem¹⁶.

Oznanjal je svobodo, neodvisnost narodov, enakopravnost, a povsod kjer je prišel na oblast, je uvedel suženjstvo in tiranijo, kot jih človeštvo še ni poznalo. Čim pa je malo popustil, ko je Gorbačov napovedal perestrojko in glasnost, so se mu začeli majati temelji. Tako perestrojka pomeni tudi prebuditev po komunizmu zasužnjenih narodov. Ti so se dvignili zoper zatiralce in režimi so se začeli rušiti. Pokazalo se je, in to je tragika komunizma, da se ne more spremeniti, ne more sprejeti druge alternative, ki ne požene iz njegovih korenin. To dosledno dokazuje, da komunizem lahko obstoja samo, če je na oblasti, če vlada z diktaturo, ali pa ni¹⁷. Za komunistični družbeni red je tako vprašanje monopola oblasti eksistenčnega značaja.

Družbeni zlom

Komunizem je obljubljal odpravo revščine in raj na zemlji, vsakemu po njegovih potrebah. Napovedal je odpravo razredov, enakost in komunistično družbo po predhodni diktaturi proletariata. V deželah kjer je prišel na oblast je odpravil srednji sloj in zasebne podjetnike, a ustvaril novi razred (Džilas), ki se grupira iz pripadnikov stranke in izvaja diktaturo nad proletariatom.

Tudi samoupravljanje ki je bilo uvedeno v Sloveniji in Jugoslaviji, ni nobena nova oblika komunizma, ampak samo pesek v oči. Delavci niso bili subjekt, upravitelji družbenega premoženja in nosilci oblasti v družbi, temveč objekt manipulacije Zveze komunistov.

Nečloveško postopanje s podjarmljenimi narodi in ljudstvi ni vodilo v slepo pokorščino in podvrženost. Človek noče biti suženj, vedno hrepeni po svobodi in spoštovanju lastne osebnosti. Nikoli se ne odpove pravicam, ki mu pripadajo po naravnem pravu. Nasilje lahko človeka fizično uniči, ne more pa zatreti klica po svobodi množice zatiranih. Prej ali slej je ta klic močnejši kot veriga suženjstva. To nam dokazuje zgodovina človeštva. Narode so tlačile številne diktature in tiranije, a so vse propadle, hrepenenje po svobodi in življenju v svobodni družbi pa je ostalo.

V stiskah so se narodi in ljudstva vedno zatekali za pomoč k Bogu. Tudi v Sovjetski zvezi komunizem ni uničil vere kljub temu, da se je proti njej kruto boril z vsemi razpoložljivimi sredstvi. Ostala je kljub življenju v katakombah močan činitelj ne samo v nadnaravnem, ampak tudi v družbenem življenju ruskega ljudstva in drugih predvsem krščanskih narodov. Obiskovalci Rusije, v kolikor jim je bilo dovoljeno obiskati samostan v mestu Zagorsk, so lahko vsak dan slišali prošnje menihov in vernikov: Presvjátaja Bogoródice spasi nas! Kdor vstopi v rusko pravoslavno svetišče, mu takoj vzbudi pozornost stena s tremi vrati in poslikana s svetimi podobami, ki loči oltar od vernikov. Na levi strani glavnih vrat nikjer ne manjka Marijina slika. Preden duhovnik začne liturgično opravilo priklonjen pred to sliko prosi: Odpri nam blažena Mati božja vrata usmiljenja, ti, ki si pomoč kristjanov¹⁸.

Nihče ne more reči, da te prošnje skozi sedemdeset let niso bile uslišane in niso premagale nasilja. Tirani, ki so verne preganjali so pomrli, prišle so mlade generacije in so bile takorekoč prisiljene prisluhniti krik po svobodi.

Tudi drugi narodi pod komunističnim nasiljem niso nikoli nehali prositi za svobodo. To potrjujejo številna romanja v narodna verska svetišča, vztrajanje v veri kljub temu, da so bili obravnavani kot državljani druge vrste.

Politične emigracije po prvi svetovni vojni, predvsem pa po drugi, niso nehale s pričevanjem v svobodnem svetu o številnih zločinih komunizma med vojno in po prevzemu oblasti. Končno je to pričevanje komuniste prisililo, da so zločine priznali.

Družbeni sistem, ki zanika osnovne človekove pravice, se ne more obdržati v nedogled. Je iluzija, če kdo misli, da bo nasilje vedno prevladovalo nad upravičenimi zahtevami zatiranih. Zgodovina naših dni to resnico potrjuje.

Gospodarski zlom

Odkar se je marksizem pojavil v zgodovini je obljubljal, da bo odpravil izkoriščanje človeka po človeku. Za doseg tega cilja je odpravil zasebno lastnino in način proizvodnje. Podržavil je vsa področja gospodarske aktivnosti. S pomočjo centralnega planiranja bi se naj dosegel nepretrgan gospodarski napredek in obilica za človeka potrebnih tvarnih dobrin. Na ta način je upal preseči tozadevna prizadevanja v svobodnem svetu. Toda vsa ta pričakovanja so se razblinila. Vedno manj je bilo na razpolago poljedelskih pridelkov, industrijska proizvodnja ni mogla zadovoljiti potreb ljudstva. Vsled tega stalno pomanjkanje in racionalizacija. Namesto stalnega nepretrganega napredka je bilo stalno prisotno nepretrgano nazadovanje. Življenska raven prebivalstva je ostala stalno nižja kot v deželah s svobodnim tržnim gospodarstvom.

Napovedi in obljube, da bo komunistično gospodarstvo dohitelo in preseгло kapitalistično, so se izjalovile. Sovjeti niso mogli nuditi potrebne gospodarske pomoči svojim satelitom, zato so bili primorani iskati finančno pomoč v svobodnem svetu. Dobili so jo, a so se preveč zadolžili in je ne zmorejo vrniti.

Posojila sama pa še niso bila dovolj, ker jih v številnih primerih niso racionalno investirali, so v nekaterih deželah odprli vrata kapitalu iz svobodnih dežel. Tuje investicije bi naj pomagale iz zastoja in pokazale pot, po kateri se pride do racionalnega gospodarjenja. Tudi to jih ni rešilo, ker ena sama lastovka še ne prinese pomladi.

Kljub vsej kontroli in trudu pajkova mreža, ki so jo pletli niti železna zavesa nista mogli preprečiti, da ljudje ne bi spoznali življenja v svobodnem svetu. V zadnjih desetletjih so preko družbenih občil in s tajnimi stiki dobili

priliko poznati življenje na drugi strani zavese. Laž je bila odkrita, režimi so se morali sprijazniti z realnostjo in priznati, da so tudi v gospodarstvu zašli v slepo ulico in ne vidijo več naprej. Temu se je pridružila še inflacija in brezposelnost, kar je podrla še zadnje upanje, da bo komunizem ustvaril raj na zemlji. Priče smo, da komunizem leninističnega in stalinističnega tipa odhaja v zgodovino kot velika utopija.

Novi časi

Če smo realisti moramo priznati, da komunizem še ni odšel v zgodovino, še ni preteklost, ampak samo odhaja. Je še na oblasti v Srbiji in nekaterih deželah Azije, Afrike in Latinske Amerike. Sicer se tudi v teh deželah nekaj premika, a je še vse zelo negotovo. Ne more se predvidevati, kaj bodo prinesli prihodnji meseci in leta. Prehod iz tiranije in totalitarizma v svobodno življenje ne gre brez tveganj in komplikacij. Dogodki v Rumuniji, v balkanskem delu bivše Jugoslavije in baltijskih deželah to potrjujejo. Kljub tej negotovosti pa mora biti človeštvo zadovoljno, da so milijoni človeških bitij dosegli svobodo, možnosti resničnega kulturnega in stvarnega napredka.

Zlom komunizma pa ne ostane brez posledic. V gotovem pogledu so njegovi dediči različna gibanja ekologistov ali zelenih. Ko so se pojavila, so izgledala kot idejno nevtralna gibanja za obrambo narave in okolja, ki ga ogrožajo industrializacija in vedno večji promet ter zmanjšujejo kvaliteto življenja. Razvoj teh gibanj dokazuje, da je ekologizem ena izmed ideologij dobe razvitega kapitalizma in industrializacije¹⁹.

Kot je bil komunizem kritična ideologija kapitalizma v dobi njegovega nastajanja in začetnega razvoja, je ekologizem kritična ideologija kapitalizma, ko je ta že dosegel svoj vrh in razviti svet visoko stopnjo industrializacije. Opozarja na prekomerno izkoriščanje naravnih bogastev ali zakladov, na onesnaženje okolja, kaže na meje, katerih industrializacija ne sme prekoračiti za dobro človeštva²⁰. Tako gledano se ekologizem lahko smatra nadaljevanje in preseganje marksizma, bolje rečeno podaljšanje njegove perspektive²¹.

Marx ni nasprotoval industrializaciji, s pomočjo razredne borbe pa je hotel doseči, da pridejo poizvajalna sredstva v last proletariata. Ekologizem je protiindustrijsko gibanje, proti obstoječi industriji in njenemu razvoju ne glede na kraj in dežele, kjer se nahaja, to je v kapitalističnih ali komunističnih deželah. Razredno borbo je nadomestil z borbo proti vsemu, kar ogroža naravo in okolje. V tem pogledu hoče globoke in radikalne spremembe. Vsled tega uživa na politični levici precejšnje simpatije²².

Naravni zakladi niso neizčrpljivi, okolje in narava sta že prekomerno onesnažena kar ima neugodne posledice za klimo in kvaliteto življenja. Omejiti se mora izkoriščanje naravnih zakladov in preprečiti onesnaženja narave in okolja, določiti meje razvoju industrije. Začeti se mora poindustrijska

doba, kar pomeni znižanje potrošnje, manj delovnih ur, več prostega časa in s tem možnosti kulturnega udejstvovanja. Človeštvo mora spremeniti način dosedanjega življenja.

Kot je bil komunizem težak problem XX. stoletja, tako bo ekologizem resno vprašanje stoletja, ki prihaja.

OPOMBE

1. -Il senso degli avvenimenti dell'est Europeo, *Civiltá Cattolica* 6.1.1990 str. 3 - 14
2. Ulisse A. Floridi, *Il dilemma dell'Unione Sovietica*, Roma 1966, str. 15
3. *Istotam* str. 16
4. *Istotam* str. 19
5. *Istotam* str. 19-20
6. *Istotam* str. 16
7. *Časopis Komunist* št. 14, 1955, str. 127-128, navaja Ulisse A. Floridi op. c. str. 49
8. Ulisse A. Floridi op.c. str. 16
9. *Dnevnik Pravda*, 25. 8. 1964, navaja Ulisse A. Floridi, op. c. str. 15
10. Zdenko Roter, *Vzporednice, Naši razgledi*, št. 3, 9. 2. 1989, str. 67
11. Zdenko Roter, *Resni naprotniki, Naši razgledi* št. 24, 1989, str. 771
12. -Il senso degli avvenimenti dell'est Europeo. *Civiltá Cattolica* 6.1.1990, str. 3-14
13. *Istotam*
14. Papež Pavel VI. v okrožnici *Populorum progressio*, tč. 42
15. Francé Bučar, *The reality and the myth*, angleški prevod, St. Francis Xavier University Press, 1989, str. 312
16. -Il senso degli avvenimenti dell'est Europeo, op. c. str. 3-14
17. Francé Bučar, op. c.
18. Ulisse A. Floridi, op. c. str. 509
19. -Ecologismo e cristianesimo, *La Civiltá Cattolica*, 3. 2. 1990, str.2-15
20. *Rimski klub, The Limits to Growth*. Potomac Associates, Washington in *Mankind at the Turning Point*, London, Hutchinson Co. 1975
21. -Ecologismo e cristianesimo, op. c.
22. *Istotam*, str. 216.

NAROD IN GEOGRAFIJA

Kaj pomeni geografija nekemu narodu?

Geografija, bomo rekli, je prostor, ki ga poseda ta in ta narod. Je neke vrste njegova razprostranjenost.

Kadar se odločam za izraze kot sta "prostor" in "razprostranjenost", pa sem že sredi filozofske debate.

O prostoru oziroma o geografski razsežnosti nekega naroda je mogoče govoriti na dva načina: prvi je bolj statične, drugi bolj dinamične narave. Pri prvem je treba poseči nazaj do Descartesa in njegove geometrijske predstave, ki izhaja iz Evklidove Grčije in po kateri naj bi bil vsak "predmet" našega preučevanja opremljen s prostorom oziroma, kot pravi Descartes, s posebnim razprostranjenjem /*étendue*/. Kjer ni tega prostora oziroma razprostranjenja, tam preprosto ni bivanja. In če zdaj to prevedemo v politični jezik, dobimo približno tole: obstoj nekega ljudstva /zanalášč še ne govorim o narodu/ je vezan ali kar pogojen z njegovim življenskim prostorom - *Lebensraum* -, zagotavljajo mu ga njegove meje, učvrščujejo ga institucije, opeva ga književnost, brani armada.

Drugi način obravnave istega problema, prihaja iz "ekstatične" filozofije in besednjaka Henrija Bergsona. Tu se nam odnos kaže preobrnjen, vsaj na prvi pogled. V tej viziji se prostor nakazuje kot zavora vsake prave ustvarjalnosti; tam kjer imamo opravka z mejami, institucijami, armado, je po logiki bergsonizma že znak izpraznjenja tega, kar imenuje z znanim izrazom "*élan vital*". Prostor je za Bergsona veliki sovražnik, veliki "hudič", če se izrazimo malce slikovito. To so tla, kjer narodom nadvse rado spodrsne, saj se njihovo bitje preveč navezuje na materialna osvajanja. Taisti "*Lebensraum*", ki se je v naši prvi analizi predstavil kot *conditio sine qua non* v življenju ljudstev in narodov, se nam v tej globlji perspektivi pokaže kot greh proti življenjskemu zagonu, kot poenostavitev /redukcija/ ali kar ponaredek resničnega bitja. Politična zgodovina zlasti tako imenovanih velikih narodov nam ponuja zgovoren dosje glede teh prostorskih prekrškov, najprej v svoji imperialni, v novejšem času pa tudi v totalitarno ideološki izvedbi. Naj še poudarimo, da se temu zadnjemu pogledu na geografijo ali razprostranjenje narodov pridružuje tudi svojski zapopadek časa. Kartezijanskemu, politično zgodovinskemu času se tu protistavlja trajanje - *la durée* - kar bi lahko prevedli tudi z nadzgodovinskim ali morda kar eshatološkim, odrešitvenim časom.

To sta torej dva pristopa, dva pogleda na stvar, pa tudi dve različni artikulaciji /discours/ istega problema.

Politika proti mistiki, bi rekli malce poenostavljeno.

Resnici na ljubo je treba priznati, da gre v življenju redko eno brez drugega; bodisi da se politika opira na bolj ali manj iracionalni pathos, ki naj ji služi v opravičenje njenih ciljev, bodisi da si mistika, često kot posledica nekakšnega poraza, srca ali telesa, skozi taiste očiščevalne učinke pripravlja maščevanje v obliki novih, zanjo pravzaprav nemogočih osvajanj. Vsaka torej v neki obliki "svojo lastno smrt uboga", kot je jedrnato zapisal pesnik in politik F. Petrarca.

A da preidemo k problemu, ki nas tu posebej zanima. Govor bo o Sloveniji ter njeni fizični in metafizični geografiji.

Dežela, iz katere prihajam, v svoji dolgi in burni zgodovini ni imela dosti priložnosti, da bi se izkazala v tej dvojni politično mistični artikulaciji, o kateri je bil pravkar govor. Zadnja sled naše politične samostojnosti sega dobrih tisoč let nazaj, v čas slovenskega vladarja Sama, ki ni vzdržal v borbi z nemškimi sosedi na tem stičišču slovanskega, germanskega in romanskega sveta, ki je kasneje postal podlaga pojmu Mitteleuropa. Od takrat dalje smo živeli Slovenci, približno dva milijona duš, kot sestavni del Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, v glavnem pa pod starodavnim žezlom Habsburžanov tja do neslavnega konca avstroogrške monarhije ob koncu prve svetovne vojne. Leto 1918, ki je s padcem treh cesarstev in ustanovitvijo novih nacionalnih držav na novo zarisalo karto Evrope, pomakne Slovence v okvir Jugoslavije pod vodstvom srbske kraljevske hiše, skupaj s Hrvati, Makedonci, muslimani in še kom. Iz velikega avstroogrškega "puzzla" narodov je bil narejen manjši, še bolj heterogen, še bolj nestabilen. Napredek ali nazadovanje? O letu 1918, ki je mnenju S. Zweiga pomenilo konec evropskega "sveta varnosti", predvsem pa o njegovih usodnih posledicah se bomo morali še in še izpraševati. Prva svetovna vojna, kot je duhovito rekel neki Anglež, še zdaleč ni dobljena... A dejstvo je, da smo Slovenci v tem letu vendarle prišli do neke geografske zaokroženosti, čeprav amputirani za tretjino narodnega ozemlja, ki je pripadlo Italiji. V stari Jugoslaviji smo bili Slovenci obravnavani kot "pleme" troedinega jugoslovanskega naroda, a stoletni ideal zedinjene Slovenije je bil na neki način vendarle uresničen: razcvet nacionalnega šolstva in kulture, ustanovitev univerze, pospeševanje znanosti in umetnosti, relativna gospodarska uspešnost, nadaljevanje demokratičnih tradicij iz avstroogrške monarhije... Vse to sicer omejevano, v stalni borbi z beograjsko diktaturo in v senci najavljajočih se spopadov totalitarnih idej, a vendarle: rojen je bil narod.

Ta narod, če se tu zedinimo za njegovo rojstno letnico, pa je bil že kaj kmalu postavljen pred najtršo preizkušnjo. Druga svetovna vojna za Slovence ni bila samo poizkus zunanjega razkosanja s strani Nemcev, Italijanov in Madžarov, ki so na naši koži izpopolnjevali svojo geografijo, pač pa smo

bili do temeljev pretreseni tudi od znotraj. Komunistična revolucija, ki si je nadelala videz osvobodilnega gibanja in si je z zmago protihitlerjevske koalicije priborila častni prostor v zgodovini Evrope, je znotraj narodovega telesa izvedla temeljito čistko in obračunala s katolištvom, do tedaj glavnim nosilcem narodne ideje. Za komunistem, ki mu danes domala ves svet že izstavlja račune, trdijo poznavalci, da je bil zadnja velika krščanska herezija; vsekakor je bilo v njem vsaj toliko mistike kot politike. V slovenski državljanski vojni je zmagal z obojnim orožjem. Katolištvo je doživelo svojo Golgoto v fizičnem smislu /množični poboji po koncu vojne, politični in gospodarski eksodus zvečinoma katoliškega prebivalstva/ kot tudi v idejnem; po skoraj polstoletja trajajočem obdobju liberalno - komunistične vladavine in njene sistematične negativne selekcije, smo od približno 80% katoliškega naroda prišli na 20%, s še bolj negativnim razmerjem pri inteligenci kot pri manj izobraženih. Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil?, bi bil tu skorajda na mestu vzklik tradicionalnega Slovenca in Slovenke.

In vendar je pri vsem tem vprašanje geografije ostalo neokrnjeno, še več, obrnilo se je na bolje. V Titovi Jugoslaviji smo Slovenci dobili nazaj večji del odtujenega ozemlja pod Italijo, z nekaj manjšinskimi žepi onstran meja smo postali eden najbolj homogenih narodov Evrope; sreča, ki nam jo lahko zavidajo v naši bližnji in daljni sosesčini. Res je, velik davek najbolj sposobnih ljudi smo oddali tujini; "tamkaj so, več jih ne vidi naše oko", poje naš pesnik. V zameno smo dobili priliv iz drugih republik; kakih 15% naših "južnih bratov", ki je doslej predstavljalo manj simpatično, a za delavni trg neobhodno potrebno jugokvaliteto, utegne v samostojni Sloveniji postati pomembna biološka in sociološka inovacija. Predvsem pa se je v teh desetletjih socialističnega eksperimenta razbohotila kulturna sfera. V pomanjkanju prave politične, gospodarske in vojaške samostojnosti, smo bili prisiljeni krepiti svojo kulturno identiteto; narod dveh milijonov ljudi si je privoščil kompletno družbeno nadstavbo - kot bi rekli marksisti - : čez dvajset založniških hiš s tisoč naslovi letno, Akademijo znanosti in umetnosti, dve univerzi, kompletan sistem splošnih in strokovnih šol, mreža državnih gledališč, muzejev, arhivov, narovovarstvenih zavodov itd. itd. Da, to je ta narod, ki leta 1941, ob italijanski zasedbi, ni premogel nepismenega človeka. Koliko jih je tedaj imela Italija!?

So analfabeti črke in so analfabeti duha. Komunistem, četudi v svoji blažnji enačici, nas je Slovence v marsičem "usposobil" za te poslednje. Vzrokov za to ne bomo premlevali. Ob splošni diagnozi Teilharda de Chardina, tega planetarnega vidca in preroka, češ da gre v primeru totalitarnih ideologij za "pretanjeno popačenje velike resnice", poznamo svarilne glasove od antike naprej, da najoprežno ravnamo z visokimi rečmi: kdor dela iz sebe angela, naredi žival, pribija Pascal in verjetno zadene vse tiste narobe mistike, ki bi radi predružačili človeško naravo. Socialni in miselni razvoj Evrope nosi v sebi vsaj od romantike dalje precej te ontološke razklanosti in tveganja, katerega sad so nasilne, totalitarne rešitve posameznikov in narodov. Odkod ta "bolezen za smrt", ki jo je prav v letih Marksovega Manifesta tako

genialno označil Kierkegaard, resda na primeru posameznika, a sprejemljivo tudi za dojetanja masovnih gibanj in dogodkov - zlasti če sprejememo vizijo, da se svet poseblja /personificira/ v krističnem smislu, kot pravi Teilhard, in potemtakem ta "bolezen" ne bi bila za smrt, temveč za povečanje božje?

Z Bergsonom lahko trdimo, da gre pri posegu v prostor za neke vrste posilstvo nad avtentičnim bitjem, pri čemer se nam zdi fizična, geografska prevlada v stilu klasičnih osvajalnih vojn šibka v primeri z ideološkimi okupacijami kot jih pozna naše stoletje; njihovo nadaljevanje, hkrati še bolj subtilno in nasilno obenem, utegne biti nova tiranija informatike, ki vse bolj na gosto plete svoje mreže okrog planeta. Geografija tu postaja zanemarljiva in pojem naroda se zdi staromodni - zlasti za tiste, ki so si že priborili mesto v newyorški palači ob Vzhodni reki. Spričo kompleksnosti vezi, ki vse bolj učvrščujejo in povezujejo človeško maso, so svarilni klici, ki opozarjajo na "dušo" tega procesa, redki in premalo upoštevani. Ekologija je še vedno zgolj simptom, ni pa diagnoza te bolezni, ki ogroža, kot si upamo zapisati, narode in posameznike. Ali gre res za slabitev življenjskega zagona, ki naj bi se kazalo že v banalnem pokazatelju natalitete? Ali je zamisel, "une certaine idée", o narodu in o njegovi prihodnosti v resnici izčrpana? Ali je politika prevladala nad mistiko, sprevržena geografija nad idealom Noosfer - duhovnega ovoja Zemlje? Superopismenjeni, komputerezirani Človek naj postane jecljavec, mutec in slep za Duha?

Simptom bolezni, ki smo ga razkrili na "slovenskem primeru", je verjetno veljaven za občo patologijo narodov, starejših in bolj veljavnih od nas. Vprašanje, ki ga postavljamo še enkrat, se glasi: kako shajati s svojo geografijo, kako biti v njej posameznik in narod?

Leto 1945, ki je eni polovici sveta prineslo svobodo, drugo pa pahnilo v suženjstvo in duhovni mrak, je videlo na tisoče slovenskih družin, ki so krenile na pot izgnanstva. Veliki narodi so jim odrekli gostoljubje, ker so sprejemali samo moško delavno silo: vrata jim je odprla edinole Argentina, velikodušna do drugih, zastavljajoč si podobna vprašanja o sebi kot o narodu - kot je moč prebrati v romanu Grobovi in junaki pisatelja Ernesta Sábata. Naši rojaki so prihajali golih rok, zgolj s tistim, kar so nosili na sebi in v sebi. Daleč za njimi je onstran oceana ostajala domovina, ki jih je izpljunila s kletvijo in jih zapisala sramoti in molku. Za njimi so ostajali množični grobovi, kamor so bili komunisti, brez sodbe in pogreba, na skrivaj pospravili vse tiste desetisoče, ki niso sodili v njihov novi "program". Med izgnanci, ki so jih ladje izkrcavale na obrežju Buenos Airesa, je bil komaj kdo, ki ni žaloval za kom bližnjim - vsi pa so žalovali za domovino, prav po biblijskem psalmu: "Ob vodah babilonskih smo sedeli in jokali za tabo, o Jeruzalem"! A slovenska pridnost se ni ustavila samo pri tem. Sebe in svojo novo domovino so obogatili s številnimi deli svojih rok in svojega duha: zrasle so slovenske šole in kulturni domovi, v njih se je ob pritrgovanju in z visokim idealizmom vzgajal novi rod, večč slovenskega jezika do tretjega, četrtega kolena. In kar je najbolj poglobitno: v njih se je,

kot pravi živi čudež, hranila in vzdrževala zamisel Slovenije, demokratične in svobodne, neodvisne in od vseh priznane. Ta iskrica, ki smo si jo v stari domovini pod nedemokratičnim režimom upali komaj priznati, je čakala samo na priliko, da preskoči ocean in vzplameni v ogenj, kot ga poznamo in živimo danes.

Današnja neodvisna in mednarodno priznana Slovenija je ob vseh priložnostih nižjega in višjega reda vendarle sad stoletnega hotenja biti narod. Je sad trdega dela pa tudi visokih sanj. Ali smo jo pridelali doma, v svojem političnem in geografskem zaokroženju, ali na tujem, v svojem političnem in geografskem izničenju?

Debata je več kot samo slovenska, je vesoljna in mitična obenem. /Mistiko nadomeščamo tu z mističnim/. Postaja kratkomalo prispodoba, kot jo najdemo lepo zapisano v Bibliji, v prvi Mojzesovi knjigi, Genesis, 29: "Tako je služil Jakob za Rahelo sedem let. In zdela so se mu kakor malo dni, ker jo je ljubil".

Služil pa si je Jakob svojo ljubezen v tujini, v deželi "sinov vzhoda", kot poroča Pismo. In še stoji tam, da je moral nato služiti še sedem let, da se mu je upanje izpolnilo.

Prispodoba za narod?

Kdor more, naj razume.

MILAN VOLOVŠEK

Buenos Aires

Carmen - olje

PRI SLIKARJU MILANU VOLOVŠKU

Bilo je sredi zime. Deževni dan je razpredal sivo barvno ozadje preko pokrajine, ki se valovito širi na severni strani Velikega mesta ob Srebrni reki in njenih pritokih. V sobotnem popoldnevu sem se napotil do kraja Belén de Escobar, ki je znan po cvetočih nasadih; tam sem zavil z glavne ceste na desno proti reki Luján, eni od pritokov "reke srebra". Pot se obrne navzdol, morda začutiš bližino vode, a je ne vidiš in tudi če bi prodiral naprej preko primitivne gošče in po stezah med trohnečimi debli, bi verjetno ne prišel ne do reke Luján in še manj do Srebrne reke (morda bolje: reke srebra). Po kake pol ure hodá se ustavim pri zadnji skupini hiš, ki so del ograjenega in zavarovanega "country". Tam si je zgradil hišo slikar Milan Volovšek (Maribor, 1922), v oddaljenosti od velemesta, v miru in kolonialno barvitem okolju. Morda se ti prav zaradi tega lahko zazdi, da si prišel v domače kraje... vendar ne, to so kraji preteklosti, tu se te polasti nek občutek Amerike, ne južne ali severne, ampak sploh Amerike, stare in daljne.

Volovšek, ki ga poznamo iz prvih let bivanja v buenosaireškem predmestju Ramos - tam, kjer je bila lopa umetniške šole (akademije) in je bil on, poleg Bare Remčeve, Franceta Ahčina in Marjana Marolta, eden glavnih profesorjev - je nato mnogo potoval: Venezuela, Mehika, Španija, Grčija, Carigrad. Služba ga je prisilila, a je to izkoristil - ustvarjal je v krajih, ki so mu nudili svoje posebnosti, obiskoval je svetovne razstave, študiral in zorel. Zdaj se je naselil spet v Buenos Airesu, slika pa predvsem v svojem gradiču ob veliki cesti, ki povezuje Ameriko.

V Argentini naših prvih let se Volovška spomnimo iz razstave v galeriji Huemul, na aveniiji Santa Fé, septembra 1957. Takrat je razstavil 15 olj. poudarek je bil na konstrukciji, spletu realnosti in na metafiziki ekspresije novega sveta. Dva argentinsko-slovenska zdomska slikarja sta spoznala Ameriko kot vir svojega slikarskega ustvarjanja - Bara Remec in Milan Volovšek. Bara z odkritjem prvin avtohtone stvarnosti (simboli v kamenju, pleteninah, keramike in sploh v vsej vroči ali mrzli zemlji svetá pod Andi), Volovšek s čutom za trdnost in zgrajenost, za metafiziko širine, globine in barvnih odtenkov Amerike. - Vendar pa je bila že prva samostojna razstava v galeriji Comte, na ulici Florida, leta 1954, tista, na kateri je slikar Volovšek pokazal, da ga manj zanima objekt kot pa harmonija čistih oblik, pa tudi barva kot skrivnosten ekvivalent poezije in muzike. Prav zato so ga vedno zanimali Rouault, Braque in seveda Picasso.

Ko je odšel Volovšek iz "domače" Argentine v svet, najprej v ameriški, nato v španski in arabski ter naprej v maloazijski, je začel doživljati in umetniško presnavljati skrivnost velikega prostora. V Španiji je v nekajletih izpopolnil svoje podobe in razvil barvno izredno bogate zamisli. Prevladnje okrase kihotska pokrajina, daljna panorama, razsušena obzorja in sivkasto sinje nebo. A slikarjeva pot gre naprej, v bizantinski Bospor in v kulturni prostor, ki je kljub Lepantu ostal azijski. In prav tam spoznamo, da smo na tej strani velike rdečkasto rumenopoltno kulture, ki sega v Ameriko preko Yucataka in Macchu Picha do zadnjih severnih in južnih vršičev. Vidimo, da je turška kmetica, ki ji je umetnik vdihnil sijaj primitivne žene v slovesni opravi in nakitu, v bistvu sorodna z mehikansko ženo širokih ličnih kosti in z reliefi sončnih vrat v Tiwanaku. Spoznamo Ameriko, ki je odsev davnih mitov, starih kultur. težkih rdeče rjavih in temno zelenih barv. Od tu izhaja Volovškova v mitu zasidrana monumentalnost prvinskih estetskih doživetij.

1. Doživetje ameriškega prostora. Mit razsežnosti, ki so ga doživljali predvsem zgodnji španski osvajalci, se javlja pri Volovšku, poleg drugega, tudi v tihožitni naravi. Slikar kot preizkušen eksperimentator ustvarja v številnih in doseženih delih umetnine, kjer se njegova osebnost kaže naprej z ekspresivnim razbitjem oblike, nato v navalu barve in končno v stanju, ko v obliko in barvo udari še neka prvotna, zlato rdeča in zelenkasta luč kot jo lahko doživimo samo v prostornosti stare Amerike.

2. Doživetje ameriškega človeka. V Volovškovih slikah je mit ameriškega človeka vedno navzoč, čeprav je pred nami portret španske žene, turške lepoticke ali mehikanske kmetice. Ta mit bi lahko izrazili z besedo "eldorado", ki nam pomeni obljubljeni deželo, bogato na zlatu in srebru. V resnici pa je El Dorado zlat ali pozlačen človek. Mit temelji na zgodovinski navadi Indijancev v gorah Nove Granade: na določen dan si je poglavar tamkajšnjega največjega naselja namazal telo z neko gumijevo tekočino, nato pa se posul od nog do glave z zlatim prahom. To je bil "pozlačeni človek". Starešine rodú in ostali poglavarji so se nato peljali z njim v čolnu na sredo jezera, blizu naselja. Tam se je pozlačeni Indijanec vrgel v vodo in si zmil dragoceno zlato rumenilo. To se je zgodilo v znak darovanja in kot prošnja za blagoslov naselju.

Vrnem se k slikarju Milanu Volovšku. Tistikrat, ko sem bil pri njem, je bil deževen poznojesenski dan, a povem, da so platna skoraj žarela v nekem globljem temno rdečem, okrašem in modrem zlatu. V pokrajinah, v podobah tihožitij in v obrazih ter njih okrasju sem začutil ameriški mit.

Ko sem se zvečer vračal proti domu, je začelo deževati in mrak je legal na buenosaireški svet. Ne vem, zakaj sem se spomnil - morda kot v zagovor pred temó ali ob misli na dela, ki jih pripravlja slikar za razstavo v domovini - da je vsak umetnik neke vrste ogledalo. Za časa Renesanse so se nekateri slikarji v Italiji posluževali raznih ogledal, da so z njimi dosegali magično estetsko deformacijo obrazov in predmetov. Umetnik ustvarja, presnavlja in oddaja luč, ki je bistvo likovnega predmeta. In v Volovškovih oljih je nekaj, čemur bi mogel reči - luč velikega sveta, luč narave, luč človekove duše, luč snovnosti, prosojna luč marin.

NA PLANJAVI SLOVENSKE KRAJINE

Hej, prostranost živo sočna in zelena moja!
 Hej, planjava vigredno cvetoča, zlato sončna!
 Hej, širjava rosna, za pogled neskončna
 tja do sinjega nebá,
 ki se spaja
 v koncu kraja
 z zemljo brez gorá,
 mej mogočnih, ki naj stale bi nekje v daljavi!
 Hej, škrjanec, živo žuboreči vir v višavi!
 Hej, slovenski prostor pred menoj, posoda soja
 vigrednega in željá
 v moji duši -
 kot na ruši
 sij dne brez mejá!
 Hej, čez polje, senožeti nedogledna cesta, -
 hrepenenja ter namena mojega nevesta!
 In ob tebi vitkorasli jagnedi, - drevesa
 (te ravni poseben mik)
 tja v daljavo,
 kot v višavo
 drezala navpik
 bi zelena velikanska nojeva peresa,
 ki se vsak dih sape z njimi ljubkovati hoče!
 A v vaseh po plani nizke, s slamo krite kočé,
 razvrščene ob kolnik
 z okni, vrati,
 zad pa hkrati
 hlev, skedenj, seník,
 Skoz vasi potoki kot jegulje se vijoče,
 v polju, senožetih grive sočnih trav in žit,
 čeznje naše govorice zvok sladko razlit,

sluhu mojemu predrag,
ko odmeva
v dan iz dneva
kot spev slavca v zrak!
Oj pokrajina prostrana naša, večno naša,
zdajle mojemu pogledu, srcu sladka paša:
kdo na tebi po krasoti želj si ne spočije,
ves potešen, manj grenak
in obenem
v vzradoščenem
srcu bolj mil, blag?
Kdo na tebi se naravnih čarov ne napije?
Kdo, ko nase nežno ga tvoj pristni kras privije,
ne pozabi poveljanih tal krasot
raznih tujih deželá
v vsem cvetenju
in dehtenju
ki ga vigred dá?
Kdo v ljubečem srcu s tabo eno se ne čuti?
Kdo v naročju tvoje grude ne želi usnuti?
Kdo za zmerom ne želel bi si spočiti tod
domoljubnega srca
in zjasniti
v tej senc siti
dobi si duhá? - -

MNOŽICA

Prevedel: Gregor Papež

Ob koncu bitke
in ko je vojak umiral, je prišel k njemu nekdo
in mu rekel: "Ne umri, tako te ljubim!"
Ampak on je umiral naprej.

Približala sta se mu dva in ponovila sta mu:
"Ne pusti nas! Pogum! Vrni se v življenje!"
Ampak on je umiral naprej.

Prišlo jih je k njemu dvajset, sto, tisoč, petstotisoč,
kričaje: "Toliko ljubezni in ne moremo nič proti smrti!"
Ampak on je umiral naprej.

Obkrožilo ga je na milijone ljudi,
vsi so prosili: "Ostani, brat!"
Ampak on je umiral naprej.

Potem so ga vsi ljudje na zemlji obkrožili
in gledal jih je žalosten, prevzet;
dvignil se je počasi,
objel je prvega in se odpravil na pot...

IZGORELI ČAS

I.

Nad pampo je plahutala jesen. Tiha in velika senca je visela nad pokrajino, se raztezala kakor žalno pregrinjalo med redkimi ombuji in se zgubljala tam daleč za obzorji, ki so le še poredkoma, včasih ob sončnem vzhodu ali zatonu medlo zardela. Drugače pa molk, dolgočasje, oddaljeni glasovi, mukanje govedi, zgubljen lajež psa in enakomerno zvenčanje tišine, ki se je pnela med skrajnostmi časa in preteklosti prežete s spomini. Od časa do časa je droben dež poglobil tišino. Pršilo je neslišno. Mastna prst se je temna svetlikala v mračno ohromelost dni, ki so se vrstili enakomerno dolgočasno brez dogodkov, kot da je nekdo počasi obračal strani nezanimive knjige. Pa je le potekal čas. Ugasnil je dan, priplazil se je mrak, za njim noč. Z nočjo nemir, ki je valovil v molku, utripal kakor daljno življenje nečesa, kar je bilo v času, v prostoru in duši pa je potem pustilo odmev, ki je nato kakor plivkajoče naraščanje preteklosti vpadala v navidezno ohromelost časa.

Jesenski čas v pampi je neopazno trohnel v vlago in nepremično stoječe megle, ki so kakor dimi oddaljenih ognjev visele nizko nad polomljenim osatom, ki je padal v blato. Sivina juter se je prelivala v mračno prosojnost dni, se pretakala s prvim večernim mrakom v zamolklost večerov, polnih oddaljenih glasov, ki so onemeli obviseli nekje v brez-zvočju tišine.

Takih nepremičnih, navidezno stoječih dni se je župnik Jernej Skalar bal. Čudno težko mu je legalo na srce sivo dolgočasje, ki se je priplazilo z jutrom in se razrastlo v večer kakor nevidno omrežje nečesa nerazumljivo plitvega in praznega, kar človeka peha v tiho malodušje. Stare, suličaste ciprese, ki so kakor okameneli starci stale pod oknom, so v nemem molku bičale njegove misli. Kot da je sobo napolnjevalo žalno raspoloženje tihe nepremičnosti in skrite veličine nečesa odmaknjenega, hladnega in nedoumljivega, kar človeka napolnjuje z utripajočim nemir in željo po dokončnem spoznanju poslednje in največje skrivnosti konca in početka. Takrat je vse skrajnost. Človek je kakor razpet med oddaljenosti vzrokov in pojmov. Vse izhaja iz istega spočetja, skrajnosti se strnejo, razdalje se zbližajo in vse je zgneteno kakor v eni sami potezi začrtani ločnici, ki ne loči, ampak združuje odmaknjenost rãzdalj, časov in misli in poraja nova spoznanja in svetovja kakor pogreznjene v nepremično trajanje brezčasia.

Ko pa je v težkem, komaj valujočem vetru zadrželo ozračje in so ciprese pod oknom zatrepetale in v brezglasju zašelestele, se je župnika Skalarja polastilo čudno domotožje po nečem oddaljenem in hrepenenje po znanih obrazih in glasovih, ki so že zdavnaj onemeli. Pesem je bila takrat v šumenju cipres. Pesem odhajanja, odmaknjenosti in nesluteni dalj. Takrat je navadno odprl okno in se zazrl daleč v sivino, ki je v oddaljenosti prehajala v gmoto obledelih obrisov, tonečih v nerazumljivih oblikah, kakor v nihajočem vrtincu oddaljenega tolmana. In je visel kakor razpet med dogajanjem in tihim prepletanjem misli. Čutil je tiho veličastje in trpko razočaranje nad vsem kar ga je obdajalo in napolnjevalo njegove misli. Vse, tisto, kar je objel s pogledom, vsa odmaknjenost prostorov in bližina predmetov je kjub navideznemu miru jesenskega razpadanja dihala vanj tiho oddaljeno in zastrto življenje. Življenja. Pota ljudi. Vsa pampa je bila kakor preprežena z vijugami. Pota Kerecov, Berdenov, Brglezov in nešteti. Spenjala so se v krivuljah, padala so in se dvigala. Kakor kipenje sokov, rasti, ki sili vedno k soncu. Kdaj pade k tlom, vihar upogne uporno stebliko, a je ne zlomi. Takšni so bili njegovi ljudje. Njihova pota so šla v trdih ovinkih padanja in dviganja. Vedno pa jih je spremljala vest, prišlo je spoznanje kakor poslednji sunek za poslednji podvig. Tik pred zadnjo potezo. Stevan Berden je vedno drvel navzdol. Bog se ga je usmilil. Njegova poslednja pot je bila pot navzgor. Prav tako Brglez. Obupal je nad samim seboj. Bog ni obupal nad njim. In Kerec! Upal je proti upanju. Žalostno je živel. Umrli pa je z nasmehom, ker je sanjal o lepoti svoje zemlje.

Župnika Skalarja se je lotevala samozavest. To so bili njegovi ljudje! Trdi, pregrešni včasih, v besedah robati, toda v notranjosti polni vere in čudne moči za poslednji podvig in vse prepolni težke sanje o svoji zemlji. Sen izgnancev o materi in zemlji in domovini in njeni in svoji usodi. To dela ljudi močne. Ne klonijo. V njih raste in se krepi vera. Močne duše in srca. Obenem pa vsi ubogi od silnih naporov v boju z tujino, izžeti in polni grenkih misli in trpkih spoznanj. Kakor da se je v njih strnila senca in luč, se spojila solza s smehom. Da, to so bila prepletanja drobnih življenj, tiho duhovno presnavljanje, prelivanje sanje v nasprotja trdih preizkušenj in razočaranj. V vsem pa je telo veliko in svetlo upanje, skrito v tihi svet sanje o lepoti želja, ki so žgale misli. V vsem je bila topla lepota nečesa, nekoga. V sivem molku jeseni, v trdih naporih ljudi, za zaskrbljenimi obrazi in za pepelastimi pogledi je živel svet poln prečudnjih globin. Svet prepojen z vero v nekaj. Svet molka in želja in upanja v narodno vstajenje. Ni zastoj zapisal župnik Skalar v svoj dnevnik:

“Duše pasem. Pasem sanje in želje, gojim upanje in poglobljam vero. Pa sem često bolj ubog kakor tisti, ki me prosi pomoči in pričakuje del mojega bogastva. Ljudje namreč mislijo, da so slabši kot jaz, bolj prazni in ubogi. Pa so močnejši v veri in upanju. Upajo proti upanju, verujejo često v nemogoče. Močni so. V njih je živa vera in imajo polnost upanja...”

Vselej, ko so v molku zaječale ciprese, vse temne in zavite v žalno sivino, se ga je polastila kakor skrb, strah, za vero in upanje njegovih ljudi. Pesem

vetra, ki se je ujela v suličastih vrhovih, se je vedno bolj prelivala v turbno razglašenost, kakor oddaljen odmev trudnih korakov in glasov vseh njegovih ljudi, ki so tavalj po pampi. Hodili kakor v začaranem krogu, pod zavestno iskaje toplote domov in ljubezni žena in otrok in mater in očetov...

Ob takih mislih se ga je vedno znova polasčalo malodušje. Pa je stisnil ustnice in dvignil glavo.

"Gospod! Odpusti malodušnost svojemu služabniku. Tudi jaz verujem. Verujem v vstajenje! Ta rod bo živel in gospodaril na svoji zemlji". S trdim korakom je meril sobo od zidu do zidu. In je molil in rotil nebo, kakor v omamni zmešnjavi misli za svojo in svojih ljudi vero. In tisti večer, ko je megla popolnoma zalila daljave in so ciprese pod oknom kipele kakor utrujene postave romarjev v večer, se mu je zazdelo, da je vse, kar je prej tlelo širom pampe zgostilo in zgnetlo v njegovi sobi. Prišli so zgubljeni rojaki, bolni starci in starke, žalostne matere in razočarani očetje. Kakor v strnjenem krogu so stali okoli njega sključeni in tihi znanci iz vseh časov. Prišli so z vseh strani kakor nemi spomini, ki so v tihih deževnih večerih oživeli. Zagorela so zapoznala spoznanja zgrešenih potov, odprle so se stare rane, ki jih je čas že zabrisal. Župniku Skalarju se je zazdelo, kakor da se je v tistem presnavljanju obnavljalo pozabljeno življenje, polno burnih nasprotij, zmag in porazov. V šumenju cipres pod oknom je bila pesem tisočev, ki so romali kakor začarani, stopali v strnjenih vrstah drug ob drugem, stopali za daljnimi cilji, ki so si jih bili postavili v željah, sanjali sen o vrnitvi v objem svojih domov in zemlje. Pa so romali samo v mislih in verovali. Romali tja, kamor ni mogla stopiti noga.

Župnik je zaprl okno in spustil zavese. Zahotelo se mu je miru in počitka. Hotel je za kratek čas živeti zase, za svoje misli, urediti svoje dvome. Hotel se je umakniti pampi in jeseni, ki je visela zunajnad pokrajino. Tudi vrata je zaklenil. Potem je hodil po sobi, sklonil je glavo, sklenil roke na hrbtu in štel korake. Za hip je ušel okolju. Prijetno in mirno je razpredel misli, pogovarjal se je o svojih dvomih z samim seboj. Nato se mu je zahotelo branja. Obstal je pred knjižno omaro in tupal s pogledom. Pa se ni mogel odločiti. Stegnil je roko in zagrabil kar na slepo. Spustil se je v naslonjač, primaknil luč in se udobno zleknil globoko nazaj. Prijetna udobnost in utrujenost se mu je razlila po žilah. Ko je odprl knjigo in pogledal naslov, jo je takoj spet trdo zaprl. Bilo je eksistencialistično delo. Filozofija, ki je postavila človeka med dvoje ničev. Med dvoje praznin, kakor ujetega v precepu med rojstvom in smrtjo. Rojstvo in smrt sta samo vzroka, da človek začne in preneha biti. Ne pred prvim in ne za drugim ni ničesar. Molk, praznina, nič. Vstal je in trdo vrgel knjigo na mizo. Spet je hodil po sobi, nekoliko nejevoljen, da si je pokvaril tiho razpoloženje, toda korak mu je bil bolj odločen in misli jasnejše. Čutil se je duhovno še bolj povezanega s svojimi ljudmi. Zazdelo se mu je, da so čudno blizu, bližje kot kadarkoli prej. Kakor da so se zbrali okrog njega. Se vrnili trudni in izčrpani telesno od vročih pampskih poletij, toda močni v veri, duhovno utrjeni. Kot da so se vsi zavedali, da je rešitev samo v veri v rojstvo in

začetek in smrt in življenje. Njegovi ljudje niso viseli ujeti med dvoje praznin. Trdo so bili priklenjeni v svojem prihajanju in odhajanju iz časa in prostora v brezčasje z večnostjo trajanja. Kot da so stopali preko vsega po mostovih ljubezni, ki družijo večnost s časom in vodi v izpopolnitev. Zato so bili močni v veri.

Župnik se je skoraj raznežil ob tej misli. Dvignil je glavo in stopal visoko vzravnal iz kota v kot.

"Narod, ki ima takšno vero bo živel. Živel!" je skoraj kriknil.

Na oknu so zašklepetala polkna. Zunaj se je zbudil veter in ostro zasikal ob zidovju. Čeprav ni videl, je vedel, da so se ciprese pod oknom globoko sklonile pod sunkom vetra in se naglo dvignile. Slišal pa je žvižgajoče šumenje, ki je v presledkih sekalo večerno zaspanost, ki je lebdela v sobi. Sedel je za mizo in odprl dnevnik. Ko je namočil pero, je za hip obstal, kakor da je ujel novo misel. Potem je pisal.

"Pišem: Ta rod ne bo umrl. Živel bo. Živel, ker je razpel mostove ljubezni med časom in brezčasjem. Mostove prihajanja in odhajanja. Na obeh straneh je rojstvo, kakor poroštvo trajanja in življenja. Bral sem: Življenje je ujeto med dvoje ničev. Visi med dvema prazninama, kjer se širi molk neobstoječega. - Zanikam! In mi je hudo, ker so ljudje podrli mostove ljubezni..."

Roka mu je zastala, pero je obmirovalo z novo besedo, ki jo je spočela misel. Hotel je nadaljevati s pisanjem, pa je na vrata potrkal. Boječe in neodločno. Prisluhnil je župnik, kot da ni mogel verjeti, da je nekdo ob tako pozni uri in neprijaznem vremenu prišel k njemu. Ko je potrkal drugič, še bolj neodločno, je vstal in stopil k vratom. Val vetra, pomešan z drobnim pršečim dežjem, je butnil v sobo in iz temačnega hodnika je stopila žena. Počasi se je premikala skozi vrata in obstala pred njim.

"Hvaljen Bog..." je rekla.

Dvignila je pogled in župnik je videl razorano obličje žene, ki je stala tresoča se od vlažnega mraza pred njim.

"Oprostite, da motim ob tej uri." je tipala v molk.

Bila je premočena in utrujena in župniku ni ušlo, da se je komaj držala na nogah.

"Se je zgodila nesreča?" je vprašal razburjen in jo nalahno porinil v sobo in zaprl vrata. Ponudil ji je stol.

"Sedite," je rekel.

Potem je čakal in se poskušal zbrati, ker je bil raztresen.

"Oprostite, da motim," se je spet opravičila žena, si odvezala ruto in jo spustila na tilnik. Nekaj pramenov sivih las se ji je oprijemalo čela in ji sililo v oči, ki so čudno žarele kakor v vročičnem pričakovanju. Gledala je župnika naravnost v obraz, tiha in smehlja se, kot da bi hotela odkriti njegovo misel. Župnik pa je bral v njenem pogledu kakor tiho in veliko vero

v nekaj. V pogledu žene, ki je sedela pred njim je gorelo upanje. Župnik, nevede kaj bi rekel, je odprl omaro in poiskal steklenico žganja. Potem je kakor odsoten postavil na mizo kozarčke in natočil.

"Ob tem vremenu se prileže," je segel po pijači.

Enako je storila starka. Pa je takoj spet postavila kozarček na mizo.

"Ne vem, če je dobro. En sam kozarček mi zmede misli."

Obsedela je s prekrizanimi rokami v naročju, sključena, kakor ujeta v svet nečesa skrivnostno nerazumljivega. Nato je nenadoma dvignila glavo, oči so se ji zasvetile, žgoče, skoraj so se ujele z župnikovimi.

"Lahko govorim zaupno?" je vprašala.

Župnik je pokimal.

"Mati sem in iščem sina," je rekla skoraj tiho.

Gledala je v tla, roke so ji še vedno počivale v naročju. Glas se ji je za spoznanje tresel.

"Vi veste kaj je mati..." je nadaljevala.

Dvignila se je. Stopila je tik do župnika, ki je stal sredi sobe.

"Moj najstarejši sin, pravijo, da je padel. Jaz tega ne verjamem. V meni je nekaj, kar mi pravi, da ni res."

Naglo je presekala stavek in se z ostrim pogledom zazrla v župnika. Kakor da je hotela ujeti njegovo misel, mnenje, še preden bi spregovoril, razkrinkati njegovo misel v hipu spočetja, izsiliti odgovor, ki bi ji odpodil tihe dvome in poživil vero.

Župnik ni bil prav nič presenečen. Bil je navajen takih obiskov. Pred njim je stala mati, ki je verovala v to, kar nihče ni veroval in upala proti upanju v življenje, ki je bilo morda že mrtvo. V njenih očeh, ki so bile kljub lesku skoraj vroče, je ležala kakor tenka plast dima, bile so stare in sive, pepelaste. Telesno je bila izčrpana in stara, sključena v soju luči, a silna in močna v svoji veri, kakor poosebljena v duhovni globini materinstva. Župniku se je zdelo, da je počasi izginjala starka, se pogrezala v molk, v mrak oddaljenosti in pozabe, iz sence telesa pa je izstopala poduhovljena osebnost matere in njene vere in tihe velike ljubezni. Iskala je sina tam, kjer ga ni bilo. Že vsa stara in uboga, je z svojimi izsušenimi rokami hotela odstraniti zapreke in ga poiskati, da bi se tiha in nebogljena naslonila na silo njegovega življenja, ki mu jo je dala in potem ostala sama in izčrpana sredi samote, kjer je iz bolečega spoznanja rasla njena vera in ljubezen, ki ni iskala sama sebe in svojih dobrin. Iskala je samo sina. Njega in njegovo dobro in za njo bi zadostovala tiha in skromna sreča. Bila bi pokraj njega.

In še se je zdelo župniku, da se je pogrezala nekam v odmaknjenost, ko je spet spregovorila.

"Gospod župnik, jaz slutim njegovo življenje kakor takrat, ko sem ga nosila pod srcem. Morda je daleč, bogve kje mu potekajo dnevi, toda on živi. Zakaj ne bi živel? Koliko se jih je vrnilo in koliko se jih še bo!"

Potem, kot da je bilo eno samo vprašanje. Nemo in tiho, zveneče kakor molk, ki se je razpredal med njima. Težko in veliko se je grmadilo v sobi in nadaljevalo okolje s tesnobo. Še veter, ki se je srdito zaganjal ob zidove, šumenje cipres, ki se je prelivalo v ječanje noči, je kakor oddaljeno ihtenje tonilo v noč.

Poosebljena vera in ljubezen matere sta tisti večer vasovali pri župniku.

"Sem ga jaz poznal?" je potipal župnik z besedo.

Začudila se je mati.

"Vi me ne poznate?"

In je obstala kakor presenečena, razočarana.

"Krstili ste ga."

Začudil se je župnik.

"Krstil?"

"Da, krstili. Na ime Matej. Matej Flisar."

Župnik je naglo dvignil glavo, globoko zajel zraka in za hip mu je preko čela legla senca. In je gledal ženo, ki jo je nekoč poznal. Leta so jo popolnoma spremenila, kakor preoblikovala.

"Vi ste torej njegova mati..." je vprašal kakor odsoten, kot da sploh ni mislil na besede, ki jih je govoril.

Flisarjeva mati pa se je kakor pogreznila nekam vase. Župniku se je zazdelo, da ji je pogled še bolj osivel, na njenih ustih pa se je premaknilo kakor tisto neizgovorjeno, kar je ležalo na srcu, na obrazu pa ji je vstajalo kot zarja tihe oddaljene sreče, ki se je povračala v mislih. Spet se je nasmehnila, njene oči so postale za hip vlažno tople.

"Kakor otroka ga bom negovala, ko ga spet najdem," je skoraj vzkliknila v hipu lepe sanje, ki je padla v njene misli.

"Kot takrat, ko sem se sklanjala v davnih nočeh nad njegovo zibel... Lep otrok je bil."

Prenehala je in se v hipu popolnoma spremenila. Kot da je zašla, se prestrašila nečesa, kot da jo je zbolela tista davna sreča.

Na njenem obrazu je zatrepetala zamolkla senca.

"Zdaj ga pa ni..." je kakor v dopolnilo dodala čez čas.

"Vsi mi dopovedujejo, da je padel. Jaz pa vem, da ni. Lepega dne bo prišel. Zakaj ne bi prišel sin k materi? Kam naj bi šel drugam?"

Potem, kot da se je za hip spet zmedla. Obmolknila je in se lovila za mislijo. Hotela je spregovoriti, pa se je zazdela sama sebi kakor otrok, da je padla nekam v prazno, kot da sploh še nič ni povedala.

"Mlatim prazno slamo..." je pomislila.

Obšlo jo je malodušje.

"Župnik je tujec. Bližji so mi otroci, hčeri in sinova, pa me ne razumejo. Posmehujejo se mi, ko sanjam o petem. Kot da ni njihov brat, kot da sploh ni živel."

V grlu se ji je nekaj zataknilo in jo dražljivo zgečkalo. Ni opazila, da ji je silila v glavo čudna vročina in da ji je oči prekrila koprena.

"Težko je materi..." je hotela kljub zmedu načeti besedo.

Toda usta so molčala. Sence so postajale težke in goste. Kakor iz dalje je priromal župnikov glas, ki je vprašal.

"Povejte odkrito, v čem vam lahko pomagam?"

Vsa odsotna, kakor zavita v težo misli je dvignila glavo, oči so se ji razširile in čez usta se ji je razlilo kakor na smeh. Nihaje z glavo in z omahujočin korakom je stopila k župniku in stegnila roko.

"Bog vam plačaj..." je šepetala.

Župnik je čutil v svoji desnici njeno drhtečo, koščeno roko in je začutil kakor odmev nerazumljive toplote, ki ga je čudno prevzemala.

"Toplota materine desnice..." je pomislil.

"Nobena roka ni tako mehka..." ga je nadlegovala misel.

Glasno pa je rekel:

"Pripovedujte mi o vašem sinu, o Mateju..."

Mati je kakor vznemirjena spustila njegovo roko in odstopila za korak.

Župnik ji je ponudil stol in ji sedel naproti.

"Moj sin Matej... Otrok..." je rekla šepetaje.

Potem se je zastrmela nekam v prazno, na njenem obrazu je ležala tiha blaženost. Župnik je molčal in jo opazoval.

Mislil je na Mateja Flisarja. On ga je poznal. Ponosen fant je bil. Velik in močan. Kakor izklesan, Tudi nevesto je poznal župnik.

"Domobranski poročnik Matej Flisar..." je mislil skoraj glasno

Pa se je ugriznil v ustnice, da ga je zbolelo.

Flisarjeva mati se je zganila in se proseče zazrla vanj.

"Svetujte. Hočem ga najti. Grem domov in ga poiščem. Našla ga bom."

In je nadaljevala čez čas.

"Tukaj se mi posmehujejo. Tudi otroci. Pravijo, da sanjam nemogoče, da je mrtev. Hočejo me prepričati o tem. Zato sem prišla k vam. Kako na tiho oditi. Potrebujem papirje."

Njene besede so obvisle v zraku. Težko so padle na župnika. Sklonil se je kakor pod težo neslutene bolesti. Spet je mislil na Mateja Flisarja. Notranjost mu je napolnilo tiho sočutje do matere.

Iskala je sina tam, kjer ga ni bilo...

Verovala je in ljubila njegovo mladost, ki se je osula, kakor ovenel cvet.

Iskala je njegovo življenje, ki mu ga je dala in ki je trohnelo tam nekje v Kočevskem Rogu...

Zbral je moči in se dvignil. In zazdel se je samemu sebi star, čudno star in nebogljen vpričo tihe tragedije, ki se je odigravala v njegovi notranjosti z vso težo, kakršne še nikoli ni občutil.

"Bom naredil korake..." je rekel.

Hotel je biti ljubezniv, pa so mu besede suho izzvenele v molk.

In kakor v zmedi je stopil k pisalni mizi, hoteč zabrisati sledove notranje zmede, in položil pred mater tisočaka. Poslednjega, kakor edino, kar je imel, poslednje namesto besede, ki je ni mogel spregovoriti, ker bi preveč bolela. Vedel je, da bi jo resnica ubila. Bil je mogoče poslednji udarec za mater, ki je verovala v nekaj, ki je ljubila tiho, kakor pač ljubi mati. Zakaj bi ji ubil vero. Prišla je k njemu po oporo. Zakaj bi jo zrušil. Mogoče kdaj pozneje. Počasi bi jo lahko pripravil za udarec... Počasi... Drugič...

"Za vožnjo..." je rekel.

Mati pa je razočarana odrinila denar.

"Imam sama. Delala sem in hranila..."

Kakor zlomljen, premagan, je župnik kot okamenel. Tako slabotnega se še ni počutil nikoli.

"Nisem prišla po denar. Pomoč ni v denarju. Rada bi slišala nekoga, da bi mi povedal, da moj sin živi. Da bi mi pomagal priti do njega."

Lahek dvom je zatrepetal v materinih besedah. Pa ga je takoj odstranila.

Kljubovalno kakor skrbna mati, ki se zbudi nenadoma sredi noči in se skloni nad zibel, kot da bi hotela s svojim telesom braniti otroka pred nečem.

"Hočem reči, da bi mi nekdo povedal kje ga naj iščem?" je dodala in se vprašujoče zazrla v župnika.

"Pisal bom na Rdeči križ," je rekel župnik.

In se je razveselil misli. Tako bo zvedela. In ne bo on tisti, ki bi moral povedati resnico, ki bi bolela, morda celo zlomila mater. Pa je takoj pomislil:

"Kako malo poznam mater. Ne, matere ne zlomi noben udarec. Nasprotno. Zdi se, da celo črpa iz preizkušenj moči."

Za hip se ga je polotila želja, da bi ji povedal resnico. Zakaj bi ji lagal in jo varal? Pa še isti hip je začutil, da ni imel moči.

"Tudi to ne," je rekla mati.

Kakor odsoten je ujel župnik njene besede.

"Jaz sem se odločila. Grem domov. Sama bom prehodila kraje in ga poiskala. Šla bom od ječe do ječe. Šla od bolnice do bolnice. Rada bi, da bi rekli besedo mojim otrokom, ki me ne razumejo. Trdijo, da je mrtev. In vedo, da to boli. Da ni res. Žive v zmoti. In da bi jih v moji odsotnosti obiskovali, dokler se ne vrneva z Matejem."

Njen glas je bil mehak in proseč, kakor tiha oporoka.

"Kakor dobri pastir," je pomislil župnik.

"Gre iskat zgubljeno ovco," je vrtal v misel.

In je prikimal.

“Bom, mati,” je rekel.

Ponudil ji je desnico in jo stisnil za roko. Potem se je naglo obrnil proč, da bi zakril boleščino, ki mu je rezala obraz.

Flisarjeva mati se je poslovila. Ko je zapiral za njo vrata, se je okrenila.

“Bog vam povrni. Pa oprostite. Tako naglo sem se odločila in tako me je prevzela misel, da sem morala takoj spregovoriti z vami...” je povedala.

In se je napotila v deževno noč. Počasi je tonila v pampo, ki se je široko stiskala v temo. Veter je bičal njena ovela lica, jo oviral pri hoji.

“Moj Matej, otrok...” je šepetala in se smehljala.

Župnik je zaprl vrata, sedel za mizo in spustil glavo med dlani.

In je videl kakor v duhu domobranskega poročnika Mateja Flisarja, kako je velik in močan stal nad Kočevskim Rogom in se potem nenadoma vzpel in počasi padel v globino...

Trdo je stisnil ustnice in je zamrmral:

“Padel je za slovenstvo...”

Zostrim pogledom se je zastrmel nekam daleč in obsedel kakor prikovan.

II.

Bil je čas poln trdih dogodkov. Kakor, da so se udarile z nesluteno silo skrajnosti najtrše vsakdanjosti življena. Prav v sredi, med obema neprijetno trdim tečajema udarjajočega nihanja dogodkov, tistih včasih morda neznatnih drobnih pretakanj, ki še niti dogodki niso, pa je visel kot razpet med daljave obzorij brez prehoda prelivajoče se pampe z neslutnimi daljavami sosednjih pokrajin Tomaž Serec. Visel je kakor v čudnem izpodmikajočem se svetu brez trdnosti tal, kamor bi lahko zastavil nogo, se uprl za nov zagon. Vse se je nekam sumljivo razmaknilo, tako da so daljave kakor pogreznjene v brezprostornost ravni padle v globok molk pokrajine, ki se je čudno usločila in nato počasi zdrknila nižje, vedno nižje, kot da se je pogrezala. Se je tudi on pogrezal? Padal vedno globlje, drsel neopazno v nerazumljiv molk, v odrevenelost dni, ki so kakor v brezvetrju nepremične plahte viseli nad pampo? Ali pa se je le pogreznil sam vase, zdrknil z višine v mislih zgrajenega svetovja v tiho razkrajajoče malodušje, v plitvo površnost duha in potem ni imel več moči, da bi se dvignil? Nenadoma se mu je zazdelo, da je bil že ves čas, odkar je zapustil domovino, prehodil Argentino, Južno Antartido, prekolovratil Ognjeno zemljo in se nato zagrebel v pampo, tam kjer je prenehal Stevan Berden, o katerem mu je govoril stari župnik Jernej Skalar, na dnu tonečega nižavja razjedajočega dvoma, samo da se tega ni popolnoma zavedal.

Takoj prvi dan, ko je stopil v zatohlo, po plesnobi zaudarjajočo sobo nekdanjega domovanja Stevana Berdena, se mu je zazdelo, da je ponovno zagrešil usodno potezo. Zakaj je sprejel? Kakor miloščino beraču, mu je

župnik Skalar podaril domačijo v pampi za začasno zatočišče. Takrat mu je pripovedoval zgodbo človeka. Dolgo zgodbo. Kako je živel in umiral. Kako ga je razjedalo nevidno zlo, ga izpodjedalo in podrlo. Omahnil je v strasten objem pampe. Nenasitne, polne neslutene sile osvajanja. Leta in leta se je tolkel, nazadnje je podlegel. Pampa mu je izpila sile, vest mu je razbičala dušo. Konec je Tomaž Serec preslišal. Kako se je Stevan Berden poslednji hip dvignil in doživel vrnitev. Samo tisti tihi boj, ki ga je bojeval Stevan Berden mu je ostal v spominu, se preлил vanj, kakor del njega samega... Vse to in še več mu je povedal župnik. Takrat je Tomaž Serec samo poslušal in kimal. Ko je ostal sam, ko je prva noč razprostrla teman plašč, se je zamislil. In od takrat naprej ni prenehal razmišljati. Iz sten pa kakor da je iztopal Stevan Berden, ki ga on ni poznal. Kot da je v slehernem predmetu bila vtisnjena njegova podoba, vžgano njegovo obličje. Podoba trpina, ki je živel in trpel zaman. Zaman, ker je izgorel prazen brez ljubezni, pogreznjen v hrepenenje, v sanjo, ki se je razblinila z vsakim dnem, ki je ves žareč zagorel na vzhodu... Bo tudi on, Tomaž Serec, sledil njegovo stezo? Nehote, proti svoji volji, je moral misliti na Stevana Berdena, ki je umrl streljaj od svoje domačije, se pogreznil v pampo kakor odpadel list, usahnil sredi molka in daljav. Seveda. Stevan Berden je bil star. Kako bi kljuboval, starec, kako vzdržal? On, Tomaž Serec, pa je bil še mlad.

Vstal je in se pretegnil. V sklepah mu je počilo, zaškripalo kot da so se razklenili tečaji vrat pred prihajajočim življenjem, ki je s silo planilo v čas. Nasmehnil se je in dvignil glavo. Za hip se mu je zazdelo, podzavestno je zaslutil, kakor da ga je prevzelo upanje. Kot da je z eno samo mislijo, kakor preko rešilne brvi, ki vodi čez hudournik, prešel stisko med padajoče sence molka in daljav ujetega življenja. Takoj nato, pa še preden je ugasnil žarek upanja, je kanilo vanj kakor v debelem curku nekaj trpkega. Kot da se je razblinila trenutno spočeta sila, kot da je splahnela v molku, ki je nenadoma zazvenel trdo udarjajoč ob njegove misli. Spet je sedel majhen v senci samotne kakor zlomljen sam v sebi, razpadajoč kot preživeli zgodovinski spomenik, ki v molku nemo govori o tistem kar je bilo in ni več. Vedno znova se mu je povračala misel na Stevana Berdena. Pampa ga je strla. Izpila mu je moči, ga povžila vsega, si ga prisvojila kakor svojo lastnino. Bilo ga je groza. Vsa volja mu je splahnela, tako da je obsedel prazen v prostoru in času, ki je kakor okamenel visel nad pampo. Včasih je imel čudno močno voljo. Premikal bi razdalje, jih skrčil, primaknil bi obzorja, tako da bi jih dosegel z roko. Potem pa, kot da se je v njem nekaj zamajalo, sesulo, kakor že dolgo izpodjedeno zidovje starega gradu, ki ga je neopazno glodal čas, leto za letom, stoletja za stoletjem, z vztrajno neznatnostjo in ga zrušil. Prav zares! Koliko sile je treba, da obstaneš, da živiš. In kako malo, tako malo, da te zlomi, stre kakor piškav oreh. Droben neznaten dogodek zadostuje. Včasih še dogodka ni treba. Niti besede. Samo kretnja, napačna misel... Ga bodo res zlomili tisti drobni, neznatni dogodki, včasih samo neopazna trenja nenehanega prihajanja in odhajanja iz časa in v čas. Čutil je, kako se je v njem zgrmadilo in kopičilo, kot da mu je legla v dušo vsa bolečina življenja. Nato se ga je polastila nerazumljiva zmeda, tako kot da

so v razbrzdanem vrtincu padajočih misli zatrepetali daljni zvoki jutranje glasbe molka, ki je drhtel v oddaljenosti prostora, tam daleč čez mejo obzorja med temno svetlikajočo se steno zbirajočih se oblakov, ki se je dvigala v ozadju globoko pogreznjena v mir padajočih senc onstran naraščajočega žarenja vzhajajočega sonca.

Bil je sedmi dan, odkar je prišel z južne Antartide. V kosteh, kot da mu je še škrtal mraz zasneženih pokrajin in v očeh kakor da mu je migetal ogenj že zdavnaj ugaslih kresov na Ognjeni zemlji, koder ga je vodila pot zadnje tedne.

In zakaj vse to?

Je bila to sila notranjega propadanja, sla-strast po življenju, žega duše po očiščenju? Odgovor na vse to je ležal kakor globoko pogreznjen v podzavest žgočih misli, ki so se motno pretakale v nemirnih globinah njegove duše. Vse je prišlo tako naglo, tako nepričakovano, kakor da je nekdo sprožil petelina na puški in je oster odmev presekal molk pampe, odjeknil med razdaljami in nato utonil v še globlji molk. Čuden molk pampe. Glasni molk, ki v nepremičnem osteklenem miru valovi, se pne in drhti kakor prenapeta struna in ob njo, kot da zveneče udarja veter, ki drvi tam od juga kakor poln vonja antartičnih zasneženih poljan, kot prenapolnjen z mrzlo slanostjo voda in zvokov trdo udarjajočih plošč nagrmedenega ledu. V njem pa, v molku, se je spočelo nekaj nemirnega, kar gloda, počasi vztrajno, nenehoma. Striže vest. Izrezuje, izoblikuje daljno podobo nekoga in okrog nje poustvarja dogodke, dejanje. Globoko zveneč molk pampe, ki kakor ostrina dolgih škarij striže široke sence, ki se plahutaje neslišno spuščajo izpod neba, ko zahaja sonce, kot da odkrivajo svetlo sinjino zvezdá Južnega križa, pripetega v vsemirje, vsega žarečega v obledelem siju srebrnine noči, ki tako tajinstveno, pa vendar tako hladno in tuje lega preko širokih senc nad pampo. In vse je pampa. Vse je širina, vse globina in vse je molk. Tudi nebo in zvezde. Južni križ je širok razpet v širino, kot da družijo Ande z Atlantikom. Je kakor vez večnosti s časom, časa s preteklostjo. Tomažu Serecu se je zdel kot velika igla magnetnica, ki pogreznjena v globino neba kaže pot človeku, njemu, ki je kot onemel padel v globino utripajočega molka razpetega med njim in pampo, med njim in ljudmi in kar je bilo najbolj porazno, v njem samem, kjer je obležal kakor ločnica dveh svetov njegove notranjosti.

Ko je na večer v nemem mraku sedel pred hišo in razpredal misli, se mu je nenadoma zazdelo, kot da je za hip molk izzvenel. Kot ostro odsekan odmev vzmeti, ki se je kakor napeta med skrajnostmi neslišnega prelivanja misli in slutenj, komaj v podzavesti spočetih, še neizoblikovanih ostrin dojemajočih sunkov vesti pretrgala in nato brezsvočna padla kot v tolmun skritih pretakanj dojemanja.

Kakor ohromel se je dvignil. Korak mu je bil opletajoč, glava težka kot od preobilice pijače. Bleda mesečina je trepetaje objemala okolico in vse je bilo globoko in tiho kakor pogreznjeno v pravljčni svet namišljenega kraljestva. Mesečina ga je vznemirjala. Tudi je že opazil enako, ko je vsako

MILAN VOLOVŠEK

Buenos Aires
Zadruga - olje

jutro vzhajalo sonce. Kakor da se je njegovemu notranjemu razpoloženju prilagal mrak. Sence. Tema. Prve dni svojega bivanja v pampi mu je vest še nekam molčala. Bili so to sivi in dolgočasni dnevi. Nepremično je viselo deževje nad pampo. Od časa do časa se je zbudil veter. Takrat se je njegov duhovni svet zdel kakor pogreznjen v otopelo spanje. Potem se je vreme zjasnilo, jutra so postala svetla, sonce je romalo od vzhoda do zahoda kakor preko velike sinje kristalne oble. Jesen se je razlezla kakor v nasmeh sonca in lune, ki sta dajala tihemu jesenskemu razpadanju čudno otožen prizvok. Bilo mu je, kot da ga je bičal sleherni žarek luči, ki je priromal do njega. Kot da je v slehernem zametku lepote, ki se je porajala v stoterih odtenkih v jesenskem žarenju pampe, tlelo nekaj bolečega. Nazadnje je odkril, da ga je vznemirjalo prav vse, kar je hlepelo in klicalo po življenju in smehu.

Zakaj?

Počasi mu je v duši vstajala temna koprena nečesa težkega, ki je rastla in se širila v čudno napetost, ter se potem kot teman oblak razlila po njegovi notranjosti. Prav v njem samem, kakor razlita po njegovem bistvu, je ležala kal razkrajanja. V sebi je nosil kal razpadanja. Kakor Stevan Berden. Stopil je na njegovo stezo. Pravzaprav ne stopil. Neka nevidna sila ga je postavila nanjo. Sila, ki je vodila njegova pota, usmerjala njegove korake.

"Ne."

Ustavil se je in šel z roko preko čela.

"Ne. Takrat... takrat... Bog ni vodil mojih korakov... Ne..." je trdo razpredal misli.

"Zdaj pač... Pozneje... Takrat ne..."

Nenadoma se je streznil.

"Kaj sem mislil?"

V glavi mu je ostro zazvenčalo, trda bolečina mu je butnila ob senca. Moral je stisniti čeljusti in zapreti oči. Imel je občutek, kot da se je vsa okolica čudno sumljivo zamajala, se zamajal on sam in se opotekel. Oprijel se je bližnjega drevesa. Potem, kot da se je zamajalo tudi drevo. Kot da se je stresla vsa pampa, se razklala prav v svojem osrčju. Nekje daleč je odjeknil strel, zabrnal v noč, razburkal mir in ugasnil.

"Ko bi zadel mene," je pomislil.

"Tako bi bili računni poravnani. Enako z enakim..." je v čudni zmešnjavi misli hlatal za nečim kar bi ga pomirilo.

Ko se je zavedel misli, se je zazdel samemu sebi slabič. Začutil je prezir do samega sebe.

"Bedak," je skoraj kriknilo iz njega.

"Spat grem."

Ko se je ylegel in se zastrmel v strop, kjer je mesečina risala zveržene podobe sence in luči, je imel občutek, kot da so se skrajnosti v njem nekam razklenile in pustile praznoto, ki ga je napolnila. Zaplaval je kot v utripajočem

toku nerazumljivih občutij in ugaslih misli, ki so se umaknile v podzavest, in od tam kakor daljni odmevi nečesa neprijetnega plivkale na površje.

Rekel si je: "Bedak sem. Čemu vlačim s seboj preteklost kot staro šaro? Ni bil moj namen storiti, kar sem storil. Moj namen je bil dober. Da sem zgrešil strel? -Prav. Hudič mi je premaknil roko..."

Obrnil se je k steni in zaprl oči. Odejo si je potegnil čez glavo, da ne bi videl nihajočih pramenov mesečine, ki so se plazili po zidu. Iz podzavesti pa so se jele dvigati misli, siliti kvišku, kakor da je sprožil nevidno vzmet. Znašel se je spet oči v oči z samim seboj. Dvoje skrajnosti, ki sta se spočeli v njem v tisti usodni noči, ko je mesečina blede osvetljevala kotanje in skale Kočevskega Roga in se plazila med globino senc spečih gozdov, ki so turbobno vračali odmeve strojnic in granat, sta se srdito spopadli. Ni bil on sam. Bila sta dva. Dva neutrudljiva nasprotnika v eni osebi, ki sta skušala drug drugemu dopovedati pravilnost početja. Tako je Tomaž Serec živel v nasprotju s samim seboj. Vest je spregovorila, ko je počil usodni strel in od takrat še ni prišlo do sporazuma. Tudi obmolknila ni. Ugovarjal je, iskal izhodov, nazadnje jo je hotel prisiliti k molku. Ni uspel. Hodilo je kakor senca, kot dih pokraj njega, v spanju mu je težko legalo v dušo. Živel je dvojno življenje. Življenje sodnika in življenje obtoženca, ki se je z vsemi sredstvi trudil, da bi prepričal samega sebe, svojo vest. V njem sta se spopadla razum in vest. Čustvo je nihalo kakor razbičana gmota nerazumljive, nevidne bolečine od ene skrajnosti k drugi. Sla po življenju, ki se je v trenutkih vzpona nad morečo težo samoobtožbe vesti dvignila v polnosti zagona, je vedno znova kakor ptič s strtimi perutmi v presmelem zaletu, omahnila. Tomaž Serec je bil boj s samim seboj. Dvoje kart je položilo življenje predenj: Urediti račune z vestjo ali pa jo prisiliti k molku. Doseči mir za vsako ceno. Živeti brez spremljave temnih daljnih senc, ki so izstopale iz preteklosti in metale sivino neurja v njegovo nehanje in začetek. Toda ali je sploh mogoče doseči duševni mir brez mirne vesti? Ne. In če tega ni mogoče? Ako ni mogoče najti hladila za vest, kaj potem?

"Kaj potem?" se je spraševal Tomaž Serec.

"Obup," je odmevalo od vseh strani, se širilo kakor požar, ko plamen objame od sonca izžgano življenje osata in plevela in drvi jezikaje čez pampo.

"Obup," je počasi zlogoval v mislih.

"Obup, ki te objame kakor noč pampo, te stisne v precep kot med življenjem in smrtjo. In nisi ne živ ne mrtev. Ne eno ne drugo. Si plen nečesa, kar ne živi in ne obstoja. Nečesa, kar je zrastle v svetu tvoje domišljije takrat, ko ti je v duši trdo zazvenela praznosta, se preselila vate kakor nekaj otežujočega, kar napolnjuje svet tvojih misli in želja. Takrat ko si postal prazen, ko si vrgel iz sebe to, kar je duhovnega. Prazen si kljub vsej prenatrpanosti občutij, ki se pretakajo po tebi. Praznosta, votlo, izpodjedeno drevo, ki kakor za okras redi iz svoje umirajoče korenike nekaj zelenih vejic kakor v posmeh življenju. Obup, ki se vleče kakor vrzel v času in prostoru, ki ga nisi izrabil, izpolnil z nečim koristnim ali vsaj prijetnim..."

In je pelo iz teme, pelo je iz nihajočih marog luninega svita na steni, pelo iz njegove notranjosti, se razlivalo glasno v molk njegovih misli.

“Obup... Obup... Začetek konca in konec nehanja... Nepremičnost umiranja sanj...”

Vstal je, se ogrnil z rjuho in prižgal luč. Svetloba se je razlila po sobi kakor poplava in povzila lise, ki jih je še malo prej risala mesečina na steno in sence trepetanja drevesa ob oknu. Pogedal je na uro. Kazalci so nepremično, kakor pribiti kazali čas. Čas. Čas pretakanja in presnavljanja, spočetja in rojstva, življenja in tihega odmiranja in umiranja. Čas poln tihe groze ob spočetju obupa, ki je grozeče rasel in se razraščal ter napolnjeval misli in dušo.

“Mar je tako težka cena miru?” se je vprašal in navijal uro, kot da je hotel pospešiti tok časa, tok dogodkov in misli, ki so bičale dušo, prisiliti dejanje v vrhunec zapleta in ga pognati v razplet, v konec. Vse v času ima svoje odmerjeno potekanje. Začetek, trajanje in konec. Spočetje, vzpon in padec. Povračanje... Pod prsti je začutil, da se je vzmet navila do konca. Tenko tiktakanje ure je kovinsko zvenceče vpadalo v molk.

“Povračanje...” je spet pomislil.

“Povračanje v začetek.”

In se je vprašal: “Je to sploh mogoče? Recimo: Kako naj se povrnem v čas tik pred tisto usodno potezo? Ne dejansko povrnem. Povrnem v svet miru, ko vest molči, ti samo svetuje, ne obsoja in biča...”

Sklonil je glavo in sklenil roke na hrbtu.

“Ne. To ni mogoče. Mogoč je samo konec, edina, zadnja možna poteza... Storil sem. Pognal sem dejanje v vrhunec, potem se je pričel razplet, razplet pa je konec dogajanja, življenje ne pozna povračanja, ker je pripeto v čas.”

Spet je pogledal na uro in stopil v noč.

“Storil sem...” mu je brnelo po glavi.

Ustavil se je na vrtu, kakor da ne bi vedel, kaj je pravzaprav hotel. Potem se ga je nenadoma polastilo čudno malodušje. Kot da so v njem v hipu splahnele sile, misli in želje. Podzavestno je zaslutil, kot da mu je neka temna nevidna sila vodila korake. Šel je počasi v sobo, segel pod vzglavje, otipal samokres, odklopil prožilca in odtaval nehote na vrt. Kakor oddaljen odmev je slišal šelestenje vetra in videl z jesensko žarkostjo barv pobarvano listje, ki se je lesketalo v luninem svitu. Zvezde so tonile kot svetli utrinki nekam v globino neba, se oddaljevale kakor umirajoče sanje. Vse je počasi tonilo v molk in sivino, vse je postajalo vedno tišje in lažje. Kot v lahkem snu je tonil tudi sam kakor v prijeten sen brez misli. Podzavestno pa se je le še s težavo zavedal, kot da ga je nekdo pehal nekam v neznano. Kot da se je dogajanje nenadoma ustavilo in se nato počasi razpletalo, čisto enostavno brez težav in mučnih misli. Otopelost se je razlila preko njegovega razuma in mu napolnila notranjost.

Kovinski hlad na čelu ga je pahnil za hip iz podzavestja brezčutja. Zastrmel se je nekam v daljo, s hlastajočim pogledom je ujel ozvezdje

Južnega križa in se kot presenečen zazrl v žarenje zvezdá. In se mu je zazdelo, kot da se je v silnem zamahu strnilo ozvezdje v znamenje zmage nad smrtjo. Velik žareč križ, pogreznjem v globoko kot osteklenelo temno modrino neba, je mirno zasijal v noč.

Nad pampo se je razklenil molk.

Zašelestel je veter in v drevju je zažvenketalo porumenelo listje in počasi padalo na tla.

III.

Ciprese pod župnikovim oknom so v razkošju jesenske luči sonca čudno zaživele. Kot da je planilo vanje tiho pretakanje življenja. Preko dotikajočih se vej suličastih krošenj je šlo kakor lahen drget, se razbijalo kot valovanje nešteti valčkov temnega zelenja in prelivanja svetlobe in senca. V vrhovih cipres je vršelo v ubranem nasprotju dvoje skrajnosti. Kakor da se je v nenehanem pretakanju barv in sonca prelivalo drugo v drugo življenje in odmiranje, spočetje in rojstvo. Vse se je zgnetlo v eno samo točko, v eno izhodišče in središče prihajanja in odhajanja. Tak je jesenski čas v pampi. Človek pravzaprav ne ve, kje se začne življenje in kje neha odmiranje. Je vse kakor okamenelo, nepremično, prosojno in ujeto v molk. Iz vsega pa veje kot mehka bolest oddaljene sanje o tihi idili, ki se kakor odmev povrača v srca, se razliva po dušah. Takrat so ljudje kakor veliki otroci. Otroci z veliko in lepo sanjo. Močni in plahi obenem. Nasmejani in s solzo v očeh. Polni lepote in temne sivine. Človek sam v sebi je nasprotje. Nasprotje duha in telesnosti, sanje in resničnosti, misli in želja in dejanj. Kakor pampa. Polna silnega vrenja nešteti življenj in tihega odmiranja in smrti. Jesenski čas je čas srečanja nasprotij. Čas poln otožja in žalosti.

V župnika Jerneja Skalarja je planilo kakor v debelem curku nerazumljivo čustvo zanosa in zagledanosti v otožno sanjo nečesa daljnega. Začutil je, kot da se je nad pokrajino razlilo tiho in žalno veličastje. V podzavesti je zaslutil tiho bližino duhovnega presnavljanja in prehajanja iz materije v duhovnost, iz časa v brezčasje življenja. Kot da je v cvrčanju barv in obledelih kontrastov že plavalo brezčasje, ki je planilo v čas, v barve same, v katerih je tlelo življenje in odmiranje.

Ciprese so se ob sončnem zahodu usločile in zvile kot mirni curki dima v brezvetrju pod nebo. Samo v vrhovih, prav v suličastih vršičkih so lahko trepetaje pronicale nekam v globino zameglenih višin, ki so se zgubljale v temno ozadje obledelih zvezdam. Kot da je pampa ob jesenskem umiranju tisočih življenj zelišč izhlapevala kadilo miru in sprave.

Ciprese so v mraku potemnele in zagnile okno pred nočjo, se naslonile s senco na župnika, ki je stal pred pisalno mizo in strmel v neznano. Mislil je. Razmišljal. O smrti in življenju. O spočetju in rojstvu. O dobroti in ljubezni in o grehu. In o svojih ljudeh. Vsak dan jih je globlje spoznaval.

Odkrival počasi drugo za drugo njihove skrivnosti. Sanje in želje. In pregrehe. Resnično. To so bili kakor veliki otroci. Da, otroci vojne in revolucije. Vsak s svojo sanjo in bolestjo. Tomaž Serec je zadnji stopil v njegov svet. Takoj prvi hip, ob prvem srečanju, mu je bral v očeh nemir daljav in preteklosti.

“Kaj je imel Tomaž Serec zakopano v sebi, skrito za zamolklo steno oči?” se je vprašal župnik, vselej, ko se je v mislih ustavil pri njem.

“Je bila samota, pampa, ki ga je zgnetla v molk in razdalje? Samota, ki ga je zožila kljub razdaljam? Ali pa se je vlekla za njim, hodila pokraj njega preteklost in z njo spomin, recimo, na smrt nekoga njegovih?”

Sklepal je župnik in tuhtal. Tako čudno mu je prirastel k srcu Tomaž Serec in se mu je zdelo, kot da bi mu rad nekaj povedal, se razkril. V zamolklem pogledu Tomaža Serca je ležala beseda, ki pa je ni mogel spregovoriti. Še več. Tlelo je s silo potlačeno življenje, ki je klicalo po izživljanju, po razmahu, po novih vzponih do nečesa, k nečemu.

Nenadoma se je župnik ustavil ob misli, ki mu je padla na površje razmišljanja.

“Kaj je pravzaprav privedlo Tomaža Serca v pampo? Kaj ga je pognalo med skrajnosti razdalj pampe, tja, kjer je samota gost redkih ranchov in izgubljenih chaker. Je prišel obdelovat zemljo? Sadit in sejat? Pojit z znojem prst in obirat sadeže?”

To se mu je zdelo precej neverjetno. Tomaž Serec ni prišel obdelovat zemlje. Njegove roke so bile negovane, dlani mehke.

“Ne...” je odkimal župnik.

“Ne. Tomaž Serec je človek drugega kova. Je človek, ki nekaj išče, ki hlepi za nečim. Zdi se, kot da je duhovno odsoten zagledan v svet nečesa oddaljenega, skrivnostnega. In ne more skriti obupa, ki se od časa do časa razplamti v njegovem pogledu. In odkod obup? Zakaj?”

Zastrmel se je v tla in gubančil čelo. Hotel si je priklicati v spomin njuno srečanje. Tomaž Serec je padel v pampo kakor da je storil premišljeno vsako potezo. Kot da bi vedel, da bo lahko ostal tam, da bo našel pripravljeno posteljo in kos kruha in kozarec vina. Prišel je brez oklevanja, brez napovedi in vabila. Pa ni bil vsiljiv. Nasprotno. In je verjetno prav zaradi tega dosegel, da mu je župnik brez prošnje odstopil domačijo Stevana Berdena, ki je samevala v pampi. In povrh tega, župnik ga ni poznal. Poznal je njegovo družino tako od daleč. Vedel je, da je bil oče dobro stoječ kmet, poštenjak. Po krajšem razgovoru je župnik opazil, da je bil razgledan človek s širokim obzorjem. Pripeljal je dva velika zaboja, ju postavil lastnoročno v sobo in sedel za mizo. Potem je počakal, da je župnik načel besedo. O sebi ni črnil besede. Ne o svojem poklicu in delu, kaj je, kaj je počel, kod je hodil in zakaj je prišel v pampo in kako je nameraval živeti. Samo poslušal je. Župnik je po dolgem času dobil nekoga, ki ni prišel z vprašanji. Takoj prvi hip se mu je Tomaž Serec prikupil. Z svojim obnašanjem mu je takorekoč vsilil zaupanje.

“Čuden gost ...” je kimal župnik ob misli na Tomaža Serca.

“Gost sem rekel. Moj gost...”

V preobilici dela je skoraj pozabil nanj. Tomaž Serec pa sam tudi ni prišel k njemu.

“Ni lepo, da ga nisem obiskal. Na vsak način je moj gost. In mogoče je prišel prav zaradi mene. Hočem reči, k meni je prišel. Morda mu leži kaj na duši, pa bi rad odložil... Seveda lepo pa tudi ni, da ga ni nič blizu.”

Pozno v noč je še bedel in mislil, molil brevir in od časa do časa prisluhnil šumenju cipres. Zunaj nad pampo je vršelo kakor daljno, skrivnostno pretakanje besed, ki so se neizgovorjene pnele med časom in večnostjo.

Ko je naposled zaprl brevir in naredil velik križ preko čela in prs, se mu je zazdelo, kot da je v cipresah nekaj zastokalo. Kakor krik, ki se zgane v noči in umre brez odmeva v molku. Dvignil se je in ugasnil luč. Potem je stopil k oknu in se zastrmel v noč. Temne sence so se lahno prelivale v noči in kipele kot kope dima, ki se plazijo v večeru tam daleč za obzorji. Vse se mu je zdelo strašno tuje, oddaljeno in hladno. Nenadoma se je počutil kot tujec, kot izgubljen sredi razdalj in noči. Duša mu je zahrepenela po nečem daljnem., po počitku in miru.

“Blagor mu, kdor si spočije v Gospodu...” mu je zazvenela misel v molk noči, ki je nepremično lebdela nad pokrajino.

Zagrnil je okno in se slekel v temi. Legel je, zatisnil oči in poskušal zaspati. V mislih se mu je razgibalo oddaljeno življenje, ki je v pehanju za neko negotovostjo hlepelo za cilji. In je videl s čudno jasnostjo duha tisoče sključenih postav, ki so se pehaje poganjale v prazno, za praznimi smotri. Do smrti upehani, s krvavečimi rokami so grabili za trnje in osat, padali kakor v drvečem viharju časa sredi poti, prazni v praznino, ki je zijala pred njimi... In se potem, tik pred zadnjim sunkom vračali, povračali na pota ljubezni, ki so se pnela med časom in brezčasjem... Povračali so se. Takrat, ko so vsi upehani in utrujeni na smrt spregledali praznoto iskanja nečesa... Toda, povračali so se...

Preko oči mu je legala vedno težje kakor temna koprena in je čutil kako se je pogrezal nekam sam vase. Misel pa mu je postajala ostrejša, slike jasnejše. Videl je kakor na dlani Berdena, ki se je pehal za lučjo, za poslednjo besedo... Tik nad zijajočo praznino se je okrenil in se zastrmel oči v oči z ženo, ki jo je iskal v upanju in skrito mislijo v srcu.

Župnik se je v spanju nasmehnil.

In je videl Flisarjevo mater, ki je stopala preko pampe iskajoč sina.

“Našla ga bo, svojega Mateja...” je šepetal župnik v spanju.

Potem je prišel Tomaž Serec.

Ustavil se je in se zastrmel v župnika. Nato je povsili pogled. Brez besede mu je podal roko in se spet okrenil. Stopal je počasi, sključen preko

pampe. Taval je med lučjo in senco, ki se je plazila pokraj njega kakor zvesta spremljevalka. In se je zgubljal za obzorjem. Šel je svojo pot, ki je vodila v skrivnostnih ovinkih v neznanu. Stopal je prazen preko praznine časa. Kot da je iskal nekoga, nekaj.

Sence v oknu so zbledele z jutrom in župnik je odprl oči. Naglo je planil pokoncu in se zastrmel v šop svetlobe, ki je lila v sobo. Glava mu je bila čudno težka, polna, kakor da so se tekom noči natrpale vanjo nevesele misli.

“Slabo sem spal in malo...” je pomislil.

Med oblačenjem je v mislih koval načrte.

“Danes ga moram obiskati,” se je spomnil Tomaža Sereca.

Ko je stopil v vežo, je v daljavi zahrzjal konj. Tla so bobnela pod kopiti in kamalu nato je razločil jezdeca, ki se je luščil iz lahne jutranje megle, ki se je mlečno bleda pretakala nad pampo. Drvel je naravnost proti njemu. Stopil je na plano in široko odrpl oči. Zajel je sape in se prijel za glavo.

“Bog. Znorela je...” je pomislil.

Odstopil je za korak, kot da se je zbal, da bi žival planila nanj.

Pred njim je razjahala Flisarjeva Silva. V obraz je bila zardela, dolgi svetli lasje so ji padali preko ramen.

Župnik jo je vprašujoče pogledal. Privzdignil je obrvi. Res je da so presenečenja v pampi na dnevnem redu. Toda vendar, na vse zgodaj... Poskušal se je zbrati.

“Kaj pomeni tvoj prihod?” je vprašal.

Silva je skomignila z rameni.

“Kaj naj bi pomenil? Vi ne veste?” Župnik je še bolj odprl oči. Šel je z roko preko čela in odkimal.

“Mama ni bila pri vas?”

“Bila...” je kimal župnik.

“Pa tega je že lep čas...” je počasi zlogoval besede hoteč odgnati nemir, ki se ga je polastil ob vprašanju.

“Bog se usmili. Mati je mati... Slutil sem. Hoče najti sina...” je mislil zase.

In je čutil, kako se mu je topo razlivalo po duši in obtičalo v srcu trdo in boleče.

Nekaj časa se je lovil za besedo in je nazadnje vprašal.

“Kaj se je zgodilo?”

“Danes Navsezgodaj je pripravila kovček in se poslovila. Od vseh... Gre iskat Mateja...”

V Silvinih besedah je zadržela bolest. V očeh se ji je zaiskrilo dvoje solza. Župnik je nemočen obmolknil. Brez besede jo je povabil v sobo in ji ponudil stol.

“Sedi in se umiri...” je rekel.

Šel je počasi, kot vedno, ko je kdo prišel, že iz navade k omari in poiskal kozarec in steklenico žganja. Ni črhnil, ko je točil, samo z roko je pokazal na pijačo. Sam ni pil. V mislih se je lovil za ravnovesjem, se boril sam s seboj, s svojo zmedo, ki se ga je polasčala in mu prožila čustva. Čez čas, ko se je zbral, je rekel:

"Daj, počasi se pomeniva. Praviš da je šla. Šla je iskat Mateja. Tako bi storila vsaka mati..." je zlogoval počasi.

"Moraš jo razumeti. Mati je kakor dober pastir. Gre iskat zgubljeno ovco."

Silva je vstala, kot da ni razumela in se zazrla v župnika.

"Pa vendar!" je planilo iz nje.

"Počakaj!" je ukazal župnik.

"Prepusti stvar meni. Praviš, da je šla. Je rekla kam, kako?"

"Sem, k vam bo prišla. Pravi, rekla je, da ste ji obljubili potni list. Jaz sem jo prehitela s konjem..."

Po krajšem premolku je vprašala:

"Ste ji res oskrbeli potni list?"

Župnik je samo odkimal. Počasi je hodil po sobi, potem ji je pripovedoval. Kako je prišla k njemu, ga prosila. Ko je končal je vprašal:

"Meniš, da bi ji povedal resnico? Bi verjela?"

Silva je odkimala.

"Vam bi verjela. Bolje, da ne. Mi smo ji povedali, jo hoteli prepričati, da bi jo zadržali. Nam ni verjela. Zdaj je itak vseeno. Ako je z resnico nismo zadržali, je boljše, da je z resnico ne ranite... Najti moramo drug izhod..."

Obsedela je s prekrizanimi rokami in strmela v tla. V molku, ki je nastal se je slišalo samo tiktakanje stare stenske ure in enakomerno drsanje župnikovih korakov, ki so motili utripanje misli, ki sta jih razpredala vsak zase.

"Zdaj stopa preko pampe..." je pomislil župnik.

"Kakor sem sanjal," se je spomnil.

"Našla ga bo, svojega Mateja ..." se mu je povračala sanja.

"Našla ga bo...Našla ga bo..." je zvenelo od vseh strani.

"Da, našla ga bo..." je pribil župnik v mislih.

"Vsa pota se stekajo v izhodišče. Zadnja, najbolj zgubljena steza vodi preko mostu ljubezni v brezčasje. Glej sin tvoja mati...Glej mati tvoj sin... Ko bo utrujena sredi pota obstala mati, hoteč si odpočiti, ko bo stara in izmučena potočila na skrivaj solzo, morda poslednjo, kakor da jo je iztisnila iz srca polne tihe in velike bolečine, bo zagledala sina. Takrat ga bo našla, kakor je našel Stevan Berden ženo in otroka in mir... Takrat, ko bodo splahnele razdalje in ko bo čas izhlapel kakor veter med prsti, si bosta stala oči v oči Flisarjeva mati in njen sin Matej. Zgubljeni sin matere, ki je zgubljena iskala zgubljeno z veliko bolečino in ljubeznijo in vero..."

Kakor v čudnem videnju se je župnik nasmehnil. Z zgubljenim pogledom se je zastrmel nekam v zgubljeno daljavo in nato, kot da se je vrnil sam vase, dejal:

“Silva. Mati bo našla Mateja.”

In jo je pogledal globoko v oči.

“Poznaš ti vero matere? Verovala bo. Verovala kakor so verovale matere vseh časov in dežel. In s to vero bo živela, dokler ji ne bo zastal dih. S to vero bo stopila v večnost. Se ti ne zdi, da je najbolje, da jo v tej veri pustimo?” Zakaj bi ji dali še košček gorja? Zakaj bi jo še bolj ranili? Dopovedal ji bom, da so za nekaj časa ukinili izstavitve potnih listov. Pustimo jo v njeni veri in pričakovanju. Dajmo času časa. Morda se bo kdaj ponudila priložnost, da ji stvar pojasnim. Pripravil jo bom, da udarec ne bo prehud. Njena vera je tako močna, da bo počasi dozorela, jo prerastla, jo dvignila v duhovni svet matere, ki je nama tuj. V svet poduhovljenega materinstva. Stopila bo na pot vdanosti v voljo tistega, ki vodi naša pota, ki uravnava naše stopinje. To je junaštvo matere, o katerem je malo napisanega. Junaštvo matere, ki presega človeške moči.”

Tako je govoril župnik Jernej Skalar in gledal skozi okno kot v čudnem videnju. Ura na steni je odbila osmo. Zdrznil se je in stopil k Silvi.

“Grem maševat. Molil bom,” je rekel.

In se je napotil. Med vrati se je okrenil.

“Če se ti zdi, počakaj.”

Čez nekaj minut se je sklanjal pred oltarjem in molil:

“Et introibo ad altare Dei...”

Čutil je, kako je v njem drhtelo poslednje vlakence telesa in v duši, kot da so mu odmevale kakor oddaljene drsajoče stopinje matere, ki je sključena in stara stopala preko pampe iskajoč sina, kakor romarica in nosilka ljubezni preko časa v brezčasje...

IV.

Na večer, ko je za obzorjem umiralo sonce in so preko pampe legale dolge sence in se zajedale v obdelano pojemajočo svetlobo dne, je Flisarjeva mati stopila v sobo, potavila potni kovček na mizo, si odvezala ruto, jo spustila na vrat in sedla za mizo. Roke je prekrizala v naročju in se z odsotnim pogledom zastrmela predse. V somraku, ki ga je rezalo nekaj poslednjih pramenov svetlobe, ji je bilo obličje čudno sivo, trdo kot prežeto s hladom in negibno. Nekaj ostrih potez, nekaj globokih gub preko nagubančenega lica in trd izraz okrog usten in nerazumljiv ogenj v očeh so dajali materi izraz duhovne odmaknjenosti in hladnega miru, ki se zrcali na obrazih ljudi, ki so kakor gluhi za okolico stopili na poslednjo pot žrtve in odpovedi do zadnjega in največjega cilja. Kakor da se je tekom dne

postarala za desetletje, kot da ji je beseda dozorela v molk. Sedela je za mizo pogreznjena v svet svojega videnja in iskanja, svoje vere in upanja in mrak, ki se je vedno bolj gostil, je ovijal njena tiha usta v oddaljeno zgubljenost trdih potez. Materina usta so molčala. Prišli so otroci, prišla sta sinova in hčeri. Močni in mladi, tako da je mati izgledala pokraj njih v mraku kakor nebogljena, drobna in suha podoba otroka. Posedli so po klopeh in po posteljah in sklonili glave. Nobeden si ni upal zmotiti materinega molka, ki je napolnil sobo. To je bil molk matere, posvečen sinu Mateju. In v njem, kot da je jokala brez solza nevidna prisotnost materine bolesti. Jokala za petim. In vsem se je zdelo, kot da je v mraku zazijala vrzel. Praznina tam, kjer bi moral biti Matej, kos kruha in žlica in kozarec vina zanj. Vsi, vsak zase, so sklenili glave in vse je žgala ena misel: Niso razumeli matere. Bili so trdi, brezobzirni in hladni. Posmehovali so se njeni veri v Matejevo vrnitev. Zadnje čase, ko je v materi dozorelo prepričanje, ko jo je vera, da Matej živi, prerastla in jo dvignila nad dvome in ko je poiskala kovček, si zavezala svileno ruto in jih prekrižala za slovo, je Tone, po starosti takoj prvi za Matejem in v katerem so materine oči videle največjo podobnost sinu Mateju, tisto jutro udaril po mizi in odšel iz sobe. Mati vsa tiha, z kovčkom v roki, je dvignila oči.

"Tone? Grem po Mateja... Zakaj si tako trd?"

Dan je minil, prišel je večer in mati je spet sedela za mizo, pokraj nje potni kovček. Mrak se je prelil v večer in v sobi so se odražale samo votle sence sedečih postav in negibnih predmetov. Tone je čutil, kako mu je nevidna teža legala preko srca, kako ga je stiskalo kot v precej čudne opojne mehkte. Ozračje je postajalo vedno težje, dušeče se je valilo izpod stropa in pritiskalo nanj. Tih se je dvignil, tipaje stopil do matere in jo pobožal po obrazu. In je zapustil sobo.

Čez čas je brat Pavle storil isto.

V pampo, pogreznjeno v tihi molk večera, sta omahovaje tonili dve senci in se ločeni zgubljali vsaka v svojo smer.

V sobi pa je vasovala tiha in nevidna teža, kot da sta se zlili v eno slovo in ločitev, prihod in odhod, bolečina in sreča. Troje ženskih src je nemirno utripalo tihe udarce bolečega molka.

Vstala je Silva in stopila k materi.

"Mama..." je rekla.

Sedla je pokraj nje. Pridružila se je Rafaela, najmlajša, ki še ni poznala življenja. Privila se je k materi in v molku tiho, skoraj šepetaje vprašala:

"Mama, si šla iskat tudi očka?"

Mati je odkimala.

Rafaela s svojimi desetimi leti je bila veliki otrok. Sanjala je o očetu, ki je umrl na ladji, med potjo v svet. Silva jo je pobožala po laseh in se sklonila k njej.

"Ata je umrl in mu je dobro. Matej pa živi in sanja o nas, nas pogreša..." je rekla.

Mati se je zganila, Sklonila se je nekoliko naprej in vzdihnila. Čez čas pa je dejala:

“Matej živi...”

Potem se je dvignila in se zastrmela v Silvo.

“Tudi ti verjameš?”

Silva je samo prikimala. Nato se je dvignila, prižgala luč in odšla v kuhinjo. Mati pa je vzela kovček in ga dala pod posteljo, tik ob vzglavju.

“Ne bom ga odprla...” je šepetala.

“Ko bo napočil čas, bo pripravljen za na pot.”

Obrnila se je počasi in rekla, kakor da so okrog nje zbrani vsi: Tone in Pavle in Silva in Rafaela pa pokojni mož.

“Matej živi.”

V.

Pot, ki je vodila mimo domačije Stevana Berdena je ždela dolgočasno potlačena v ravan kakor zgubljen sled jezdeca, ki je zašel. Tam, kot da je bil molk globlji in samota širja. Daleč naokrog je bohotno klil osat in divji kaktusi so štrleli kot v nemi prošnji iztegnjene roke v neizmerje praznine in tišine, ki sta se zgnetli v nižavje tonečega sveta, ki se je stekal v kotanjo streljaj od hiše.

Jutro slovesa in povratka Flisarjeve matere je zdrknilo v preteklost, nad pampo se je razlilo tiho plivkanje porumenelih barv in zgubljenih glasov, ki so se v pojemajočem utripanju drobnega življenja prelivali v otožno zamolklost pozne jeseni. Pota in steze so se zgubljale kakor v dimu megla, ki so se valile od daljnih obzorij in se razpredale nad pokrajino. Vse je bilo kot pregneteno z tiho in prozorno negibnostjo, v kateri pa je neslišno polzel čas in glodal rast in življenja.

Flisarjeva Silva je strmela v neznano, tja daleč, kjer se je zgubljala pot, ki je vodila v topem ovinku mimo Berdenove domačije. V nekdanjem Stevanovem domu je spet zaživel ognjišče, odprla so se stara vrata in okna, na ognjišču je zaplapolal ogenj, ki je ugasnil s Stevanom, hlad se je razblinil in v večerih so razsvetljena okna gledala v pampo. Silve se je polasčal nemir. Bolje bi bilo, da tistega jutra materinega slovesa ne bi jezdila tam mimo. Hotela se je izogniti materi na njeni neveseli poti do župnika, ker ji ni bilo do besed. V naraščajočem jutranjem žarenju bledih nasprotij svetlobe in jesenskih barv je nategnila vajeti in se spustila v dir. Za njo so tonili obširni predeli pampe, se zgubljali posamezni ombuji, pred njo se je razgrinjala vsa tiha in molčeča zavita v jutranji hlad tista pampa, tisti košček zemlje, ki ji je Stevan Berden dal svojo kri in moč, jo pojl kakor razpokana usta s svojim znojem. Temna in siva je kraljevala domačija, pomaknjena nad kotanjo. Ko se ji je približala, je razjahala in se naslonila

na ograjo. Poznala je Stevana Berdena. Poznala njegovo zgodbo. Zgodba človeka, ki je pisal v molk pampe neizbrisno besedo gorja in trpljenja in potem omahnil sredi samote in daljav. Za njim je ostala samo zgodba, legenda grešnika, ki se je pehal za poslednjim in največjim spoznanjem, ga iskal vse življenje, pa se mu je razkrilo šele tam, kjer preneha utrip časa in kjer ni meja prostora. Njegova domačija pa je ostala kakor spomenik, ki si ga je bil postavil v času. Silva je sklonila glavo in se zastrmela v tla, kjer je veter vrtinčil odpadlo listje evkaliptov, ki so rastle tik ob vhodu. Kakor šepet, ki družijo čase in ljudi, je vršelo v jutru in pelo z vetrom in šumenjem odmirajočih steblik zelišč. Tajinstveno je plivkalo, zateglo in razglašeno, prelivanje vetra med drevjem in ovelim listjem. Kot da je še kraljeval tam nad domačijo neviden in velik Stevan Berden, ujet v molk pampe in časa. Njegova prisotnost je bila ujeta v vsem, kar je obdajalo domačijo. V slehernem drevesu, v poslednji opeki hiše, v zadnji pedi sveta, ki ga je bil iztrgal pampi. Stevan Berden se je raztegnil v čas, prehitel rodove. Živel je v zgodbah, ki so jih pravili ljudje ob tihih ali burnih večerih, ko je nad pampo snivala bleda mesečina ali divjalo neurje. Ob ognjih, ko so se zbrali znanci ob dišečem asadu in kozarcu vina, je krožila zgodba o Stevanu Berdeni. Pripovedovali so jo stari in mladi, jo prikrojili tako, da je bila kakor zgodba povelečanja človeka, ki se je slab boril z premočjo greha in zmagal, se vzpel nad vse, si podvrigel samega sebe, svojo strast in slabosti in prečiščen stopil iz časa in se nato duhovno postavil na čelo rodu, ki je stopal za njim, sledil njegovo stezo. Stevan Berden je postal tihi junak pampe. Neviden je živel v molku in besedi ljudi in v pesmi vetra, ki se je lovil v Silvinih laseh, ko je slonela ob ograji in mislila, ko je zrla v nepremične tihe zidove poslopja, na nagli tek časa, ki je nevidno in neslišno pelzel preko nje, preko vseh in preko vsega.

“Zakaj je lepota tako tesno združena s trpljenjem? Zakaj sta si tako blizu sreča in žalost? Kot da rasteta druga iz druge, kot da se pretakata kot veter v dušah ljudi?”

Tako je mislila na tihem ob spominu na Stevana Berdena in strmela v zaprta okna. Njene misli je zmotilo škripanje starih vrat, ki je presekalo molk. Vrata Stevanove domačije so se počasi odpirale, se odprla na stežaj. Zazijala je temna odprtina, pojavil pa se ni nihče. Za hip se je zmedla. Kot odrevenela se je oprijela ograje. Konj je nemirno polglasno zahrzal in jel tolči s kopiti. Nagonsko je segla po uzdi, vzpela se je na konja in se spustila v lahen dir. Nad pokrajino je vršel veter in se ji je zazdelo, da se je pampa v čudnem nemiru zganila, se nekam usločila in se nato raztegnila široka pod obledelim jesenskim nebom. V šepetanju vetra pa je zvenelo škripanje vrat Stevanovega doma, kakor da so se odprla za novo poglavje časa in zgodbe ljudi Stevanovega kova, ki so taval vsak s svojo tiho sanjo v duši med daljami obzorij pampe. Kot da je skozi odprta vrata temne domačije, ki je zdela v žalnem molku sredi pampe, stopil velik in neviden Stevan Berden in se napotil preko pampe neslišen kakor senca, ki lega z večerom preko pokrajine. Silva se je med potjo ozirala preko ramena. V dalji se je zgubljala Stevanova domačija. Vedno manjša se je umikala očem, dokler ni

popolnoma izginila za obzorjem. Ustavila je konja in se okrenila v sedlu. Kamor ji je segel pogled, se je raztezala pampa brez slehernega znaka človeške bližine. Molk in samota in neslišno porajanje in razkrajanje tihega življenja jo je čudno potegnilo v tiho nerazumljivo svetovje čustev, tako da je začutila v sebi drhtenje krvi, ki se je že stoletja prelivala iz roda v rod Flisarjev in se vlekla kakor nit preko časa in prostora. To je bila pot rodu, ki je z železno voljo stopal skozi čas. Nenadoma ji je prišlo na misel, kar nikoli ni mislila.

“Mar ni Flisarjev rod stopil na pot Stevana Berdena?”

Razjahala je in sedla pokraj konja, ki je pulil izmed osata drobne bilke zelenja. V sencih je čutila pritisk in lahno zbijanje utripajočega toka krvi. Vanjo je legalo hladno malodušje in ji napolnjevalo misli s čudno sivino.

“Očeta je požrlo morje, Mateja je vzela revolucija, Tone se je zakopal v pampo in bo usahnil kakor Stevan Berden. Mati je stopila v preteklost. Živi tam nekje daleč, oddaljena od vsega kar jo obdaja, od vseh. Pavle je stopil za Tonetom. Ostane Rafaela, otrok z velikimi očmi, ki ne vidijo drugega kot pampo.”

Z čudno jasnostjo so se ji vrstile misli. Kot da so od nekod iz mraka izstopale tihe in svetle podobe bratov, sestre, očeta in matere in se nato oddaljevale in se izgubljale spet v pampo, tonile v praznino, kjer usahne vse, izhlapi kot voda. V duhu, v hipu malodušja, je gledala svoj rod kakor da se je pogrezal nekam v globino daljave časa. Počutila se je silno osamelo, skoraj neobgljeno. In ko se je spet spomnila, kako so se odprle duri Stevanovega doma, se jo je polotil nerazumljiv strah pred nevidno roko, ki je pritisnila na zaph in odprla vrata. Pobrerala se je s tal, se vzpela na konja in počasi jahala proti domu. Našla je hišo prazno, polno molka in samote. Čez čas je prišel brat Tone.

“No?” je rekel.

“Kaj?”

“Kje si bila?”

“Pri župniku.”

“In?”

“Nič...”

Vstala je in stopila k vratom. Jezila jo je bratova hladna mirnost, ko je v njej vrelo, se pretakalo kakor razbeljena lava, jo grizla in razjedala zavest razbite družine. Okrenila se je in se zastrmela v brata.

“Od kot jemlješ ta mir?” ga je vprašala.

On je samo skomignil z glavo. Rekel pa ni nič.

In je ponovila:

“Povej od kod? Ne razumeš, kako nas čas počasi potiska v ozadje, v oddaljenost. Mati se je zgubila v preteklosti, hoče domov, k Mateju, ki spi svoj večni sen neznanokje, ti pa grebeš po pampi kot krt. Ne vidiš razpadanje našega rodu? Zakaj se ne zganeš?”

"Molči!" je skoraj ukazal brat in jo odrinil od vrat.

Počasi je stopal preko dvorišča in se napotil v pampo. Silva je gledala za njim, ko se je že zgubljal daleč med osatom, ki je bohotno kipel ob poti in ovel padal v prst.

"Škoda ga je. Lahko bi se oženil." je pomislila, ko je pogoltnila razburjenje.

"Pa se ne bo. Njegova ljubezen je umrla z njo... Kot je z Matejem umrla ljubezen njene sestre... Pavle pa je obsojen na samoto. Kot jalovo drevo, ki nikoli ne rodi sadu. Samo raste, živi, potem usahne prazno."

Neنادoma je začutila tiho sočustvovanje z bratom, s Pavletom, ki je kakor prazen omahoval preko prostora in časa z zavestjo, da nikomur ničesar dati ne more, da ne more rasti in živeti v nadaljevanje rodu Flisarjev. In jo je razjedala žalost brata Toneta, ki je ljubil njene mrtve oči in tiha usta, ki so umolknele v tisti daljni noči, ko je tlel požar nad domovi... Matejeva slika ji je bičala misli. Matej, najstarejši Flisarjevega rodu je snival med skalami Kočevskega Roga. Mati ga je iskala in verovala v njegovo življenje. Ona, Silva, edina svojega rodu, pa je stala sredi pampe in mislila na rod, na nadaljevanje ob vsej tragiki, ki je rasla iz nedavne preteklosti.

"Samo v Tonetu je mogoče nadaljevanje." je govorilo iz molka pampe.

"Tone pa je stopil na sled Stevana Berdena. Z eno razliko: Stevan Berden je samo mislil, da je prazen živel in padel v pampo ter usahnil. Tone pa dejansko izgoreva sam vase, izgorel bo in samo pepel, prst poslednjega svojega rodu bo sprejela pampa. Potem bo molk zagrnil verigo rodov, ki se bo povrnila v začetek brez nadaljevanja..."

V teh mislih je obstala pred hišo in nepremično strmela v smer, koder se je zgubil brat. Ni videla ničesar, samo glas nevidnega je odmeval v njeni notranjosti. Veter je šumel v drevju in šepetal kot oporo rodu, ki je že stopil v zaton, se umikal počasi, z žalno gotovostjo v preteklost.

Tako je minil dan in na večer se je vrnila mati. Noč je težka legla v dušo in se razlila čez pampo. V onemlem molku je greblo v Silvi tiho malodušje in trpko spoznanje, ki se je nagrmadilo tekom dne, ko je mati stopila na pot romarice iskanja. Pozno v noči, ko je popolnoč že prehajala v jutro, je mati v sosednji sobi zastokala. V molk Silvinih misli je padlo kot sanja nespečega, ki bedi v temi in poskuša zaspati.

"Morda pa mati misli isto?" se je zalotila pri misli.

Na pol se je dvignila v postelji in si z dlanjo pomela oči, ki so ji bile od bedenja čudno žgoče boleče.

"Mati se je napotila, da bi izročila Mateju dediščino rodu v nadaljevanje," jo je žgala misel, ki je spočela novo spoznanje.

Potem jo je za hip oplazil spanec. Težke veke so ji padle preko oči in v čudno jasni sanji je videla kot na dlani, kako je pokojni oče stal na daljnem razpotju sam in star in zaman klical Mateja. Nato se je okrenil in se napotil, se zgubil v megli, ki je kipel izpod neba... Poslednji...

Zbudilo jo je jutranje vrenje prebujajoče se pampe. Vstala je in se umila, pripravila zajtrk in poklicala družino. Jedli so v molku in se v molku razšli. Samo Rafaela je ostala pri mizi in z velikimi vprašujočimi očmi strmela v Silvo. Nazadnje je vprašala:

“Si bolna, Silva?”

Silva je odkimala, se sklonila k njej in pritisnila ustnice na njeno čelo in velike tople oči.

Popoldne se je polna dvomov in čudnega nemira, ki je rasel iz dogodkov in misli zadnjih dni, spet napotila k župniku. Župnik jo je sprejel kot navadno. Sedel ji je nasproti in jo motril.

“Mati se je vrnila?” je rekel.

“Vrnila... V preteklost...” je odvrnila Silva.

“Tja, koder žive spomini... Kjer je nagrpadeno njeno tiho življenje in sanje. Vrnila se je...”

Župnik ni rekel ničesar. Samo kimal je.

“Prišla sem se zahvalit.”

Župnik je zamahnil z roko.

“Ko sem se včeraj vračala, sem šla mimo Stevanove domačije. Nekdo se je polastil njegovega doma... Videla sem, kot da je nevidna roka odprla duri. Tudi zaradi tega sem prišla. Vem, da ste prejeli v oskrbo Stevanovo dediščino...”

“Hvala ...” je rekel župnik.

In je vprašal:

“Poznaš Tomaža Serca? Njemu sem jo prepustil začasno. Poznal sem njegovega očeta...”

V Silvi se je nenadoma nekaj sprostito. Kot da jo je oplazil vonj daljnih pomladi, kakor da je vzvalovila mirna gladina pampe, ki se je sončila v poslednjih žarkih jesenskega sonca. Odsotna se je zastrmela mimo župnika skozi okno, daleč mimo cipres, ki so temne v obledeli luči sonca nemirno podrhetevale v vetru in koprnele v jesensko nebo. Njena lica so bila čudno bleda in ustnice so ji lezla kakor v zasanjan nasmeh.

“Poznam ga...” je rekla, ko se je spet ovedla župnikove prisotnosti.

Župnik, ki je preje zamišljen sklonil glavo, je dvignil pogled.

“Tako, da ga poznaš?” jo je pogledal.

In je vrtal naprej.

“Ne vem kaj počne, kako živi, zakaj se je zaril v pampo. Menim, da sejet ni prišel?”

“Tomaž Serec je slikar,” je dejala Silva in vstala.

“Slikar?” je ponovil župnik in se zamislil.

Ko se je Silva poslovila, je stopil v cerkev in si jel ogledovati obledele freske, preko katerih je šel zob časa.

Silva pa je kakor pijana težkega starega vina omahovala preko pampe in lovila s pogledi obzorja, za katerimi je tiha in mrka gospodovala Stevanova domačija.

VI.

Ko je Tomaž Serec stopil v cerkev, je cerkovnik ugasnil poslednje sveče. Še je viselo nad oltarjem razkropljeno kadilo in drobni utrinki voščenk so polagoma ugašali, se pogrezali v somrak in potem brizgali v drobnih curkih tenke pramene dima, ki se je vil pod oboke ter se vpijal v drobne oblačke kadila, ki so vedno redkejši tonili v prosojnost jutra. Dišalo je po tihih skrivnostih življenja in smrti in rojstva, se prelivalo v duše in kri in se vpijalo v misli. Tomaž Serec je čutil, kako mu je nerazumljivo čustvo razjedalo dušo, ga napolnjevalo z veličastjem, ki je rastle iz neotipljivega in nevidnega sveta, ki se je pel tam nekje izven njega in okolice in časa. Prihajalo je samo kot odmev glasnega molka in napolnjevalo praznino, koder je telo njegovo življenje. Kakor ujet med praznino valov časa in brezčasa, kot pravkar rojen, je nenadoma zaslutil širino življenja, ki se je raztezalo pred njim in za njim. Za cerkvenimi linami se je razbijalo jutro, ki je medlo telo nad pampo, daleč za obzorjem je tonila ravan v neznana obzorja daljav, pred katerimi in za katerimi je živel nevidno in nerazumljivo življenje časa in ljudi, ki so kot tkalci predli niti časov. V svetišču samem pa, kot da se je v molku in tihem mraku srečalo življenje časa z življenjem onstranstva, se prelilo drugo v drugo. Nekaj ljudi je sedelo razkropljenih po klopeh, cerkovnik je pregrinjal oltar in potem odšel s počasnim korakom v zakristijo. Tomaž Serec se je premaknil in stopal počasi ob zidovih in strmel v obledele barve fresk, ki so izstopale iz sivine kakor oddaljene podobe preteklosti, ki so preživele, doživele in potem ostale tam kot zgovorni spomeniki. V tihih potezah in v molčečih barvah podob se je razlegal odmev življenja, ki se je kakor tiha, v preteklosti zgubljen poezija vpijala vanj in ga napolnjevala z mešanimi občutki. Ob pogledu na zasivele freske ga je navdajalo kakor tiho presenečenje nad izraznostjo moči neznanega umetnika, ki je vdahnil mrtvim potezam ritem pojočega življenja. Za hip je celo začutil v sebi slo, strast po nečem lepem, potrebo po izoblikovanju misli v poteze, v barve, v izraznost nečesa. Obstal je kakor v tihi ekstazi trenutek, dva, podzavestno predan svetu črte in barve, v katerem je trepetalo tiho življenje nečesa oddaljenega in je prihajalo kakor v enakomernih valovih ritma, ki ga je dojemal kot v sanji, ko človek za hip zapre oči, uide okolici in se pogreze v pozabe. V njem je rastle želja po izoblikovanju nečesa in bil si je skoraj svest moči duha, ki je v ostrih potezah dojemal spočetje nove stvaritve. V tistem poletu misli in duha, ga je zmotil nekdo, ki mu je položil roko na ramo. Bil je župnik Jernej Skalar.

Brez besede je pokazal z roko na steno in na strop, potem je odstopil za korak in se tudi sam zatopil v razmišljanje. Gledal je stare podobe, ki so se kakor pogrezale v oddaljenost in od tam govorile o daljavi časov in razdaljah dogodkov.

“O čem govore te podobe?” se je vprašal.

In je meril s pogledom globino molka, ki je ležala kot koprena preko potez svetnikov. Tam je tiha in skromna tlela v ugašajočih barvah sveta Roza Limska. Pepelka Južne Amerike. Omet je tekom časa popadal iz zidu, tako da je podoba kot strgana izstopala kakor iz zamegljene preteklosti. Župnik je kimal samemu sebi.

“Da, to je tako...” je rekel glasno.

Tomaž Serec ga je pogledal. Pa je župnikov pogled počival na steni in tipal podobo, kot da bi hotel dognati njeno vrednost, prodreti za barve in poteze ter odkriti tisto, kar je v njih živelo in izžarevalo v vrenje časa.

“Človek mora ujeti utrip časa, stopiti mora na najvišje pozornice dogodkov in izluščiti kleno zrno...” se je okrenil k Tomažu in mu položil obe roki na ramena.

“Imam idejo.” je dejal počasi in slovesno.

“Razmišljal sem in sem se odločil. Freske naj govore o našem velikem času. O zgodbi naše zemlje in našega človeka.”

Tomaž Serec ga je začudeno pogledal. Kaj je menil župnik? Do kam je segala njegova zamisel? - Župnikov obraz pa je bil resno dostojanstven in pogled nekam zamaknjen.

“Naš čas je čas nasprotij. Nikoli ta nasprotja niso prišla tako do izraza. Stojimo v vrtincu trenj. Vse, kar je bolnega, vse, kar je mlačno stopilo v sredino neodločnega tavanja, bo propadlo. Vse kar ni jasno izpovedano, vse kar je tavanje v dimu časa, bo šlo v zaton. Naš čas je čas trdih in odločnih potez. Naredi poteze! Na levo ali na desno, toda začrtaj jo z odločnim zamahom, sicer jo bodo zabrisali dogodki in čas, ki lebdi nad nami, se pretaka in briše nejasne obrise, katerim ljudje niso dali trajanja. Tudi v umetnosti. Ljudje so siti povprečnega nejasnega tavanja. Hlepe za iz raznostjo. Izraza pa iščejo v svojem času in v tistem, kar je v njem najmočnejšega. Zgodba našega človeka je najbolj vidna v njegovem največjem dejanju. V dejanju, ki je pisalo svojo stran v čas in katerega ne bo zabrisal tek časa...”

To je rekel župnik. Potem je počakal, kot da je hotel v Tomažu najti odmev svoje besede.

Tomaž Serec pa, kot da se je zgubil v svojem svetu, je na vse to samo vprašal:

“Do kam sega vaša zamisel? Od kod in do kam je sprejemljivo in kleno?”

Župnik je dvignil oči, obšel z pogledom stare obledele podobe in se zastrmel vanj.

“Ta cerkev bo cerkev slovenstva, kjer bo živelo trajanje naše dobe. Razumeš? Freske naj govore o idealu borbe, ki smo jo bili in o ljudeh, ki so šli v ideološki boj in padli, padali in umirali za slovenstvo in za vse, kar je z njim združenega.”

Tomaž Serec je pogledal župnika, ki se je čudno razživel in jel delati po zraku poteze, kot da bi hotel dati svoji besedi grafične plastike. In je odkimal.

"Zdi se mi, da ne spada v cerkev."

"Da ne spada v cerkev?" se je začudil župnik.

"Po mojem ne. To je bila borba dveh svetov."

"Pravilno! Borba dveh svetov!" je prijel župnik za besedo.

"Zapri oči," je nadaljeval.

"Zapri oči in pozabi na fizično borbo. Poglobi se v metafizično svetovje, kjer tli idejna borba duhovnega sveta. Stopi na pozornico in dvigni luč. Dvigni se nad vsakdanjo povprečnost in poglej: Človek je stopil v fizični boj za svoje prepričanje, dvignil je orožje za višje vrednote, ker mu je tako narekovala dolžnost in ker ga je k temu prisilil čas. Namreč: Planilo je v čas zlo in hotelo pomesti z vsem, kar je govorilo o višjih vrednotah. Sredi ceste je padel duhovnik, vzgojitelj mladega rodu izobraženih ljudi. Pod strelom. Zakaj? - Govoril je o Bogu. Izpovedoval je vero, oznanjal Kristusov nauk, vzdajal... Padel je laik. Preprost človek. Zakaj? Veroval je. Onemeli so pod streli nešteti. Zakaj? Verovali so. Izpovedovali so vero. Poznal sem človeka. Bil je hrom. Razumeš? Hrom je bil. Ubili so ga. Zakaj? Veroval je. Vsi so verovali. Verovali v življenje v brezčasju, verovali v vstajenje in verovali v narod. Prvi so padli, ker so verovali, drugi nešteti za njimi, ker so to vero branili. To je bil ideološki boj, ki se je pod silo razmer prenesel v fizični spopad med dvema ideologijama. Torej vse izvira iz prepričanja. Niso ubili hrome, ker jim je bil nevaren z orožjem v roki. Ubili so ga, ker je duhovno izžareval vero v Boga. Kajti vsak, ki veruje, je živa celica vere. To jim je nasprotovalo ponesti satanovo bakljo nad domove in razpaliti ogenj nizkih strasti, staliti, zgnešti narod v gmoto, ki jo potem lahko zgneteš, zliješ v enoten model, ustvariš materialistično obličje družbe. Vzeti človeku najvišje, to kar je duhovnega in kar napolnjuje praznino časa, pa pomeni pahniti človeka v duhovno umiranje. Nadomestiti vero v Boga z ateizmom, pomeni korak nazaj, je primitivizem, ki prinaša hlad in tam, kjer je prej žarelo duhovno ognjišče, je potem zazijala vrzel, praznina. Da pa je življenje vredno življenja, je treba pokriti praznino, jo napolniti z idealom. In ta ideal je naš narod imel. Vero. Ko se je počutil ogroženega versko, se je zavedel, da če zgubi to, izgubi tudi vse, kar je z njo v zvezi. Svobodo. Postal bi suženj, duhovno zatiran. Dejanja so pokazala. Tudi fizično mučen ni klonil. Sprejel je borbo, kot svojo dolžnost. Zakaj? V obrambo česa? V obrambo vere. In ker je prav zaradi vere, zaradi prepričanja, sprejel borbo, je bil to ideološki boj. Ni mar resnica, da ako bi se odpovedal veri, ne bi bilo bratomornega klanja? To je dokaz, da ta boj ni bil boj za posvetno oblast in dobrine. Bil je to boj, ki ga je narekovala zvestoba veri. Logično, da se je pozneje boj prenesel na drugo poprišče. Narod je postal fizično ogrožen in istočasno je moral biti boj za obstanek naroda kot takega. S tem so ljudje, ki so žrtvovali življenja, darovali svoj najvišji, krvni dar, dvema: Bogu in domovini. Torej je njihova žrtev dvojna. Pripadajo narodu in človeštvu, ki je združeno v znamenju križa šlo skozi čas. Njihova zgodba najvišje žrtve in darovanja je zato vredna, da krasi hram tistega Boga, za katerega so umirali in padali."

Tako je povedal župnik in obmolknil. Njegove besede so izzvenele, odmev je zamrl in v cerkvi je za hip nastala grobna tišina. Somrak, ki se je prelivaval pod oboki in se spuščal po koteh, je zagrnil notranjost hiše božje v tajinstveno veličastje, ki je plavalo nad oltarjem. Župnik je čutil, kako je v njem rastle nekaj silnega in ga dvigalo nad dogodke in čas. Kot da se je prelilo vanj neko daljno, novo spoznanje, prišlo v trenutku in ga postavilo kot na razpotje med časom in brezčasjem. Zadnje čase namreč, je čutil kako ga je počasi pritiskalo pretakanje časa nekam v ozadje, v pozabo, v molk, ko je čudno prazen in skoraj plah taval kot senca za mislijo, ki je bila kakor zavita v kopro. Potem se ga je polastil nemir. Kot nemir iskanja. Z nemirom je prišlo navdihnjenje in nova moč. V njem je dozorelo kot plemenit sadež. Župnik Jernej Skalar je zaslutil v megli časa luč, postavil se je na pozornico in dvignil svetiljko. In je odkril odnos človeka do človeka, do časa in brezčasa, do laži in resnice. Zastavil je pero in pisal besede v svoj dnevnik. Poglavlje časa. Postavil se je na razpotja in z odločno roko pokazal pot, katere konec se ni izgubil v vijugah steza in daljav.

Strmel je na oltar, kjer je dan za dnem daroval najvišjo daritev žrtve. Skoraj je zaslutil, da se mu je zahotelo solza. Kot da je nad oltarjem zaživela zgodba majhnega človeka v velikem času, ki je zahteval velikih dejanj in močnih duš. Zatrepetalo je množično odhajanje preko sence smrti v tihi mir luči brezčasa. Daleč v ozadju pa je vstajala zarja novega časa, v zarji križ, ki se je pel visoko pod nebo.

Ustnice so mu zatrepetale.

"Postavil si mojo misel na tehtnico in jo pretehtal." je zašepetal.

"Pokazal si mi pot, podal rešilno roko v zmedbi časa in idej. Hvala, Oče..."

Prekrižal se je kakor po molitvi in pogledal Tomaža. Tomaž ga je ves čas samo opazoval in čakal, kdaj se bo vrnil sam vase in se premaknil.

"Ta hiša božja bo hiša poveličanja slovenstva in njegove vere." je dejal počasi župnik.

Tomaž Serec je sklonil glavo in se zamislil. Ko je dvignil pogled, se mu je zazdelo, da je napočil trenutek, da bi lahko spregovoril. Odložil težo, ki mu je težila vest. Ko je pa srečal župnikov pogled, ki je bil čudno vroč in oster, je samo dejal.

"Potrudil se bom."

Župnik mu je ponudil roko in mu stisnil desnico.

"Vera poriva naš čoln preko valov in čeri. In tam, v vedni borbi z divjim neurjem časa in idej, dojemamo Njegovo prisotnost in ritem Njegovega veličastja. In naš pogled, takrat, ko je izmeril globino voda in višino valov, spozna mir sinjine resnice..." je dejal župnik kakor zamaknjen.

Sklonil je glavo, sklenil roke na hrbtu in se napotil.

"Pojdi," je rekel.

"Morava se pokrepčati."

Njuni koraki so bobneli po cerkvi in se zgubljali z odmevom, ki je valovil v mrak svetišča.

VII.

Župnik Jernej Skalar je grebel po sebi. Vrtal je misel, razbijal ideje in jih vzporejal. Potem, ko se je naveličal, se utrudil, je šel v cerkev in se oziral po zidovih, ki so novo ometani, belo pobeljeni čakali, kdaj bo na njih zaživela zgodba ljudstva, ki je pisalo in zapisalo svojo zgodbo s krvjo mučenih in izdanih v čas, kakor dediščino poznejšim rodovom. Zidovje pa je molčalo z belim molkom sten v sivino zimskih dni, ki so se pretakali nad pampo, kakor praznina še nerojenega časa brez vsebine, kot nepopisan list, ki ga je nekdo položil predse, prijel za pero, pa naposled ni zapisal besede, ki jo je hranil v srcu. Beli molk sten je, ostro odražajoč se od temačnih globin okolice, nepremično ždel med zidovi cerkve. V globinah senc se je lovila prosojnost prelivajočih se juter in tiho odmiranje dni, ki so tonili v mrakove večerov. Skozi brušene barvaste šipe v linah se je lomila žalna sivina pampe in se raztrgana plazila preko beline, omahovaje razbijala in poustvarjala zveržene podobe nečesa, kar je polželo preko stropa, obstajalo za hip po stenah in potem omahnilo, se razbilo po koteh.

"Kakšna bo zgodba, ki bo napolnila ta beli molk?" se je spraševal župnik vselej, ko je zapuščal cerkev.

"Kakšna bo?" Bo vredno poveljčala to, kar je res vredno poveličanja, tisto, kar je izstopilo iz okvirja dogodkov, kar ni hlepelo po revoluciji, kar ni iskalo krvi in pobojev in kar ni prešlo kakor pač preide vse, kar je v času rojenega, ker nosi pečat zemeljskega in je kot tako često vzrok, sprožitev revolucije, ampak je bilo narekovano, izzvano in se je kot tako uvrstilo v vrsto zgodovinskih dogodkov, ki nosijo pečat trajanja, ker je njihovo spočetje v nujnosti samoobrambe in obrambe nečesa višjega, kar posega že v duhovni svet človeka, ki se ogrožen fizično zaradi svoje vere v Boga poda na pot najvišje žrtve in odpovedi, med drugim tudi v mučeništvo. V tem je povdarek zgodbe. Teža borbe slovenskega človeka sloni na duhovni podlagi, ki je narekovala in vodila boj, ki je pisala v čas duhovno zgodbo, postavila dogodke v zgodovino, prežete z duhom vere mučencev, ki so umirali kakor oni v daljavi preteklosti pod nasladnim Neronovim pogledom. Neronu je bil čas z leskom in žalostno ironično slavo odmerjen. Za njim je ostala samo hladna zgodovinska opomba. Njegove žrtve pa so stopile na duhovno pozornico zgodovine trajanja. Žive. Ogenj, s katerim se je Neron v zabavo poigral, jih je spremenil v večno plamenico. Žive v zgodovini, žive v trajanju časa in stopajo v brezčasje. Ni vse nesmrtno, kar je zabeležila zgodovina. So ljudje in so dogodki, ki jih omenja zgodovina, pa ne žive, ker so zapisani samo z mrtvo besedo, zaznamovani kot z znamenji, ki kažejo na zaprašeni zemljevidih mesta, ki jih ni več. Trajanje in življenje, ki ni zapisano smrti, mora poseči v brezčasje, mora nositi pečat

večnosti. Vera pa, katera je нареkovala boj slovenskega človeka, je vera, ki se boči kakor most med časom in brezčasjem. Je poroštvo življenja. Življenje pa ni prazna beseda, ako pomeni življene iz vere. Zato je zgodba slovenskega človeka zgodba življenja, ki bo živelo, ker nosi znamenje brezčasia v svojem izvoru."

Tako je navadno zaključeval župnik Jernej Skalar svoja razmišljanja. Tomaža pa ni spraševal. Zaprl se je v molk, kakor se je notranjost cerkve pogreznila v molk pričakovanja. Tomaž Serec je kakor odsoten taval s pogledom za neko oddaljeno mislijo, za nečim, kar je viselo kakor pripeto nekje izven obeh, izven redkih besed, ki sta jih spregovorila. Župnik je samo opazoval.

"Kaj je iskala Tomaževa nemirna misel?" se je spraševal.

Glasno pa je navadno rekel kaj brezpomembnega.

"Slabo vreme. Kakšna so pota do mesta?"

"Slaba..." je odgovarjal Tomaž.

Beseda je zamrla v molku. Tomaževa misel pa je ostra in trepetajoča tavela med skrivnostnimi podobami, ki so silne in tihe vstajale v njegovi notranjosti. Ko se je nekega večera zaprl v svojo sobo, se je kakor v grozi prijel za glavo in se spustil na stol. V njem se je grmadilo, se zbiralo kakor pred nevihto, ko v brezglasju ohrome sunki vetra, se potuhnejo za molk, ki se globok razpreda nad pokrajino. Kot da se je v njem nabirala vsa nevihta dni, ko je v globino težkih noči pela strojnica svojo pesem tisočih smrti. Misel se mu je razraščala v vihar, ki je bičal njegovo notranjost. Pozno v noč se je sklanjal nad kupe porisanega papirja, ki se je nagrmadil tekom časa in iskal kakor v odmevu svojih misli nečesa, kar mu je gorelo v notranjosti. Črte in krivulje na papirju pa so molčale. Tuje in hladne poteze so brezvsebinsko strmele vanj, kakor zgubljene sanje življenja, ki se je prazno zgubilo v času. Mar se bo tudi njegova misel, polna silnih zamisli in idej razbila ob plahih poskusih krivulj in črt? In bolečina? Trda bol porajanja in spočetja, dojemanja in posredovanja umetnine, ga bo res prisilila k molku, ker je resnica preveč boleča zanj in veličina zgodbe prevelika? Čutil je, kako ga je počasi, neopazno vpijalo vase tiho malodušje in ga objemalo z zavestjo nevednosti pred veliko in drzno potezo. Zgodba ljudi, ki so umirali za najvišje, kar je bilo človeku sploh dano. Zgodba tisočev, ki so stopili na pot mučenih in s svojo krvjo in smrtjo potrdili vero očetov v Boga, domovino in narod. To so bili ljudje, ki so rastle iz vere v dejanja. Beseda, ki je postala dejanje. Dejanje najvišje žrtve. Poslednje, ki postavi človeka v brezčasje. V trajanje. Počasi je obračal porisane liste in jih mečkal. Enega za drugim je trgal med prsti, z naslado, in ko je strgal poslednjega, se mu je zazdelo, da je napetost v njem popustila.

"Vse je laž! Laž," je kriknil iz vsega grla.

"Laž."

Njegov glas se je zgubil med stenami in ko je zamrl odmev, je zmučen kakor po silnem naporu omahnil na ležišče. Pred očmi so mu zaplesali

žareči kolobarji in se zavrteli z nerazumljivo naglico. V njem pa, kot da se je rušilo in podiralo poslednje zlagano in prisiljeno iskanje nečesa, kar v njem nikoli niti za hip ni zaživel.

“Samemu sebi ne bom ušel...” je reklo iz podzavesti trpeče duše.

“Resnica je samo ena, njen obraz je samo eden. Vse drugo je laž.”

“Laž. Laž...” je zašepetal Tomaž

“Hotel sem lagati, ker me je strah veličine zgodbe. Nevreden sem, da bi govoril. Vsako potezo, ki bi jo naredil, bi se mi zajedla v dušo kot ostra zarez. Poteza za potezo, rez za rezom, bi si trgal dušo. Njegov obraz se mi vsiljuje v zgodbo. Izraz njegovega obličja, ki je bil prežet z nerazumljivo toplino potez, ki so potem okamenele, v trenutku, v bežnem pogledu, ki sem ga ujel v hipu, ko je prestopil mejo med časom in brezčasjem... Tudi jaz, da, tudi jaz sem kriv smrti...”

In je reklo kot odmev besed, ki jih je govoril sam vase:

“Nisi imel namena ubiti človeka. Tvoj namen je bil rešiti, čeprav rešiti ne bi mogel. Tvoja zgodba je zgodba trenutka, ko človek v hipu preneha misliti in razsojati, ko je v zmedu časa in dogodkov stopil za hip kot na razpotje med časom in brezčasjem, in se potem vrnil v čas.”

Tomaž Serec je odprl oči in se zastrmel v strop, koder je svetiljka risala v zgubljen podobo. Pa je truden padel v težak sen, ki je trajal do poznega jutra. Vstal je in se zastrmel skozi okno. Tam daleč v oddaljenosti meglene dne je kot v pretakanju dima trepetalo tiho in vabljivo omrežje steza.

“Kaj če bi se napotil?” je zagorela v njem misel.

“Šel bi, daleč, zgubil bi se, pogreznil v dalje, hodil bi do konca steza, dokler se ne bi iztekel čas... In potem...”

Pred njim je zatrepetalo vprašanje.

“Kaj potem? Potem, ko se čas izteče, ko stopiš na ločnico med življenjem in smrtjo, kaj potem?”

In ga je vprašalo:

“Te je strah življenja? Se bojiš bližine dogodkov? Mar ne veš, da nemir nima daljav in bližine. Grebe vate iz bližine in oddaljenosti časa in kraja.”

“Ne. Samo truden sem. Bolan. Morda bi me čas in pota celo pozdravila. Odpočil bi se in tedaj, nekoč bi se vrnil sam vase in mir, zgubljeni mir bi bil v meni. Ako je res, da nemir diha iz bližine in oddaljenosti enako močno, je tudi res, da mir živi samo v oddaljenosti,” je ugovarjal Tomaž.

“Pa bi lahko živel brez dela?” je vrtalo vprašanje naprej.

“Ne, delal bi.”

“Kaj?”

“Kaj? Delal pač... Nekaj...”

Pa se je spomnil, da je bilo vse, kar je naredil zlagano.

“Lagal bi...” si je moral priznati.

“Dokler ne bom imel dovolj moči, da bi izpovedal kar čutim, bo vse početje prazno. Sam pa bom ostal kakor bolan od teže bremena, ki ga bom nosil v duši. Resnica ima samo en obraz. Tudi v umetnosti. Vse, kar je zlaganega, vse, kar ne nosi v sebi del tvoje bolečine, del tebe samega, je prazno. Je laž. Moraš se razdajati, dati moraš, del za delom svojo dušo, položiti v sleherno potezo del samega sebe. Potem, ko boš razdal popolnoma vse, si in kar si imel boš kakor odrešen stopil tja, kjer je mir.”

Ozračje v sobi je postalo čudno težko, kot pregneteno z umiranjem časa, ki je polzel preko njega, umiral in se porajal. Podzavestno se je napotil in stopil v cerkev. Šel je počasi proti oltarju in upiral pogled na zidove, ki so čakali nanj. V njih je kot v naraščajočem požaru vstajalo življenje zgodbe, ki jo je nosil v sebi. Šel je skozi zakristijo in stopil za oltar. Na veliki mizi je ležal kup papirja in koščki slikarskega oglja. Belina listov je čakala na osnutke. Kot da je trepetaje plivkalo v somraku v pričakovanju odločne poteze. Segel je po oglju in ga valjal med prsti. Potem je zapisal čez list: MATI - DOMOVINA - BOG - .

V ozračju, kot da se je sprožil plaz viharja. Kot da so šle preko beline zidov podobe, daljno ljubljene podobe, ki jih je nosil v sebi. Neopazno so mu polzele na popisani list solze. V njem se je trgalo, v zraku je pelo in je zvenelo kakor daljno, prihajajoče odrešenje.

Mati, Domovina, Bog...

In je v duhu videl kakor trop apokaliptičnih jezdecev na pohodu.

Apokalipsa.

Razodetje.

Kri mučenih.

Borba za idejo.

Križ je rasel v nedogledne višine.

Veličina smrti.

Domovina, z bolečino in smrtjo svojih sinov ljubljena. Padla je mati, zamrl je njen glas, ki je ljubil v tišini doma svoje krvi kri, padla je pod strelom. Ugasnila je plamenica, ki jo je Bog prižgal v času in jo posvetil s svojo ljubeznijo, za novo žarenje. Odšla je z molkom močnih. In je vztrepetala domovina. Domovina. Zemlja, zemlja, dobra kot materina roka, ki v tih skromnosti daje in se razdaja svojim v vedno žrtev plameneče ljubezni, ki jo povživa. Mati in domovina sta se zlili v eno. Mati je domovina in domovina je mati. Obe sta eno kakor je Bog eden, ki je blagoslovil trpljenje obeh. Blagoslovljena veličina trpljenja, ki raste in se razrašča kakor senca križa preko neznanih grobov in dviga, povišuje in združuje vse od matere in domovine z Bogom v neoporečno enoto najvišjega v začetek in nehanje cloveka.

In glej.

Vstali so nešteti, najboljši svojega rodu so dvignili glave.

Apokalipsa?

Senca je padla preko materinega obličja, se razlila čez domovino.

Kdo je, ki trka sredi noči na duri?

Odgovor je strel.

Umrli je človek.

Duhovnik si je nadel štolo in dal množično odvezo. Potem so mu odsekali roke, kri je brizgnila iz njegovih odprtih žil kakor v odpuščanje, pa je še dvigal roke in blagoslavljal.

“Ego te absolvo...”

Na razvalinah življenj in domov pa je visela reka solza, kakor veliki biseri, ki jih je rodilo trpljenje. Trpljenje tisočih, ki so pisali v čas zgodbo mučenih. V prihajajočem, še nerojenem času za še nespočete rodove pa je pisal čas imena. Temelji slovenske svobode so ponovno položeni in blagoslovljeni s krvjo.

Kakor v ekstazi je Tomaž Serec strmел v strop, kjer je senca pampe risala temne podobe. Nad oltarjem je brlela večna luč in utripaje trgala somrak. Postalo ga je strah. Kako naj on, slaboten človek pove tako, da bo dostojno proslavilo veličino žrtve?

Zmotili so ga koraki, ki so drsajoči skalili mir svetišča. Šla je naravnost proti njemu in pokleknila pred oltarjem. Žena. Zastrmela se je na oltar in se kot okamenela progrednila v svet miru, ki ga najdeš samo pri ljudeh, ki so doumeli veličino žrtve.

Kdo je bila žena?

Mati.

Po čem je sklepal?

Ni vedel. Samo slutil je. Mati nekoga, ki je ljubila in se razdajala tako, da ji je ostala samo še samota. Molila je. S tiho besedo duše matere. Za koga je prosila? Zase? Mati nikoli ne prosi zase.

Podzavestno mu je roka drsela preko lista. Poteze, črte, krivulje so govorile o materi, ki je klečala pred oltarjem. Ko mu je roka obstala je zvil list in zapustil cerkev. Napotil se je brez cilja nekam preko pampe, s seboj pa je nosil kakor odrešenje podobo matere. Hodil je hitro, hlastaje je trgal daljavo, zatopljen v nemirne misli, ki so ga razjedale. Ga dvigale in spuščale v nižave, ki so mejile na obup in ga spet zbliževale z nedoumljivo tišino večnega molka, ki je tlel nad njegovim dvomom. Začutil je fizično bolečino.

“To je lepota, ki boli,” je šepetal.

V bližnjem naselju se je ustavil v baru. Ko se je spustil na stol, je razvil list in se zastrmel v poteze.

“Samo veličina žrtve ostane in preživi čas in ljudi...” si je rekel kakor tujcu, ki ga je srečal na razpotju.

Na večer se je vrnil v župnišče.

Sedel je globoko pod kupolo, ki se je bočila nad oltarjem in strmel v prazno, v votlino, ki je nenadoma zarežala pred njim. Čuden drget mu je šel po telesu in ga pehal nekam v nerazumljivo utrujenost. Legel je vznak na škripajoče deske odra. Belina zidov, ki jo je preprezala komaj zaznatna senca zimskega jutra v pampi, se mu je vpijala v oči, ga žgala v zenice, tako da so mu nagonsko padle trepalnice. Pogreznil se je kakor sam vase, kot da je obrnil pogled v svojo notrajnost. Kakor da je stopil pred zrcalo lastnega jaza, kot da sta si spet zrla v oči njegova razdvojena duševnost in vest.

"Od kod in kam?" se je vprašal v zmedbi misli.

"Od kod in do kam se razteza dvom? Mar res ne bom več našel poti do miru? Kje je, v čem je skrito kakor tiho odrešenje tisto tiho in milostno spoznanje, ki ga je Bog dal človeku, da loči, da opredeli grešno od negrešnega? Ali je vest tista, ki z nezugrešeno natančnostjo opozori, od kod in do kam so začrtane meje?"

Zaril si je prste v lase in se dvignil. Zazrl se je predse, kjer je v mraku snival oltar, nad njim tiha večna lučka, ki je plivkala v tišino kakor drobni prameni miru v nasprotju z njegovo notranjostjo. In kakor da je reklo iz molka:

"Tam je odgovor."

"Da, odgovor," je spet sklonil glavo.

"Odgovor. Odrešenje, ki ga je Bog dal človeku, odpuščanje in sprava."

Za hip mu je odleglo. Kot da se je tihi molk večne luči prelival vanj in ga napolnjeval kakor z novim mladim upanjem. Potem, kot da se je nečesa domislil, je položil dlan na čelo in se zamislil.

"Verujem v odpuščanje grehov..." je zašepetal.

"Toda zlo je v meni," se je skoraj stresel.

"Vem. Bog mi bo odpustil. Vest nikoli. Kakor kaznen, ki ostane po odpuščanju, me bo razjedalo." je obupno požrl slino, ki se mu je grenka nabrala v ustih.

"Vest, vest..." je šepetal kakor v težki sanji, ki se je prelivala vanj.

"O, Ti dobri, Pravični..."

Zvil se je, kot da je pokleknil pred njim in s čelom udaril ob les. Nemoč se mu je razlila po udih in je slutil, kako se je pogrezal nekam v nerazumljivo sivino, ki je težka legala preko njega. Ko je prešlo, je stisnil čeljusti, tako da ga je zaskelilo in se je na pol dvignil. Zadaj na koru je nekdo odprl orgle in nerodno udaril po tipkah. Zgubljeni zvoki so tavalili po prostoru in zamrli. Potem, kot da se je iztekla peščena ura, kakor da je nekdo stegnil roko in jo obrnil. Čas se je spet prevesil v enoličnost molka. Tomaža Sereca je nekaj vrglo iz tira. Z roko si je šel preko obraza in se zazrl po zidovih. Kot da je bil nekje daleč, pa se je pravkar vrnil.

"Moj dolg je velik. Ne bom ga plačal z delom, ki sem ga nevreden. Zato me je strah," si je priznal.

Nehote je stegnil roko po slikarskem oglju in z nerazumljivo odločnostjo naredil potezo. Kakor ločnico med seboj in življenjem, med časom in brečasjem. Potem so se poteze jele prelivati druga v drugo, se spajati v enoto. V vročični nemirni strasti mu je polzela trepetajoča roka preko zidu in za njo je vstajalo kakor v porajajoči se sli drhteče prelivanje zgodbe, ki jo je spočel sredi bičanja vesti in dvomov. Obšlo ga je kakor trmasta zagrizenost, kot odpor proti sebi in vsemu, kar ga je obdajalo in napolnjevalo. V podzavesti je slutil silo, ki mu je vodila misli in roko, ki ga je kakor poslušno orodje pripela pod oboke kupole. Počasi, poteza za potezo je oživljalo na zidu tisto, kar ga je razjedalo, kar mu je kakor teman oblak ležalo na duši. Podoba Mateja Flisarja se mu je vsiljevala v zgodbo. Zaman se je trudil, da bi obličju, ki je nastajalo na belini, dal poteze, povdarek, da bi izginila enakost. Roka je sledila sili, nevidni, ki je vstala v njem in ga prerastla.

"Umetnost mora biti čista, resnična," je reklo od nekod daleč.

"Umetnik mora dati delu težo, povdarek v pristnosti. Nič ponarejenega, nič neživljenskega. Tako, kakršno se je spočelo v prvem hipu, v tisti podzavestni ekstazi, ko mu dušo objame sla po ustvaritvi, tako kot jo je spočel duh, ko umetnik preneha živeti svoje in živi tuje življenje. Življenje, podoživljanje nekoga, nečesa, kar ga vpija vase, ga spaja v enoto. Je to razdajanje samega sebe. V vsem trepetu, diha toplina in bolečina njegove duše, del njega samega. Umetnik se v vsaki umetnosti, ki jo je dal, rodi in umira."

Tomaž Serec je kakor v pijani sanji poslušal misli, ki so glasno plivkale v molk. Vedel je, da ne bi mogel ugovarjati. Zato je molčal. Na tihem pa ga je jezilo, zakaj je tako in ne drugače.

"Recimo," je rekel.

"Ne," je odgovorilo nekje globoko v njem.

"Rad bi zabrisal pristnost. Pa ne boš," je trmasto vztrajalo nekje v njegovi notranjosti.

"Se mar ne poznaš? Mar nisi slabič, razdvojen? Nihaš med grehom in krivdo, pa nimaš moči, da bi razčistil račune med seboj in Bogom, med grehom in krivdo. V tebi pa živi še nekaj, čemu ne boš ušel, kar ne boš utajil. Umetnik, ki je močnejši kot tvoj dvom. Ta bo pogazil, dvom in tebe in te izdal. Ne boš se mu mogel upreti, ker si začel delati. Ker si pa začel delati, ne boš odnehal, ker si omahljivec kot človek. Umetnik v tebi bo prerastel človeka."

"Kaj naj pa spremeni pristnost umetnine, ako, recimo dam temule obrazu druge poteze?" je skoraj v nebogljeni jezi udaril Tomaž po zidu.

Pa še tisti hip je začutil, da je njegova beseda kakor veter, kot dih, ki se razblini kot dim. Podoben trmastemu otroku se je pogreznil v molk. In je

delal kakor v nasprotju z samim seboj, kot tiho, poslušno orodje velikega mojstra, ki je delal drzne poteze in poustvarjal košček življenja. Komaj da je še čutil dotik potez, ki so ga rezale v zenice. Kot skozi koprene, kot v podzavestni ekstazi je dojemal odmev zgodbe, ki je nezadržano kot hudournik kipela nekje iz njegove globine in se trepetaje prelivala na zidove.

"To me bo izdalo," je pomislil.

"Ker sem molčal kakor trmast otrok, bo spregovorilo močnejše in bolj razločno."

Potem se je nenadoma nasmehnil. Kakor vzhičen je zastrmel nekam predse. Preko čela mu je padlo kot olajšanje. Vzdihnul je skoraj sproščeno.

"Tako bom vsaj videl, razločno in jasno, od kot in do kam se razteza krivda in greh in dvom izginil. Dal bom vse do poslednje pičice, kar je v meni. Razdal se bom, kakor razda mati poslednji košček kruha lačnim otrokom. In potem bom prazen in sam. Iz svoje praznine bom gledal kakor tujec na sebe, ki bo živel izven mene."

Delal je vztrajno, kot nagonsko in niti ni mogel razbrati od kot bolečina podobna krču, ki mu je sekala roko. Ko je za hip prenehal, se je spet srečal s pogledom, ki je kakor iz onstranstva strmел vanj in podobe.

"Bedak," si je vrgel v obraz.

"Sam sem poustvaril dejanje, ki me bo zlomilo, ki me spremlja kakor senca. Zabilisal bom sledove, ki spominjajo nanj," si je dejal precej odločno.

Že je stegnil roko, hotel narediti potezo, pa mu je roka kakor omrtvičena padla nazaj.

"Ne boš storil tega, ker si slabič," je reklo ponovno iz molka.

"Umetnik v tebi je močnejši."

In kakor da se je v molk razsul krohot.

V hipni jezi je zagnal košček oglja po tleh in obsedel kakor izrodek vsega, kar ga je obdajalo, se vpijalo vanj. Samo dvom je trepetal nekje v njegovi notranjosti in obup se je plazil od nekod kakor ostudna dolga, mrzla kača vanj.

Čez dolgo časa se je premaknil in se ozrl okrog sebe. Vse mu je bilo tuje in hladno in nerazumljiva utrujenost mu je šla po žilah. Ko je pod njim zašklepatala deska, se je šele zavedel, da se je ves tresel. Počasi kakor podzavestno se je spomnil, da nima več slikarskega oglja.

"Bedak," si je ponovno poočital in se jel spuščati navzdol.

"Poiskal bom oglje in nadaljeval." Tako se vsaj hipno zamotim, stopim kot v hram podzavetnega sna, v svet ekstaze. Morda, morda, pa me bo celo duhovno pozdravilo. Pravijo, da postane človeku lažje, ko se izpove. Je, kakor da je odložil težo, ki mu je legla v dušo in stopila v sanje.

Tako si je dopovedoval, ko je brskal z očmi po tleh. Oglja pa ni opazil nikjer.

"Gotovo je padlo kam pod klopi." je menil in se spustil na kolena in se plazil po klečalnikih. Ko se je prikotilil do zadnje klopi, je ves upehan legel na tla.

"Moram najti." je dejal.

"Drugače bom moral v župnišče in bom srečal župnika. Tak kot sem, nisem za pogovor."

Ponovno je začel plezati od klopi do klopi, kakor romar, ki se za grehe spusti na kolena pred Najvišjim. In ni videl sence, ki je planila skozi stranska vrata zakristije. Bil je župnik. Potihem je zaprl vrata in zmajal z glavo. Tomaž Serec pa je rinil naprej, dokler se ni znašel pred oltarjem. Nehote se je zastrmel v podobo nad njim in povetil pogled. Tihi mir, ki je tlel nad oltarjem ga je vznemiril.

"Mir," je zastokal sam vase.

Njegov dih je bila prošnja obupanega.

"Tam je odpuščanje," je reklo od nekod.

"Zakaj si trmast?"

In je ponovil kot že tolikokrat.

"Odpuščanje."

Proti svoji volji je jel razmišljati o tej besedi. V njem je rastle kot tiha, komaj zaznatna želja, neka tiha vera v nekaj.

"Konec koncev", si je dejal "kaj če bi pogledal župniku iz oči v oči, položil predenj kakor karto svojo preteklost. Morda, morda pa bom le našel mir?"

Kakor da bi verjel misli, se je nerazumljivo zastrmel nekam v strop, kjer so plivkale poteze, se pretakale kot pota in steze, se združevale in oddaljevale, družile in ločile. Pa je hotel biti trmasto odločen.

"Zvečer bom stopil pred župnika in se izpovedal."

"Ne boš," je reklo nekje iz podzavesti.

"Bom," je pribil trdo, kot da se je hotel prepričati.

Potem se je splazil na oder in legel vznak. Tako je strmel s širokoodprtimi očmi v podobo, ki mu je vračala pogled in se je na tihem spraševal, kako to, da je sploh vzdržal tisti nemi, vseobsegajoči pogled.

"To je skrajnost obupa," je slišal kakor v otopeli podzavesti misel, ki se je utrnila in umrla.

Ko je tiho padel mrak in z razcefranimi prsti zakril line, se je kakor tat spustil po lestvi, švignil preko dvorišča in se zaprl v svojo sobo. V objemu štirih sten se je kakor zmeden ozrl okrog sebe in se prijel za glavo.

"Zastonj," je zlogoval počasi.

"Ne morem. Iti moram naprej. In nesti težo kakor berač težko malho. Ako me ne preмага milost božja, bom onemel pod težo, ker se sam ne bom prikopal do moči."

Pokrižal se je preko čela in prs in se vrgel na ležišče. Potem je še dolgo v noč poslušal, kako se je v njem pretakal dvom in se mešal z obupom.

Župnik Jernej Skalar je klavirno držal za uzde in se predajal nemoteno vtisom dogodkov zadnjih dni. Čimbolj se je zima bližala h koncu, tembolj turobno razgibano je postajalo življenje. Umrl je stari Mrak. Trdovratno kakor preklan viharnik nad prepadom se je držal do poslednega diha.

"Kaj? Da bi umrl? Ne. Vrnil se bom. Še je toliko moči v meni, da bom pretolkel nekaj zim. Potem... Potem pač bo pomlad in se bomo vrnili. Zemlja, naša zemlja nas bo sprejela, kakor sprejme prst seme za novo rast. Takrat, da, takrat bom legel. Takrat, ko bo pomlad in bodo moje stare oči objele polja in gozdove in bom vdihnil, vdihaval do pijanosti vonj naših dobrav, da takrat bom legel. Vem. Slutim. In vem, da me vera ne vara," je dejal tik pred smrtjo.

Sedel je v postelji in prijel župnika za roko.

"Rekel sem," je zašepetal in obmolknil, kot da je zbiral misli, ki so mu uhajale.

"Rekel sem," je ponovil.

"Sinu sem rekel, naj piše bratu, da naj pripravi sodček izabele, da do takrat postane žlahtna stara kapljica. Spodobi se, da ob snidenju napije očetu, ki pride star in utrujen iz tujine z starim vinom... Kaj?"

Poskušal se je zasmejati drzni misli, pa ga je zadavil kašelj. Spustil ga je na ležišče in dolgo hropel, preden se je umiril. Potem je še bolj obmiroval. Kakor da je v duhu romal tja, kamor je segla predrzna misel. Zdelo se je, da spi. Dih mu je postal vedno bolj umirjen, vedno redkeje so se mu dvigala in padala prsa, tako da ga je župnik zagrabil za roko. Stari Mrak je široko odprl oči, se zastrmel za hip v župnika, kot da ga ni prepoznal. Potem so se mu usta premaknila in se je nasmehnil.

"Ne. Ne," je kimal in hlupal za poslednjo besedo, ki mu je uhajala.

"Ne bom umrl," se je boril za besedo.

In je skoraj kriknil.

"Vrnil se bom."

Kakor svetla senca je šlo čez njegove oči, ki so ugasnile.

"Vrnil se je," je zašepetal župnik.

"Tako se povrača sin k očetu."

In je začel s trudnim glasom moliti molitve za umirajoče...

To se je zgodilo takrat, ko se je župniku že zdelo, da bo zima prizanesla njegovi fari. Zatem, ko so komaj dobro zagrebli starega Mraka, se je spet sredi noči, nenadoma, ko je nad pampo razsajal veter in zanašal dež, ki je visel nad pokrajino, napotila Flisarjeva mati. Pozno v noči, ko so vsi pospali, si je zavezala ruto in prišla za kovček.

"Grem k Mateju," je zapisala na zmečkan kos papirja.

In spodaj: "Mati."

Dva dni so jo iskali, tretjega dne na večer so jo našli v pristanišču, kjer je potrpežljivo čakala ladjo, ki je zanjo ni bilo od nikoder. Nasmeh je ležal na njenih ozkih stisnjenih ustih, ko so jo našli v kotu čakalnice, pogreznjeno samo vase, majhno in nebojgljeno, z mirnimi dobrimi očmi, zasanjano v dalje. Ni se branila, ko so jo naložili na taksi. Samo smehljala se je in kimala.

"Zdaj grem. K Mateju," je ponavljala v vročični sanji.

"K Mateju."

Ko so poklicali zdravnika, je ta zmajal z glavo. Teden in še več jo je kuhalo. Pa je ni zlomilo. Spet je vstala in sedla za mizo. Še bolj drobna in nebojgljena ko prej. Samo oči so ji močnejše gorele. Kot da so se ji razširile, kot da so prevrtale daljo. Na njenih ustih je ležala samo ena beseda: Matej. Kakor credo matere, ki ji je dajal moči. Kovček pa je spet čakal pod posteljo, kakor pripravljen za na pot.

Župnik je podzavestno potrepil konja po vratu in še bolj popustil uzdo. Žival je mimogrede pulila drobne bilke zelenja in krevsala preko pampe.

Župniku je bilo prav.

Do večera je bilo še dolgo in se mu ni mudilo. In vsak dan je opazal, da je bila Tomažu Serecu odveč njegova družba. Zato ga je kar rad pustil samega. Samo ko je vedel, da ga Tomaž ni videl, je na skrivaj smuknil v cerkev, ter si ogledal podobe. Tomaž mu je postajal vsak dan večja zagonetka.

"Kaj je v njem?" se je spraševal župnik.

"Nekaj mu teži dušo. Nekaj ga muči, ga žene v skrajnost. V njegovih očeh se pretaka obup in se meša z dvomom," je ugotovil sam zase.

In je pustil Tomaža.

"Takrat, ko ne bo mogel več, ko bo priklopelo do viška, bo spregovoril. Sama mu bo padla beseda kakor zrel sadež. Zakaj bi rinil vanj z vprašanji?" se je tolažil.

Delal pa je Tomaž. Kot zamaknjen, kakor v ekstazi.

"To bo umetnina," je govoril sam vase župnik.

"Mogoče pa je Tomaž Serec tako predan delu, da svojo umetnino resnično podoživlja," si je skušal razlagati župnik Tomaževo vedenje.

Med razmišljanjem je pustil droben del poti za seboj in ko se je konj nenadoma spodtaknil in zahrzal, se je spet kot zbudil iz zamišljenosti. Ozrl se je po pampi, ki je snivala pod neprijazno sivino zimskega dne. Malo naprej se je steza delila. Na desno je vodila mimo Berdeneve zapuščine, na levo mimo Sereceve. Ni mu bilo preveč do družbe in je hotel zaviti na desno, da bi bil sam s seboj, s svojimi mislimi, mimogrede bi pa pogledal, kako izgleda Berdeneva domačija. Pa se je spomnil, da je nosil pismo za Toneta Sereca. Segel je v žep in izvlekel pisanje. Drobne črke so bile zapisane očitvidno z mehko roko in pisanje je dišalo po domovini.

"Oj ti uboga..." je zajel sapo in konja obrnil na levo.

"Zdaj sem tudi pismonoša," si je dejal polglasno, ko je porinil pisanje v žep.

Potem sta spet s konjem merila daljavo, kakor dobra stara tovariša. Vselej ko je potreplal konja po vratu, se je žival ozrla in postrigla z ušesi, kot da je hotela potrditi, da je tako prav. Župnik je napol priprl oči in si poskušal priklicati v spomin zgodbo, ki jo je Tomaž Serec polagal na zidove. V duhu je videl s črnim ogljem začrtane osnutke. Ne. To niso bili osnutki. To je bila zgodba, dovršena, samo duše ji je manjkalo. Barve. Barve, ki bodo poglobile življenje, mu dale razmaha in pristnosti.

"Mož je umetnik..." je na tihem priznal župnik.

"Samo malo, no, kako bi se izrazil, malo nerazumljivo mi je vse skupaj. Ne morem se popolnoma dokopati do bistva zgodbe. Slutim pa silo, ki me prevzema, ko ogledujem delo. Mož je umetnik..."

Preko spomina so mu šli osnutki, črke, krivulje in črte so polzele kakor preteklost v neredu preko njegove duše, se križale in spet v neredu oddaljevale, se združevale ponovno in se končno kot celota opijale vanj. Kakor da je v njem začela utripati preteklost, vsa od začetka do konca. Ni manjkalo prav ničesar. Vse je bilo zgneteno v čudno, do gotove meje v nerazumljivo, a pristno in neoporečno enoto. V njem kot da se je zganila bol. Kot da ga je zaboleta preteklost. Odprl je oči in se zastrmel v praznino pampe. In si je dejal:

"Da, tudi preteklost je taka. Poznamo jo, vemo, da je taka in taka, pa je tudi mnogo stvari, ki so nerazumljive. Še danes ne moremo razumeti, zakaj je bilo tako in ne drugače..."

Podzavestno je nalahno nategnil uzdo, da je konj kakor presenečen postrigel z ušesi in se spustil v lahen dir. Kot da je župnik hotel uiti podobnim mislim in čimprej dospeti do ljudi. Ko je iz ravni zrastle Sereceva domačija in so zalajali psi ter je konj zavil preko dvorišča, mu je nenadoma postalo žal, da je zavil v to smer. Mala Rafaela je prva opazila župnika in se je plaha umaknila za vrata. Potem je prišla Silva in ga sprejela. Na njenem obrazu je ležala senca kakor temna skrb. Za hip je zadržal njeno roko v svoji in se ji zazrl v oči.

"Kako?" je vprašal in še to, kot da mu je beseda obtičala v grlu, kot da se je bal, da bi zvedel kaj neveselega.

Čutil je hlad Silvine roke. Bila je kakor izžeta, brez utripa krvi.

"Bojim se," je rekla Silva.

"Česa?" je nemirno vprašal župnik.

"Mati. Kot da bi ji padla senca preko spomina."

Z kretnjo ga je povabila naj vstopi. Počasi ji je sledil in obstal sredi sobe.

Flisarjeva mati je sedela na postelji, oblečena kakor v pričakovanju na predvečer velikega dne in gledala nepremično skozi okno. Tudi, ko je zaslišala korake, se ni premaknila.

"Gospod župnik je prišel," jo je opozorila Silva.

Šele takrat je dvignila oči. Počasi je vstala in segla po njegovi roki.

"Matej živi," je rekla in spet sedla.

Samo oči je uprla v župnika in ga opazovala, kot da je hotela ujeti sleherni gib, vsako besedo. Čez čas pa, kot da se je vrnila od nekod daleč, je rekla:

"Daj stol. Gospod župnik je utrujen."

Župnik ji je sedel naproti in ji položil roko na ramo.

"Mati, Matej živi..." je rekel, kot da je to bilo popolnoma razumljivo.

Potem so prišli otroci. Najprej Rafaela, ki se je skrila za Silvo, nato Pavle. Z neokretno roko je segel po župnikovi desnici in se umaknil k vratom.

V Silvi je zagorelo kot pelin.

"Ubogi brat."

Ko je vstopil Tone, je župnik vstal. Trdo sta si segla v roke in Tonetov pogled je vprašujoč zagorel v župnika.

"Razumem," je dejal župnik.

"Storil sem svojo dolžnost. Tukaj. Bog daj sreče."

Ko se je okrenil, je mati vstala in stopila tesno k oknu. Nepremična kakor tiha senca je stala in gledala v pampo. Tudi ko se je župnik poslovil, se ni premaknila. Samo roko je stegnila in okrenila pogled. Tone je utonil v pampo. Šele dolgo po župnikovem odhodu ga je Silva našla zunaj za ombujem, ki je košat kraljeval nedaleč od hiše. Ničesar ga ni vprašala, samo roko mu je položila na ramo in ga gledala. Na Tonetovem obrazu je ležalo nekaj povsem nerazumljivega.

Kot nemir, kot presenečenje, ki ga je premagalo s tako silo, da ni mogel skriti nemira.

"Tone?" je nazadnje izdavila Silva.

V njenem glasu je trepetalo kakor skrb in up Flisarjevega rodu, kot da je slutila, da se je v Tonetu nekaj prelomilo.

"Tone govori," je skoraj zastokala.

"Kaj je s teboj?"

Brat se je zganil.

"Nič, dobil sem pismo."

"Pismo?"

"Pismo."

"Od koga?"

"Od nje. Od Amalije."

V Silvinih očeh je zagorelo kakor novo življenje. Skrb za mater in tiha glodajoča zavest, da njen rod počasi, nezadržano polzi v preteklost, ki jo je dan za dnem mučila in jo preraščala, jo je popolnoma izčrpala. Zato jo je v tistem hipu prevzelo s tako silo, da je bruhnila v jok in se naslonila na brata. Sredi joka pa se je nenadoma odtrgala od njega in se zastrmela vanj.

"Tone?" je zahlipala.

Gledala pa je mimo njega in se ji je zazdelo, da je preko nje in njenih nenadoma padla težka senca.

"Ti veš, da je ona... umrla. Zgorela."

Odstopila je za korak in rekla komaj slišno:

"Bojim se... Tone, ti si bolan? Pojdi."

Prijela ga je za roko in ga vodila kakor otroka.

"Pojdi," je ponavljala in čutila, kako so se tla pod njo sumljivo majala, se pogrezala, kot da je stala na krhkem ločju nad močvirjem.

V duhu je gledala, kako se Flisarjev rod za vselej pogreza, polzi v davnino.

Samo spomin bo ostal za njim.

Brat jo je trdo prijel za roko in jo položil na debelo korenino ombuja.

"Poslušaj," je ukazal.

"Amalija se je rešila. Potem so jo zajeli Nemci. Vojno je preživela v Dachavu. Župnik mi je pomagal. Tri leta je pisal pisma. Na vse strani. Na Rdeči križ, na poslaništva, na begunske organizacije. Veroval sem, kakor veruje mati v Matejevo življenje."

Potem je utihnil. Kot da ga je zapekla vest, ker je našel, kar mati najti ni mogla.

Nekaj časa sta si nemo strmela oči v oči, potem sta povесila poglede, kot da sta se razumela. Dvoje tihih senc je nepremično stalo pod ombujem, ki se je počasi pogrezal v mrak večera. Od nekod daleč je prihajalo zateglo mukanje govedi in divji lajež psov.

Pampa se je ogrnila z nočjo, Silva pa s samoto. Zanje ni ostalo ničesar.

Tomaž Serec, ki ji je v davni preteklosti ranil mir, je pri zadnjem obisku v župnišče ni hotel poznati.

Nad pampo je zazvenel molk.

X.

V Tomažu Serecu, kot da je zagorel odmev barv, ki so počasi tekem zadnjih tednov zime povživale belino zidov. Čim bolj se je delo bližalo h koncu, tem silneje mu je slast po ustvarjanju s tako silo povzemala bistvo, da je kot v podzavesti čutil telo, ki je viselo globoko pod stropom, ko je s tiho svečanostjo polagal barve na barvo, ki se je prelivala, kakor da je v njej živela nevidna sila, ki je nujno hlepela po popolnosti izraza poslednje freske zgodbe, ki je hlepela kot po kroni stvaritve. V udih je čutil kot oddaljeno komaj zaznatno težo utrujenosti, ki se mu je razlezla v kri. Vse njegovo fizično bistvo je kakor odpovedalo, se zgnetlo v pokorno mašo duha, ki mu je vodil kretneje, ko je polagal zadnje poteze svoje stvaritve. Ko je iz zgodbe izstopil obraz neznan matere, ki ga je onega jesenskega dne

posnel na papir, je obležal kakor omotičen in se zastrmel v tisti v seobsegajoči izraz njenih tihih oči in molčečih ust, ki so iz globokega molka govorile s posvečeno besedo.

"To je mati," je pomislil.

"Mati nekoga, ki je morda bogve kje. Mati, kakor je bila moja, njegova in neznančeva mati. Na njenem obličju so poteze, ki dajejo smisel, dokončni odgovor na poslednje vprašanje, ki ga stavlja življenje. Vprašanje je kakor odgovor na to, kar nisi vprašal. In kar si vprašal, ti je že povedal njen pogled, preden si sploh hotel vprašati. Izraz materinega obraza je kakor odprta knjiga, kjer je s silno preprostostjo zapisana najbolj nerazumljiva beseda."

Mati neznanca na zidu, kot da je trenila s očmi. Potem, kot da so je postale same oči, ki so ga počasi jele vpijati vase.

"Seveda," si je dejal.

"Materine oči so kakor neizmerje vodá, ki ga je Bog razlil čez svetovje. V materine oči pa je zliil vodovje svoje ljubezni. To je popolnoma enostavno in razumljivo.

Recimo, da je to moja mati. Bi ji mogel dati drugačen izraz? Ne. Drugačne poteze pač. Rekel bi, da sem po drugi poti prišel do istega cilja. To pa ne bi izpremenilo bistva. Torej v bistvu je popolnoma isto, pa naj bi podal podobo moje, njegove ali neznančeve matere."

Tako je razmišljal fizično utrujen, duševno pa kakor preklan v nešteto skritih tihih dvomov, žgočih oddaljenih odmevov nečesa, kar je živelo že davno, pa je prihajalo vanj kakor izgubljene odmev preteklosti, ki ni hotela umreti.

Pa se je nenadoma domislil nečesa, kar ga je na pol dvigalo z odra, tako da se je z obrazom približal obličju podobe matere na zidu.

"Mati," je vzkliknil v mislih z molkom besede, kakor za v daljo uhajajočo mislijo, ki se je kot veter zgubljala v onstranstvo.

"To je tako," je rekel sam vase.

"Stopil bi k materi in brez vprašanja bi razumela. Niti vprašal je ne bi. Brez besede bi ji povedal. Kdo, če ne ona, bi mi rekel besedo, ki bi kakor božajoča roka šla tiha in trudna čez rano?"

Nehote je mislil na mater, na njena tiha usta in tople oči, ki še v zadnjem hipu niso zgubile sija, ki je kakor iz brezčasja prinašal toploto v trdoto življenja v času.

"Tudi to je enostavno in razumljivo", je pritrdil domnevi, ki se je porajala v njem ob misli na mater. Z vso silo svojega duševnega začetka in nehanja se je vzpenjal kakor preobremenjen po stopnici, ki mu jo je položila na pot misel na mater. Tako stopa grešni človek po strmi poti preko zaprek h končnemu cilju, kjer mu kakor ključ v roki slabotnega otroka v poslednjem hipu obupa, z bolečino in strahom, s senco greha na duši in željo po miru iskane sprave, odpira misel na mater vrata pred prestol Resnice.

"Mati je kakor košček večnosti v času. Vez, ki druží v nenehanem nadaljevanju v času skrajnosti začetka in konca in se preliva kakor živ vir žrtovane ljubezni v brezčasje. Še več. Je fizično rojstvo za možnost duhovnega rojstva. Je, mati namreč, začetek življenja za brezčasje."

Ob tej misli je začutil kako je v njem vztrepetalo prej neznano, tiho upanje kakor odmev na obup, ki ga je duhovno razkrajal.

"Samo misel na mater te pozdravi, te dvigne toliko, da se vsaj lahko razgledaš," si je kot v tolažbo rekel v mislih.

Iz razmišljanja ga je vzdramil oddaljen odmev življenja, ki je prihajal od nekod iz pampe. Postal je nekam bolj dostopen za daljne glasove, ki so se porajali in zamirali kakor zgubljeni utripi življenja, ki se je enakomerno prelivajoče se stekalo v preteklost in stopalo s hitrim korakom v brezčasje.

Ponovno se je zagrizel v delo. Kot da je z enim samim zamahom hotel začrtati vso pot slovenskega človeka, ki jo je z ranjeno dušo prehodil od začetka do konca. Ko mu je roka obstala in je v njem kakor v hipu splahnela sila, ki mu je vodila misli, se je kot razočaran spustil po lestvi navzdol. V njem je zazvenela praznota. Prazen, popolnoma izčrpan in razdan, je kakor polzel vedno globlje, se pogrezal v tihi molk življenja, kjer vedno glasneje zveni glas vesti, ki se preliva kakor z molkom brezčasje v odmev skrajnosti življenja in smrti.

"Končano je..." si je rekel kakor v tolažbo, kot da je hotel dati slovo vsemu, kar ga je obdajalo.

Naredil je korak, dva, pa je kakor senca omahnil preko hladnega tlaka cerkve. Naslonil se je na steber in spustil roke ob telesu. Glavo je vrgel globoko nazaj in kakor v težki sanji odprl oči. Tik nad oltarjem, kakor daleč pogreznjena v brezčasje, je ždela zgodba začetka. Velik križ se je spenjal globoko pod nebo, kakor viseč na oblakih neba. Odrešenik je visel samo z dvema žebljema pribit na les, ki ga je hotelo razdajati neurje človeške strasti v času apokalipse, ko so šli čez slovensko nebo jezdecí in ločili v dva tabora človeštvo kakor v nemem razodetju groze in poveličanja. Pod noge mu je nekdo prižgal blede lučko, ki je kakor odmev upanja v grozi brlela v vihar, ki je upognil kot muževne steblike stara drevesa, ki so daleč v preteklosti poslušala zgodbe zemlje in jo šepetala v mirnih večerih ljudem. Tisoče košččenih rok, kakor zbor v nemi grozi onemelih okostnjakov, se je stegovalo tja, kjer so votle oči iskale miru. Kristusov pogled pa je bil uprt v nebo, v njem kakor klic, ki je odmeval v viharju:

"Eli, Eli, lama sabaktani..."

Desnica pa mu je visela kakor široko odprta božja dlan nad razdejanjem in kot milostno rosila tolažbo nad zemljo, ki je kakor razpeta na križu klicala iz molka groze v nebo:

"Moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil."

Domovina, zemlja tisočih ljubezni, je umirala kakor na križ razpeta, v poveličanje in novo vstajenje. Senca križa je padla daleč čez polja, se zajedla

v dobrotno črno prst, ki so jo s tiho ljubeznijo negovali rodovi, se svetila kakor široka brazda v požaru nemirnih oči, kot čakajoč semena za novo rast plodov. Tam daleč na sečišču brazdam podobnih senc križa pa je stala mati. Tiha in mirna s skrito solzo v srcu in z razprtimi dlanmi, kot čakajoča sina v objem, ali kot sejalka, ki je hotela vreči semena v svežo brazdo, ki je dehtela pod njenimi nogami. Okrog nje pa se je prelivalo cvrčanje rdečih zubljev požara, ki se je mešal s točo onemelih glasov padajočih kakor utrinki dogorelih zvezda. Čez slovensko zemljo je šla tiha in velika senca Antikrista in se z dolgimi koraki sprehajala med polji in požganimi domovi. Velika kot je bila, se je kakor odmev časa, ki neprestano umira, pogrezala med troje svetlih iz čada in dima kipečih pojav. Mati in domovina sta se kakor dvoje neizpodbitnih temeljev naslonili druga na drugo in se vzpeli kakor v poroštvo k znamenju zmage Boga. Skrajnosti so se prevesile, kakor polnoč v jutro, v začetek. Iz umiranja se je porajalo rojstvo, v prerobenje, ki je plavalo kakor dobra materina dlan čez nebo. Pota oddaljenih, ranjenih stopinj, ki so se razhajala, so se stekala v izhodišče.

Ne. Domovina ni umrla.

Tudi mati še živi. In ne bo umrla, ker je kakor vez med zemljo in nebom. Nepremično stoji in kljubuje. Druži božje z Bogom kakor velika svečenica človeštva. Bog je blagoslovil zemljo, ki jo je poljubila noga slovenske matere. Kajn pa beži, ker je ubil brata. Ne. Sebe je ubil. Ker brat živi. Ubil mu je samo telo, zlomil glino, življenja pa se ni mogel dotakniti. Sebe pa je zaznamoval za smrt.

“Morda pa ne?” je pomislil Tomaž Serec.

Z vročo, tresočo roko si je šel preko oči. Spet se je počasi nezadržno pretakalo vanj. Kot nekaj hladnega, črnega in gnusnega mu je legalo v dušo, v prazno notranjost, kjer je kakor glas božji odmevalo vedno močnejše šepetanje vesti, kot klic k poslednji edini možni potezi.

“Se je Kajn zares zaznamoval za smrt?” se je spraševal kakor iskajoč tolažbe v poslednjem obupu.

Z širokorazprtimi očmi je strmel v zgodbo, ki je glasno izstopala iz molka in ga žgala v dušo.

“To je resnica. Izpovedal sem se,” si je rekel, ko je gledal v odlomek zgodbe, ki je prikazal Kajna.

“Tam stoji zapisano v času razločno in brez ponarejanja. Zdaj sem se razkričal z molkom, ki je močnejši kot beseda.”

Barve pa so se pretakale, se vpijale nevzdržno vanj kakor odmev resnice v njegovo praznoto.

“Kajn beži, ker je ubil brata,” mu je pelo v ušesa. Kakor oddaljen glas nekje iz njegove notranjosti je reklo:

“To te bo izdalo. Spregovoril si. Umetnik v tebi je bil močnejši kot tvoji dvomi. Postavil je človeka med vest in resnico in ga razkrinkal. Približal si se resnici, pa ne misli, da si ušel vesti. Ponižalo te je, ker se nisi hotel ponižati. Zdaj beži, kakor je bežal Kajn, toda ušel ne bom.”

Potem je nastal molk, kot da je ugasnila poslednja beseda. Zavrtel se je brez misli in skoraj tekel iz cerkve. Pred župniščem je odmevalo kakor oddaljen glas župnikovih besed, ki jih je nekomu govoril:

"Išče Mateja..." je ujel Tomaž.

Obstal je kakor zgubljen in se zastrmel v župnika. Kot v težki sanji je začutil na rami župnikovo roko.

"Reva. Pravkar sem jo odpravil domov. Išče Mateja. Sredi noči se je napotila. Že tretjič. Veruje v njegovo življenje."

"Kdo?" se je zazdelo Tomažu, da je vprašal župnika.

Prestrešil se je misli in je naglo pogledal župnika, ki je odprl usta.

"Za Boga. Sem res izustil vprašanje?"

Župnik mu je odgovoril.

"Flisarjeva mati. Mati Mateja Flisarja. Tamle stopa čez pampo s kovčkom v roki. To je žalostna zgodba..."

Še je govoril župnik, začel pripovedovati Tomažu zgodbo Flisarjeve matere, pa ga Tomaž Serec ni več slišal. Kot gnan od nevidne sile je tekel preko pampe v smeri, kamor je župnik zapičil kazalec desnice.

"Tam stopa čez pampo," mu je brnelo v glavi.

Tekel je kakor v blaznem diru, kot da se je za njim podiralo svetovje in z daleč naprej iztegnjenimi rokami iskal kakor nevidne opore pri padanju.

"Njegova mati, Ona mi bo odpustila," je hlipal, ko jo je zapustil pred seboj. Ali je bila le senca, odmev, ki je kakor iz večnosti stopil v čas?

Ne. Bila je Matejeva mati.

Ko se je ustavil pred njo, se je tudi tista svetla senca ustavila, kot da je izniknila iz pampe. Tomaža Sereca je streslo, šlo je preko njega kakor teža neba, ki se je kot sklonilo nad pokrajino.

"O... Obraz iz zgodbe..." je zajecal in stegnil roke daleč naprej.

"Jaz... Tomaž Serec..." le rekel.

"Ti, Tomaž Serec?" je rekla senca pred njim.

Potem ga je samo gledala tiha in majhna.

"Mateja sem šla iskat," je dodala čez čas in se kot v zadregi nasmehnila.

In je ponovila glasneje.

"Grem k Mateju..."

Tomaž je samo kimal in polglasno ponavljal:

"Ne... Ne... Ne... Neee..."

Kot da mu je grlo zadrnil debel vozec in ni mogel razvezati besede.

"Ne smem, ne smem zamolčati... To je njegova mati, mati kakor je bila moja in neznančeva..."

Stegnil je roke.

"Nisem hotel. Hotel sem ga rešiti... Pa sem ga... Ubil sem Mateja..."

Zgrudil se je na kolena in s trpečim pogledom iskal in šepetal:

"Odpuščanja..."

Mati je odkimala.

Tomaž Serec je dvignil roke kakor v nemo poslednjo prošnjo.

Spet je odkimala mati.

"Ne." je rekla.

"Ne verjamem. Matej živi in jaz grem k njemu..."

Nasmehnila se je in se z desnico dotaknila Tomaževih rok.

In je šla naprej in se smehljala.

XI.

Ko je nad pampo legla noč, se je župnik odločil. Nikomur ni črhnil besede. Še enkrat je obšel župnišče, od časa do časa prisluhnil, zakašljaj, kot da je hotel izzvati molk večera, potem je skomignil z rameni, kot da je pač vseeno. Pa mu ni bilo vseeno. Čim bolj se je gostil mrak, tem tesneje ga je objemalo malodušje. Tisto tiho in nemirno, ki gloda počasi, enakomerno vedno globlje v dušo. Ozrl se je preko pampe, razmeril razdaljo obzorij, ki so daleč v pampi tlela s komaj zaznatno bledico, si zapel suknjo in poklical konja. Mrak je vzvalovil in potem še težji padel nanj. V njem se je jel raztezati nemir. Konj je na klic pritopotal k njemu in se ga z gobcem dotaknil. Župnik je prijel za uzdo in se s težavo skobacal na žival. Pa ni nategnil uzde. Roke so mu kot mrtve visele ob telesu, s pogledom pa je nemo iskal v noči, kot da se je hotel dokopati prav do daljne umirajoče bledice za obzorjem. Temna senca jezdeca je nemo stala v večeru, ki je plapolal kot v dimu se dušič plamen. Župnik je zmajal z glavo in se spustil na tla.

"Ne smem misliti na najhujše..." se je pokaral.

Še enkrat je obšel počasi župnišče, obšel cerkev, potem pogledal v Tomaževo sobo. Molc teme ga je udaril v obraz. Prižgal je luč in ko so sence popadale po koteh, je s pogledom objel predmete. Vse je stalo kot vedno. Neredno razmetani kosi poslikanega papirja so ležali razmetani po tleh, po mizi, viseli poševno padajoči raz stene. Neme črte so govorile o nemiru iskanja. O iskanju nečesa oddaljenega, skoraj nerazumljivega, a v bistvu tako preprostega.

"Kaj je iskal Tomaž?" se je vprašal župnik.

"Je bilo to iskanje zgolj iskanje umetnika?"

Odkimal si je župnik na stavljeno vprašanje.

"Tako sem si razlagal Tomažev nemir," je rekel, kot da se je hotel opravičiti pred samim seboj in neko tiho senco, ki mu je vstajala v duši.

Priprl je oči in si hotel v molku priklicati v spomin Tomaža z vsemi njegovimi besedami in kretnjami in izrazi.

"Ne," je odkimal. "Vedeti bi mogel. Njegovo iskanje je segalo vse dalj kot do konca zgodbe. Prav v začetek je rastle in njegov nemir se je oplajal z nečim, kar se je rodilo že davno, kar ga je spremljalo kot tiha senca nemira. Zgodba sama je samo delni izbruh nečesa, in kot taka mu je legla na dušo in ga pognala v skrajnost med nehanje in začetek. Čez njegov um pa je padla senca. Lahko si postane nevaren. Nevaren samemu sebi..."

Naglo je šel v cerkev, pokleknil pred oltar in prižgal veliko svečo. Potem se je postavil sredi cerkve. Ko se je plamen razlil in umiril in se je utripajoča luč vzpela po stenah, je župnika nenadoma presunilo s tako silo, da je skoraj jecajoč nekaj govoril sam vase. V bledem svitu sveč so žarele barve, se prelivale kot odmevi skrajnosti med časom in brezčasjem, kot klic po milostni rešitvi, kot ena sama molitev ujeta med skrajnosti življenja in smrti. Nad vsem pa je trepetala nakazana rešitev, kot prihajajoče vstajenje, kipeče kot blagodejni dež čez suha usta.

S prsti je utrnil svečo in se napotil.

"Moram ga najti," je bruhnilo iz njega.

"Tomaž je bolan... Zelo bolan..."

Jezdil je preko pampe in mislil na veličino dela, ki ga je Tomaž položil v čas, kot živo pričevanje velikega časa in na tihem bičal svojo brezbriznost do Tomaža.

"Vedeti bi moral. Tomaž je potreboval duševne opore, pa ni imel moči, da bi spregovoril. Trpel je. Zrl sem kakor nem v njegovo propadanje, v nemiru in obupu nihajoče življenje človeka... O Bog..."

Nategnil je uzdo in drvel v noč.

Topi odmevi kopit po mehki zemlji so ga kakor tolkli po glavi.

"Zdelo se mi je..." je za hip pomislil in se sklonil živali na vrat.

"Obup ga je pahnil v skrajnost. Samo beseda bi ga lahko rešila. Dobra beseda od človeka..."

Ves trepetajoč se je poganjal z gibi konja preko pampe.

"Sursum corda..." se je boril.

Potem, kot da je že pozabil na zadnjo misel, se je vprašal:

"Zakaj je tekel za materjo? Zakaj je izginil? In mati, zakaj je molčala? Govorila sta. Kaj?"

Za hip je ustavil konja in se kakor v zmedi ogledal. Prav tam nekje je po Tomaževem begu dohitel Flisarjevo mater.

"Bežal je..." je rekla, ko jo je vprašal po Tomažu. In nobene besede več. Po nekajurnem iskanju se je vrnil v župnišče, pa ga je nemir spet napotil.

"Tomaž je padel v skrajnost obupa. Lahko si postane nevaren..." se je župniku vsiljevala nevesela misel, ko se je oziral naokrog. Pampa je valovila kakor plivkajoča gladina. Položil si je dlan na čelo, si otrl znoj in se poskušal zbrati. Potem si je dejal trdo in odločno:

“Tomaž je bolan. Zato ga moram najti. Pomenila se bova. Pretehtala dvome in obup, stopila v cerkev in se predala tihemu miru.”

Pokrižal se je z velikim zamahom in napel uzde. Konj je divje poskočil in se spustil v dir. Župnik je iskal Tomaža Sereca, ki se je na razpotju za župniščem pogreznil kakor v težki sanji obupa med razdalje molka, ki zazija v človeku v hipu, ko v njem zazveni brezglasje. To je takrat, ko se v skrajnostih srečata up in obup in se spet v hipu razkleneta v oddaljenost. Takrat je človek kakor daljava puščav, kjer odmeva glas božji nad silo pekla, ki je razprostrla svoje mreže.

Tako je razmišljal župnik Jernej Skalar. Vzravnal se je v sedlu in molil v mislih.

Temna senca jezdeca je tonila v pampo.

XII.

Po vseh štirih se je plazil okrog cerkve. Pravkar se je preklalo jutro od ugašajočih zvezda, za obzorjem je rdela kot s krvjo oškropljena mlada zarja in pampa je kot na prelomnici dne in noči podrhtevala kakor prenapeta struna. Vse je bilo pripravljeno na odmev prvih sončnih žarkov, ki jih je obljubljala tiha zarja, rastoča vedno višje in širje čez obzorje. Sonce bo preklalo s tihimi prameni luči molk in kot z velikim lokom zamahnilo preko prenapete strune pampe. Takrat bo zapelo. Vsa pampa bo zazvenela, zvok bo božal daljave kot pojoč veter, ki gre preko osata in trav in se lovi v krošnjah ombujev. Zarja za obzorjem je gorela vedno višje. V njej je tlela pomlad, v tiho jutro je velo kot daljni odmev nedrnega klitja mladih trav in rasti semen. Molk se je vedno bolj bočil v skrajnost. Samo še malo je manjkalo, nekaj utripov časa, pa bo nad pampo završalo.

Čez Tomaževe oči je šlo kot senca luči, ki se je porajala za obzorjem. Plazil se je vztrajno ob zidu do stranskih vrat cerkve, tiščal v roki ključ in se bližal bolj s pogledom kot z telesom kakor k poslednjemu cilju. Umazana ohlapna obleka se mu je vlažna oprijemala telesa, lasje so mu razkuštrani padali preko čela in divje porasla brada se mu je lepila v umazane kodre. Usta je tiščal kot v zakleti molk besede, oči pa so čudno vroče vrtale v jutro. Tomaž Serec se je kot tat bližal k poslednjem cilju. Prišel je do vrat, vtaknil je ključ v ključavnico in se ozrl. Molk. Grozeči molk jutra. Vsak čas bo zazvenelo, se utrgalo kot plaz glasov in zvokov, ki se pno nad pampo.

Župnišče je tiho lebdelo v jutru, nikjer se ni premaknila bilka, glasovi ljudi so še spali. Župnik je še spal. To je bil čas, ko je dozorela misel. Misel, ki jo je Tomaž Serec iskal dolge tedne, ko je po tistem srečanju z njegovo materjo taval po pampi. Prišla je kot odrešenje, kot milostno spoznanje, ki je dano človeku samo enkrat v življenju, in ki pride takrat, ko se zdi, da je že vse izgubljeno.

Ključ je zaškrtal in nato so se vrata odprla. Ko je vstopil, je pred oltarjem upognil koleno. Zastrmel se je v oltar in nenadoma se mu

je zazdelo vse čudno enostavno. Leglo je nanj kot težka utrujenost duha, ko vsaka misel umre in se v duši razleže uspavajoči molk.

“Bog je dober...” je rekel.

“Ko pride župnik bo vse končano. Z isto ne vredno roko, s katero sem dal življenje, bom sejal smrt. Nisem bil vreden, da bi v času živelo to, kar sem izdal. Ta zgodba je padla kakor ogenj v mojo dušo, kakor požar, ki očisti zemljo plevela. Kot v posmeh sem upodobil mater in sina, med katera sem stopil s krvavo roko... Potem, da potem, ko bo vse končano, bom pokleknil. Prišel bo župnik. Povedal mu bom kot pove človek človeku, izpovedal se bom in mi bo dal odvezo. Nato bom samo čakal, kdaj bo prišlo odpuščanje, odrešenje. Bog je določil kazen za greh. Postavil mejo med odpuščanje in mir, ki pride kot milostno odrešenje po kazni...”

Hotel je dvigniti pogled, pa mu je glava težka padla na prsa.

“Ta utrip časa, ki gre kakor veter med prsti, ki diše po zemlji, je samo korak v prazno. Odpuščanje pa je skrito v večnosti. V čas je možna samo beseda, odmev resničnega odpuščanja, ki te zaznamuje za brezčasje, kjer živi mir. Mir pa, mir odpuščanja, pa spoznaš šele v večnosti. Kako sem hotel, kako sem mogel želeti miru, ki ga v nemirnem pretakanju časa ni?”

S trudno nogo je tipal hladni tlak cerkve. Drsal je do zidu, potem se je oprjel lestve. Vzpel se je. Sredi plezanja pa se je ustavil.

“Kako, da že niso odstranili odra?” se je nenadoma začudil.

Pa mu je misel že ušla drugam. Nasmehnil se je samemu sebi.

“Kako sem mogel pričakovati, da mi bo njegova mati odpustila?”

In se je zamislil. Nepremično je gledal v tla, kjer so se svetlikale živobarvne granitne ploščice. Barve so se kot v vrtincu prelivale druga v drugo, se vrtele v pravilno začrtanem krogu kakor okrog nevidne osi središča. Vedno hitreje, v vedno večjih krogih so polzele živobarvne črte iz izhodišča v skrajnost in spet strinjale kot v nenehanem povračanju.

“To je prelivanje časa,” si je dejal Tomaž.

“Nenehano porajanje in umiranje. Smrt je rojstvo, kakor je lahko rojstvo smrt.

Smisla življenja ni v rojstvu samem. Je v smrti,” je leno lezla misel v njegovo glavo.

Trdo se je oprjel lestve, ker se mu je zdelo, da se je nekam čudno pogrezal, lezel kot v počasno padanje nekam v molk, ki ga je vedno močnejše oklepal in ga trdo potiskal v temo.

“To bo prešlo...” si je rekel.

“Edino kar ne preide, je mir odpuščanja, ki ga nebo nakloni človeku, ki je trpel, ker je grešil.”

V dlaneh je začutil kot pekočo bolečino, kakor zgočo utrujenost težke mehkode, ki se mu je razlezla po žilah. Pa se je kot podzavestno oklepal lesa.

“Jaz sem zgubljeni sin. Zgubljeni sin matere, ki me je rodila v zgubljenem času človeštva.”

Stegnil je roko.

"Poglej. Človek je odkril silo, ki ga je prerastla. Razbil je atome, ki zdaj kot Demoklejev meč vise nad človeštvom. Pa ga ni človeka, ki bi lahko to silo krotil, jo vodil. Človek je postal kot nema senca sužnja, ki je zaslužnil človeštvo. Jaz pa sem hotel krotiti silo duha, ga prepričati z mrtvo besedo človeka... Bedak..."

In se je zasmejal.

"Mogoče bi kdo rekel, da sem neumen. Pa nisem. Samo spoznal sem čas. Prikopal sem se do spoznanja."

Prikimal je samemu sebi.

"Da. Mir sem iskal. Pa ga nisem našel. Zaslutil sem ga izven sebe in časa. Daleč proč od materije sem ga zaslutil."

Poskušal je plezati naprej, višje, prav do glavne kupole, kjer je v porajajočem se jutru žarela podoba matere. S težavo se je premikal. Počasi, počasi je vlekel noge za seboj. Potem ko je z roko dosegel strop kupole, je potegnil iz žepa jekleno rezilo. Pogled se mu je srečal s pogledom matere na zidu.

"Barvo, ki sem jo v podzavestni ekstazi nametal na zidove bom postrgal," si je rekel.

"Tako bom zabrisal sledove. Nisem bil vreden. Človek čistih rok bi moral biti, da bi bilo upravičeno moje početje."

Nastavil je rezilo na zid. Roka mu je trudna obstala, kakor da mu je izhlapela poslednja kapljica sile. Kot da je podoba na zidu zaživela iz onstranstva, stopila silna in velika v čas kakor v pričevanje.

"Mati..." je zašepetal nehote in se spustil za ped nižje.

"Mati..." mu je gorela na ustih beseda.

Obraz na zidu je odkimal.

"Ne," je reklo iz molka.

"Ne... Ne... nisem mislil tako... Hotel sem samo izenačiti težo greha in se vrniti v izhodišče, tja, kjer me je obsedla blazna misel tega početja. Nisem bil vreden. Nevreden sem, da bi živel..."

Spustil se je še nižje obraz pa je rastel in se sklanjal nadenj.

"Ne sin..." je reklo.

Kot daljni odmev, je nekje zapel zvon.

"Zvoni," si je v zmedu rekel Tomaž.

"Zdaj zvoni kakor k prazniku..."

Materin obraz na zidu je zaživel kakor v utripu časa, ki ga je pretrgalo zvonjenje. Tomaž Serec pa je lezel vedno globlje, s čudno naglico, pa vendar počasi nekam globoko. Potem se je kot topo drhtenje razlil čezenj globok molk. Vse je postalo čudno lahko in prozorno, tako da je daljno zvonjenje plivkalo kot lahno šumenje v počasno utripanje časa, ki je nemo polzel

preko njegovih oči, ki so kot skozi ozko lino strmele v praznino prostora preko katerega je stopala počasi Flisarjeva mati. Čeprav je bila še zelo daleč, je razločil sleherno potezo njenega obličja in slišal šepetanje njene besede.

"Počakaj Tomaž, počakaj nekaj trenutkov. Grem k Mateju in mimogrede se bom ustavila pri tebi. Potem greva skupaj... Tam se bomo našli kakor potopljeni v mir..."

"K meni gre?" se je vprašal.

"K tebi..." je reklo preko širine prostora.

"Počakal jo bom..." si je dejal in odprl oči.

Pa se je kot črna senca sklonilo nekaj čezenj. Hotel je stegniti roko, da bi odstranil tisto senco, pa je ostal samo pri misli. Potem je zaprl oči. Čutil je, kako mu je preko usten lilo nekaj prijetno toplega. Nad seboj pa je dojemal bližino sence, ki je nepremično slonela nad njim. Spet je s težavo odprl oči. Temna podoba nad njim se ni premaknila. Rastla je kot iz molka, ki ga je objemal, potem so se poteze vedno bolj ostrile. Kot v težki črni sanji je spoznal za hip župnikov obraz, ki se je sklanjal nadenj. V tistem trenutku, kot da je padlo v trepetanje molka kakor utrinek luči in ga je obšlo kakor trudno spoznanje. Oprijel se ga je z vso silo uhajajočega življenja, ki se je na ločnici časa in večnosti za hip ustavilo. Zvil je lepeče se ustnice in zašepetal:

"Ubil sem Mateja Flisarja..."

Župnikov obraz se je premaknil.

"Razumel je," se je razveselil Tomaž Serec.

"Zdaj samo še počakam, da pride njegova mati..." se je leno pretakala od nekod daleč pomirjujoča misel.

In je še videl kakor svetlo črto križa, ki ga je začrtala temni senci podobna župnikova desnica.

Potem se je čas ustavil popolnoma.

"Ego te absolvo..." je molil župnik.

Tomaž Serec je stal med skrajnostmi časa in brezčasa.

XIII.

To se je zgodilo takrat, ko je župnik Jernej Skalar zaprl okno pred novim dnevom, ki je z drobnimi prsti potrkal na šipe in ko se je pred cerkvijo zbirala množica, ki je privrela iz pampe za svoj praznik. Bila je nedelja, ki jo je župnik odločil za odkritje zgodbe slovenstva, ki je pričala času in rodovom kakor razodetje videnja prič, ki so šle skozi vihar. Tudi je pripovedoval cerkovniku, da naj nikomur ne dovoli vstopa v sobo. Ob desetih naj pride sam in ga zamenja na mrtvi straži ob Tomažu.

V Tomažu Serecu je že umrlo vse, razen oči. Čas, kot da se je ustavil, ohromelo so se jeli pretakati trenutki kakor poslednji, zapozneli utripi

nečesa, kar je živelo, tlelo še pred hipom, pa je potem nenadoma ugasnilo in zazvenelo s poslednjo besedo v praznino, ki jo je pustilo izgorevanje. Tudi zavese je spustil župnik. Snel je križ raz stene in se primaknil k Tomažu.

“Kar sem razvezal na zemlji, bo razvezano v nebesih...” je dejal v mislih, kot v vzpodbudo Tomažu.

“To je poslednji odmev časa, Tomaž...” je nadaljeval.

“Potem boš stopil v večnost. Našel boš mir, za katerim si hlepel. Nemir pa bo ostal v času, gorel v zgodbi na zidovih cerkve in plemenitil tiste, ki bodo ostali. Nemir je potreben v življenju. Nemir iskanja, ki ustvarja, ki postavlja na križpotja življenja mejnike, kažipota kot stopnice, ki se pno kakor most med človekom in Stvarnikom. Tvoj nemir je bil plemenit. Rastel je iz plemenite duše. Zdaj si zgorel, dogorel. Povžilo te je iskanje Resnice.”

V Tomaževih očeh je za hip zagorelo močnejše. Kakor utrip iskre, ki zagori preden ugasne. Sklonil se je župnik in ga potipal za roko. Še je tlelo v Tomažu. Slaboten utrip žile je kakor ustavljaajoče se nihalo stare stenske ure nihalo med skrajnostma.

“Odhaja,” je pomislil župnik.

Tomaževe oči pa so gorele v prostor.

Iskale nečesa. Pričakovale.

V njih je gorelo ugašajoče trpljenje, ki je trgalo kopreno časa, ki se je kakor dim plazil preko široko zročih zenic.

“Ne muči se Tomaž...” je rekel župnik.

“Zdaj si dozorel kot sadež. V tebi je dozorel čas. V zorenju smeha in solza, v porajanju in prelivanju dni pa je tlelo v tebi trpljenje. Tvoj delež je bil čas sam. Zdaj, ko je dozorel in ti z njim, se bo na prelomnici tvojega odhoda dvignilo kakor spomenik v pričevanje rodovom. Umetnik umre, da potem zaživi v svoji umetnosti. Tvoja zgodba v cerkvi ni več čas. Je že stopila na pozornico duhovnega pričevanja. Premagal si čas, Tomaž. Razumeš?”

Vprašanje je obviselo v ugašajočih trenutkih. Le v Tomaževih očeh je tlelo z komaj zaznatnim plamenom.

“Seveda razumeš, Tomaž...” je dejal župnik.

“Zdaj ko stojiš pred prostorom, razumeš moje misli, čeprav jih ne položim v besedo. Vesel sem, da me razumeš. In vesel, da sem ob tebi. Kot v poslednje slovo. Pa mi je hudo, da odhajaš. Rad sem te imel...”

Tomažev pogled je zagrnila kot tenka plast dima izgorevajočih hipov. Potem ko se je razblinil, je njegov pogled nalahno zautripal. Kot da se je zdrznil, kot da je zaslutil bližino prihajanja nekoga. In je zagorel kot trudno prozorno pričakovanje.

“Dopolnjeno...” je zašepetal župnik.

Stegnil je desnico in mu položil razpelo na ustna. Čisto blizu se je sklonil k Tomažu, tako blizu, da je videl v njegovih očeh tiho prelivanje solza.

"Ne jokaj, Tomaž..." je rekel župnik.

Potem je molk pretrgalo trkanje na vrata. Župnik se niti ni ozrl. Nepremično je zrl v Tomaža. Njegove oči so postale kakor očiščene v ognju časa.

Potem se je zgodilo čudo.

Vsa Tomaževa bit je vztrepetala. Tiha roka se je dotaknila župnika, nekdo je stopil pokraj njega.

Trudni mehki prsti Flisarjeve matere so šli preko Tomaževega čela.

"Odpuščam..." je zašepetala.

Okrenila se je k župniku in se zastrmela vanj. Z dobrimi toplimi očmi ga je gledala, z očmi, ki so telele kot pod pepelom časa.

"Grem k Mateju..." je rekla.

"Pa me je nemirna misel spremljala vso pot. Hodilo je pokraj mene kot tiha preseča senca. Stopila sem v cerkev, da bi molila. Pa nisem mogla. Strmela sem kot v razodetje na slike po zidovih."

Nenadoma se je zgrudila župniku v roke in jih s hladnimi ustnicami poljubovala.

"Našla sem Mateja," je vzhičena kriknila.

Potem se je vzravnila. Kot tiha senca je stala med župnikom in Tomažem, majhna in uboga, v njenih očeh pa je gorelo kot odmev duše matere, ki je stopila na najvišjo pozornico življenja, tja kamor lahko stopi samo mati. Med življenje in smrt. Sklonila se je nad Tomažovo znojno čelo in se ga dotaknila z ustnicami kot mati za poslednje slovo in novo rojstvo. Potem so njeni mehki prsti šli preko Tomaževih tihih oči. Župnik se je zdramil kot iz težkega sna. Videl je Tomaževe smehljajoče se oči, ki so našle mir in materino tiho senco, ki je počasi tonila kakor v meglo izgorelega časa nekam v nedogled odhajanja.

"Dopolnilo se je..." je trudno zašepetal.

Pokrižal se je in začel glasno moliti. Odgovarjal mu je tihi glas matere. Odprla so se vrata na stežaj, vstopil je cerkovnik, za njim se je gnetla množica. Mrmrajoči glasovi so spremljali molitev. Ko se je župnik pokrižal in prižgal svečo, se je mati premaknila. Počasi je šla v cerkev. Tam se je zastrmela v zgodbo. Njene oči so se smehljale. Široko odprte so poljubovale Matejevo podobo, ki je kakor živa plameneča baklja zasijala v njeno dušo.

"Matej..." je zašepetala.

"Glej, prišla sem k tebi... Moj, iskani, ubogi sin..."

Solze sreče so ji počasi polzele preko izsušenih lic in padale na popotni kovček, ki ji je počival pri nogah. In je pokleknila.

"Matej..." je zašepetala ponovno, tiho, komaj slišno.

To je bila poslednja beseda Flisarjeve matere v času. Njene oči je zagrnil molk.

Nad pampo pa je sijalo toplo sonce in se lovilo v ugaslih materinih očeh, ki so našle Mateja.

SLUTNJA

Malo stran od Granade sta se ustavili vojski Kastilje in Aragona. Postavili sta si šotore in se začeli oddihovati od dolgotrajnih pohodov in krvavih bojev po notranjosti Španije. Dan je že umiral 1. januarja 1492. in katoliška kralja Fernando in Izabel sta se pripravljala, da bosta drugi dan slavnostno in zmagoslavno vstopila v mesto, ki ga je imel zapustiti zadnji arabski kralj Boabdil čez nekaj ur.

Šotor kraljice je bil nekoliko oddaljen od drugih in v njem je klečala Izabel v samoti in molila. Plavi, gosti lasje, spleteni v kite, zapuščina gotskega plemena, kakor da bi ji sklanjali glavo s svojo težo nad klečalnik. V zahvalo za zmago nad Boabdilom hoče klečati na trdi hrastovini brez blazin neskončne ure. Utrujeni obraz s plemenitimi potezami je uprt v podobo Matere božje, ki jo je spremljala po zapuščenih hribih in dolinah Španije. Težki in krvavi so bili boji, dolga in mučna je bila pot, ki jo je pred stoletji nastopil Ruy Díaz de Vivar, Cid Campeador. Plemenita španska kri je pojila suho špansko zemljo stoletja, kot da jo pripravlja na setev, da bo potem obrodila obilneje.

Fernando Aragonski je stal v družbi svojih kapitanov nedaleč od šotora in napijal zmagi. Težko vino iz Katalonije in začetek pomladi v Granadi ter vetrček, ki je tu in tam potegnil od Sierre Morene, so delali kretnje počasne, kakor da so utrujene od zim, preživetih na severu in bojev izbojevanih na jugu. Stran so bili obrnjeni od mesta Granade-preveč je lepo, da bi se oko smelo upreti vanj v večernem somraku: Kdor ni videl Seville, ni videl čudeža in kdor ni videl Granade, ni videl ničesar! Granado je treba občudovati po dnevi in iz daljave, kot se boža z očmi ljubljeno ženo. Tam po pobočju so se svetile bele palače, kot neveste, ki pričakujejo ženinev. Podnevi jo je treba ljubovati, ko se sonce upira v bogastvo njenih mozaikov in ko luč prižiga vodo v vodometih.

Da, somrak je kot netopirjevo krilo zasenčil mesto, ko se je prikradla temna senca do kraljičinega šotora. Don Alvaro de Encina, ki je spadal med velike kraljestva in je bil kapitan straže, je senco ustavil z golim mečem. Kot po pomladnem žitu, ki trepeče v pomladanskem soncu, je šla senca po Izabelinem obrazu, ko je zaslišala krik vernega stražarja. Iz sence se je izluščila postava ženske, ki je bila oblečena po levantinskem običaju, z zakritim obrazom.

"Gospa je dobila obisk!" je naznanil don Alvaro kraljici.

Izabel se je dvignila s klečalnika in mu dala z nemo kretnjo glave vedeti, da naj se odstrani in ju pusti same. Le za hip je senca suma preletela njegov obraz, ko ji je z očmi namignil na oboroženega evnuha, ki je stal spoštljivo korak za senco ženske postave. Bil je njeno edino spremstvo. Z veličastno kretnjo si je postava odstranila tenčico z obraza: bila je Aiša, Vladarica sultanka, mati kralja Boabdila. Temna halja ji je zakrivala telo, iz katere so sijale samo oči, katerih blesk se je odbijal od plamena sveč. Na prsih ji je žarel v zlati zaponki črni diamant, ki ga je nekdanj nosil Geber Al Tarik, ko je s svojimi vojskami prekoračil Gibraltar pred več kot sedmimi stoletji.

Aiša, imenovana tudi "Ljubezni polna" po svojem narodu, se ni vrgla na tla pred kraljico, le glavo je sklonila v pozdrav. Prvič v svojem življenju in zadnjič! Dala je čutiti Izabeli, da ni bila rojena za podložnico, za ponižujoče plazenje pred verniki Ise. Ni bila navajena Aiša moledovati za usluge pri svojem gospodarju, ni bila razvajena na sladkarije harema. Svoje telo je negovala kakor je bilo v navadi pri njenem narodu, vendar si ni dovoljevala mehkužnosti. Aiša je bila rojena v slavo svojemu plemenu in je rodila Boabdila, da to slavo še razširi: njegov oklep ji je bil lahek kot pero, zanj in za njegovo orožje je skrbela kot da bi bil del njenega sina.

Ženski sta si stali nasproti druga drugi, se opazovali molče nekaj časa, ne da bi se spremenil izraz na njunih obrazih. "Konec je to in začetek ob enem!" to sta vedeli obe. Konec arabskega vladarstva, ki je trajalo toliko časa, da so že najstarejše španske rodbine pozabile, kakšna je svoboda, Arabci pa so se čutili kot doma v Španiji. Pomešale so se tri rase neločljivo: španska, ki je izšla iz mešanice narodov, ki so bili za časa Rimljanov na Iberskem polotoku in gotske; ki je imela za Gospodov dan nedeljo; arabske, ki je po zaslugi hotnice, hčere don Julijana prekoračila morsko ožino in se je klanjala Allahu ob petkih, in judovske, ki je živela v zaprtih predelih mest, se bavila s svobodnimi poklici in denarništvom ter ob sobotah darovala Jahvetu.

In spregovorila je tiho Aiša, gledajoč v svetle oči Izabele: "Visoka gospa! Allah ve, da bi rajši imela smrt, kot pa da bi položila orožje. Moj sin Boabdil, naj ga varuje Allah še naprej, je bil do danes sultan v tej deželi. Uvidel je, da mora izbrati med dvema zloma in je izbral manjše. Tako je bilo usojeno, tako je bilo zapisano njegovemu imenu od rojstva: Zagoibí je bilo napisano v zvezdah. Zagoibí je bil imenovan, nesreča mu je bila usojena. Kriva sem, ker sem mu dala orožje v roke proti lastnemu očetu, kriva sem, da sem mu dajala pogum, nisem ga učila spoštovanja in previdnosti. Visoka gospa! Mati ste, usmilite se ga! Ohranite mu življenje, ohranite mi zadnje, kar mi je še ostalo. Življenje za življenje! Vzemite moje in diamant Gebra Al Tarika, ki naj vam svetí na poti, na katero ste stopili."

Ne pričakovanja ne upa ni bilo v njenih besedah, ko je umolknila. Izabel je dvignila roko, kot da ne mara poslušati več njenih besed in obe sta spet umolknili, potem pa je spregovorila Izabel, kot da se je prebudila iz spanja.

"Ne boj se!" ji je rekla. "Ne bomo umazali s krutostjo tega, kar smo dosegli s pogumom in kar nam je naklonila usoda tako blagohotno." Z belo

roko in prsti, obloženimi z dragimi kamni, kot da bi hotela pokazati, da ne potrebuje njenega diamanta, je odklonila biser. "S teboj je prišel, naj odide tudi s teboj!"

Zopet se je sklonila Aiša in napravila musulmanski temenáh na prsih, ustih in čelu, kot da bi hotela reči: Srce naj bo priča moji zahvali, ki jo bodo izrekla usta in ki jo je spočela glava!

Rekla pa je: "Mashallah! Naj bo zahvaljen Allah za tvojo dobroto in tvoja slava naj se razlije čez dva sveta!" Dosti je bilo giba roke, da je vstopil evnuh in položil na klečalnik brstič lovorja. Trenutek nato ni bilo več nikogar v šotoru, le ognji, ki so jih zakurili vojaki, so igrivo plameneli proti nebu. Je bilo res, ali je bil privid?

Krilo šotora ob vhodu se je še premikalo v zraku.

Drugo jutro so vkorakale krščanske vojske v Granado, ki se je ponižno vdala. plapolale so v vetru zmagoslavno zastave s križi Kastilje in Aragona: Bog hoče tako! Bog in Kastilja! Bog in Aragon!

Alhambra jih je sprejela z odprtimi vrati in jezdeci Kastilje in Aragona so napajali konje v mramornatih koritih ter jih pasli po vrtovih, kjer so se še pred par urami sprehajali izvoljeni Allaha. Dolgo se niso mogli privaditi vojaki na arabsko razkošje; bujne postave so jim zapolnjevale vročni spanec, zaobljeni boki jim poplesavali pred očmi, kot ogleje črne oči so jih vabile in kot vino rdeče ustnice so jih zapeljevale ter preprečevale sen. Granada se jim je vdala kot zrela ženska, oni so ji bili gospodarji!

Kot da gre za lastnim pogrebom, je zamišljeno jahala na čelu vojsk Izabela. "Dva sveta," ji je rekla Aiša in to ji je razburjalo misli. Dva sveta? Španija in Africa? Španija in Portugalska? Morda je mislila na ta in oni svet? Morda je slišala za možakarja, ki jo nadleguje že mesece in zasipava s prošnjami, da naj mu pomaga odkriti svet, ki je za Oceanom? Ki jo je spremljal in ki je sedaj v Granadi? Ali ni morda njen poslanec?

Na glavnih vratih Granade ji je prišel nasproti Boabdil, ki ga je spremljala Aiša: izročil ji je ključe mesta, ki se je podalo na milost katoliškima kraljema. Aiša je komaj slonila glavo, vendar je ni pogledala-ni bilo ne besed ne kretenj, ki bi izdale, kaj se godi v njeni notranjosti. V izgnanstvo gre z visoko dvignjeno glavo, v vroči pesek Afrike, ona, ki ji je Allah dal milost, da je bila kraljica v Granadi, ki je rodila kralja. Oh, Allah usmiljeni, Allah pravični!

Odhajala sta v spremstvu najzvestejših proti Sierrri Moreni, ki je temnela v dalji. Še enkrat se je ozrl Boabdil na Granado, preden naj bi jo izgubil iz vida: Glasu ni bilo iz njegovih ust, le roki sta krčevito objeli lok sedla in telo se mu je stresalo v nemočnih krčih. Tam je ostala zadaj, kot obljuba sreče, kot obljubljeni in izgubljeni raj!

Dan na to se je Izabela skrivaj vrnila na mesto najhujših bojov med Španci in Arabci. Vrnila se je na mesto, kjer od lepote stolpov in vrtov zastaja dih, kjer pada v nezavest duša, kjer se oko ne more odtrgati in strmi začarano kot v privid lepote. Tam, kjer se začne vzpenjati v hrib Albaicín, arabsko naselje, tam je postala, tam je vsadila v ilnato zemljo lovorjev brstič

zmage in spomina. Vzela je v roko rdečo grudo, najljubšo od vseh, ker jo je stala največ, in jo zdrobila med prsti. Dva sveta! Samo to ji še ne pusti spat. Dva sveta! Jutri bo poklicala na dvor Genovčana, da se pogovorita o njegovi blazni želji, odkriti Novi svet-ki je čedalje bolj tudi njena. Zdrobila je drugo grudico in poravnala brstič: "Rasti! Rasti v naš spomin in v spomin na zmago!"

Kot v zahvalo je uprla svoj pogled v modrino neba, po katerem so plavali belkasti oblaki, ki so se raztezali in grmadili; raztegnjeni so dobivali obliko karavel, ki pljujejo v Novi svet, nagrmadeni pa so se zdeli kup belih jader...

ZADNJE PRISTANIŠČE

Panamaska trgovska ladja - Mar Bonita - je že tri dni čakala na odprtem morju za vhod v pristanišče Quequén, da naloži žito. Ne samo krov, cela ladja je bila ena sama peč. Februarsko sonce je neusmiljeno pripekalo. Barometer se ni motil; 42° stopinj! Vsa posadka je bila že nestrpna, da se izkrca. Pogovor je popolnoma zamrl od medsebojne naveličanosti. Že samo znani obrazi so jim bili nadležni. Še najbolj nujne stvari v zvezi z ladjo, so bile izrečene z vidno slabo voljo. Dolgi meseci, od pristanišča do pristanišča, vedno zibanje na vodi in da se niso s podplati niti dotaknili zemlje, jih je naredilo do skrajnosti razdražljive. Še pristaniške beznice niso mogli obiskati, da bi se v družbi vlačug napili do onemoglosti. Kapitan Ramirez jih je komaj obvladal. Pogosto so zaradi skrajne naveličanosti in nestrpnosti zablesteli noži, značilno za latinskoamerikansko vročo kri. Sam čudež je bil, da niso koga zaklali. Spati je bilo popolnoma nemogoče v tej plavajoči peči.

Tone je že četrti dan popoldne slonel na ograji gornjega krova in mrko gledal proti obali. Naenkrat zasliši za seboj hitre korake in da ga nekdo kliče. Bil je Fric, njegov edini prijatelj na ladji. V hitrici mu je povedal, da se glavni del posadke lahko izkrca. Dva motorna čolna že čakata ob ladjinem boku. Zdrvela sta vsak v svojo kabino, pograbila že pripravljene mornarske vreče in bila kot blisk v čolnu. Končno sta stala na pristaniških tleh, ki se niso majala! Na glas sta se smejala od samega zadovoljstva. Končno, vendar! Pa zdaj? Večina se je zapodila proti beznicam, čeprav je bilo še zgodaj. Tone in Fric sta jim sledila z očmi, a se nista mogla odločiti za isto smer.

“Veš, Tone, mene nič kaj ne vleče tja. Sem jih že sit; vsaj za danes.”

“Tudi mene ne vleče tja; hočem živeti bolj normalno ta dopust.” - je odgovoril Tone.

“Pojdiva v bolj spodoben bar in se pogovoriva, kaj bova storila.”

Pograbila sta vsak svojo vrečo in jo kar peš mahnila v mesto Necochea, skoraj prilepnjeno na Quequén. Čim bolj sta se bližala mestu, več ljudi sta srečavala. Sami novi in nepoznani obrazi! Plaža je bila polna turistov in seveda turistk. Ustavila sta se in si z užitkom ogledovala lepo oblikovane, od sonca pobarvane postave deklet. Tone je že kar izbiral: ali mestico črnih las ali blondinko modrih oči!? Fric ga je dregnil v bok, ga streznil iz zamaknjenosti in rekel:

“Le požiraj jih z očmi, a vedi, da to niso pristaniške cipe. Do teh je težje priti! Te zahtevajo in pričakujejo drugačnih manir pri moških, kot so najine. Jaz grem na pivo, ti pa če hočeš, si delaj še naprej skomine!” - Pograbil je vrečo in jo mahnil čez cesto do prvega bara. Tonetu ni preostajalo drugega, kot da je sledil zgledu svojega prijatelja. Naročila sta si vsak svojo steklenico piva in si za prvi trenutek potešila hudo žejo. Pred njima je bil trenutek realnosti in treba ga je bilo rešiti. Vendar sta sedela, pila, kadila in uživala v tem, da se ni miza zibala in da so steklenice bile vedno na istem mestu. Čas je tekel in treba se je bilo odločiti. Fric, že nekoliko nestrpen, je začel.

“Tone, imava samo dve možnosti: morje ali zemlja. Jaz bi prvo črtal; ostane nama torej zemlja. Se spomniš, ko sem ti nekoč omenil, da imava z bratom prav čedno kmetijo, ki nama jo je zapustil oče? In to je nekaj ur od tu, blizu mesta Tres Arroyos. Pojdi z menoj, vseč ti bo! Imamo konje, krave, zajce, kokoši in mirú na pretek. Kaj praviš? Če se naveličaš kmetije, jo lahko pobrišeš na obalo v Claromecó.” - Tone je seveda pretehtal vsako Fricovo besedo in ko je ta končal, je tudi on prišel do končne odločitve.

“Tudi jaz sem s kmetov doma. Sem po duši kmet! Zato mi ni treba dolgo premišljevat. Jaz plačam pivo in potem naravnost v Tres Arroyos.” - Ni še potekla ura, ko sta dva mornarja, Slovenec in sin Norvežanov, udobno sedela v avtobusu in se bližala kraju, kjer bosta v naravi, med glasovi domačih živali in petjem ptic, lahko preživela tako zaželjene počitnice.

Po čudnem naključju sta se srečala na isti ladji. Tone, Dolenjec, doma blizu Šentjerneja, je bil sam na tem svetu. Ko je bil še dojenček, ob koncu vojne, so mu iz Vetrinjvrnjenega očeta ustrelili, skupaj z drugimi nesrečniki. Tako je mati ostala sama na mali kmetiji in se ubijala, da je lahko oba preživljala. Ko je bil star deset let mu je mati povedala vso resnico, ki mu je toliko časa ni mogla odkriti. Tone je z njo delil vse težke trenutke povojnih let in tako dozorel prej, kot ponavadi dečki njegovih let. Za študiranje ni bilo denarja, niti časa. Mati ga je priporočila svojemu sorodniku, elektrotehniku, da ga je vzel k sebi. Toneta je elektrika začela zanimati in se je z marljivostjo dobro izučil za ta poklic. Mati, ki ni nikoli prebolela izgube svojega moža in zaradi garanja tolikih let, je končno podlegla izčrpanosti. Tako je Tone pri sedemnajstih letih ostal sam na mali kmetiji in na svetu. Bližalo se je leto, ko bi moral k vojakom. Na to je pogosto mislil in začel kovati načrt, ki ga ni upal zaupati nikomur. V želodcu se mu je vsakič obrnilo, kadar je pomislil, da bi moral služiti vojaški rok pri tistih, ki so ubili njegovega očeta! Kadar je na to pomislil, je vedno udaril po mizi in z besedo zatulil: “Tega nikoli!” Tako je misel v njem počasi dozorevala in končno dozorela! Pobegnili bom! Ne bom služil tem prascem! Šentjernejska kri je zavrela v njem in kadar se to zgodi, je ni mogoče ustaviti. Vedno je imel odprta ušesa za vsako malenkost. Vse mogoče slučaje je že slišal o drugih, ki so jo tudi pobrisali čez mejo; kje, kdaj, kako. Tako si je brez spraševanja, da ne bi vzbudil suma, ustvaril končni načrt, da mu ne bi spodletelo. Odločil se je za Trst! Tam je pristanišče in je možnost, da se vkrca na kakšno ladjo. Tam so tudi

Slovinci. Morda se ga bo kdo usmilil in mu pomagal. Doma na kmetiji je vse delo opravljal normalno. Vedno je našel čas za električna popravila, če so ga prišli iskat.

Odločil se je za poletni čas. Človek je manj oblečen in zato bolj okreten. V skrajnem slučaju lahko prespi tudi na prostem. Zima se je že poslovila, za njo pomlad in odločilno poletje je bilo pred vrati. Izbral je mesec julij, ko je turistični promet na višku. Sosedu je v petek popoldne mimogrede povedal, da bo šel v soboto in nedeljo na kratko pohajkovanje. Da ne bi vzbudil suma, se je oblekel po turistično. V popotno torbo je spravil nekaj letne obleke, spalno vrečo in vsekakor nekaj potrebne hrane. V soboto zjutraj je stal pripravljen pred domačo hišico. Stisnilo ga je pri srcu in oči so se mu orosile od ginjenosti. Na tihem je spregovoril - Zbogom moj dom - se hitro obrnil in jo mahnil po stezi proti cesti, ne da bi se ozrl nazaj. Kmalu je prišel avtobus, ki ga je odpeljal v Novo mesto. Na avtobusni postaji je poiskal drugega, ki ga je pustil v Ljubljani. To je bila najbolj otročja stran njegovega načrta. Resni del je ostal za naslednji dan. V Ljubljani je zamenjal svoje prihranke; nekaj v lire, nekaj v nemške marke. Prespal je nekje na Viču in se v nedeljo zjutraj že zgodaj odpravil na avtobusno postajo. Ni bil samo on, ki se je hotel odpeljati s prvim avtobusom. Zelo pisani in dobro razpoloženi turisti so sestavljali to potujočo družbo. Le Tonetov obraz ni izražal istega duševnega razpoloženja. Čim bolj so se bližali cilju, tem bolj je naraščala v njem napetost. Sedel je na zadnjih sedežih in se ni vpletal v pogovor s popotniki. Delal se je kot da spi, a možgani so mu delali z vsó brzino. V mislih si je osvežil vse možnosti na različnih krajih meje in točno lego teh. V Postojni se je vreme začelo slabšati, in ko so se odpeljali iz Divače, je začelo deževati. Hudiča, zdaj pa še to! Po kratkem premisleku ni bil siguren ali je to boljše ali slabše za njegov namen. V kraju Kozina je izstopil. Lilo je kot iz škafa! Skočil je v gostilno in našel prostor pri oknu, ki je bilo obrnjeno na dvorišče. Lokal je bil že skoraj zaseden po tujih in domačih turistih. Tone je naročil skromno kosilo, ker so mu živci skrčili želodec, da ni bilo prostora za kaj več. Tudi dišalo mu ni kaj dosti. Vedel je, kje se mejni prehodi in da tam ne bo možnosti za prehod; bilo bi prav noro na to možnost računati. Torej mora počakati, da preneha deževati in potem bo čas za natančnejši ogled terena. Bilo je že blizu ene popoldne, ko pripelje na dvorišče velik tovornjak s prikolico. Šofer je zavl med množico avtomobilov, ustavil in priletel v gostilno skoraj do kože premočen. Šel je k pultu, pozdravil gostilničarja napol italijansko, napol slovensko. Torej je Italijan, je sklepal Tone, ter mu sledil z očmi in ušesi. Naenkrat mu je šinila v glavo drzna ideja. Vstal je, plačal kosilo in malomarno odšel. Strešno okrilje ga je varovalo pred nalivom. Pogledal je proti tovornjaku in opazil tržaško značko. Tovornjak in prikolica sta imela železno ogrodje, obdano na redko z deskami. Bila sta prazna, torej sta se vračala. V prikolici je ležala na tleh nepremočljiva plahta iz debelega platna. Te vrste plahta se nikoli ne zloži skrbno, ampak se jo vrže malomarno čez ograjo na pod; zato ostane s polno neenakimi grebeni. To je bila prilika, ki jo je moral izkoristiti, pa naj bo kar hoče! Lilo je še kar naprej! Tone je stekel med avtomobili in se ustavil

ob prikolici. Skrbno se je ozrl na vse strani, splezal po prečnih deskah do vrha in se spustil na mokro platno. Še enkrat se je ozrl naokoli in zlezal pod grebene plahte. Priporočil se je Bogu, mami in vsem svetnikom! Nepremično je ležal in čutil, kako dež udarja po plahti. Voda je počasi pronicala pod plahto in ga neusmiljeno močila. V temi in od skrajne napetosti, so minute bile cela večnost. Na uro ni bilo mogoče pogledati. K vragu malodušnostjo, je mislil sam pri sebi, in se umiril. Šentjernejska kri je zopet delovala uporno!

Naenkrat je začutil, da je prikolica zadrhtela in do ušes mu je prišlo enakomerno brnenje motorja. Tovornjak se je premaknil. Počasi je drsel nazaj, se ustavil in zavil na desno. Čutilo se je, da drsi po asfaltirani cesti. Tone je napel vse čute za orientacijo in prišel do zaključka, da se je s tovornjakom neizbežno bližal mejnemu prehodu pri Krvavem potoku. Pod plahto je izgubil ves občutek za čas. Dež je še vedno enakomerno padal. Zaznal je tudi precej razgiban promet na obe strani. Mučila ga je radovednost, kje se nahaja. Počasi je začel dvigati rob plahte in poškilil ven. Nekaj časa nič, potem ovinek in pojavila se je bencinska črpalka. Razločno je opazil tablo z napisom; Mejni prehod km... številka mu je ušla izpred oči! Vendar je vedel po avtokarti, da je mejni prehod neposredno blizu. V tem se tovornjak začne ustavljati. Sliši besede; nemške, slovenske, italijanske. Zopet se tovornjak začne premikati naprej in se končno ustavi. Zasliši glasen razgovor med osebami, ki se poznajo. V mešanici jezikov so zabavljali čez dež. Ni mu bilo mogoče vsega jasno slišati. Vedel je, da je šoferju tovornjaka ime Piero. Slišal je korake! Gotovo je bil carinik, ki je pregledoval tovornjak in prikolico. Nadležen dež in poznanstvo s šoferjem sta ga usmerila nazaj proti kabini tovornjaka. Zaslišal je samo še - chao, chao - in tovornjak je odpeljal. Tone se je šele v tem trenutku zavedel, da je ves premočen, ne samo od dežja, ampak tudi od lastnega potu. Srce se mu je umirilo. Končno je bil na italijanski strani!

Po nekaj kilometrih je dež prenehal in veter od morja mu je skoraj dvignil plahto. Blizu je morala biti Bazovica. Previdno je pokukal izpod plahte in zagledal del jasnega neba. Ob cesti je opazil mladino z nahrbtniki, ki so po svoje uživali počitniški čas. Za malo denarja, malo muzike; a gotovo še z večjim zadovoljstvom. Tovornjak je začel manjšati brzino in se je končno ustavil. Tone je jasno slišal ropot kabinskih vrat, ko so se zaprle in nato korake po pesku, ki so se oddaljevali. Malo je še počakal in dvignil plahto. Tovornjak je ustavil blizu gostilne. Tone ni smel več čakati! Počasi je zapustil prikolico in se malomarno ozrl naokrog, da ne bi vzbudil suma. Mahnil jo je proti cesti in se pomešal med pisano družbo pešcev. Komaj je premikal razbolele kosti in mišice, od dolge neobičajne lege. Tudi obleka se mu je lepila na vseh koncih na telo.

Treba se je bilo odločiti v katero smer bo šel; Trst ali.....?! Ali kam? Doma je imel knjigo o lepotah Slovenije in v tem trenutku se je spomnil Miljskega zaliva z ribiškimi barkami. Na eni od teh je takrat opazil slovensko ime, to se pravi, da je moral biti lastnik primorski Slovenec. In ribiči, pravijo, so

dobri ljudje. Ni več pomišljal; mahnil jo je v smeri zaliva. Sonce se je počasi nižalo in ga opozarjalo na noč. Nekje bo treba prespati. Pospesil je korake in mimogrede ogledoval okolico. V nos mu je udaril duh po slanem; to se pravi, da je morje blizu. Ob cesti je bilo vedno več nizkih borovcev, značilnih za kraški svet. Kostri in kite, otrdele od dolgega čepenja pod plahto, so bile zopet prožne. Ni čutil utrujenosti, čeprav je bil njegov korak prilično hiter. V daljavi je zagledal obcestno tablo, a ni bilo mogoče razbrati napisa. Ko se je le dosti približal, se mu je v obraz zasmel jasen napis: Milje! Korak mu je postal bolj umerjen; ni se mu več mudilo. Ko je obšel oster ovinek, se je pred njim odprl v vsej lepoti Miljski zaliv. Sonce se je že skoraj spojilo z obzorjem, kar ga je opozarjalo na prenočišče. Gotovo mora biti kje kak kamping. Na drugi strani ceste je bil precej gost nasad borovcev in tja se je napotil. Med drevjem je iskal oranžno barvo, ki bi mu izdala nahajališče platnene vasi. Na uho mu je prišel vesel živžav in noge so ga začele opozarjati, da naj bo že dovolj koračenja za danes. In kdor išče, ta najde; seveda, ne vedno! V mali dolinici je zagledal vse vrste šotorov in vozil, kar ga je dokončno umirilo. Tudi nezaželjenih karabinerjev ni bilo na spregled. Našel je malo smreko, izgubljeno med borovci in se ob njej utaboril. Nizko raščene veje so mu nudile prijetno zavetišče. Sedel je poleg torbe in ostal tako nekaj časa nepremično. Pred očmi se mu je razvijala pot kot filmski trak, vse do tega trenutka. Od globokega zadovoljstva je samo izgovoril. Hvala Bogu! Mir, ki ga spet zajel, je odprl apetit. Iz torbe je potegnil dobrote, ki jih je prinašal še od doma. Zdelo se mu je kraljevska pojedina, po tako nevarno utrudljivi poti. Pred šotori so že brlele luči. Mir je končno objel vso to pisano družbo. Tone je zlezl v spalno vrečo, se zavlekel pod smrekine veje in zginil s tega sveta.

Sonce je že kraljevalo nad Miljskim zalivom, ko se je kamping začel prebujati. Oživel je zopet vsakdanji živžav. Od nekoliko oddaljene ceste, se je slišalo pogosto trobljenje različnih vozil. Z morja so prihajali v redkih presledkih, zategli glasovi ladijskih siren. Vse to je končno Toneta prebudilo. Hitro se je dvignil in - ojoj - treščil z glavo ob smrekino vejo. Pozabil je, da ni v svoji sobi na Dolenjskem. Po zajtrku v bližnjem baru, se je odpravil na prvi ogled bark, razstresenih po zalivu. Bile so večje in manjše, stare krače in nove barke, a imena so bila samo italijanska. Že dvakrat je obšel ta del obale, a po slovenskem imenu, nobenega sledu. Ostal mu je še manjši del obale, kjer so popravljali ribiške barke. Hotel je poskusiti srečo tudi tam. In, kot pravijo, kdor išče, ta najde! Barka, ki mu je vzbudila pozornost, je bila med drugimi na kopnem, podprta z lesenimi oporniki. Ime je bilo močno obledelo in ga ni bilo mogoče razbrati. Nekoliko se je približal in ime, čeprav obledelo, je zažarelo, kot svetla luč v njegovih očeh. Zora! To je slovensko ime. Barka je bila v popravilu. Le kdo je lastnik tega odkritja? Okoli ni bilo nobene duše. Kaj naj stori? Potrpljenje je božja mast, mu je včasih dejala njegova mati in s tem se je sprijaznil. Ni mu bilo treba dolgo okušati te vrste masti, ko se je z nasprotne strani pojavil krepak mož. V rokah je nosil dve okrogli pločevinasti škatlji. Le kaj je notri! - se je spraševal

Tone. Eno je pustil na tleh, z drugo se je povzpел po lestvi navzgor in izginil v trupu barke. Ni bilo dolgo, ko je napravil isto pot v nasprotni smeri z velikim čopičem in začel delo pri rilcu. Tone ni vedel, če ga je mož opazil. Obračal se je povsem naravno in se ni nikoli ozrl proti njemu. Enakomerno je vlekel čopič z ene strani na drugo, pomočil in sledil z delom. Tone se je zavedel, da se je stvar na ta način uredila.

Vstal je in se približal možaku. Zbral je vse znanje italijanščine in rekel: "Kako gre delo?" - Možak ga je pogledal postrani in odgovoril: "Na levo, na desno, s čopičem v barvo in tako naprej." - Toneta je malo presenetil ta odgovor, vendar je nadaljeval.

"Zanimivo ime vaše barke; Zora! Kaj pa to pomeni?" - je vprašal Tone.

"Poglej; jaz te že nekaj časa opazujem! Ne vem, če si to opazil ti, mladenič. Ime barke si zelo lepo izgovoril in tvoja italijanščina je precej šibka. Zdi se mi, da si z onstran meje. Se morda motim?" - stari Kraševcec ga je pogledal globoki v oči.

"Res je, sem Slovenec in upam, da ste vi tudi!" - je nekoliko v zadregi odgovoril Tone. Možak se je na vsa usta zakrohotal in mu odgovoril v istem jeziku, katerega sta se oba naučila pri svojih materah.

"Kako ti je ime, fant?"

"Tone; Tone Kožar. Doma sem iz Šentjerneja."

"Jaz sem pa Jože Božič. Veš, Tone, videl sem že precej sveta in poznal mnogo ljudi. In po vseh teh izkušnjah se mi zdi, da imaš velik problem. Se morda motim?" - Zopet ga je pogledal v oči. Tone mu je razgalil svojo resnico. Ničesar ni zamolčal. Ko je prenehal s svojo izpovedjo, je skoraj proseče pogledal Jožeta.

"Fant, korajžen si in to mi je všeč. Zato ti bom pomagal; to ti obljubim. Da pa se ne boš med tem dolgočasil, mi boš pomagal barvati in tudi električno napeljavo mi boš popravil." - mu je odgovoril Kraševcec.

"Teža vam ne bom nikoli pozabil in upam, da vam bom svojo hvaležnost lahko enkrat dokazal."

"Že dobro, že dobro! Sedaj pa na delo. Svoje stvari nesi kar v kabino. Tu lahko stanuješ, dokler te ne spravim na kako ladjo." - so bile zadnje Jožetove besede. Prijel je zopet za čopič in nadaljeval z delom. Tone je odnesel svoje stvari na barko in nato pomagal olupšavati Zorin obraz. Opoldne sta pojedla, kar je pač vsak imel in potem nadaljevala z delom do večera. Za Kraševčevim trdim obrazom se je skrivalo mehko srce, ki je razumelo fantovo stisko. Nista govorila, le premišljevala. Jože, upokojeni mornar, ki je prevozil več kot polovico sveta in na ladjah vseh mogočih zastav, je že vedel za korake, ki jih bo moral storiti, da reši Tonetov problem. Ta je pa po svoje premleval celo vrsto vprašanj, ki so mu vzbujala hude dvome. Vznemirjala ga je Kraševčeva redkobesednost. Če so vsi s Krasa tako redkobesedni, smo mi Dolenjci prave klepetulje.

Dan je počasi utonil v večer, ko sta prekinila z delom. Orodje sta spravila na krov in se poslovila.

"Ne pozabi potegniti lestev na krov, preden boš šel spat. Naj te ne skrbi, če se bom jutri nekoliko zakasnil. Pa, lahko noč!" - so bile še zadnje mornarjeve besede, preden se je zgubil za ostalimi barkami.

Zjutraj so Toneta že zgodaj zbudile zamolke sirene ribiških ladij. Med britjem se je zavedel, da poteka že četrti dan, kar jo je pobrisal od doma. Le kaj si mislijo sosedi?! Sreča, da ni imel pri hiši večjih živali od kokoši. Te si bodo že našle hrano, dokler jih končno ne bodo odnesli ljudje za v domači lonci. Med enakomernim delom, mu je potekalo dopoldne; a Jožeta ni bilo. Čeprav ga je na to opozoril, ni bil mirem. Poldan je že minil, ko se je končno le prikazal z majhno torbo v roki in še kar zadovoljnega obraza.

"Dober dan, kako gre delo!"

"Dober dan; delo, kako gre? Na levo, na desno, čopič v barvo in takoj naprej!" - je Tone odgovoril. Jože se je zakrohotal, ker je fant dobesedno ponovil njegov včerajšen odgovor.

"Pridi sem v senco, bova malo pojedla in tudi za tvojo radovednost imam nekaj." - Tone je v naglici spravil skupaj nekaj mizi podobnega in pristavil dva lesena zaboja.

Kraševac je potegnil iz torbe kos krače in domačega kruha.

"Najprej bova spila kozarec terana. Ti zato, da boš vedel, kaj je vino; jaz pa, da si oplaknem tisto kislino, ki sva jo včerej pila in ji vi Dolenjci pravite cviček. Mi Kraševci bi se z njim niti noge ne umili!" - Ko je to povedal, se je zakrohotal, da je kar grmelo po obali. Tudi Tone se je smejal na vse grlo, čeprav ga je Jože nekoliko podražil. Spila sta kozarce do dna, se spravila nad kračo in stari mornar je prišel na dan z novicami.

"Kot sem ti že včeraj povedal, sem bil dolga leta mornar. To mi je pustilo dosti znancev in prijateljev. Pogosto se srečamo in obujamo spomine na razne dogodivščine iz tistih let. Združeni smo v - Zvezi mornarjev - in si v potrebah priskočimo na pomoč. Kar takoj potrebuješ, je mornarsko knjižico. In to je že urejeno! Težava je pa s potnim listom. Tega ni mogoče dobiti v tvojem slučaju. Je pa druga možnost, da rešimo problem. Počakati je treba, da pride kakšna latinskoamerikanska ladja. Na teh ladjah, posebno če so že nekoliko starejše, se taka pomankljivost s pomočjo znancev mimogrede spregleda. Potem ti oni tam z lahkoto dobijo potni list. Seveda te bo stalo nekaj dolarjev. Kaj praviš?"

"Po pravici povedano, ne morem verjeti, da so stvari šle do sedaj s tako lahkoto. Zdi se mi, da to ni res, da sanjam!" - je odgovoril Tone.

"Vedi, da življenje mornarja ni lahko. Vse tiste romantične pripovedke so sama izmišljotina. Je prekleto trdo! Zdaj pa dovolj o tem in na delo. Zora naju čaka." Barka je po drugi roki barve postala prav lična. Jože je barval že zunanost kabine, med tem ko je Tone popravljval zastarelo električno napeljavo.

Tako so se dnevi iztekali že v tretji teden. O ladji ni bilo nobene novice. Jože mu je že pred časom rekel, da če bo kaj novega, mu bo že povedal. Med tem je Tonetu splahnel denar, kar je zaslutil Jože. Neko jutro mu je odšel v lirah vsoto, ki mu je pripadala za opravljeno delo. Malo se je branil, a Kraševcu ni bilo mogoče ugovarjati. Ko se je že četrti teden mučnega čakanja na odrešilno ladjo bližal koncu, je Jože neko jutro prišel neobičajno zadovoljen.

“Tone, imam dobro novico zate. V tržaško pristanišče prihaja panamska ladja - Mar Bonita - in kapitan Ramirez je moj znanec. Če bo le najmanjša možnost, te bom ukrkal na to ladjo. Vedi, da si od danes naprej moj nečak, jaz pa tvoj stric.”

Tonetu so kar zažarele oči od veselja, a obenem ga je spreletel mrzel srh po životu. Zaenkrat je bil še blizu domačega Šentjerneja; a na vrnitev ni bilo več mogoče misliti.

Mučili so ga dvomi, ki se pojavijo v sličnih primerih. In tega se je zavedal. Skušal je pregnati ta trenutek malodušnosti in se še bolj posvetil delu. Jože je slutil, kaj se v fantu dogaja, a ga je pustil, da sam premaga svoj notranji boj. Fant mora postati možak, ali bo pa za vedno ostal šleva. Barka Zora ni sedaj niti malo spominjala na tisti oguljeni in obledeli pojav na obali. Bila je kot nova in njeno ime - Zora - je resnično blestelo na obokih trupa in na krmi. Še nekaj dni in bo zopet na morju. Vendar tega prijetnega trenutka Tone ne bo dočakal. Jože ga je konec četrtega tedna presenetil z zadnjo novico.

“Prišel je dan, fant, ki si ga tako pričakoval. Ladja - Mar Bonita - že raztovarja in treba bo pohiteti. Medtem ko se briješ, ti razložim vso stvar. Govoril sem s kapitanom. Ima samo enega električarja, drugi je v Španiji zapustil ladjo. Razložil sem mu tvoj položaj, tudi kar se tiče potnega lista. Zagotovil mi je, da ko pridete v Panamo, ti v enem tednu vse uredi. Je človek, ki drži besedo. Vse drugo zavisi od tebe. Le to ti svetujem; ne bodi preveč zaupljiv do posadke, ker Latinci so tiči svoje vrste. Bodi z vsemi prijazen, a prijatelj z enim samim. seveda, če ga boš našel!”

Tonetu so se od nenadne novice začele tresti roke. Paziti je moral, da si pri britju ni odrezal kos obraza. Čeprav je pričakoval ta trenutek, je občutek, ko te doleti, povsem drugačen. Mešanica strahu in neodločnosti pred nečem neznanim. Zopet je čutil že znani hlad po hrbtu. Kraševac ga je skoraj vlekel za seboj iz kabine in ga spodbujal, naj pohiti. dobro je še vedel, kako so se tudi njemu, pred mnogimi leti, šibila kolena, ko je stopal na prvo ladjo. A on takrat ni imel nikogar, ki bi mu stal ob strani. Do pristanišča je bilo še daleč, zato sta najela avto, ki ju je pripeljal še ob pravem času do ladje. Kapitan Ramirez je prijazno sprejel “strica in nečaka”. Tone je opazil, da sta bila Jože in kapitan res dobra znanca. Na kapitanov ukaz so poklicali prvega električarja in mu predstavili novega pomočnika, Toneta. Ta ga je suhoparno pozdravil in stisnil roko. Tovora za pristanišče Trst je bilo malo. Vendar so hiteli, da so pridobili na času. Ladja je morala odpluti v Francijo po nov tovor. -Mar Bonita- se je zdrznila! Dva vlačila

sta jo počasi in spretno vlekla od pomola na odprto morje. Tone je stal ob ograji na krovu in mahal z robcem Kraševcu v slovo. Jože mu je enako odgovarjal s pomola. Nekaj tednov skupnega življenja ju je nehote povezal. Gotovo bosta pogrešala drug drugega. Vlačilci so spustili debele vrvi in - Mar Bonita - se je počasi začela izgubljati v daljavi. Tone je bil pahnjen v novo, njemu še neznano življenje.

Ladja je bila stara, a še dovolj varna. Električarja sta imela vsak svojo, še nekam udobno kabino. Delo je Tonetu šlo zadovoljivo od rok. Fric, prvi električar ga je skozi en teden opazoval pri delu. Zadovoljen je bil z njim. Tako je počasi med njima raslo zaupanje. Fric je bil potomec norveških emigrantov; rdečelas in pegastega obraza. Bila sta čuden pojav med ostalimi mornarji: panamskimi črnici, mestici iz Kolumbije in indijanskimi obrazi. Pisana družba, ki pa se ji je Tone kmalu privadil. Ladijske smeri so postale vodne ceste. Peljale so v različne dežele, druga pristanišča, druga morja. Med tem je čas bežal, ne da bi se tega zavedal. Tekli so meseci, leta so začela ostajati za njim. Postal je trd mornar, kot Jože Kraševac! Vendar, za njegovimi temnimi očmi, se je še vedno skrival dolenjski sanjač. Sanjal je o nežnih dolenjskih gričih, o svoji mali domačiji pod Gorjanci, o domačih dekletih. Tega mu nista iztrgala iz srca niti čas, niti razburkano življenje v pristaniških beznicah. Takrat je skušal utopiti v pijači vso trpkost, ki mu je razjedala notranjost. Niti vroča telesa in poljubi lepih mestic niso olajšali te boli, ki je rasla iz dneva v dan. Ni našel poti iz tega prekletega obroča!

Mar Bonita ni v vseh teh letih večnega tavanja po morju niti enkrat vrgla sidra v argentinskem pristanišču. To je bila njena prva vožnja in sicer v pristanišče Quequén, da naloži žito. Tako sta se po letih življenja v tej železni kletki končno peljala po trdi zemlji, med valovitimi griči, posejanimi z zrelo pšenico. Lahen veter je zibal zrelo klasje in pogled na to zlato morje je bil očarljiv. Nista spregovorila od zamaknjenosti. Fric se je še pravočasno predramil, dregnil Toneta in se začel pomikati proti šoferju. Za naslednjim ovinkom je bila njegova domačija in tam sta izstopila. Obstala sta in se ozirala na vse strani. Sonce je z zadnjimi žarki božalo to zlato morje, Še Fric, ki je bil navajen gledati to podobo pred leti, je bil ves omamljen. Postala sta še nekaj časa in jo mahnila proti žični ograji, ki je obkrožala celo kmetijo. Nad širokimi lesenimi vrati stoječa streha, je nudila priložnostnim obiskovalcem zatočišče, pred dežjem in vročim soncem. Fric je potegnil za vrv visečega zvonca in glas je odjeknil daleč naokoli. Dolg drevored visokih evkaliptov se je na koncu združil z gozdičem, ki je v notranjosti skrival ležeča poslopja. Zaslüşalo se je veselo lajanje psov, ki so drveli prišlecema naproti. Za njimi se je pojavilo počasi staro vozilo. Za volanom je sedel priletan gaucho, Don Rosendo, dolgoletni uslužbenec na kmetiji in desna roka obeh bratov. Pristrčno je pozdravil Frica in stisnil Tonetu roko. Psi, nemški ovčarji, so skakali okoli obeh in če se je le posrečilo, so jima iz razposajenosti oplazili obraz z vlažnimi jeziki.

Sprejem obeh mornarjev ni mogel biti pristrčnejši; mešanica objemov, poljubov, stiskanja rok, solza in smeha. Fric je vsem predstavil svetlolasega

Slovenca, kot njegovega prijatelja in novega člana kmetije. Vključen je bil v svojevrstno družbo in v življenje, ki ga je pred leti izgubil. Dela na kmetiji ni manjkalo, posebno, ker je bila žetev pred vrati. Stroji so bili vedno pripravljene, za kar sta skrbela bivša mornarja. Mineval je že drugi teden Tonetovega kmetovanja, ko ga je Fric povabil s seboj v Tres Arroyos, da ga spozna. Med vožnjo mu je omenil, da bo bratova družina odšla konec tedna v Claromec6, na oddih. To se pravi, na morje!

"Kaj se ti zdi Tone, greva še midva? Naš sorodnik ima tam manjši hotel in za nas je prostor vedno na razpolago!"

"Če si ti za to, sem jaz tudi. Ampak, sem brez kopalnik!"

"Se boš pa nag kopal, saj ne bo prvič. Ne delaj si skrbi, tudi jaz si jih moram nabaviti. Najpreje bova nakupila stvari, ki mi jih je svakinja napisala na listek, potem si kupiva kopalne hlače in za zaključek te povabim na pivo."

V tem sta zavozila z glavne ceste na stransko, ki je peljala v središče mesta. Hitro sta nakupila stvari in potem krenila proti najbližjemu baru. Kamorkoli sta prišla, so pozdravljali Frica kot starega znanca. Starejši ljudje, fantje in tudi dekleta; to je bilo Tonetu všeč. Deklet je bilo na izbiro in vseh vrst. Svetlolase potomke Norvežanov in Dancev, temnolase mestice, vse lepo oblikovanih teles. Tone se jih ni mogel nagledati. Kar požiral jih je z očmi. Fric ga je potegnil za seboj v bar in ko sta že okušala zlato pijačo, mu je rekel.

"Poslušaj me! To ni Hamburg, ne Santos, ne Neapelj; to je moje mesto in tu me vsi poznajo. Da sva imela avanture v pristaniščih je nekaj skoraj neizbežnega. Je popolnoma drug svet. Sedaj sva se vrnila v normalnost. Šel sem za nekaj let na ladjo, da zaslužim denar za nove stroje in mislim, da se ne bom vrnil nazaj. Prihranil sem, kar sem nameraval. Kakšne načrte imaš ti?"

"Malo si me presenetil s svojo odločitvijo. Na to še nisem resno pomislil. Vendar je moj slučaj popolnoma drugačen od tvojega. Ti imaš svoj dom in znance; jaz sem brez tega." - je odgovoril Tone.

"Poslušaj me, cepec slovenski! Vsi smo te sprejeli kot novega člana naše družine. Prostora je dovolj in ko nabavim nove stroje, nam boš še bolj potreben. Ne omahuj! Nikoli nisi bil tak." - Šentjernejska kri se je Tonetu ogrela ob tej opazki. Ni bil omahljivec, a je le imel občutek, da je neke vrste peto kolo. Vendar se je umiril po zadnjih Fricovih besedah.

"Dobro, Fric, ostanem in se ti zahvaljujem za ponujeno priliko. V tem kratkem času na tvoji kmetiji, mi je kmečka duša na novo oživela in po pravici ti povem, da mi gre na bruhanje, če se spomnim na ladjo."

"Vesel sem tvojega odgovora. Po pravici ti povem, da bi te pogrešal, če ne bi sprejel moje ponudbe. Poglej, kako sta si najina slučaja podobna. Oba so razmere prisilile, da sva se vkrcala na ladjo. A sedaj je tega dovolj. Nisva za ta poklic. Sila kola lomi, a sedaj je tega konec. Življenje je tu v naravi."

"Imaš prav, Fric! Samo na nekaj si pozabil." - je Tone resno odgovoril. Fric je tedaj vedel, kam pes tace moli in zaključil.

"In obilo lepih deklet!" - smeje sta zapustila mesto in se odpeljala domov.

Kot je bilo dogovorjeno, so se v soboto odpeljali v Claromec6. Fric je ustavil pred manjšim hotelom z napisom - Cruz del Sur. - Po kratkem pozdravu s sorodniki so se nastanili v manjšem poslopju za hotelom. Ni preteklo dosti 6asa, ko so bili pomešani na plaži, med ostalimi letoviščarji. Sam kraj je bil podoben manjši vasi in je bil skoraj izključno za prebivalce mesta Tres Arroyos. Poleg nekaj hotelov, se je na eni strani raztezal nižji gri6, posejan z vikend hišicami in velikim svetinikom na koncu. Na drugi strani hotelov se je razprostiral obsežen gozdiček borovcev, presekan s kristalno 6istim potokom. Fric je radovedno vprašal. "No, se ti dopade?"

"Ni napa6no, to se pravi, kar vse6 mi je!"

"Kako, kar vse6? Imaš gozdiček, ti ki si iz gozdov doma, imaš lepe sprehode tja proti svetilniku, vode na pretek, ribolov. In ti praviš, kar vse6. Posebno, ker na vsem obzorju ne vidim, razen jadrnic, nobene ladje. Si pa, da ti povem, hud lokalpatriot."

"Vedi, da smo mi ponosni na našo obalo. In kdor se priseli k nam, mora biti istega mnenja!" - je v smehu odgovoril Fric. Soboto in nedeljo sta izrabila, da sta si v morju ohladila razgreta telesa od februarkega sonca in počivala. Ko se je nedelja nagibala proti večeru, je Fric dregnil Toneta, ki je mirno ležal v mivki in mu rekel: "Poslušaj Tone! Jaz moram odpeljati bratovo družino domov. Vrnil se bom jutri popoldan. Delaj, kar se ti poljubi, samo ne zalezuj preve6 dekleta."

"Glej ga no svetnika! Že parkrat si mi dajal nasvete za lepo obnašanje. Malo se spomni na Maracaibo, ko sem te komaj rešil, da te ni odpeljala policija zaradi tvojega lepega vedenja. In še ti jih lahko naštejem. Mnenja sem, da pozabiva na dogodke iz preteklosti. Teh par tednov na kmetiji naju je že kar stregnilo, oba, vedi, oba in da je sedaj druga6e!" - mu je skoraj nejevoljno odgovoril Tone.

"Imaš prav, Tone! Veš, pri nas pravijo: Majhen kraj, velik pekel. To se pravi, da se skoraj vsi poznamo in vse stvari se takoj raznesejo. Potem te pa gledajo postrani."

Fric in njegovi so se odpeljali. Tone je ostal sam. Kopanje ga je utrudilo, zato je kmalupo večerjal in se spravil spat.

Sonce je že mo6no pripekalo, ko je Tone iskal primeren prostor na plaži. Razgrnil je platno po mivki in začel opazovati okolico. Mulci so že navdušeno brcali žogo in marsikateri letoviščar jo je dobil v najbolj neprimeren del telesa. Zala dekleta so se sprehajala in izzivalno razkazovala mnogim o6em svoje bujne resni6no zavidljive postave. Pogosti pogledi nanje in son6no pripekanje je Tonetu dvignilo vro6ino. Ni mu preostajalo drugega, kot da se je šel osvežit v morje. Po hladni kopeli se je zakopal v mivko in pozabil

na vse, kar ga je obdajalo. Vendar, zgodilo se je, kar se je moralo. Žoga, ki jo je nekdo navdušeno brnil, je našla pot do njegove glave. Podivjal bi, če se ne bi v pravem trenutku spomnil na Frica. Prijel je žogo, z užitkom bi jo razrezal na koščke, jo dal prestrašenemu mulcu in ga pošteno nahrulil. Z vso potajeno jezo se je preselil na bolj oddaljen prostor, med sipine. Iz torbe je potegnil mali radio in poiskal umirjajočo glasbo. Pametna ideja, si je mislil, ko je počasi hlapela njegova togota. Končno se je umiril in se po svoji stari navadi zagledal v nekaj nedoločenega na obzorju. Glas radijskega napovedovalca ga je zmotil z vsakdanjimi novicami. Niso ga zanimale. Sklonil se je k radiu, da bi poiskal muziko, ko so mu oči obstale na koščku papirja, štrlečemu iz mivke. "Kjer osel leži, tam dlako pusti." si je mislil; a oči se niso mogle ločiti od tega papirja. Še jasen tisk črk mu je vzbudil pozornost; v oči ga je zbodla končnica -nija! Stegnil je roko in potegnil papir iz mivke. Kočnica -nija, se je dopolnila v Slovenija in ta v naslov - Svobodna Slovenija! - Položil je papir na plahto. Začel je drhteti od presenečenja. Ne, blede se mi. Morda mi je udarec žoge pretresel možgane!? Spet je vzel konec časopisa v roke in znova prebral: Svobodna Slovenija. Ne to niso sanje, niti sončarica, je realnost! Datum je bil popolnoma jasen. To se pravi, da je časopis star šele tri tedne in poleg datuma je bilo tiskano : Buenos Aires. Večji del strani je bil napolnjen z oglasi. Eden mu je posebno padel v oči. Vsakoletna tombola v slovenskem domu Carapachay - 15. marca! Tu je manjkal košček z letnico. Za hip se je zmedel, a takoj stregnil. Datum je bil v celoti na zgornji strani časopisa. To se pravi, da bo slovenska tombola v Buenos Airesu! In če je oglas, je za veliko ljudi, da bodo vedeli za ta dan. Tudi časopis sam, čeprav je imel en sam košček, mu je bil jasen dokaz, da je tu veliko Slovencev. Morda je pa kak šentjernejščan tu ali pa vsaj iz kakšne bližnje vasi? Vse mogoče stvari so mu krožile po glavi. "Šel bom v Buenos Aires in konec." je bila njegova odločitev. Košček papirja, sprva smeti, je očistil, skrbno spravil v torbo in zapustil plažo. Popolnoma se je spremenil. Izgubil je zanimanje za vsako stvar. Še delo na kmetiji mu ni šlo iz rok. Mislil je samo na 15. marec.

Končno je le prišel tako zaželjeni dan, ko sta se oba mornarja peljala na avtobusno postajo v Tres Arroyos. Fric mu je dal vse potrebne informacije in vozni listek.

Razumel je Toneta in njegove želje po družbi domačih ljudi, - do korenin. Ganjena sta se poslovila. Slovenski mornar je nosil s seboj skrbno shranjen košček papirja, najdenega na plaži v Claromecó!

V Buenos Airesu je izstopil na postaji Constitución in najel sobo v hotelu. Sklenil je obiskati Carapachay še isti dan, da ne bi naslednjega, ki je bila nedelja, izgubljal časa v iskanju Slovenskega doma. Po dolgi nočni vožnji mu je dobro dela osvežujoča kopel. Do potankosti je sledil Fricovim navodilom in se po dobri uri vožnje znašel pred stavbo z ličnim pročeljem. Leseni korci z rožami in srčkih na oknih so ga spominjali na domače hiše. Pogledal je na hišno številko in naslov v časopisu; vse se je ujemalo! Bilo je zgodaj popoldne in vročina ni v mesecu marcu še nič popustila, Stal je

pred vhodom. Širše odprtine v železnih vratih so mu omogočile pogled na celo dvorišče. Na levi steni pri vhodu je bilo vzdano iz keramike lično izdelano ime doma: Slovenski dom Carapachay. Blaženo sta vplivali nanj ti dve besedi napisani v domačem jeziku. Vrata so bila priprta; a po ljudeh, ne duha, ne sluha. Odrinil je vrata in vstopil. Po nekaj korakih mu je pogled zašel na levo stran, kjer sta v senci, pod košatimi drevesi, sedela dva starejša gospoda. Gotovo sta počivala. Brez besed sta sedela, si z robci brisala potna čela in pila nekaj liminadi podobnega. Slišala sta korake in se obrnila. Tone je bil za trenutek zmeden. Štiri oči so bile uprte vanj in ga motrile.

“Dober dan!” - je končno spregovoril, ko je že stal pred njima.

“Dober dan!” - sta mu prijazno odgovorila možaka, vendar nista odmaknila pogleda od njega. Gotovo je bil za oba, nov obraz.

“Po čudnem slučaju mi je prišel v roke kos časopisa - Svobodna Slovenija -, kjer je oglas za jutrišnjo tombolo. Upam, da nisem v zmoti!”

“Ne, ne; prisedi in popij kozarec sveže limonade. Vroče je, gotovo si žejen. Jaz sem Janez, ta poleg mene je pa Ivan.”

“Moje ime je Tone, sem z Dolenjskega. Že nekaj let nisem imel te sreče, da bi malo poklepetal po domače.” - Zadnje besede je komaj razumljivo izgovoril. V grlu ga je stisnilo. Sam ni mogel tega razumeti. Solze so mu začele polzeti po licih. Potegnil je robec iz žepa in se obrisal. Sram ga je bilo.

“Nič naj te ne bo sram, Tone; saj te lahko tako kličem!? V tvojih letih se nam je mnogim, ki smo bili prisilno mobilizirani v nemško vojsko, isto dogajalo, kadar smo se srečali s kakim rojakom. Zato smo tudi zgradili ta dom, da se lahko shajamo in pogovarjamo po domače. To nas vse drži pokonci. Prav vesela sva, da si nas našel in le pridi jutri na tombolo.” - Kot bi si vsi trije čutili, da se je pogovor končal, so vstali in se poslovili. Oba moža sta imela še dovolj dela in morala sta pohiteti. Tone si je ogledal še ostale prostore in odšel, misleč na jutrišnji dan.

V nedeljo se je že zgodaj znašel v Carapachayu, do začetka tombole je bilo še dovolj časa. Bar je bil že odprt in na vrtu je bilo veselega živžava na pretek. Mladina je razporejala po policah še zadnje dobitke. Otroci so letali sem in tja ali pa so zamaknjeno občudovali dobitke na odru. Vse je govorilo slovensko. Še kleli so po slovensko v baru, kamor ga je zanesla žeja. Ljudje so začeli zasedati omizja in kmalu ni bilo mogoče najti prostora pri mizah. Z užitkom je ogledoval dekleta, ki so se koketno sprehajale, zavedajoč se, da so lepe.

Izredno pozornost mu je vzbudila neka črnoalka. Ni mogel odtrgati oči od nje. Elegantno in samoza vestno se je počasi pomikala proti odru. Čudno se mu je zdelo, da se z nikomur ni pozdravila. Gotovo je prišla sama, si je mislil in se nehote začel pomikati za njo. Mirno se je sprehajala okoli stojnic, ogledovala dobitke in domače pecivo. Ko si je vse ogledala, je našla prostor pri nekoliko oddaljeni mizi in sedla.

Kmalu se ji je približal mlad fant, potrežnik, spregovoril z njo par besed, odšel in se kmalu vrnil z dvema krofoma in oranžado. Med tem, ko je mirno

uživala domače dobrote, je opazovala ostalo omizje. Njena lepota in mirnost sta ga začela vznemirjati. Na vsak način je hotel priti do nje, da jo spozna. Toda kako? Na kakšen način? Kot nalašč! Stolov ni bilo več na razpolago, le poleg nje je Tone opazil še enega. In to je bil prvi korak do privlačne neznanke.

"Oprosti, imaš rezerviran ta stol?" - jo je prijazno nagovoril.

"Ne, ne; lahko ga odneseš, če želiš." - mu je mirno odgovorila.

"To se pravi, da ne pričakuješ nikogar!?" - je dodal z nasmehom.

"Ne!" - mu je rekla in ga pogledala, kot bi slutila njegov namen.

"Potem dovoliš, da prisedem!? Vse je že zasedeno in na žalost nimam nobenega znanca." - je odgovoril Tone in skušal zabrisati svoj pravi namen.

"Seveda le sedi!" - je prijazno dostavila z lahnim nasmehom na ustnicah. Vrsta bisernobelih zob se je zableščala izza priprtih ustnic in na licih so se ji pojavile majhne vdolbinice. Od blizu je bila še lepša in privlačnejša.

"Dovoli, da se ti predstavim; Tone Kožar."

"Irena Sever; me veseli!" - Lahno sta si stisnila roki. On je začutil toploto njene nežne roke, skrbno negovane in jo, kot zamaknjen, zadržal. Irena je to opazila, vendar je ostala mirna. Nekoliko mučen trenutek je pretrgal močan glas po zvočniku in napovedoval začetek tombole. Mize naokoli so bile prekrite s tablicami, le pred njima ni bilo nobene.

"Želiš, da ti kupim kakšno tablico?"

"Hvala lepa, če hočeš sam igrati, se name ne oziraj. Jaz se bolj zabavam z opazovanjem ljudi, ali pa s klepetanjem. Sem pač ženska!" - mu je smeje odgovorila.

"Ne, ne! Tudi jaz se rajši pogovarjam. Morda mi ne boš verjela, a je že preteklo nekaj let, ko sem imel prilike spregovoriti po domače. Ne moreš si predstavljati, kako sem srečen."

"Verjamem ti. Le tega ne razumem; v katero provinco si se zakopal, da nisi srečal novenega Slovenca. Saj je težko, da ne bi v še tako skritem koticu Argentine našel kakega rojaka."

"Stvar je, da sem šele en mesec v Argentini in prvič v Buenos Airesu. Vsa zadnja leta sem bil na ladji, na morju. Razni dogodki in razmere so me pahnilo v ta poklic, čeprav ni bil to moj ideal."

"Vedno bolj zanimivo je tvoje pripovedovanje. Mornarji ste, kot pravijo hudi avanturisti in da imate v vsakem pristanišču eno ljubico." - ga je dregnila Irena.

"O tem je mnogo pravljič; a tudi nekaj resnice. Sicer sem ti jaz vsaj nekaj povedal o sebi. Sedaj je vrsta na tebi. Lepa, kot si, nisi šla skozi življenje neopazna za moške."

"Hvala za poklon! Danes sem prišla po dolgem času v ta Dom. Tudi jaz

sem pogrešala domače okolje, domačega razvedrila. Sem iz Olivosa, po poklicu kemičarka. Res nisem šla skozi svoje življenje neopazno; zato sem se spotaknila. Sicer pa ne vem, zakaj sem ti to omenila. Dobro, naj bo. Sedaj veš toliko o meni, kot jaz o tebi. To je pravično!" - nekoliko zmedena je pogledala na uro.

"Se ti mudi? Nameravaš oditi?"

"Veš, ženske imamo vedno kaj opraviti doma."

"Razumeš! Le to bi rad vedel, preden odideš, če se bova še srečala. Všeč mi je bilo kramljanje s teboj. Morda ti ni prijala moja družba?!"

"Odkrito ti povem, da mi je bilo kar prijetno in zabavno." - Vstala je in se začela pomikati proti vhodu. Tone ji je sledil.

"Povej mi, kdaj bo zopet kakšna prireditev? Jutri odpotujem v Tres Arroyos in ne bo mi mogoče zvedeti zanje."

"Ta dom praznijske obletnice prvo nedeljo v maju in takrat je celo bolj zanimivo. Začne se že dopoldne, okrog enajste ure."

"Torej te povabim na obletnico prvo nedeljo v maju. Sprejmeš?"

"Sprejemem, samo, da se ne boš premislil." - Bila sta že pred vhodom.

"Ob desetih te bom čakal prav na tem mestu."

"Zbogom, Tone, in hvala lepa za družbo."

"Zbogom, Irena; iz srca sem ti hvaležen za prijeten popoldan." - Odšla je z istim samozavestnim korakom, kot je prišla. Tone je gledal za njo, dokler se ni izgubila za prvim vogalom. Stal je, kot zamaknjen od notranjega zadovoljstva. Končno se je le obrnil in odšel proti baru. Začutil je lakoto. Spomnil se je na krofe. Skoraj bi zavriskal od veselja, ko se je mastil z njimi in jih s pivom pošiljal v želodec. Počutil se je, kot bi bil doma; v domači vasi. Vse je žlobudralo po domače. Mladi in stari. Nikdar v življenju se ni počutil tako srečnega. Vendar se je dobro zavedal, da je k temu nenadnemu občutku sreče veliko pripomoglo srečanje z Ireno. Naslednji dan sta oba občutila povratek v realnost vsakdanjega življenja.

Toda v mislih jima je ostal neizbrisen spomin na preživeti popoldan v Carapachayskem Domu. Spremljal ju je čez dan in zvečer še bolj oživljal. On v Tres Arroyos, ona v Buenos Airesu, a med obema velika razdalja. Klub temu sta čutila drug drugega zelo blizu. Vzroki teh občutkov so jima tičali v globini srca. Sreča jima ni postlala z rožicami življensko pot. V srcu je bilo več zaceljenih ran, posledica spodrseljaveh, mladostne vihravosti, zgrešenih poti. Ubogo srce; koliko mora pretrpeti, da pride človek do skromnega spoznanja svojih napak.

"Ali pa sploh nikoli!" je skoraj na glas spregovorila Irena, ko je v laboratoriju delala analize, med množico steklenic in epruvet. Šef laboratorija se je čez dan pogosto ozrl k lepi črnolaski. Vedno zatopljena v analize, se mu je danes zdela, kot odsotna. Ni je motil. Ona, ki je naredila na tisoče analiz, danes ni mogla končati analize svojega življenja. Zakaj? Kje so bili

vzroki? - se je mučila z vprašanji, ki so nemoteno tičali v epruvetah. Pravega odgovora ni našla. Ločena, s triletno punčko; to je bil rezultat! Zakaj? Na to ni našla sebi zadovoljivega odgovora. Ne da bi se hotela opravičiti pred seboj. Sploh pa; je imela vzrok za to?! Živela je z mammo, dolgoletno vdovo in malo Sonjo. Pri hiši so vse tri pogrešale, vsaka na svoj način, možke prisotnosti.

V Tres Arroyos so vsi opazili veliko spremembo pri Tonetu. Vedno bolj sanjav in ne preveč zgovoren, ni nehal s pripovedovanjem svojih doživljajev v Carapachayu. Fricu je seveda zaupal več o črnolasi Ireni, kot ostalim. Veseli so bili te spremembe, ki je koristila vsem, posebno pa njemu samemu.

Čas se zelo muhasto obnaša do ljudi. Enkrat drvi z neverjetno naglico, drugič se vleče do obupa počasi. Razlika je v vzroku pričakovanja, več ali manj prijetnega. O tem je razmišljal Tone prvo nedeljo v maju pred Carapachayskim Domom. Pogledal je na uro; točno deset. Hvala Bogu, da se je vreme zboljšalo, si je mislil, ko je na nebu opazil sonce, ki se je skušalo preriniti skozi oblake. Sam sebi je bil všeč, ko je po tolikih letih mornarjenja, prvič oblekel novo športno obleko. Ni bil več Tone mladenič, ki jo je popihal v tujino, ampak mož, zrelih potez in privlačne zunanosti. Nestrpnost se ga je začela polasčati. Spet je pogledal na uro; pol enajstih! Kaj pa, če se je premislila? Pokadil je že več cigaret, kot običajno. Šel je do bližnjega kioska in si kupil nov paket. Ko se je počasi vračal proti vhodu je med prihajajočimi opazil znano mu postavo, Bila je Irena! Ista samozavest, enaka umirjenost.

"Dober dan, Tone." - samo tri preproste besede, so bile pravi balzam za njegovo srce.

"Dober dan, Irena; danes si še lepša, kot v marcu."

"Tone, če boš to še enkrat ponovil, sem zmožna verjeti tvojim besedam."

"Seveda, - pri nas doma rožice cveto v maju in ti si bolj od tam, kot od tukaj." Zasmejala se je njegovim besedam in naredila korak proti vhodu. Na dvorišču je bilo precej ljudi, Pomaknila sta se proti balinišču, kjer je bilo še prostora. Med ljudmi sta vzbudila pozornost. Bila sta še nepoznana obraza. Mlada dekleta so škilila za Tonetom, kar je Irena opazila. Mladi fantje so seveda po svoje precenjevali Ireno, od nog do glave, kar je Toneta dražilo. Starejši ljudje, že umirjeni po svoji starosti, so dali zadnjo oceno: lušten par! Kot še nepoznana obiskovalca, sta morala iti skozi cedilo cenjevanja zunanosti.

Bilo je prvič, da je Tone prisostvoval obletnici enega slovenskih Domov v Argentini. Oči so se mu orosile pri dviganju slovenske zastave brez rdeče zvezde in ob petju narodne himne. Vsi navzoči so se potem pomaknili v dvorano k sveti maši. Med mašo je Tone premišljeval vso svojo pot. Okoliščine, delo, svojevrstno pisano družbo, ki so ga oddaljili od smeri, ki mu jo je mati z vso ljubeznijo vcepila v srce. Sam s seboj ni bil zadovoljen. Očital si je, da ga je včasih celo pamet zapustila. Dobro, da sta s Fricom

prišla do istega zaključka; vrniti se v normalno življenje. Po maši sta ostala na kosilu, vendar se pogovor med tolikimi ljudmi ni razvil, kot bi si oba na tihem želela. Tone je hotel globlje spoznati Ireno. Saj ni vedel skoraj nič o njej. Zavedal se je, da bo moral tudi sam razkriti marsikaj o sebi.

"Povabim te na kavo, pa ne tukaj. Tebi prepustim, da izbereš kavarno, kjer se bova lahko v miru pogovarjala, Poznaš bolj ta del mesta, kot jaz, Si zato?"

"Dobro, jaz vodim. Do sedaj sem sprejela tvoja povabila brez premisleka. Naj te to ne prevara, da pristanem na vsako povabilo." - Če bi le imel kakšne dvomljive namene, mu je jasno povedala, da naj mirno pozabi nanje. Odpeljala sta se v Martinez in vstopila v manjši lokal s prijetno glasbo. Nekaj parov, zatoplenih v pogovor, je sedelo pri raztresenem omizju. Tone je naročil kavo.

"Vesel sem, da si držala obljubo. Ves ta čas me je mučilo vprašanje; ali bo prišla? In sedaj, ko te imam pred seboj, še ne morem verjeti, da si ti."

"Prikazen gotovo nisem. V zagotovilo ti je, da si plačal dva kosila, dve vožnji in do sedaj dve kavi. Prikazni, kot sem jaz, ne jedo in ne pijejo." je šaljivo odgovorila.

"Ko se smeješ, si še bolj prikupna. Iskreno ti povem, da mi je bilo dolg čas po tvoji družbi."

"Tvoje besede postajajo vedno bolj nevarne za oba. danes je drugič, da se srečava. Sva samo znanca. Bila sva sama, brez družbe, ko sva se prvič srečala v Domu. Poznava zelo površno drug drugega. Hitro voziti je nevarno. Ne bi bilo prijetno, če bi kdo ostal ranjen," - je zamišljeno odgovorila Irena.

"Jaz ti nimam namena o sebi ničesar prikrivati. Nisem bil noben svetnik. V letih mornarstva sem bil pogosto v beznicah med cipami. Včasih pijan do onemoglosti. A vedno mi je ostal v ustih, po takih večerih, neprijeten okus, da se ga nisem mogel več dni izbežati."

"Mislim, da ti ni bilo lahko odkriti ta del tvojega življenja. Tudi jaz imam nekaj, kar te bo gotovo osupnilo. Sem ločena, s triletno punčko. Naredila sem napačen korak, za kar se bom lahko vedno kesala." - Res je osupnil ob besedi, ločena. In s punčko! Irena je opazila, da ga je presenetil njen odgovor. Nastal je molk, zelo mučen molk. Do danes sta bila res samo znanca. Ob zaupanju svojih intimnih stvari, sta se približala malo bolj drug drugemu. Tone je pretrgal molk.

"Zgleda, da si sama sebi hujša sodnica, kot bi bil kdo drugi. Ne uniči si življenja, ki ga imaš še pred seboj."

"Z istimi besedami me tolaži tudi moja mama. Je tudi sama, le s to razliko, da je vdova. Sreča, da jo še imam. Ona skrbi za dom, da jaz lahko delam, ker s samo pokojnino tudi ona ne bi mogla živeti."

"Vendar dom ti je le ostal. čeprav ga je pretresla nevihta. Edino vredno v tej norišnici življenja. Edino koticček, ki ti nudi resnično ljubezen in

zavetje. Odkar sem odšel iz Slovenije ga pogrešam. Sedaj pa, ko sem odkril slovensko družbo, sem se odločil vreči sidro."

"Želim ti, da bi imel več sreče kot jaz. Napako sem naredila, ko sem izbrala moža izven naše skupnosti. Bil je Argentinec, sin Špancev; tako, sem jaz Argentinka, a slovenskih staršev. Problem se je kmalu začel, ker so mu bile vseč konjske dirke. Tam je puščal vso svojo plačo in pozneje zahteval denar še od mene. Veš, to je strašna bolezen; prav kot mamila! Postajal je vedno bolj razdražljiv. Posebno kadar je slišal, da je mama govorila Sonji po slovensko. Lepega dne je pobral svoje stvari, nas vse tri opsoval in odšel. Pred časom sem slučajno zvedela, da je v Sao Paulo in da ima ženo Brazilko."

"Poznal sem mornarje, ki so izrabili vsako pristanišče, če je le imelo hipodrom in puščali tam ves trdo zaslužen denar. So ko obsedeni. Vendar, tvoj možiček je šel le predaleč; zaigrati še tebe in Sonjo! Mislim, da se bo še kesal."

"Kesal ali ne; tega je že zdavnaj konec. Kako sva se zaklepetala, saj se že temni. Mama in Sonja bosta v skrbeh, če se mi ni kaj pripetilo."

"Si mami povedala s kom se boš srečala?"

"Vse sem ji povedala; nimava skrivnosti med seboj."

"No in kaj je rekla?"

"Ni imela nič proti." - Tonetu je bil vseč ta odgovor.

"Predno odideš hočem vedeti, kdaj te bom spet videl. Dolgi presledki so mi vedno bolj odvratni."

"Sedaj je vrsta na meni, da te povabim. Prihodnji mesec je državni praznik. In kot nalašč pade na ponedeljek. Tako so prosti trije dnevi. Seveda, če nisi zadržan tisti čas."

"Dobro veš, da hrepenim po tvoji družbi. Do sedaj sva bila samo znanca; od danes naprej recimo, da sva že dobra znanca. Počasi pravijo, se daleč pride! Torej v Carapachayskem Domu?"

"Ne, ne! Povabim te na moj dom. Kaj tako gledaš, si presenečen, ti ni prav?"

"Prav, prav! Še prav zadovoljen sem."

"Tu imaš mojo vizitko. Ko prideš v Buenos Aires, me pokliči po telefonu. Mami in Sonji bo zelo všeč tvoj obisk." Prečkala sta avenijo in se ustavila na avtobusni postaji.

"Zbogom Tone! Hvala za prijeten dan in nasvidenje."

"Nasvidenje, Irena." Segla sta si v roke in Tone jo je lahko poljubil na lice. Še dolgo je gledal za avtobusom, dokler se ni streznil in jo mahnil v hotel. Naslednji dan se je že zgodaj zjutraj odpeljal v Tres Arroyos.

Lepa kemičarka se ni zavedla spremembe, ki so jo drugi opažali na njej, Morda ne vsi, ki so jo poznali. A kdor je imel več osebnega stika z njo, mu

to ni ostalo neopazno. Njen korak je postal bolj živahen. Resen obraz, čeprav lepih potez, je izžareval notranjo zadovoljstvo. Njene svetle oči so nenadoma zadobile svojevrsten blesk.

In končno, njen tako prikupen smehljaj, se je bolj pogosto ponavljal na njenih rdečih ustnicah. Kdo bolj ko mati, pozna svojo hčer. In ona je bila prva, ki se je razveselila te spremembe. Ni ji seveda ničesar omenila. Pazljivo je sestavljala mozaik iz njenih besed, ki ji je končno odkril njeno notranjo čutenje. Po prvem srečanju s Tonetom, je bilo komaj zaznatno iz njenih besed, da čez dan misli na njega. Po drugem je bilo materi jasno, da se je hčerki prebudilo srce in skušalo zopet ljubiti. Ko pa le zvedela, da je Irena povabila Toneta domov, si je pa samo na tihem želela: Bog daj, da bi se srečno končalo!

Kaj vse lahko povzroči košček časopisa, najdenega na majhni plaži Atlantskega oceana. Odvržen za smeti, ko že ne služi nikomur več. Tone je sedel zvečer v naslanjaču in držal v roki ta košček papirja, ki je bil most do dolgo iskane sreče. Kolumb, si je mislil, gotovo ni občutil tolike sreče ob odkritju Amerike, kot jaz, ko sem našel v mivki ta papirček. Prvič, slovenska družba. Saj je bilo zabranih na obletnici Doma več ljudi, kot jih je štela njegova vas. In to je bilo samo majhen del celotne skupnosti. In drugič, našel je slovensko dekle in jo vzljubil z vso silo svojega srca. Do nje je čutil, kar še nikoli do nobene ženske. Spoštovanje! Ni bil noben svetnik. Ženska, ki mu je v pristanišču padla v oči, je vedno končala z njim v postelji. A z Ireno je bilo drugače. Niti na misel mu ni prišlo kaj podobnega. Da je ločena; je pač imela nesrečo, ki je sama ni iskala. Niti povzročila. In ustnice, kot ustvarjene za poljub. V tem ga je spanje premagalo in ga odpeljal s seboj.

Dnevi so tekli počasi, so pa hitreje delovali možgani. Misli so prepletali upi in dvomi, želje in strah. Zavedal se je, da jo ljubi. A ona? Morda pričakuje preveč od nje? Poznata se še malo časa. Morda čuti do njega samo prijateljsko sočutje, ker je brez znancev!? Strah ga je preletel, če bi bilo samo to. Dvomi so ga razjedali podnevi in še bolj ponoči. Bilo mu je neznosno to večno premljevanje vseh vrst možnosti. - Prihodnji teden, ko bom zopet v Buenos Airesu - si je mislil, - moram zvedeti od nje, kaj čuti ona! - V tej negotovosti mu ni bilo mogoče živeti.

Vedno pride tako zaželjen dan. To razmišlja Tone, ko se je že tretjič peljal v Buenos Aires. Bilo je že čez polnoči. V pampi je razsajal leden mraz. Prijetna toplota v autobusu je Toneta počasi premagala in padel je v globok sen.

Buenos Aires, končna postaja! - je zadonelo po zvočniku in prebudilo Toneta. Pograbil je torbo in jo mahnil v že znani hotel. Zajela ga je gosta tema. Bil je junij, mesec najkrajših dni. Ni se še privadil, da je na južni polobli.

Sobotno vreme ni moglo biti slabše. Temni, zelo nizki oblaki, leden veter, prazne ceste; taka je bila podoba mesta. Le redki ljudje so sedeli po barih in kavarnah. Tone je stopil v eno izmed kavarn, da se pogreje z vročo

kavo in pokliče Ireno po telefonu. Ura je bila že pet preč, ko je stopil k telefonu z vizitko, ki mu jo je izročila Irena. Prsti so se mu od napetosti zatikale v luknjice številčnika. Končno je le zavrtel vse številke. Jasno je slišal, da kliče. Nekdo je dvignil slušalko. Začul je otroški glas, ki je vprašal po špansko.

“Ola, kdo govori?”

“Dober dan; rad bi govoril z gospo Ireno Sever.” - je odgovoril po špansko. Bila je mala Sonja. Odložila je slušalko in zakričala: mami telefon zate! To pa po slovensko. Kmalu je zaslišal znan glas.

“Ola, kdo govori?”

“Dober dan Irena; kako se imaš?”

“Dober dan, Tone. Sem mislila, da te ne bo, ko je že tako pozno.”

“No, sedaj veš, da sem prišel. So stvari, ki jih ne pozabim.”

“Mama in Sonja so že spraševale po tebi.”

“Upam, da jih ne bom razočaral. Kar strah me je ob misli, da bodo štiri oči analizirale vsako moje kretnjo.”

“Ti, pa strah.” - bušila je v smeh, ko je to izgovorila.

“Tebi je lahko govoriti. Nisi na mojem mestu.”

“Poglej; so prijazne, ne grizejo, so veselega značaja in pri sodbah niso stroge. Upam, da te bo to pomirilo.”

“Ha, pa še kako. Povej mi raje, kdaj naj se pojavim pri vas?”

“Ob desetih; upam, da ni prezgodaj zate. Naslov je na vizitki.”

“Dobro, ob desetih pri vas doma.”

“Te bomo z veselje sprejele.”

“To upam in želim.”

“Nasvidenje jutri, Tone.”

“Nasvidenje, Irena.” - Glas ljubljene osebe ga je prevzel. Predramilo ga je godrnjanje dveh oseb, ki sta čakali na telefon. Plačal je kavo in zapustil kavarno. Od zadovoljnosti ni čutil ne vetra, ne mraza. Mesto je bilo že razsvetljeno. Neonske propagande so tekmovalle med seboj in vsiljevale mimodočim vsakovrstne izdelke. Pozornost sta mu vzbudila dva neonska Kitajca z napisom “Dos Chinos”. V izložbi so bili razstavljeni bonboni, vseh barv in oblik. Spomnil se je na obisk prihodnjega dne. Stopil je v slaščičarno in kupil lično bomboniero, okrašeno z svileno pentljo. Komu bo dal bomboniero? Ni bil vaje te vrste obiskov, zato je bil v zadregi. Sta dve ženi in punčka. Bombone je namenil Ireni, za malo Sonjo je pa kupil žametnega medvedka. Rože za gospo pa lahko dobi nasledni dan v Olivosu. Zadovoljen z darili, jo je mahnil v hotel, da se pripravi za najbolj važen obisk v svojem življenju.

V drugem nadstropju stolpnice v Olivosu je bilo življenje po dolgem času mrzlično razgibano. Irenina mama je bila edina, ki je ohranila potrebno

umirjenost. Enkrat je mirila Sonjo, drugič Ireno. Sedaj ji je bilo očitno, da Tone za Ireno ni samo znanec, ampak da je njena hčerka zaljubljena. V kuhinji je bilo pripravljenih polno domačih dobrot. Stara gospa je vedela, da gre ljubezen tudi skozi želodec. Mala Sonja je neprenehoma spraševala po Tonetu. Irena je še zadnjikrat stopila pred ogledalo, si popravila lase in potem obleko, da so prišle še bolj do izraza njene bujni prsi. V njej se je zopet prebudila ženska, hotela mu je ugajati! Sama s seboj je bila zadovoljna. V tem je zazvonilo na vratih. Njej znana vročica jo je oblila po celem telesu. Mama in Sonja sta prihiteli v sprejemnico, kjer je že Irena stala pri vratih in jih odprla.

"Dober dan, Irena." - je počasi pozdravil Tone in spreletel z očmi njeno telo.

"Dober dan, Tone, kar naprej." - je s prisiljeno mirnostjo odgovorila Irena. Čutila je njegove oči, kot bi božale njeno telo. Tone je zagledal njeno mamo in malo Sonjo.

"Dober dan, gospa. Jaz sem Tone, saj me je Irena gotovo že omenila. To je za vas."

Izročil ji je šopek rož. Od razburjenja mu je padel na tla paket z medvedom. Sonja se je stisnila k stari mami in ga gledala z nezaupanjem. Tone je pobral paket in se ji približal.

"To je pa zate. Upam, da ti bo všeč." - Nato se je obrnil k Ireni.

"Tudi zate nisem pozabil; da se boš malo posladkala, kadar boš imela bolj grenke dneve." - Dal ji je paket z bomboni. Ko je imela oči uprte v bomboniero, si jo je še enkrat ogledal od vrha do tal. Dobro je razumel, zakaj se je tako pripravila.

"Gospod Tone, saj ni bilo treba. Toliko stroškov." - je neprenehoma ponavljala gospa in urejala rože v vazi.

"Mami, glej medvedek." - je zakričala Sonja in skakala od veselja. Tone je odložil pašč in Irena je naredila red v tem začetnem razburjenju. Povabila je Toneta naj sede. Mala Sonja se mu je približala in vprašala:

"Gospod, kako je pa ime medvedku?"

"To je pa tako. Medvedek do sedaj še ni imel pravega doma. Sedaj bo tu doma in ti mu moraš dati ime." - Medtem sta tudi mati in hčerka sedli nasproti Toneta. Mir se je vrnil in začel se je nekoliko prisiljen govor. O vremenu! Stara gospa se je razgovorila o svojih bolečih kosteh, vendar jo je Irena vljudno prekinila in zavila pogovor v drugo smer. Tone je povzel besedo.

"Imate prav prijeten dom. Da občutek, kot bi stopil v domačo hišo."

"To je pa mamina zasluga. In meni je tudi všeč tako." - Mala Sonja je pritekla k Ireni.

"Mami, mami. Medvedek bo Miško!" - je ponavljala in objemala medvedka. Na vsak način je Tone izbral pravo igračo za malo razposajenko.

Irena je vprašala, kaj bi pili in hitro so se zadržali za vroč čaj z domačimi piškoti. Stara gospa se je dvignila, da ona postreže in pustila Ireno pri Tonetu. Pogovor pri čaju je bil nadvse zanimiv za obe ženski. Spraševali sta ga o krajih, deželah in posebnostih, ki jih je imel priliko videti. V tem se je kar dobro znašel in ustvaril zanimanje za vsako preživeto podrobnost. Njegovo pripovedovanje je bilo prepleteno z značilno mehko dolenjske duše. Narava mehkih gričev mu je oblikovala srce in mu pustila za vedno svoj pečat. Tudi gospa je bila Dolenjka. Ko je Tone po vsem pripovedovanju prešel na domače kraje, sta oba, tam rojena, čudno zaživela. Poznala sta iste kraje in v svoji navdušenosti nista niti opazila, da se je Irena izmuznila in odšla v kuhinjo. Šele, ko sta čez nekaj časa zaslišala glas iz kuhinje, sta se zavedala, da sta ostala sama.

"H kosilu!" - je še enkrat zadonelo iz kuhinje. Gospa ni opustila stare navade, moliti pred jedjo. Toneta je to spomnilo na njegovo mamo in na druge navade, ki jih je počasi opuščal na cesti časa. Od zadnjega kosila v Carapachayu ni tako izvrstno obedoval.

"Vse je bilo izvrstno, a najbolj srečen sem za pražen krompir. Morda zveni smešno, a povem resnico." - Izpil je še do konca vina iz kozarca, medtem sta se obe zasukali in v kratkem času ni bilo sledu o kosilu. Sonja in stara mama, navajeni spati po kosilu, sta odšli k počitku. Ostala sta sama. Irena je pripravila kavo in oba sta se preselila na blazinjak v sprejemnici.

"Jaz te povabim s kavo, ti pa meni s cigareto."

"Ti, da kadiš?" - se je začudil Tone.

"Kadim samo doma. Sem svojevrstna kadilka."

"Kava in cigareta sta resnično dva nerazdružljiva užitka." - Nagnil se je proti njej, ko ji je prižgal cigareto. Prijeten vonj parfuma mu je udaril v nos. Na obrazu je zaznal toploto, ki jo je izžarevalo njeno razgreto telo. Bal se je, da ne bi izgubil ravnovesja. Iz previdnosti se je neopazljivo nekoliko odmaknil od nje. V grlu ga je stiskalo. Ni vedel, kaj bi govoril. Tudi v njej je vse drgetalo. Cigareta med prsti se ji je tresla včasih, ko jo je približala ustnicam. Napeta tišina je trajala nekaj časa med njima. Oči sta imela uprta vsak v svojo skodelico kave, a v mislih so bile enake želje. Tone ni več zdržal! Obrnil je pogled proti Ireni, ki se je ob njegovem premiku ozrla proti njemu. Pomaknil se je k njej. Ugasnil je cigareto in potem tudi njeno. Lahko jo je objel, stisnil k sebi in jo poljubil na nežno kožo belega vratu. Ni se branila. Z rokama se mu je ovila okoli vratu in se mu prepustila. Poljubljal jo je na vroče ustnice in z roko božal njeno telo. Vzdihljaji zadovoljstva so prihajali iz njenih ust. Tolika zadržanost je naenkrat izbruhnila na dan! Irena se je zavedla nevarnega položaja.

"Tone dovolj, prosim te, izpusti me." mu je šepetala na uho. Izpustil jo je. Vstala je, stopila do ogledala, si uredila lase in popravila obleko. Medtem jo je z zadovoljstvom opazoval. Napetost je popustila, spet je lahko trezno mislil. Ko se je vračala, je opazil lahno rdečico na njenih licih in jamice na njih so bile še bolj izrazite.

Sedla je na isto mesto.

"Oprosti Tone; ne vem kaj boš mislil o meni."

"Poglej deklica! Eni najprej povejo dekletu, da jo imajo radi in potem jo poljubijo. Jaz sem samo zamenjal vrstni red. Vedi, da te imam rad od prvega trenutka, ko sem te zagledal v Carapachayskem Domu. Takrat sem ogledoval dekleta, a ko si se ti pojavila, sem si dejal: Ta mora biti moja! In to je moja izpoved. Rad te imam in hočem, da se poročiva. Hočem imeti dom. Naveličan sem večnega tavanja po svetu. Bodi moje zadnje pristanišče!"

"Tudi jaz te imam rada. Strah me je novega razočaranja. Ne pozabi, da sem ločena in imam Sonjo. Ne bi rada, da bi mi to nekoč očital. Poznava se samo kratek čas."

"Nisva nobena nezrela mladostnika. Oba imava za seboj način življenja, ki si ga ne želiva več. Še manj, da bi drug drugemu prizadela bolečino. Strah, ki je v tebi, ga razumem, a počasi ga boš pri meni izgubila. To ti obljubim."

Z obema rokama jo je nežno prijel za lica in lahko poljubil na ustnice. Stisnila se je k njemu, kot da bi iskala oporo. Bil je moč in čutila je njegovo moč. Vedno na zunaj samozavestna, je na dnu svoje biti pogosto omahovala. Na njenih ramah je bila odgovornost za dom. Pogosto je ponoči bedela in premišljevala, kaj ji bo prineslo življenje. Pregarjal jo je občutek osamljenosti, ki se je nekoliko ublažil, odkar je spoznala Toneta. Ni bil edini, ki je skušal osvojiti lepo črno lasko. Vendar nameni mnogih so bili vse prej kot poštene. Zato si ni delala velikih utvar. Vedno jo je mučilo vprašanje; kdo bo le vzel ločeno in še z otrokom? S Tonetom je bilo drugače. Dve leti starejši, je imel zrelo in resno gledanje na življenje. Bil je odkrit, ni se prenarejal. Lahko bi mirno zamolčal svoje pristaniške aventure. Čutenje do njega je bilo drugače, kot do prvega moža. Bila je kri! Kri, ki se jima je pretakala skozi srce, je nosila v sebi isto slovensko zmes. On rojen v Sloveniji, ona v Argentini, a oba slovenskih staršev. So razlike, ki ne povzročijo sporov nikoli v življenju. A s krvjo nepremišljeno ravnati, ni priporočljivo, ker se zna kruto maščevati.

"Poslušaj Irena. Konec meseca moram z ladjo v Panama. Ker je Fric ostal na zemlji, nimam drugega izhoda. Sicer mi pride prav, da tam uredim svoje stvari, predvsem, kar se tiče mojih prihrankov, ki sem jih nalagal na banko v Panamá. Potem se vrnem z avionom in naredim za vedno križ čez ladje."

"Koliko časa bo to trajalo?" - je zaskrbljeno vprašala Irena.

"Največ mesec in pol. Imam pa eno željo."

"Povej željo. potem ti bom odgovorila."

"Pridi zadnjo soboto v Tres Arroyos. Pri Fricu je dovolj prostora. Imela boš svojo sobo. Jaz ti plačam vožnjo. Samo pridi! Rad bi te še enkrat videl. preden se odpeljem. Kaj praviš?" - Še preden mu je odgovorila, se je zaslišal glas male Sonje in mame. Stara gospa se je začela takoj opravičevati.

“Oprostite gospod Tone, ko sem šla počivat. Vendar je bolje, kot če bi zaspala tu v naslanjaču.”

“Nimam kaj oprostiti. Prvo je zdravje.” - Irena je materi na kratko povedala Tonetovo željo in njen vzrok. Stara gospa ni dolgo premišljevala odgovor.

“Oba sta že dovolj stara in vedita, da čas hitro beži. Nekaj izkušenj tudi imata. Nimam namena pridigati vama. Le to želim obema. Če se imata rada; izrabita vsako priliko da bosta čim več skupaj. Jaz sem že nekaj let sama in zato vama priporočam iz lastne skušnje.”

Temnilo se je že. Tone je zaskrbljeno pogledal na uro. Irena je to opazila in hito vprašala:

“Kdaj pa odpelje tvoj avtobus?”

“Ob enajstih. To se pravi, da imam še uro časa.”

“Mama je spekla potico zate in moraš jo poskusiti. Jaz pa pripravim čaj.”

Na mali mizi ob fotelju je Tone že nekaj časa opazoval časopis “Svobodna Slovenija”. Vzel ga je v roke in primerjal tisti košček papirja, napol potlačenege v miški, s celotnim obsegom časopisa. Smeh ga je lomil. Gospa ga je začudeno gledala, kar je Tone opazil. Zato ji je začel razlagati do potankosti vso zgodbo o najdenem koščku časopisa. Irena, ki je prihajala s pladnjem v roki, je nepremično obstala, dokler ni Tone zaključil svoje zgodbe. Ob potici in čaju je čas hitro minil. Tone je še čakal Irenin odgovor.

“No, kaj mi boš odgovorila na mojo prošnjo.”

“Seveda bom prišla. Kar pomiri se.”

“Prej pa pošlji brzozjavko. Tu imaš naslov in s Fricom te bova prišla počakat. Vsi te bodo veseli, najbolj pa jaz.”

Treba se je bilo posloviti, Tone bi najraje ostal in tudi ženska trojica bi bila kar zadovoljna. Irena ga je spremila do vežnih vrat. Tone jo je objel, stisnil k sebi in poljubil, kot še nikoli. Skoraj ji je zmanjkalo sape. Samo na glas se je zasmel, rekel - nasvidenje - in odšel. V hotelu je samo pograbil že prej pripravljeno torbo, plačal račun in odhitel na avtobusno postajo. Potnikov je bilo malo. Sedež poleg njega je bil prost. Zleknil se je čez oba in udobno zaspal. Zbudil se je šele v Tres Arroyos, ko je šofer po zvočniku obvestil potnike, da je konec vožnje.

Na kmetiji sredi argentinske pampe so dnevi prehitro bežali. Misel na ladjo je Toneta morila. Tolažil se je, da pač ne bo trajalo več kot mesec in pol. Ireni nasprotno, so se dnevi vlekli neskončno počasi. Zavedala se je, da je tisti košček časopisa na plaži prinesel tudi njej srečo, ki jo že od nikoder ni pričakovala. Ljubila je Toneta in ga zato pogrešala. Imela je zopet željo živeti z vsemi močmi del mladosti, ki ji je še ostajal. V Tonetovih objemih je njeno telo zopet oživel. Predramila se je! Predati se, ljubiti in biti ljubljena. Mati je samo opazovala svojo hčerko in bila na tihem srečna. Doma se bo govorilo samo slovensko. Božič in Velika noč bosta zopet, kot

nekoč doma. Večje sreče si ne bi mogla želeti. Zagoneten in težko doumljiv pomen sreče.

In to srečo ali nesrečo je Tone okušal zadnji teden v mesecu juniju. Na steni v delavnici je visel velik koledar s prečrtanimi dnevi. Samo še pet dni in telegrama še ni bilo. Postajal je nemiren. Je zbolela? Ali si premislila? Vse te in podobne dvome je pregnala brzojavka, ki je končno le prišla. V kratkih besedah mu je Irena sporočila, da pride v soboto okoli sedme ure zjutraj. Zavriskal je od veselja, kot včasih doma pod Gorjanci. Fric, ki je delal pod bližnjo lipo, je postal pozoren na čudne glasove, ki so se slišali iz delavnice. Zaskrbelo ga je, če se ni Tonetu kaj pripetilo in krenil tja. Ko je zagledal Toneta z brzojavko v roki, je takoj vse razumel.

"Mislim sem, da ni več Indijancev v naših krajih, pa sem se zmotil. Saj jih uvažamo iz Evrope, da nas strašijo s svojim vriskanjem."

"Molči, potomec Vikingov. Vi ste šele razgrajali, kot bi drli prašiče!" - mu jo je Tone vrnil. Izredno prijateljstvo ju je družilo in to sta si tudi v šalah izkazovala. Tudi Fric si je že izbral dekle; potomko Norvežanov. Radoveden je bil, kakšna izrednost mora biti Irena, ko je Tone ni mogel prehvaliti.

Tema in gosta meгла ju je zajela, ko sta se v soboto zjutraj odpeljala v Tres Arroyos. Mesto je še spalo, le na kioskih so urejevali pravkar dosepele časopise in revije. Bari so bili še zaprti, le na končni postaji je bil odprt. Redki potniki so sedeli napol zaspani za mizami in se dolgočasili. Sedla sta in naročila kavo, da se zamotita. Vreme je bilo zoprno. Oba sta nervozno kadila in skoraj nista govorila. Avtobusi so prihajali in odhajali v vse vrste strani. Končno se je po zvočniku oznanilo: Costera Criolla naznanja prihod avtobusa, ki je odpeljal iz Buenos Airesa ob... Več ju ni zanimalo. Plačala sta kavo in jo mahnila na postajo. Velik avtobus je ravnokar zavil na dodeljeno mesto in ustavil. Počasi so zaspani in zehajoči potniki zapuščali avtobus. Končno je le iztopila Tonetu znana postava. Naredila je par korakov, položila torbo na tla in se začela ogledovati po ljudeh. Tone je pohitel do nje, jo nežno objel in poljubil.

"Dobro jutro, moja deklica."

"Dobro jutro, Tone."

"Si utrujena po dolgi vožnji?"

"Ne, res ne. Sem prijetno spala." - Tone je še ni videl tako elegantne. V malo svetlejšem krznenem plašču so prišli njeni temni lasje še bolj do izraza. Bila je očarljiva, kar je pri ženski v zgodnji jutranji uri občudovanja vredno. Tone je dvignil torbo in prijel Ireno okoli rame. Krenila sta proti Fricu, ki je čakal nekoliko oddaljen.

"Irena, to je moj prijatelj Fric; Fric, to je Irena."

"Veseli sem, da te spoznam." - jo je nagovoril Fric in ji stisnil roko.

"Tudi jaz. Tone mi je veliko govoril o tebi."

"Pojdimo v bar. Povabim vaju na vroč čaj in kozarček konjaka," - je bilo Norvežanovo povabilo. Pogovor se je razvijal o vsakdanjih stvareh. Toneta

je najbolj razveselila novica, da se Sonja ne more ločiti od medvedka in da celo spi z njim. Doma je bilo pa še vse po starem. Fric je samo opazoval in poslušal. Ni se vpletel v pogovor. Všeč mu je bila Tonetova izbira. Oba sta mu bila všeč.

Dan se je začel leno prebujati. Ceste so počasi oživele. Vrvež v baru je postavljaj vedno nadležen, zato je trojica vstala in se odpeljala na kmetijo. Svež zrak jih je oživel. Že zunaj mesta se je Ireni odprl pogled na mogočno pampo, nekoliko valovito v teh krajih, posejano z manjšimi gozdički. Sprejem ni mogel biti boljši. Pravi izraz človeka živečega v naravi; prisrčen in iskren. Fricova svakinja je odpeljala Ireno v že pripravljeno sobo in ji razkazala še ostale prostore. Vendar dolga vožnja, hočeš ali nočeš utruji in Ireno je začel premagovati spanec. Vsem se je oprostila in odšla počivat.

Razpoloženje na kmetiji ni bilo ne veselo, ne žalostno. Vsi so se zavedali, da bo stric Tone, tako so ga klicali otroci, odšel naslednji dan. Čeprav za kratek čas, a bil je že nepogrešljiv član njihove velike družine. Temnolasna Slovenka se jim je takoj prikupila; za otroke je bila že kar teta Irena.

Po kosilu se je Tone lotil najbolj odvratnega dela. Privlekel je iz omare mornarsko vrečo in začel prazniti predale. Irana, bolj vešč, je zlagala v njo obleko in razno drobnarijo, kar jima ni vzelo dosti časa. Mornar itak nima nikoli polne vreče. V sobi je vladalo mučno vzdušje. Tone je zategnil vrvice vreče in v sobi ni bilo več sledu o njem. Bil je zadnji popoldan. Spogledala sta se. Ireni so drsele solze po licih, a ni spregovorila. Stisnil jo je k sebi in nežno poljubljal njena vlažna lica.

“Srce moje, ne jokaj. Ne prenesem, da bi trpela. Samo kratek čas in potem nikoli več. Zato proč s solzami.”

“Verjamem Tone, a jih ne morem zadržati. Ni mi vseeno, tudi če je za kratek čas. Strah me je.”

“Nič naj te ne bo strah. Da boš pa čutila, da sem vedno pri tebi, sprejmi tale prstan, ki te bo medtem spominjal name.” - Iz žepa je potegnil malo, s svilo preoblečeno škatlico in jo odprl. Na črnem žametu se je zableščal zlat prstan z rdečim rabinom. Vzel ga je iz škatlice in ji ga nataknil na prst.

“Hvala lepa, Tone. Le zakaj si delaš stroške. Saj ne bi bilo treba.”

“To ni strošek, ker bo ostal doma. Ko pridem nazaj, hočem, da se kmalu poročiva. In tudi, da bi Sonja dobile še kakšno sestrico ali bratca ali pa oba.”

Ovila mu je roke okoli vratu in se prižela k njemu. Objel jo je okoli pasu in jo poljubljal na vroče ustnice. Predala sta se nežnemu ljubkovanju dveh resnično ljubečih se duš. Ni mu več ustavljala roke, ki je božala njene razgrete prsi; želela jo je.

Don Rosendo, stari gaucho na kmetiji, je že dolgo časa pazil in obračal velike kose mesa, razprostrte na železnih križih, ob razbeljeni žerjavici. Daleč naokoli je bil znan, kot izvedenec za asado. In za poslovilno večerjo

Tonetu, ni bilo nič bolj primernega, kot ta stara in najbolj priljubljena argentinska poslastica. Vsi, domači in uslužbenci, so bili navzoči. Dolgo v noč se je zavlekla pojedina in naslednji dan je bilo treba delati ali odpotovati. Ireno je ganil prizor poslavljanja od Toneta; dokaz, da so ga resnično cenili. Bila je ponosna na njega!

Droben dež je presenetil trojico naslednje jutro, ko so se odpeljali v Necochejo. Fric je za volanom gledal z nezaupanjem temne oblake, ki so se vlekli od morja. - Še tega je bilo treba -, si je mislil, ko so kaplje postajale večje in gostejše. Začelo je liti, kot iz škafa. Sovražil je voziti v dežju. Pogovor je utihnil. Tone in Irena sta se na zadnjem sedežu samo spogledala včasih. Veliki tovornjaki s prikolicami so jih obmetavali z vodo, nakopičeno na cesti, kadar so se srečali. Malo pred vhodom v Necochejo je dež pojenjal in tudi Fric se je nehal potiti. Zavil je proti pristanišču Quequén po isti poti, kot sta pred časom zapustila ladjo. Pod velikimi silosi, ob pomolu, sta oba mornarja zagledala zelo znano ladjo: Mar Bonita! Novo pobarvan napis se jima je rogal v obraz.

"Prekleta škatlja! Ko bi ti vedela, kako te sovražim!" - je dodal Tone.

Krenili so proti ladji in se po lesenem mostiču povzpeli na krov. Kapitan Ramirez je po svoji stari navadi rohnel po ladji. Ni ga bilo zato težko najti. Ko je zagledal znane obraze, se je spremenil. Posebno, ko je med njimi opazil ženski spol. Tone mu je predstavil Ireno, kot njegovo bodočo ženo in odšel z njo, v svojo, že leta poznano kabino.

Med tem se je Fric zapletel v pogovor z kapitanom.

Irena ni še nikoli imela prilike obiskati trgovske ladje. Ozki hodniki in male kabine so jo prenesetili. Tudi duh po sveži barvi ji je udaril nos. Bil ji je zopr. Tone je položil vrečo na posteljo in začel z razporejanjem svoje stvari. To mu ni vzelo dosti časa. Irena je samo stala in ga opazovala. Nehote je odkril pred njo svoj dolgoletni element; mornar! Ostajalo je le še malo časa. Sreča, da se je vrnil Fric in ju povabil v oficirsko obednico na že običajni čaj s konjakom. Ni si še opomogel od naporne vožnje v takem neurju.

"Poslušaj Irena. Če boš v moji odsotnosti imela kakršen koli problem, se obrni na Frica. Sva že dogovorjena. On ima tvojo vizitko, ti pa se obrni na telefon, ki je na tem lističu. Samo povej, naj te pokliče in mu mu bodo takoj sporočili."

"Hvala obema. Upam, da bo vse v redu, dokler se ne vrneš. Sicer pa človek nikoli ne ve, kaj se lahko pripeti. Še enkrat hvala."

"Ne pozabi, da imaš tu v Tres Arroyos prijatelja, ki bo storil zate vse in v vsakem slučaju. Sem obljudil Tonetu in dobro veš, da sva prijatelja. Da bom bolj miren, te bom enkrat na teden klical." - je zaključil Fric.

Po zvočniku se je zaslüşalo sporočilo: ladja odpeljuje čez pol ure, vsi, ki ne pripadajo posadki, naj takoj zapuste ladjo! Poklapano so vstali in šli na krov. Žene in otroci neka terih mornarjev so že zapuščali ladjo. Fric je stisnil Tonetu roko in mu želel srečno vožnjo. Tone je še zadnjikrat objel Ireno in

ji pošepetal na uho: "Zbogom, srce moje! Lepo pozdravi mamó in Sonjo. Nasvidenje!" - privila se je k njemu in dala sta si še zadnji poljub za slovo.

"Zbogom in kmalu se vrni!" - je še spravila iz ust in zapustila ladjo v spremstvu Frica.

Na pomolu sta se ustavila. Lesen mostič je v trenutku izginil in vlačilci so začeli svoje delo. Počasi so odvlekli ladjo - Mar Bonita - iz pristanišča in jo usmerili v odhodni kanal. Tam so odvrgli debele vrvi in ladja se je nekoliko zdrznila, ko je z lastnim silami začela vožnjo na odprto morje.

Toneta je stisnilo pri srcu. Še vedno je mahal z robcem, ko je v daljavi že zbledela silhueta dekleta, ki jo je ljubil in izbral za svoje zadnje pristanišče.

VENDAR OSTAJAM ŠE NAPREJ - Z ODLIČNIM SPOŠTOVANJEM

(Pomišljaji ob Filozofskih Premišljajih
dr. Vinka Brumna v Medu XXVI- 1992.

"/Kdo/ bi mogel biti tisti, ki bi zagotovo mogel pravilno presoditi novo misel in jo morda popraviti? Drugi filozof? Ta je ravno tako zmojljiv kot prvi." (str. 38, odl. 1.) - Toda če so vsi tako zmojljivi, kot to daje slutiti ta stavek, potem filozofija sploh ni več možna; in tudi naravoslovna znanost ne, ker so kljub eksperimentalni pomoči tudi njeni znanstveniki zmojljivi. Zdi se mi, da je stavek o absolutni zmojljivosti mislecev pretiran in da razodeva enostransko stališče tkzv. moderne filozofije. "V moderno filozofijo se je vsrkal subjektivizem," ugotavlja tudi Alfred North Whitehead (Znanost in moderni svet. The New American Library 1958, 8. ponatis), "kar nasprotuje objektivnemu stališču vse tam od starodavnosti...Celotno dramo enovite resničnosti nadomesti posameznik s svojim subjektivnim izkustvom." (str. 140) Subjektivno izkustvo je le del resničnosti; tudi ta del moramo preveriti podobno kot preverjamo ostale dele resničnosti izven subjekta. Um nas usposablja, da to delamo in da najdemo resnico tako v vsakdanjem življenju kot v znanstvenem delovanju in - filozofiranju. Ni nujno, da najdemo celo resnico; a v kolikor jo najdemo, je ne moremo istovetiti z zmoti. "Resnica je tako v stvarih kot v spoznavajočem umu. Resnico v stvarih pa bi lahko imenovali tudi njihovo bitje, v kolikor so posamezne substance," (Tomaž Akv.: Teološka suma 1.16.3 ad 1.) V Tomaževi De Veritate (1.1 ad 3.) najdemo lapidarno izražen uvid v pravkar citiran stavek: "V kolikor lahko dojamemo, da stvari so, jih dojamemo kot resnične." "Naše dojemanje," komentira Josef Pieper (Resnično živeti. Angleški prevod v Ignatius Press, San Francisco 1989), "lahko vsebuje resnico ali pa zmoti, a stvari kot takšne so lahko zmeraj samo resnične - stvari ne morejo biti nikdar neresnične. Resnica je tisto, v čemer se kaže bitje...nobena kategorija bitnosti in nobena pripadnost bitju si je ne moreta lastiti kot nekaj izključnega." (str. 30). V smislu ravnotežnega razmerja do resnice dostavlja Pieper med drugim še to Tomaževo ugotovitev: stvari so same po sebi dostopne spoznavanju; naši spoznavni problemi niso posledica kakšne bitne temačnosti stvari, ampak edinole "naših nezadostnih spoznavnih zmožnosti" (Komentar k Metaf. 2.1.282) (str. 58). In na str. 89: "Območje uma obsega ne le veselje vseh stvari, ampak tudi naravo stvari (Tomaž Akv.: Teol. Suma 1. 57. 1 ad 2). Zmožni smo bistva stvari umeti - kar seveda ne pomeni, da smo zmožni jih doumeti - in te vrste zmožnosti umevanja nam daje dostop do veselja stvari."

"Kar se je v filozofiji že doseglo, ne more biti sodilo novih ugotovitev." (str. 38, odl. 1) Zakaj pa ne? "Ali filozof ne more preverjati svojih zaključkov?" se vprašuje James E. Royce (Človek in smisel. Mc Graw-Hill, New York, itd., 1969) in odgovarja: "Doslednost z ozirom na ostalo svojo filozofijo je njegov prvi preizkusni kamen;

drugi je stvarni odnos do izkustvenega sveta dejstev; časovna razsežnost je tretji: v njej je na tehtnici zgodovina filozofije." (str. 41) "Zgodovina filozofije je lahko filozofu to, kar je narovoslovnemu znanstveniku eksperimentalni laboratorij...Filozof se lahko poglubi v zgodovino filozofije, kjer se - črno na belem - kopičijo izkustva človekovega uma, ki se že stoletja ukvarja s filozofskimi problemi...Zgodovina filozofije ni le vredna zato, ker je preizkusni laboratorij za nespremenljivo vrednost idej in za trajno veljavo problemov; ta zgodovina nas tudi seznanja s širokimi ravnotežji, ko gre za filozofske spopade. Tudi ljudje odličnega uma se ne morejo (zmeraj) strinjati: lažje nam je biti zares strpen, če spoznamo, kako se je ta ali oni dokopal do svojega mnenja." (str. 35 in 37) Jacques Maritain se je dotaknil istega problema s stališča filozofskih zmot: "Tudi ko se filozofi motijo, ostanejo nekakšno zrcalo visoko nad povprečnim razumom; v zmotah se zrcalijo v vsaki zgodovinski dobi najgloblji tokovi človeškega uma, ki se njihovih gibanj komaj zaveda (čim močnejši so, tem bolj učinkovite in žareče se v zrcalu odražajo). Nam kot mislečim bitjem so takšna zrcala neobhodno potrebna. Navsezadnje je za človeško družbo bolje, da ji Hegel predstavi svoje zmote kot pa da bi trpela od heglovskih zmot brez Hegla - hočem reči, od te vrste zmot, ki bi skrivoma prodirale v telo družbe in bi jih kot takšne ne mogli ne razkrinkati ne povezati s kakšnim imenom. Ko se filozof velikega formata moti, je kakor svetilnik na čereh, ki svari pomorščake: Izogni se me! Ljudi (vsaj tiste, ki jih še ni zaslepil) usposablja, da se soočijo z zmotami, ki so se jih nalezli, se jih jasno zavejo in proti njim borijo. To je nekaj, kar zadeva družbino osnovno potrebo, saj jo ne sestavljajo čisto živalska bitja, ampak osebe, ki jih odlikujeta razum in svoboda." (Trije eseji o rabi filozofije. Atheneum, New York 1969, str. 4-5)

"Pred resnično resnico bo zmeta sama ob sebi splahnela." (str. 38, odl. 2) - Toda potem se moti pravkar omenjeni filozof Jacques Maritain, ki po temeljiti analizi raznih filozofskih sestavov pride do nasprotnega zaključka: "Filozofski sistemi ne morejo biti drug do drugega strpljivi, zato ker je filozofski sestav povezan v abstraktne ideje in to na ravni uma, kjer voljin odluk za strpljivost ali proti njej ne igra vloge" (V omenjenih Esejih str. 28). Bratski dialog, dostavlja Maritain, je zmožen spregledovanja ne z ozirom na ideje: če so zmotne, ne zaslužijo spregleda. Strpnost zadeva celoten položaj človeka, ki z nami potuje po isti poti" življenja (Str. 35 Esejev.)

"A upoštevati je treba, da filozofske zmote, a res filozofske, niso tako nevarne" (str. 38, odl. 3). - Toda, ugotavlja isti Maritain, "Hegel, res velik filozof,... je zapletel moderni svet v še bolj dalekosežne in smrtonosne zmote kot pa /tisti veliki sanjač in boren filozof/ Rousseau...Ne pozabimo, da je Hegel oče današnjega časa, v kolikor ta zanika vzvišenost človeške osebe in transcendentalnost Boga... Zmotna filozofija je družbena kuga" (Trije eseji cit. str. 4).

"Predniki... so pustili...brez polnega jamstva... tudi tisto, kar so oni dosegli" (str. 40, odl. 2) - Toda če so govorili odnosno pisali filozofsko, so to, kar so dosegli - dosegli s pomočjo in na podlagi dokazov; ali vsaj na podlagi razjasnjevalne analize, če stvar sama na sebi, kot n. pr. kakšno resnično osnovno počelo, ne potrebuje in ne trpi dokazov. V knjigi Vodič k Tomažu Akvincu (Ignatius Press, San Francisco 1991; je prevod nemške Hinführung zu Thomas von Aquin) razlaga Josef Pieper tolikrat se ponavljajoči Tomažev 'Sicut patet per philosophum' (po naše: Kot je razvidno pri filozofu, namreč Aristotelu): "Ali se ne zdi, da je pomen tega izraza: nekaj je res, ker je 'on' to rekel? Nikakor! Ta izraz je treba prevesti s 'kakor je to postalo razvidno po Aristotelu'. Ni nekaj res, ker je to bil izrekel Aristotel, ampak ker je Aristotel tako razložil stvar, da je problem postal osvetljen...Pisec, ki tako piše, pravzaprav ne navaja koga kot avtoriteto...Tomaž se često spoprime s tem ali onim Aristotelovim

mnenjem. ...Srednjeveški aristotelci so se precej nagibali k prepričanju, da med Aristotelovim naukom in krščanstvom pravzaprav ni nasprotja; Tomaž nikdar in nikjer ni tega mnenja; /v komentarju In Physica 8,2/ govori o 'tistih, ki se zaman trudijo, da bi dokazali, da Aristotel nikdar ne govori proti veri'. Mimogrede: sam Tomaž uči, da je sklicevanjena avtoriteto...ničevno, kerničesar ne dokazuje (Quaestiones quodlibetales 3,31ad 1)." (str. 50-51)

"...filozofije ni mogoče učiti" (str. 41, odl. 1). - Toda g. doktor sam pravi, da lahko novince uvedemo v pravilno filozofiranje" (istotam). K. H. Volkman-Schluck je pri V. Klostermann-u v Frankfurt am Main leta 1975 že vdrugič izdal knjigo z naslovom Uvod v filozofsko mišljenje. Na 143 straneh skuša učiti modernega človeka, kaj je pravzaprav filozofija. Pri tem vprašuje filozofijo o odnosno filozofe, kako sami opredeljujejo svoje delo v raznih dobah zgodovine. Hermann Glockner je tudi izdal podobno knjigo leta 1974 pri H. Grundmann-u v Bonn-u, in sicer z naslovom Uvod v filozofiranje, kjer pravi (na str. 7), da ima namen, uvajati v filozofiranje, ne v filozofijo, ki mu pomeni isto kot zgodovina filozofije; ker je to zgodovino sam preštudiral, se upa ponuditi za "gorskega vodnika", da se s slušateljji povzpne na visoko gorovje filozofije. Filozofija zahteva prilagoditev svoji naravi, a zdi se, da jo je mogoče učiti.

"Prvemu primeru zmot, posamičnih, pravimo integralne ali atomarne zmote, drugim pa globalne ali moralne zmote." (str. 42, odl. 3) - Toda SP 1962 enač besedo integralne s celosten, besedo globalen pa tudi s celoten. Ali bi ne bilo jasneje, ko bi posamezne zmote imenovali moralne ali atomarne, pri čemer bi se tako razlikovale kot razlikujemo med molekulo in atomom: molekula ohranja naravo tega, česar del je, pri atomu pa gre za najbolj osnovne delce; skupke zmot bi podobno lahko imenovali globalne ali integralne, kar bi nas usposabljal za razlikovanje med skupki, ki so integralni, to je, dosledno povezani med seboj, in globalni, ki te doslednosti nimajo. Kakorkoli že: zdi se mi, da g. doktor s tem svojim razlikovanjem zmot uvaja genialno-novo področje v proučevanje filozofskih sestavov; vredno bi ga bilo razvijati.

"'/Spoznanje/ stvari/ more biti/ le relativno. Kako naj bi končni um do dna dojel neskončno resničnost?' " (str. 43, odl. 2) SP 1962 navaja stavek, ki ga ljudje dandanes neredko navajajo: Vse je relativno, in pojasnjuje: (Vse je) kakor se vzame: Ti ljudje se ne morejo sklicevati na zgoraj citiran Ušeničnikov izrek, ker Ušeničnikov velja le v primeri z neskončno resničnostjo. Torej naša spoznanja, v kolikor se ne oziramo na to absolutno neskončnost, niso nujno relativna! Tako je n. pr. spoznanje o lastnem bitju absolutno in tako samo po sebi razumljivo, da ga ne morem dokazati - dokaza sploh ne potrebuje.

"'/Vedno/ in vedno si moramo prizadevati, da svoje spoznanje popravimo" (str. 43, odl. 4) - toda le če v njem spoznamo ali odkrijemo zmoto. Zgoraj omenjeni James E. Royce ugotavlja: "Najprejši bodimo na jasnem glede dejstev: oba, filozof in naravoslovec, jih imata za izhodno točko. Filozofija, ki je dejstva ne utemeljujejo, ni vredna pogleda. V filozofiji mora biti mesto za vsako dejstvo." (str. 38)

"'/Menda/ ni spoznanja, ki ne bi vsebovalo vsaj zrnca zmote...' " (str. 44, odl.2) - toda, potem je tudi ta Blondelov izrek vsaj deloma zmoten in kot tak ne drži... Menim, da se Blondel v tem oziru moti; spoznanje 'vem, da sem' ne vsebuje niti prahu, kaj šele zrnca zmote!

"Zato je... potrebno, da jemljemo vtise iz stvarstva, kakor da bi bili pravilni in gotovi. Tako se spone in razvije v nas prvotna ali začetna vera, da je tako, kakor doživljamo, in na tej veri se snuje v nas... življenjski nazor. Kot rečeno, ni nujno, da je... zgrešen"

(str. 44, odl. 4). - Toda v tej analizi ni mesta za razum; namesto njega je na pozorišču človek, ki ima dostop do resničnosti le po nekakšni veri, ki jo bo šele znanost pozneje preizkusila in preverila. Ali ni to neke vrste circulus vitiosus ali začaran krog? Znanost, vsaka znanost, temelji na spoznanjih in uvidih vsakdanjega življenja, iz njih raste, preden doseže svoje zrelostno delovanje; tako kot filozofija mora imeti določene osnove na "onkraj-dokazni" ravni, da se tako izrazim, ker dokazovanja ni mogoče prenesti v neskončnost, ne da bi pri tem spodletelo vsakršno dokazovanje, torej tudi preizkušanje in preverjanje. Če bi zgoraj navedene misli - vsaj kakor jih jaz razumem - držale, bi moral reči, da nisem nikdar vedel, da sem, nikdar vedel, da imam starše, nikdar vedel, da me obdaja svet, nikdar vedel, da imam in sem telo, itd. Moral bi reči, da sem verjel ali veroval, da sem, itd. Ampak verjeti ali verovati ni isto kot vedeti, posebno ne, ko pomeni vedeti: vedeti tako jasno, da ni treba naknadne preverjave, vsaj v zdravem stanju ne (včasih se zgodi, da kdo podvomi, ne v dejstvu, da ima starše, ampak v dejansko očetovstvo odnosno materinstvo svojih staršev).

" /Čisti/filozofemi, še manj čiste filozofije, formalno sploh ne morejo biti krivoverski" (str. 47, odl. 4). - Toda razlikovati je treba: o krivoverstvu ali hereziji lahko govorimo le, če imamo pred očmi - konkretno povedano - katoliško vero. In v tem smislu je Prvi Vat. Zbor obsodil kot krivoverske - z besedami Anathema sit - vsaj tri filozofske stavke (v tkzv. Canones na koncu poglavja o Razodetju, to je, v tozad. dogmat. odloku Dei Filius): (1) da Boga, našega Stvarnika in Gospoda, ni mogoče z gotovostjo spoznati v ustvarjenih stvareh, in sicer v naravni luči človeškega razuma; (2), da ni mogoče odnosno da ni v človekovo korist, da božje božje razodetje pouči človeka o Bogu in o češčenju, ki Mu gre; (3) da Bog ne more klicati človeka k znanju in popolnosti, ki bi prekašala naravo, in da mora človek - in more - z lastno močjo in v nepretrganem napredku končno doseči vse, kar je dobro in resnično. Seveda gre pri obsodbi krivoverstva le za formalno in javno izpričano zmoto, kjer je - kot ugotavlja tudi g. doktor - predpostavljena 'mala fides'. Cerkveni juristi pa razlikujejo še eno vrsto, natančno rečeno, dve vrsti krivoverstva, tkzv. materialno in notranje; ker ju ne označuje 'mala fides', sta sicer za posameznika škodljivi, a cerkveni Anathema se ju ne dotika.

To je nekaj pomišljajev, o katerih upam, da bodo lahko sprožili debato, ki je zmeraj tako koristna za Med. A te pomišljaje pišem in pri tem ostajam nasproti g. doktorju z odličnim spoštovanjem, ki mi ga narekuje ne le kot oseba, marveč kot velik in prodiren filozof. Vsaj v meni so njegove misli tudi v teh Filozofskih Premišljajih vzdramile iskre, ki so že dolgo spale v moji filozofski žerjavici. Upam, da me bo g. doktor opozoril na tiste pomišljaje, ki sem jih napak postavil; navsezadnje so iskre le koščki svetlobe.

TARAS KERMAUNER: SLOVENSKI ČUDEŽ V ARGENTINI

Kdor pozna samo malo dela, življenja in nazorov slovenskega misleca in družboslovca dr. Tarasa Kermaunerja, obenem pa je prebral vsaj eno knjigo drugega misleca in ideologa judovske narodnosti, Martina Bubra, učitelja in nadaljevalca judovske sekte hasidizma, bo opazil takoj dvoje vzporednih življenj, ki se čudovito odražata v njunih delih. Čeprav gre pri našem Kermaunerju za misleca, ki se je po dolgem iskanju spet vrnil k veri svoje mladosti, pri Buberju pa se je, čeprav se ni nikdar ločil od vere svojih očetov, ta pojavila znenadoma in ga prevzela s tako silo, da se ni mogel več oddaljiti od nje-postal je celo prenovitelj ene njenih tradicionalnih vej-hasidizma, ki je životaril v vzhodni in srednji Evropi, tako da je ob ustanovitvi judovske države postal vogelni kamen v njeni zgradbi.

Ne Buber ne Kermauner nista oboževala naroda, nobeden od njiju ni pričakoval rešitve svojega ljudstva od države, oba sta poudarjala osebni odnos do Boga in človeka, oba sta učila osebno odgovornost pred Bogom in ljudmi; Buber, ko je zapustil politično delovanje in urednikovanje, se je posvetil raziskavi virov hasidizma, ki jih je imel za pristne komponente judovstva, ker so ga klevetali in gledali nanj z zaničevanjem tako na vzhodu kakor na zahodu, medtem ko je Kermauner zgrabil za še težjo nalogo: raziskati vzroke slovenske politične emigracije (SPE), njeno življenje, njene ustanove, proučiti njeno književno dejavnost, ogledati si njeno vernost, govoriti z vodilnimi ljudmi SPE, opazovati njeno šolstvo, videti njeno idejno razvejanost, občudovati njene korenine, ki so ji pripomogle, da je zdržala pol stoletja, osamljena, nepoznana, zaničevana in oklevetana, ki pa si je kljub temu ustvarila sama, brez vsake pomoči, pogoje za življenje-še več, Kermauner bi jo rad videl celo kot model novi slovenski družbi, slovenski pokoncilski Cerkvi, vzor novemu slovenskemu šolstvu, posnemanja vreden primer novim slovenskim rodovom, starim pa naj bi bila za zgled, kako ohranjati bistvene sestavine slovenstva in krščanstva.

Če je bila Bubru vsakodnevna posvetitev človeka pogoj, da je mogel doseči najvišjo dosegljivo točko-osebno usmiljenje-je pa za Kermaunerja milost tista, v katero moramo zaupati, za katero si moramo prizadevati, ko se lotevamo naših dejanj; z njeno pomočjo ljudje delujemo z neomajnim zaupanjem v božjo usmiljenost. Kermauner ne zaupa prevelikemu poudarjanju krščanske etike, zaupa bolj v milost, usmiljenje božje do človeka, ki ga je Bog odrešil iz ljubezni in se zanj vsakodnevno daruje prav iz iste ljubezni, vse do konca sveta. Prva je bila tudi zapoved Kristusa učencem in ljudem zapoved ljubezni, po kateri nas bodo spoznali drugi. Ta ljubezenski odnos do Boga mora človek prenesti tudi na sočloveka in bližnjega.

Odnos jaz-ti, ki je bil ideal Bupra, ki se ne bi smel nikdar spremeniti v jaz-ono, kar označuje že nekaj oddaljenega, nepoznanega, za kar nisem odgovoren, s čimer ni več mogoče vzpostaviti zveze. Prav zato tudi za Kermaunerja SPE ni bila jaz-ono, ker je hotel vzpostaviti osebnostno zvezo z njo, jo spoznati, kakšna je, brez posrednikov, brez priporočil ali lažnih namigov-še več-čutil se je odgovornega za tisti del naroda, ki je zdržal pol stoletja zunaj narodnega občestva, hotel ga je spoznati, ne samo spoznati- od blizu čutili tisti spiritus agens, ki ga je držal pri življenju in ustvarjanju, navidezno brez upa zmage.

Kot strokovnjak za dramatik in primerjalno književnost je Kermauner prav v dramatskih tekstih iskal temelje in ideje vodnice SPE, da si ta pojav razloži, da bi ga celo naobrnil na prihodnje življenje naroda v lastni državi. Nobene zapreke ni videl pri tem: življenje SPE in njenih članov je imel priliko opazovati par mesecev že l. 1989 in še potem, ne samo kot obiskovalec, ampak kot udeleženec in raziskovalec. Tudi Martin Buber je bil proti koncu življenja zavzet za Habima, judovski narodni teater. Buber se je dialoško vključeval v življenje takratne družbe, medtem ko je Kermauner, zavzet za resnico, moral najprej razbiti oklep ghetta s tem, da se ji je odkrito približal. Z razbitjem ne mislim uničenja ampak zagledanosti vase, preveliko previdnost, nezaupnost, samozaprtoost, bolešno občutljivost za vse, kar ni mi ali kakor mi. Vsi pripadniki hasidizma, ki so se pravočasno rešili pred holokavstom, so se potem zbrali okrog Bupra v Izraelu. Morda ne bi bilo preveč, če bi tudi Kermauner kaj takega pričakoval od SPE?

Kermauner je Slovenski čudež v Argentini, ki obsega skoraj 650 strani, razdelil na tri knjige: Predstavitev SPE, Krščanska tragedija in Srečanja in portreti. Kot opazovalec s strani je najbrž še bolje videl naše dobre in slabe strani kot mi sami, vendar je v njih SPE prikazana idealizirano bralcu. Ne da ni res, kar piše, le več dobrih lastnosti je pripisal SPE kot bi jih kdo pričakoval od raziskovalca, če bi nas pa sami opisovali, bi nam pa še kdo lahko očital, da se preveč hvalimo.

Ob prvem obisku Kermaunerja v Argentini je SPE sumljivo dvignila ušesa in neprijetno ji je zagomazelo po spominu: Taras, sin Dušana, kaj more priti dobrega od takega očeta?

Šele po splošni spovedi pred SPE, z navedbo petih nesrečnih rodov Kermaunerjev, z odkrito samoponiževalno noto, se je SPE oddahnila: Ne, Kermauner ne more biti kukavičje jajce, ki ga hoče zloben sovražnik podložiti v gnezdo emigracije, da ga razdere. Po dveh treh srečanjih SPE s Kermaunerjem in njegovo gospo dr. Alenko Goljevšček so nekatere bistre glave že prišle do zaključka: Kermauner je naš! Naš seveda z rezervo, v kolikor sovpadajo njegovi sedanji ideali z emigracijskimi in hvala Bogu, da sovpadajo in to veliko, ker če ne bi, bi imela SPE opraviti z enim najbolj nevarnih nasprotnikov.

Če bi imela SPE malo več posluha in zmožnosti, logičnega sklepanja in zaupljivosti, bi do podobnih zaključkov prišla že prej, npr. l. 1957, ko je slovenski Ždanov Boris Zihler potožil univerzitetnemu svetu, da mu Kermauner podira, kar on s težavo gradi, in da naj mu pomagajo, da se znebi neljubega asistenta.

Ni iskala SPE branilcev, zagovornikov, raziskovalcev-Kermauner ji je padel kot božji dar iz neba, nenapovedan, zastonski. Tudi ko je že odšel, ni bilo z njegove strani obljub, s strani SPE pa tudi nobenega pričakovanja-bili so ravno meseci, ko je bilo jugoslovanstvo na zadnjem zmagoslavnem pohodu, nikjer še ni bilo videza, da bo slovenska komunistična partija začela izpolnjevati trdno odločitev naroda, da se osamosvoji, pribori lastno neodvisnost in samostojnost, če treba tudi z orožjem.

Čudno je, da SPE ni opazila tako dolgo časa Kermaunerjavega deleža pri ustanavljanju revij, urednikovanja, pisanja v revijalnem tisku, nanj je ni opozoril niti partijski

pritisek na te revije, ki so začele prve operirati z novimi pojmi kot so: civilna družba, pravna država, človeške pravice, ljudske svoboščine, narodna in državna suverenost, pokoncilski kristjan itd. v Besedi, Odru 57, Prostoru in času, Perspektivah, Novi reviji, Reviji 2000, Tretjem dnevu, Cerkvi v sedanjem svetu, Mladini, Tribuni, Celovškem zvonu, Teleksu, Družini idr. Pretekla so desetletja in SPE ni spoznala, da nastajajo novi časi, da se mladina že otresa partijskega monopola vsepovsod. Kermaunerju je manjkalo samo še tisto, o katerem so ljudje takrat samo šepetali, moral je priti do knjig SPE, katere je lahko opazoval samo pod steklom in zaprte s ključem kot zločince. Moral je priti v stik z ljudmi, ki so jih napisali, govoriti z njimi, ki so poznali tisti drugačni svet, proti kateremu se je boril njegov oče, moral je spoznati vire, iz katerih se je napajalo to čudno slovenstvo onkraj morja, ki je bilo resda trpno, ki pa je živelo svoje življenje svobodno, prosto, brez materializma, brez puhle in lažnive propagande, brez prisile, brez hinavščine, brez upa na plačilo, morda ni niti bilo uspešno, vendar je bilo dosti bolj idealno kot tisto, ki ga je poznal Kermauner, in kar je glavno: moglo bi biti kljub svoji maloštevilnosti zametek novemu slovenstvu v čisto drugih razmerah.

Dosti nove terminologije je bilo vpeljane zadnje stoletje v slovenske literarne vede, filozofijo in sociologijo; ne verjamem, če ima kakšen drug slovenski mislec ali znanstvenik več zaslug pri tem kot ravno Kermauner. Brez pretiravanja bi lahko trdili, da bi bilo za tako majhen narod dosti deset Kermaunerjev, če bi bili vsi tako obdarjeni s čutom opazovanja, kritike, razumevanja, iskrene vere, smisla za "aggiornamento" zaupanjem v Boga, božjo previdnost in milost, predvsem pa prežeti z ljubeznijo do resnice na vseh področjih.

Ne vem, če gre pri Kermaunerju samo za jasnovidnost ali pa kar za dar prerošтва: do danes je bil prvi, ki je že pred leti SPE brez velikih prolegomen in eksplikacij zatrdil, da se je zastonj boriti proti komunizmu, ker je ta že mrtev, ni pa tako z liberalizmom, ki je stopil na njegovo mesto, ki je še bolj nevaren, ker nastopa kot osvoboditelj in odrešenik trpečega človeštva. Seveda je to samo preobleka komunizma in to se ne dogaja samo pri nas-pod ovčjo kožo bije staro volčje srce, ki se je samo potuhnilo. Ni prvič, da kristjani naivno sprejemajo vse za čisto zlato.

Danes, ko se zdi čudno govoriti o tem, saj smo imeli kristjani že lepo priložnost, da bi se uveljavili, se že izpolnjujejo Kermaunerjeve besede in napovedi. Zadaja si vprašanje, kako bi socialno etični model SPE uspel v domovini, kako bi se razvijal, če bi ga prenesli tja. Zaenkrat je po dolgem zamolčevanju SPE tako nepoznana v domovini, da bi jo morali najprej spoznati, da bi tam vedeli, da obstojajo še druge alternative.

Ne gre samo za alternative: Kermauner je kritičen do SKS [slovenske katoliške skupnosti], do strankarstva, prebujenega nacionalizma. Vidi, da se SPE ne mara vmešavati v sedanje politične spore in ne more razumeti zakaj. Iz razočaranja? Drugačnega razvoja dogodkov, kot je pričakovala? Je več pričakovala? Ni bila iskrena?

To bi bile samo nekatere misli iz prve knjige Slovenskega čudeža.

— — —

Nekdaj je med drugimi službami Kermauner bil tudi ravnatelj Ljubljanske Drame in upravnik Slovenskega gledališča, obširno se je bavil z domačimi in tujimi dramskimi deli ter njihovimi avtorji. Danes že približno vemo, kdaj je dramsko delo slabo, malo manj pa smo trdni, ko moramo reči kdaj je dobro. Ne vemo še pisati, ne znamo postaviti trdnega pravila za dobra dramska dela, ki bodo odgovarjala pričakovanju

gledalcev. Ne rečem večini gledalcev, kajti po sreči se je umetnost do sedaj še dosti dobro reševala dobrot večinskega mnenja, naš zdomski primer pa ravno zgovorno kaže, da smo ostali kljub uradnemu mnenju večine, če je bila demokratična ali ne. Obstali da, toda ostali nepriznani, kot Simčičeva drama *Zgodaj dopolnjena mladost*. Moral se je zgoditi pretres neke zunaj, da so se začeli zanimati za Simčiča, če ga ni znala dovolj upoštevati argentinska skupnost. Prav Simčiču je Kermauner posvetil Krščansko tragedijo, drugo knjigo, v kateri skoraj izključno obravnava samo ta primerek slovenske zdomske dramatike. Poleg te, omenja samo še *Kremžarjeve Žive in mrtve brate*, o katerih je obširno pisal že v *Reviji 2000*, druge Simčičeve drame najbrž ni poznal. Tako dolgi mesec avgust-ker je izšla šele, ko je bil drugič Kermauner že tri mesece v Argentini.

Sploh pa zakaj drami? Kermauner piše v naslovu *Krščanska tragedija*, ko piše o teh dveh dramah, resda se lahko nanaša tudi na tragedijo zdomstva. Po klasični opredelitvi zvrsti ju ne bi prišteval k dramam: v obeh gre za visoke in pomembne pojme in dejanja v razgibanem, tragičnem obdobju, s hitro in silovito dejavnostjo glavnih oseb, ki tragično končajo, tako da se nam vtisnejo v spomin in dušo, v kateri povzročijo, če ne že očiščenja-katarze, pa vsaj nagnejo k občudovanju dobrega in pravičnega pozornega gledalca, s tem pa ga že odvrtačo od zlega in nepravičnosti protijunakov. Morda so prej v tragediji bolj posegale izvenčloveške sile ki jih glavni junak ni mogel zaznati ali se jim ogniti, vendar v obeh Simčičevih dramah jih tudi dobimo, prav tako v obeh glavni junak konča tragično, res nesrečno za ta svet, vendar ne za oni drugi. Sploh se pa ne more govoriti istočasno o obeh dramah ali tragedijah: v *Zgodaj dopolnjena mladost* je konec res tragičen za ta svet, ne pa za oni drugi, na katerem pričakuje kristjan plačila in nagrado za tostransko življenje. Vmes morajo poseči res fantastične, izmišljene sile, ki pa zato niso nič manj realne za igralce in gledalce, da se posmrtno življenje, prepleteno z realnim, more razvijati naprej in tako privleči in zavzeti zanimanje gledalca ter ga s tem pripraviti do katarze.

Zgodaj dopolnjena mladost je izšla l. 1967. Igrana je pa bila v Torontu tri leta pozneje. Kermauner skuša s primerjanjem dokazati, da ima Simčič prednost pred deli, ki so izšla v povojnem času v domovini. Morda se mu je najbolj približal Mrak in samo deloma Strniša z *Ljudozrci*, pri vseh drugih bi pa šlo samo za začasne-in to odlomke-del preden so se preusmerili v gentilizem, sakralizem, nihilizem ali kakšno drugo literarno strujo. Kar hoče dokazati Kermauner v *Krščanske tragediji*, je, da se je krščanska kontinuiteta v slovenski dramatiki bolj držala v tujini in da so njeni začetki bili krščanski, Simčič pa da je nadaljevalec, če ne celo ponovni vzpostavitelj te veje, resda v tujini, vredno bi jo bilo obnoviti pa posebno v domovini kot del procesa rekrutizacije.

Še nekaj zanima Kermaunerja: če je zdomstvo SPE sprejelo *Vaticanum II* in zakaj se ni isti proces izvršil tudi v domovini. Prav na posodobitev krščanstva polaga Kermauner tako živ interes, da pride do predloga, da bi slovensko krščanstvo presadili v Slovenijo. Sledil sprememb je našel prav v *Zgodaj dopolnjena mladost* in to ima za zagotovilo, da če bi se večja skupina iz SPE vrnila v domovino, bi bila zmožna vzpostaviti iste vrste katolicizem tudi tam. Sedaj je že gotovo, da bi bilo to skoraj nemogoče, ker bi bili v zmaterializiranem okolju komaj kaj zmožni storiti in že bi jih to požrlo. Kristus je z dvanajstimi apostoli imel dosti več možnosti, da spreobrne svet, kot pa taka skupina, ki bi ji takoj zaustavili pot, češ da pripravljajo reklerikalizacijo v Sloveniji.

Nesamo enkrat napade Kermauner KC zaradi njene togosti, dogmatizma, triumfalizma in vezanja na politične strukture, vendar najde tudi pozitivne strani pri tem: nauk krščanske tragedije, vera v milost, ljubezen, karitativnost, solidarnost, poslušaj

človeka, Bog. Zanj je Cerkev zakladnica božjih zakonov, brez katerih se človeško življenje pozverini.

V knjigi Slovenska kultura in versko izkustvo Kermauner pravi, da ga čedalje manj zanima umetnost, vse bolj pa da ga priteza vera, torej ni uporabljal navadnih umetnostnih parametrov za oceno Simčičeve Zgodaj dopolnjene mladosti. Če je SPE (bila?) močnejša v literaturi, in to zavrži prepričano Kermauner, ko primerja domovinske in zdomske stvaritve, ne more razumeti, zakaj SKS ne izrabi možnosti in prilike, da bi dala spoznati v domovini literaturo SPE? Zakaj ni sodelovanja med eno in drugo?

Doma je prišla KC po tako dolgem času ob kulturni vpliv, prav v spoju vere in kulture pa vidi Kermauner možnost vračanja Boga v središče slovenstva. Ne v spoju s politiko, še manj pa v podreditvi vere politiki. Slovenska zavest v odnosu do vere se je tako predruščila po petdesetletni odrinitvi v zakristijo, da je ta edina oblika približanja Cerkve današnji družbi, v tem se ne more primerjati s Cerkvijo SPE. Že na prvem obisku je Kermauner opazil prav prisotnost duhovščine v vseh organizacijah SPE in njenih dejavnostih: kulturnih, vzgojnih, literarnih, političnih, šolskih, športnih, gledaliških itd. Ne v nadzor, ne gre za vsiljevanje KC v družbene oblike, za politizacijo zdomstva, za vodilne položaje, ampak za sodobno približevanje Boga v vse družbene pore.

Kot sociolog pozna Kermauner delovanje klerikalizma v preteklosti in vendar je našel pri njem tudi dobre strani: znal je organizirati družbo, bil je ohranjevalec in branilec narodnih pravic, bil je nosilec kulture, ko nismo še imeli svetnega razumnštva, učil je kmete umnega kmetijstva, ustanavljal je šole, knjižnice, držal stike s kulturnim svetom. Toda to so bili drugi časi. Prav v posodobljanju-aggiornamentu KC v SPE vidi Kermauner, koliko je zastala KC doma, v kakšne nepotrebne, škodljive zadeve se vtika ali hočejo drugi, da se vtika. Najtežji očitek sedanji KC je, da ji gre za oblast, kar ne more prinesiti dobrega. Za oblast se je pripravljena povezati v nove oblike klerikalizma. Cerkev v SPE je bila res povezana s preteklostjo, vendar je šlo za vzdrževanje tradicije, ni pa imela nagnjenja po oblastništvu. Morda bo koga začudil njegov nazor, da naj Cerkev in država kar lepo ostaneta narazen, ločeni, toda s tem se Cerkev ne odpove neodtujljivi pravici, da uveljavi svoj model življenja, ki je izšel iz naroda. Prav sedaj je prilika zato, ker je narod prišel do lastne države in bodo nujno nastali tudi novi odnosi. Nismo vstopili samo v novo državo, pred tem je bila narodna in civilna revolucija v mišljenju. KC se je zaradi tega znašla pred novimi nalogami: slovenstvo bi bilo treba prežeti z novim koncilskim duhom, v domovini je pa vse usmerjeno samo v prerazdelitev oblasti, ni pa nobene odločilne akcije v gospodarstvu, politiki ali družbi. To pokoncilsko krščanstvo najde v Simčičevi drami *Prezgodaj dopolnjena mladost*. Nič čudnega!

So na svetu pisatelji, ki jih gledajo sumljivo, ne samo odkar so začeli pisati, ampak odkar so se rodili; so pa tudi književne zvrsti, ki so bile vedno kritizirane in bodo še, ko nas več ne bo, krona in vrh vsega pa so "gavrilijade" Nikiforja Ljapisa-Trubezkoja iz Dvanajstih stolov Ilje Ilfa in Evgenija Petrova, kjer je bil obsojen literarni žanr Matevža Haceta, ki ga je napisal trideset let kasneje. Po ruski revoluciji je bilo treba dvigovati do nebes delo-taka je bila direktiva komunistične partije in Ljapis-Trubezkoj se je zavzel za donosni posel povzdigovanja dela. Pisal je za vsako kampanjo o Gavrili, ki je bil bolan in ga je ozdravilo znanje zdravilstva, ne pa vaški mazači, o Gavrili poštarju, ki je raznašal pisma, o Gavrili natakarkju, ki je točil vodko, o Gavrili peku, ki je pekel sladki kruh narodu, o Gavrili gozdarju, ki je redčil in snažil gozd, o Gavrili...

Pred dobrimi desetimi leti je Slovenska matica izdala knjigo Franca Bernika in Marjana Dolgana *Slovenska vojna proza*, ki pa seveda ni bila vojna, ampak revolucijska

proza, od katere so se sestavljalcema in urednikoma najbolj dopadle prav kratke črtice Matevža Haceta: Komandir Cundrič, Četni komisar Jernej, Vodnik Trtnik, Bolničarka Neža, Izvidnik Ludve, Kurir Pepe, Kuhar Tine, Mulovodec Stanko in še in še... Vsi so bili z vsem srcem predani revoluciji, uspešni, hrabri, požrtvovalni, vdani, zvesti in kar je še takih pridevnikov z dobrim pomenom v slovarju, one druge, slabe, prihranimo za nasprotnike in sovražnike! Ni neverna taka književna zvrst, le druge zakrije, da se ne vidijo, ali pa da ne pridejo do izraza-to je še bolj nevarno. Drugače pa imajo njeni izdelki kratko življenje. Vse to bi lahko poimenovali stereotipna navlaka, skatero so pitale ruska in slovenska revolucija svoje občudovalce; občudovalce vsaj na videz, v žepu so lahko držali figo in si mislili vse kaj drugega. V zdomstvu se ta zvrst ni in ni mogla razviti ne v prozi ne v dramatiki, še pesništvo je ubralo resnejšo pot. Izšlo pa je le nekaj del iz dramatike, za katere se seveda nismo dosti brigali, ko so izšla, nekatera niti niso bila predvajana, tako da ni bilo nič čudnega, da se je govorilo o bornosti zdomske dramatike. V domovini niso bili dosti na boljšem, zato sem pisal tisto o "gavrilijadi" in o občudovanju črtic Matevža Haceta. Moral je priti nekdo od zunaj, da nam je pokazal, kaj imamo in koliko je vredno. Res da nam ni razložil še vzrokov, zakaj ni bila npr. predvajana Zgodaj dopolnjena mladost, vendar bomo čez nekaj desetletij morda tudi to odkrili: slabo je bila razumljena, teološko sumljiva, nastala je tik pred razkolom pri Slovenski kulturni akciji, skoraj ob podpisu Blejskega protokola med šibko slovensko Cerkvijo in ošabno komunistično državo, tako da so nekateri mislili, napačno seveda, da bo preglasila jok razočaranja nad protokolom. Če bi se potrudili še malo z datumi in njih primerjavami, bi morda odkrili še kaj zanimivega.

Teološko: Je imela Snežna pravico, odreči se raju, da reši dušo svojega ljubljenega? Ni bilo to teološko gledano, predrzno zaupanje v božjo ljubezen in usmiljenost? Razkolnikov Dostojevskega je tudi predrzno zaupal, da sme potolči staro oderuhinjo in s tem pomagati sebi, potem pa še človeštvu. Odkupil in osrečil pa bi svet z bodočim študijem in delom za človeštvo. Mihail Fjodorovič nam ga pokaže potem kot spokorjenca, ki vzame nase kazen za zločin, bolj ker je prestopil božjo zapoved, kakor pa človeške zakone, ker ve, da: Ne ubijaj! še vedno velja v vseh primerih. Je zapoved božja, ne pa človeška!

Sploh pa je Zgodaj dopolnjena mladost opis razvoja revolucije in njenih junakov, poleg tistih, ki so jih zgrabili zobčniki revolucijskih sil, čeprav z njo niso imeli kaj opraviti. Tragika žrtev in rabljev, sodnikov in obsojenih brez krivde, v kateri so tisti majhni, nepomembni, živeči evangelij kot se živi življenje, brez premisleka, brez sodbe, brez pričakovanja na nagrado, celo izpostavlja svoje odrešenje zaradi rešitve drugega, pravi in resnični junaki sodobnosti. Junaki, mučenci, zgledi za prihodnje rodove, malo manj kot svetniki, ker za te že imamo svetniške kandidate, te pa prepustimo bodočim rodovom, če jih bodo priznali.

V bistvu se drama drži uvodnega motta: Pravični pa bo, ko umrje, obsodil živeče brezbožne in njegova zgodaj dopolnjena mladost bo obsodila starost krivičnega (Iz Knjige modrosti). Simčič se je poslužil samo sintagme zgodaj dopolnjene mladosti za naslov; težko da bi takrat že mislil na starost, smrt voditeljev revolucije-izjema je bil Boris Kidrič, ki je pred smrtjo norel in prosil duhovnika za spoved-vse to je bilo še daleč takrat, starost krivičnih pa vidimo danes, da je bila za večino samo prilika, ki jim jo je dajal Bog, da se spokoré ali pa da bodo nauk človeškemu rodu, na kakšen način Bog kaznuje zločince, poleg tega, da znova pride v veljavo: Moje je maščevanje! Simčič tega ne navaja. Čemu tudi? Morilec se bo iz njega norčeval, posebno dokler mu gre dobro, medtem ko pa je smrt Snežne in njena zgodaj dopolnjena mladost kakor žerjavica na glavi morilca. V tem je smisel krščanskega gledanja na življenje

in izpolnjevanje zapovedi. Človek se moti, Bog se ne, človeka v sli maščevanja preslepi zlo, da si odmeri večjo mero kot bi mu pripadala, preganjala bi ga vest, kot je Matjaža, čeprav je bil samo orodje v rokah Gada. Odločitev za dobro ali za zlo mora biti svobodna, tako za pravičnika kakor za brezbožnika, le potem ima veljavo. Hušje je za morilca, če ga nihče ne preganja, ne zalezuje, ne muči, ne grozi. Kazen si je že sam naložil.

Drama ni pisana s črno belo tehniko, kakor bi kdo mislil, prav v tem je njena privlačnost tudi za zločince, so pa v njej vprašanja, ki si jih človeštvo zastavlja že od vsega začetka: Zakaj morajo plačevati tako nedolžni kot krivi? Čeprav nam avtor ne da naravnostnega odgovora, bi ga z malo iskanja našli v Sv. pismu v Jobovem primeru: Zato, da Bog preizkusi človeka, da se izkaže njegova pravičnost in slava. Te pa moramo kot Snežna pričakovati šele v nebesih.

— — —

V prvi knjigi Slovenskega čudeža Predstavite SPE gre bolj za predstavitev emigracijskih institucij, idej, razmer, v katerih se je znašla SPE, kot pa za same osebe. Kermauner ni samo raziskovalec in primerjalec književnosti, ampak je dosti več: Primerja kulture, vire, vrednote, izkustva, pojme, pojave, vzpostavlja paralele med Slovenijo in zdomstvom, med deli ene in druge, med tukaj in tam. O vsem tem je po vrnitvi iz Argentine predaval po vseh slovenskih središčih, vendar ni bilo toliko zanimanja, kot bi kdo pričakoval. Vsem tem predavanjem je potem avtor napisal obširne komentarje, ki so še daljši kot predavanja sama, ker je med tem odkril še vedno kaj novega, ali pa je prišel do drugačnih zaključkov.

Srečanja in portreti je naslov tretji knjigi Slovenskega čudeža, ki je tudi najbolj obširna. Ob prihodu v Argentino je hotel Kermauner govoriti z vsemi, ki so bili na kakšen način udeleženi ali pa so pomagali pri udejanjenju tega čudeža. Sodeč po pisanju, je res dobil priliko, da se je seznanil s tistimi, ki so več ali manj vplivali ali imeli večjo ali manjšo težo pri ustvarjanju tretje Slovenije, ne samo ohranjanju, to večkrat poudari Kermauner, ki je bila že tolikokrat obsojena na smrt, pa se vendar še drži svojih idealov izpred petdesetih let, le da jih je posodobila zaradi spremenjenih razmer. Koliko starih pristopov, organizacijskih oblik, delovnih metod in družbenih navad je bilo opuščeni, na njih mesto so pa stopile nove. Res ni popoln ta Who is Who? teh VIP slovenskih mož, dopolnil ga bo najbrž še z dodatno knjigo Vrnitev od SPE, ki jo piše sedaj v bariloških hribih. Tudi od drugih, ki niso bili omenjeni v teh treh knjigah, bomo dobili obširnejše in nove podatke. Knjiga ne bi smela manjkati na nobeni knjižni polici Slovencev v tujini, še manj pa v domovini, saj je pisana bolj za domovino, da spozna, kakšni ljudje in na kakšne načine so vodili usodo SPE v Argentini skozi dolgo dobo skoraj petdesetih let.

Po treh knjigah Slovenskega čudeža v Argentini se imamo pravico vprašati, če ni kaj zmotnega, pretiranega ali neresničnega v njih. Rekel bi da ne, tudi avtor sam misli, da je še premalo, kar je napisal, odtod tudi njegova zamisel o četrti knjigi. Morda je res idealiziral SPE, nekaj zaradi razočaranja nad družbo, nekaj, ker je bil vtis in stik s to, slovensko, zamolčano in nepoznano družbo tako močan, nekaj pa tudi zato, ker je morda našel več kot je pričakoval. Slovenskega bralca v Argentini bo najbrž neprijetno dirnila Kermaunerjeva terminologija, ki jo uporablja, ker je bil vzgojen v njej in ker drugeni poznal: klerikalizem, kolaboracionizem, totalitarizem domobranstva, Stražarjev, Mladcev, sodelavci italijanskega in nemškega okupatorja, totalitarni slovenski katoliki itd. V glavnem je to že v ropotarnici jezika, priteplo pa se je vanj iz zgodovine, to pa vemo, kdo jo je pisal. V veliko primerih ni ne takrat ne pozneje

odgovarjalo pojmom kot jih razumemo danes. Bili so izrazi, skovani za ideološko uporabo, začasni, tendenčni, vedno slabšalni, uporabljani samo za nasprotnike. Če danes primerjamo te izraze s tem, ker vemo, potem so vprašljivi še bolj, ker so tisti, ki so jih skovali, sodelovali ne samo z italijanskim, nemškim, ampak tudi z boljševiskim, oblastniškim okupatorjem, ki je držal pod peto na najbolj okruten način in z vsemi razpoložljivimi sredstvi petdeset let naš narod. Tega greha SPE ni zagrešila, niti ga ni nameravala zagrešiti. To pa tudi trilogija dokazuje.

So pa nekatere stvari, na katere bi rad odgovoril, preden bo kdo drugi. Nekoč sem govoril z tajnikom Delavske zveze Maksom Janom o govorih, ki jih je imel gen. Leon Rupnik proti Judom in angleški plutokraciji. Vso stvar je jemal na ta način: Rupnik lahko govori ali pa molči o Judih, ker jih takrat, ko je bil on ljubljanski župan, ni bilo v Sloveniji. Še bolj pa je lahko grmel proti njim, ko je bil inšpektor slovenskega domobranstva-Nemci so jih namreč pobrali že pred italijansko zasedbo, ker je Gestapo prišla že z izdelanimi seznami, o katerih bi kdo drug vedel več povedati kot gen. Rupnik. O angleški plutokraciji se, na žalost, Rupnik ni motil, ker je poznal svet in Angleže malo bolje kot pa mi.

Kaj je bil vzrok, da fantje na Dolenjskem niso marali v Štajerski bataljon, prvo ilegalno edinico, organizirano proti okupatorju? (str. 246-247). Organizacijo so vodili častniki kraljeve garde, Srbi: Vasiljevič, Stamenkovič, Meničanin, Koprivica idr., ki jih je nekdanji poslanec Rudolf Žitnik, ki je bil potem tudi v Narodnem odboru za Slovenijo, pripeljal, da bi organizirali četništvo v Sloveniji v prvem letu vojne. Vsi so padli: Koprivica kot četnik, drugi kot domobranci, Stamenkovič naravne smrti v Brazilu. Mržnja proti Srbom pri nas ni bila od včeraj in se je tudi pokazala ob prilikah.

Dolenjci niso marali v ilegalo zaradi srbskega vodstva, tudi prej bi jih kmalu skupil ban Natlačen kot srbofil, prav tako kot Dolancu niso pustili govoriti po srbsko, ker so to imeli za poniževalno. Taka je resnica!

"...hoteli so deliti usodo poražencev kot mučencev." Umik pred partizani je bil iz strahu, saj je dokumentiranih od začetka partizanstva pa do avgusta 1942, ko je okupator priznal Vaške straže nad 1050 smrti, zvezanih s strašnim mučenjem (po p. Francu Cerarju, po drugih virih še več!). Samo v Ljubljani pa je bilo, pred nosom okupatorja storjenih nad 80 atentatov. Res je, da bi lepo število umorjenih zaslužilo čast oltarja, za žive pa ne bi trdil tega.

"...mirni odnosi do krivic, pomorov, preganjanj, zapostavljanj, če ne se obudi odpor na drugi strani. Kristjan namreč prenaša krivico zaradi Kristusa-ne je popravljati vojaško, strankarsko, politično..." Vsekakor, če bi mogli doseči tako idealno popolnost, če bi mogli postaviti po udarcu na desno lice še levo... Koliko stvari je še, ki so zapisane v Sv. pismu, pa se jih ne držimo. Angelizem! bi rekel pokojni France Dolinar, ki je bil tako škrupulozen, da mu škof ni pustil spovedovati. Imeli smo pravico do samoobrambe, prav tako kot so jo imeli prvi kristjani-mi smo se je poslužili, oni ne. Prav pa dam Kermaunerju, da pravica do samoobrambe ni pravica do napadalnosti. Kako težko je bilo v tistih časih ločevati eno in drugo! Tako težko je včasih biti dober kristjan.

"... je SPE, ki je v večini katoliška, pristala na svobodno tržišče, na strukturo kapitalizma..." Res je "pristala", toda s stisnjenimi zobmi, ker ni bilo drugega izhoda. Večina je morala pristati, da so ji znižali pokojnine in plače na raven, nevredno človeka, potem ko je pustila svoja najboljša leta tujini. Morda bi tukaj iskali vzrok, zakaj se SPE ne vrača v domovino, vsaj starejši ne. Strah pred tako družbeno ureditvijo nam je zalezel v kosti in dušo. Kaj pa če se na enak način opečemo še v novi Sloveniji?

Slovenci smo od vseh začetkov begunski in izseljenski narod. Nismo še dobro vstopili v zgodovino, ko smo se že začeli razseljevati in preseljevati. Za časa pokristjanjenja se je premagana stran gotovo morala umakniti zmagujoči, od takrat smo samo neme priče krčenju slovenskega ozemlja. Prav tako je najbrž bajka, da smo fevdalni red sprejeli spokojno kot pohlevne ovce-bežali smo pred njim, bežali od manj nasilnega k bolj človeškemu, preseljevali smo se po vsej zemeljski obli, da bi preživeli. Turški napadi so gotovo povzročali velike selitve, le podatki so megleni o njih, da jim ne bi verjeli tudi če bi bili točnejši. Dosti bolj je poznana selitev protestantskih družin, ki se niso marale odpovedati svoji veri, manj pa spet naša udeležba v tridesetletni vojni, gotovo pa je, da tudi Slovenci takrat nismo teptali na enem mestu. Tudi napoleonske vojne so povzročile premike v prebivalstvu, prav tako doba, ki jim je sledila. Pravo preseljevanje naroda pa je nastalo ob izseljevanju Slovencev ob koncu prejšnjega stoletja v Ameriko, ko je po številu bil Cleveland in ne Ljubljana, glavno nesto Slovencev. Tudi prva in druga svetovna vojna sta pomenili samo uvod v izseljenstvo in begunstvo; bežali so tisoči pred vojno in fronto, bežali zaradi krivično odmerjenih meja, se selili v poiskih večjega kosa kruha, miru in dela.

O vsem tem je nekaj napisano, ni pa napisano na tak način kot je to napisal Kermauner v Slovenskem čudežu, ki je spisan še za naprej-spogleduje se s prihodnostjo. Kolikokrat in koliko Slovencev bo moralo še po svetu? Slovenski čudež bi lahko vzeli kot priročnik za izseljence in begunce, kako naj si uredijo življenje na tujem, ne da bi pozabili na slovenstvo in vero-prav ti dve vrednoti sta v temelju knjige Kermaunerja. Če so ti zmogli na tak način, zakaj ne bi zmogli drugi? Če so ti delali in živeli tako, zakaj ne bi delali in živeli tako tudi drugi? Priročnik, skupek izkušenj iz našega zdomstva, kako je moglo preživeti in ohraniti skoraj vse tisto, za kar se je trudil naš narod-ne samo SPE, polstoletja. Danes, ko so zopet prišli do veljave in uporabe miti, bi bilo dobro, da se zavzamemo za realne zadeve, kajti izseljenstvo se bo dogajalo še naprej.

DUHOVNA IN TVARNA POŠTEVANKA ANDREJA ROTA

V dnevniških zapiskih Andreja Rota z naslovom *V obljubljeni deželi* (Državna založba Slovenije, 1992, 146 strani) je bila nelepa zgodba okoli časopisa *Slovenec* bolj spodbuda in izhodišče za obravnavo globljih vprašanj posameznika in družbe.

V dolgih letih po drugi vojni je misel marsikdaj ušla k našim ljudem v Argentini, saj razumen človek ni mogel brezbrizno mimo njihove usode. V Rotovi drobni knjigi najdem jasno in hkrati kritično podobo "argentinskega geta" - "čudovite republike Slovencev v zdomstvu", podobo "čudeža zavesti" slovenskih izgnancev. Niso imeli druge izbire: "deset tisoč po vojni usmrčenih je bilo dovolj jasno opozorilo, da v domovini zanje ni prostora" - ustvariti so si morali novo domovino v Argentini.

Biti član slovenske skupnosti v Argentini je pomenilo za mnoge dolžnost, ki je postajala imperativ. "Ta imperativ je segal tako globoko v našo duševnost, da je v očeh vzgojiteljev in voditeljev slovenske skupnosti in verskih predstavnikov veljala opustitev narodnih, verskih in svetovnonazorskih prepričanj za samoizključitev," pravi pisatelj in opomni, da bi ideal in prizadevanja argentinskih Slovencev lahko postavil za zgled rojakom v domovini. "Ravno ta naša skupnost v diaspori", pravi pisatelj, "nam je vcepila neupogljivo stremljenje po resnici in pravici." Odtod tudi njegova odločna trditev, da "Slovenci v zamejstvu ali zdomstvu niso drugorazredna kategorija, so del slovenskega sveta".

Spremembe v domovini po padcu komunizma so seveda negativno vplivale tudi na "dolgoletno stabilno in izolirano družbo" in pisatelj na predavanju v Cankarjevem domu spomladi 1991 izrazi prepričanje, "da se mora tudi argentinska slovenska skupnost demokratizirati", kultivirati svoj boj za oblast in se osvoboditi "ozke omejenosti", elementa, "ki še daleč ni zrel za velike pregibe", ta skupnost je namreč "zelo zahtevna glede principov in formalnosti", tudi je "v neprenehnem notranjem konfliktu", ki je najbolj očiten v dilemi: ali si z menoj ali pa si moj nasprotnik, "sredine ne sme biti - ali si komunist ali antikomunist, brez izjeme". Tako vse kaže, "da je nova polarizacija neogibna".

Emigrante je držalo pokonci "poslanstvo" - "danes pa se poslanstvo slovenske politične emigracije izteka in marsikomu se potoži po starih časih, ne predvojnih ali vojnih, ampak po teh 45 letih življenja v lastnem polisu". "Slovenska politična emigracija je uspešno kljubovala povojnemu režimu, danes pa so jo izigrali veljaki iz emigracije in iz domovine v imenu oblasti in v prid svoje oblastiželjnosti." Kljub temu spoznanju je v Ljubljani odločno branil temeljna stališča politične emigracije.

Bi se pisatelj vrnil v Argentino? Odgovor: za zdaj je to v oklepaju, saj je tam "čedalje več prerekanj in raznih malenkostnih aferic". Vrnitev bi mu tudi pomenila "spremembo v odnosu do slovenstva", saj "nič ne bi bilo več, kot je bilo".

Pa matična domovina. V Argentini se je pisatelj zavedal smiselnosti prizadevanj za svobodno Slovenijo; bila mu je "obljubljena dežela, v katero naj bi prenesli, kar nam je najdražje: ljubezen do nje, do svobode, do resnice, do Boga". Ob prihodu v Slovenijo mu je bilo "največji možni izziv" upanje, "da se je začel podirati veliki zid ideološke diferenciacije in medsebojnega sovraštva". Kmalu pa ugotovi, da je "še vse v prerivanju", da je jedro mnogih političnih in kulturnih vprašanj le boj za oblast s spremljajočimi znamenji "zlobe in poniglavosti", avtoritarnosti, totalitarizma, duhovnega nasilja ter celo "brutalnosti zatiralske mentalitete nekdanjih ljudi" in ne nazadnje "paranoje, ki bo po zaslugi "zanesljivih ljudi", sivih eminenc in "povzpeticov iz podzemlja" "še dolgo med nami".

Usodno se mu zdi dejstvo, da je skoraj polstoletni režim privedel "do nevarnega pomanjkanja osebne zamozavesti in do silno pomankljive osebne vključitve v svet". (Pravi: "Morda je to v provincialni globini slovenskega meščana, ki se v potrebi po uveljavljanju tako trdo zapira v svojo majhnost?")

Izpoveduje željo, da bi "ohranili strpnost drug do drugega" in da "bi se začelo prizadevanje za pravo življenje in prihodnost". Pri uresničevanju demokracije mu je pomembno, da ima "vsakdo pravico izreči mnenje in ni ga človeka, ki bi mu to pravico odvzel." "Kakšna je to demokracija," sprašuje, "kjer moraš vprašati za dovoljenje, s kom smeš govoriti in s kom ne?" in kjer je zahtevana "absolutna poslušnost"? Vodilnim je važna le "dobra politična propaganda", "nič pa nikogar ne briga, kaj bo v prihodnosti".

Tole piše prijatelju v Argentino: "Položaj je tu slabši kot v Argentini; najbrž samo začasno (Bog daj). Več pa je civiliziranosti, a tudi več agresivnosti, več kompleksov, da ne govorim o alkoholizmu. Hkrati je tu morje dobrih, naivnih, miroljubnih, delavnih ljudi, pa: "Naloga naše generacije in našega časa je prav ta, da obudimo duha svobode in enakosti v različnost. S tem je rešeno tudi slovenstvo."

Med mnogimi vprašanji, ki se mu zastavljajo, je zelo v ospredju slovensko krščanstvo in Cerkev in njuno razmerje do kulture in oblasti. "Končno je nad vsem in nad vsemi Bog, ki je Dobrota," pravi. Krščanstvo mu je sporočilo, "ki sijajno odpira pot do drugega in do transcendence, a zvedeni takoj, ko se zapre v zaključene kroge in absolutne resnice". Načela krščanskega etosa terjajo "poštenost, strokovnost, utemeljenost, zmernost, nenasilnost, prizanesljivost". Krščanski etos se lahko sprevrže v okrnjen dekalog, v katerem je prva zapoved verujem v samega sebe in druga zapoved, ki je prvi enaka: ljubi prijatelje in sovraži nasprotnike. Kristjan, pravi pisatelj, "se ne more definirati s kakršnimkoli anti, ampak s pro." Ne verjame, da bi Cerkev spet nasedla "skušnjavi oblasti" -lekcija je bila prehuda. Kljub temu se je bati, da "bodo katoličani osredinili večino sil v politiko, to je v oblast in le malo v kulturo"; strinja se s Kermaunerjem: če slovenska krščanska politika ne bo predvsem kulturna, bo propadla in bo ozko skrčevalna.

V soglasju s vsem omenjenim je tudi njegovo razmerje do časnikarstva. Prepričan je, da "časopisu dajejo vsebino in življenje ljudje, katerih delo se ravna po načelih demokracije, osebnega dostojanstva in strpnosti." Krščanski časopis naj bo human do vseh, prispeva naj k umiritvi sovraštva, ustvarjenega med vojno in po njej v duhu razrednega boja, naj bo "ogledalo Slovenije". Kriterij pri informacijah je objektivnost, pri komentarjih pa ujemanje z načeli naravnega etičnega zakona. Strankarski interesi ne morejo biti najvišja in zadnja instanca pri odločanju politične usmeritve in podtikanje slabih namenov je pač taktika umazane politike in nima nič skupnega s krščanstvom. Takšno delovanje pa je seveda zahtevnejše kot katerakoli "ekstremna pozicija".

Vse zgoraj izpovedano (saj gre pravzaprav bolj za izpiske in citate) nam nazorno kaže avtorjevo osebnost. "Oporečnik je bil Argentini in oporečnik bo tu," piše prijatelju v Argentino. V Slovenijo je prišel, "da bi zaživel svobodno"; posebno skrb posveča "lastni mentalni higieni" - vedno se sprašuje - zakaj, sumljiva mu je "ustaljena in priznana resnica", težko se pridruži množičnim romarskim pohodom, rad hodi proti toku, hkrati pa veliko dá "na prijateljstva, na družino, na iskrenost, na pravico in resnico."

Ve, da njegovo prepričanje "tržno ni rentabilno", da je politično preveč dolgoročno, za fanatike pa mlačno, ve pa tudi, "da je biti prizanesljiv do drugače mislečih mnogo težje kot opredeliti se za ideologijo in od tam mrziti vso drugačnost in vse drugačne ljudi". Važno mu je, da zastopa držo, v katero veruje. Samega sebe bi se sramoval, če bi pritrjeval, kar ne bi bilo v skladu z njegovim dostojanstvom. Uči se od ljudi, ki so spoznali, kar so spoznali, nikakor pa svojega spoznanja niso vsiljevali drugim. Bojuje se proti "kratiteljem svobode, ki hočejo krojiti usodo bližnjega, ne da bi hoteli priznati njegovo osebo, še manj osebnost." Lahko je namreč "iz varnega zavetja absolutizirane 'resnice' napadati kogarkoli, ki ni v mojem taboru". Mnogo težje pa je sprejeti nase "usodo majhnosti pred veseljem in pred Absolutnim", hkrati pa iz ubožstva lastnega jaza spoznavati bližnjega. O sebi pravi, da je človek, ki je "zasanjan v zmernost", da je srečen in to skuša biti vsak dan. Hoče, "da bi bilo vse boljše" in veruje, da je mogoče nekaj narediti za to. Če pa to hočeš, moraš biti malo neumen, pravi. "Toliko, kolikor potrebuješ, da si razumen."

Zanimajo ga ljudje. Smer so mu, po kateri je mogoče priti do Absolutnega. Sam ne premore, pravi, neposrednega koraka v Absolutno. "Morda mi bo kdaj dano," pravi, "za zdaj se niti ne prizadevam za to. Dovolj mi je, da občudujem tiste, ki se znajo približati bratu in sosedu."

Na koncu pisanja potegne črto pod svoje življenje. Želi se osrediniti na bistveno - na opravljanje tistega, kar zna edino on. Jasno se mora odločiti, "sicer bo živčen in nejasen, čedalje bolj ironičen, ciničen in negativističen do drugih, nato še do sebe. Po porazu pri časopisu se je za hip znašel v praznini. A brž se je zavedel: čim večja je stiska, "toliko večji morajo biti pogum, tveganje, izziv, da se prerijem na svetlo". Zato je hvaležen tistim, ki so mu "omogočili doživeti poraz, ponižanje", zato si upa tvegati. Mirno končuje: "Pred seboj nimam ničesar razen družine in kopice prijateljev. Nič me ne veže, kar bi mi jemalo pogum, nobeno stanovanje, noben avto, noben denar. Tudi jaz bi lahko zapadel v tisti vrtinec, ki te čedalje bolj privezuje. Vse možnosti so mi bile dane... Usodnost mojega koraka je bila, da sem se jim približal tak kot sem, z visoko mero naivnosti; njim, ki zreli in odrasli ne poznajo osnov duhovne poštevanke."

Nismo vajeni takšnega pisanja; drugačno je; izvirno, odkritosrčno, ponižno, a tudi drzno in ponosno, presojno in duhovno. Je tudi izjemen dokument našega, predvsem slovenskega časa.

ALOJZ REBULA: PORTRET

Ta samonikla, umetniška, duhovna in človeška osebnost tako po svojem formatu kot po svojih nazorskih in stilnih izbirah stopa s svojim delom tako rekoč v vseh 40 svojih povojnih ustvarjalnih letih mimo prevladujočih matičnih smeri, klanov in medijske popularnosti. Nekaj je seveda k temu prispevala že sama konstelacija od njega neodvisnih premis: denimo rojstvo v kmečko-delavski hiši v Šempolaju (1924) še pod fašizmom; obiskovanje italijanskih šol od osnovne tja do mature, tako da se je slovenščine - ob domačem narečju - naučil iz knjig; nato izbira nekonjunkturne klasične filologije na ljubljanski univerzi in študij v najhujših povojnih letih med 45 in 49; nato poučevanje klasičnih jezikov na slovenskih šolah v Trstu. Dodajmo še nazorski predznak, da nam bo jasnejše to njegovo trojno izgnanstvo; fašizem preživljati kot Slovenec, marksistično ero kot kristjan in svojo povojno slovensko usodo v pol rdečem pol melonarskem Trstu, še posebej dvojno zaznamovan: kot manjšinec in kot pripadnik katoliške manjšine v tej slovenski manjšini.

Tu so torej korenine, iz katerih črpa njegova umetnost, odtod njegov družbeni in duhovni angažma. Tržačan Rebula je občutljiv in pozoren opazovalec slovenskega trenutka ne le z okopov zamejstva, marveč iz velemestnega Trsta, z razgledišča, kjer se lahko medijsko široko razgleduje že vseh 40 let v popolni svobodi: naprej po vseh treh Slovenijah; nato čez kozmopolitski Zahod in tragični Vzhod, ob široki dostopnosti evropskega tiska, literature, znanstev in potovanj. Obenem pa Rebula v srečni značajski kombinaciji družji zvedavost z vitalnostjo ter široko erudicijo s primarno odprtostjo zemlji in naravi. Hkrati doživlja ta svet z viharnostjo primorskega fanta iz ljudstva in z zamišljenostjo evropskega intelektualca z izrazito poudarjenim vzgonom navzgor, v transcendentno, človeka presegaajoče, s slo po večnem in nesmrtnem. Primaren mu je namreč smisel življenja in zgodovine in tega vidi v Kristusu. Iz teh nasprotij v njem raste njegovo delo, v katerem izstopajo zdaj eni zdaj drugi elementi, ki pa jih navadno prekvasi v prijetno in živahno berljivo celoto njegov prirojeni umetniški žar.

Njegovo delo je dokaj raznoliko. Najmanjši del predstavlja poezija, manj znana, a izpovedno močna, po slogu neke med Prevertom, Withmanom in Claudelom: zemska je in himnična in raste iz drobnih stvari vsakdanjega sveta. Malce obsežnejša je dramatika: delno je izšla v knjigi *Savlov demon*; obsega pa še okoli 10 iger na biblijsko tematiko in cikel v humornem ključu o Don Kihotu danes; vse to je še v arhivih Radia Trst. - Eseji - meditacije na religiozne teme - so izšli v knjigi *smert nova zemlja*; ostala obsežna esejična in predavateljska bera pa je izšla letos v Mariboru z naslovom *Slovenski poldnevnik*. Biografiji - v polnem pomenu te besede - sta *Duh velikih jezer o Frideriku Baragi* in še neizšla o Slomšku, ki izide letos pri Mohorjevi z naslovom *Pastir prihodnosti*. - Posebno mesto v njegovem knjižnem opusu imajo dnevniki, ki morda najbolj polno odražajo ves Rebulov duhovni, umetniški in intelektualni potencial. Izhajajo že več let v Celovškem Zvonu, v knjigah pa so izšli trikrat: kot *Gorje zelenemu drevesu*, kot *Oblaki Michigana*, ki so manj znani, ker so izšli v Celovcu, in *Vrt bogov*, ki zaobjema zapise s poti po Ameriki.

Predvsem pa je Rebula pripovednik. Njegov epski opus obsega dve knjigi novel, žlahtnih, hemingwayevsko močnih, lirsko nabitih, tematsko živahnih in slikovitih, s sodobno tematiko: *Vinograd rimske cesarice* ter *Snegove Edena*. Zatem tri povesti: zgodnjo *Devinski sholar* iz srednjega veka in *Klic v Sredozemlje*, o dogajanju v domačih vaseh med fašizmom in pozneje, in še *Divji golob* - usoda duhovnika po vojni na Slovenskem in v zamejstvu.

Za vrh njegove proze pa imajo kritiki bodisi roman iz življenja intelektualca v povojnem Trstu *Senčni ples* bodisi »psevdozgodovinski« roman *V Sibilinem vetru*. Ta roman namreč v prvem, vpadljivejšem planu pripoveduje zgodbo bivšega sužnja, zatem izobraženca v poznoantičnem Rimu in pozneje Atenah ter nazadnje tu, na obalah Lepe Vide. Za tem naličjem pa je *V Sibilinem vetru* - v dovolj razpoznavnem ključu - prodorna analiza povojne diktature na Slovenskem in hkrati duhovna zgodovina istega obdobja v vsej njegovi mnogoplastnosti. Tako gre torej v bistvu za moderni roman v varovalni zgodovinski preobleki, s pisanim zgodovinskim in južnjaškim koloritom, v katerem brez težav razpoznavamo vrsto dejstev in akterjev iz naše polpretekle zgodovine. - V obeh temeljnih delih vidi Rebula slovensko usodo le kot del splošno človeške usode na duhovnem in zgodovinskem ozadju današnje Evrope. Tako v teh, kot v poznejših delih pa ne gre za oris neke dobe, marveč za globlje sporočilo, ki ga izžareva ves njegov opus, in ki ga je avtor sam neke skristaliziral v vzklík: »Biti človek, čimbolj človek!« Seveda biti to v najboljšem smislu, v duhu čistega humanizma.

V obeh temeljnih delih. - kot tudi v poznejših - je poleg slikovitega metaforičnega bogastva in jezikovne polnosti navzoče tudi dvoje za Rebulo posebej značilnih slogovnih in sporočilnih elementov: čutno-čustveni, ki stopa v ospredje predvsem skozi lirični govor narave, saj se ta plast najpogosteje izraža prav skozi njo; in pa miselni svet, ki ga najraje izpoveduje v dialogih ali meditativnih vložkih, ki so kdaj že skoraj eseji.

Te značilnosti ohranjajo dela iz zadnjih let, tako *Zeleno izgnanstvo*, zgodovinski roman iz renesančnega Trsta, in *Jutri čez Jordan*, ponovno psevdozgodovinski roman, ki ga je moč brati v trojem ključu: najprej kot roman o judovskem eksodusu, potem kot roman o večnem človekovem potovanju v obljubljeni deželo, ki je, kakor junak romana, nikoli ne dosežeš, razen onkraj vsega videnega; in končno kot roman o usodi slovenskega naroda na poti iz diktature v svobodno prihodnost.

Ob tem si pisec tega bežnega prikaza ne more kaj, da ne bi z otožnostjo pomislil na površne in približne zapise o Rebuli v slovenskih učbenikih in literarnih zgodovinah. Tam namreč Pahorja in Rebulo najraje potisnejo med zamejce, nekam posebej in na rob, in jima kar počez pripišejo, da se pretežno ukvarjata z zamejsko problematiko, objokujeta svoje manjšinstvo in tu pa tam podčrtata svoje spise tudi z nekaj esejizma. Se pravi, da jima odjemljejo prav to, kar v svobodni slovenski prozi v pretežni meri predstavljata. Prav ta dva pisca sta namreč sredi raznih modernizmov, postmodernizmov, megafikcij, folklorizmov, pornografizmov in - z eno besedo - lažiuniverzalizmov morda najbolj evropska in svetska po svojem formatu, najširše razgledana in v prihodnost slovenstva in Evrope zazrta pisatelja našega časa.

POPRAVKI

Za "Neprerazmišljene zapiske"
(Meddobje, 1-2, 1992)

Naslovna stran: Neprerazmišljeni zapiski (ne:zapisi)

Str.

- 119 4. odst. 1.-2. vrsta: "raztreseni" nam. "raztresen".
5. odst. 2. vrsta: "narava-kultura" nam. "narava-kulture".
- 120 3. stolpica 1. odst. 4 vrsta: "vendar ni niti zadnji odgovor" nam. "vendar ni tudi zadnji".
- 121 Naslov mora biti "Biosociološka matica" nam. "Bisociološka".
10. odst. 1. stolpica: "Družina v hiši (domu)"
11. odst. 1. stolpica: "Narod v domovini"
- 122 1. odst. 5. vrsta: "spohranjanje" nam. "soohranjanje".
- 123 2. odst. 7. vrsta: "stroj" nam. "troj".
- 124 3. odst. 2. vrsta: "panteistični monizem" nam. "pantenistični".
4. odst. 4. vrsta: 'da sta prostor in čas "stvarni bitji" ' nam. "sestavni bitji"
- 126 8. odst. 3. in 4. vrsta: 'ali le njen "bežen žmig"?' (nam. zapismega).
- 128 1. odst. 2. vrsta: Številka opombe je "21" nam. "2".
4. odst. 2. vrsta: "zgolj možnega sestava" nam. "zgolj močnega".
5. odst. 4. vrsta: manjka zaključni oklepaj za "kvantifikacija"
9. odst. 1. vrsta: "Ali se ne spleča odobravati suma..." nam. "Ali se spleča odobravati suma..."
- 130 4. op. 3. odst. 2. v.: ' "Me", "Se" ali "Oné" ' nam. ' "Me", "re" ali "One" '
4. v.: "Aquí-propio"
11. v.: "Allí-vocado"; (nam. vocando)
7. op. 3. vrsta: "daje drugačen pomen" (nam. tiskanega)
- 131 11. op. 2. odst., 2. 3. in 4. vrsta: "Ética"(1983) z naslovom "Računalništvo in
navoslovna vprašanja" (1990) sem uporabljal več novoskovanih izrazov; npr. za
"programiran", "pred-določen", lahko bi pa morda zapisal kar "sporejen."; (nam. zapi-
sanega)
- 132 21. op. 2. odst. 10. in 11. vrsta: "in relativistična teorija); in istovrstnost
(homogeničnost) pa sovkrainost (izotropičnost) vesolja." (nam. napisanega).